T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ZİYA OSMAN SABA, BEHÇET NECATİGİL, BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU, ORHAN VELİ KANIK, NECİP FAZIL KISAKÜREK VE ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE ŞEHİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE BÜŞRA TUNA

İSTANBUL 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ZİYA OSMAN SABA, BEHÇET NECATİGİL, BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU, ORHAN VELİ KANIK, NECİP FAZIL KISAKÜREK VE ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE ŞEHİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE BÜŞRA TUNA

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. MEHMET GÜNEŞ

İSTANBUL 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I

ÖN SÖZ III

ÖZET V

ABSTRACT VI

KISALTMALAR VII

1.GİRİŞ 1

1.1. Şehir Kavramı 1

1.2. Şehirlerin Kuruluşu 3

1.3. Şehir ve Medeniyet / Uygarlık 6

1.4. Türk Şiirinde Şehir 11

2. ZİYA OSMAN SABA, BEHÇET NECATİGİL, BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU, ORHAN VELİ KANIK, NECİP FAZIL KISAKÜREK ve ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE ŞEHİR 17

2.1. Şehirleri Ayırt Edici Özellik: Kimlik 17

2.1.1. İstanbul 18

2.1.2. Anadolu Şehirleri 48

2.1.3. Avrupa Şehirleri 54

2.2. Şehirlerin Doğal Güzelliği: Tabiat 61

2.3. Mimariyle Bütünleşen Şehir 82

2.4. Şehir ve Musiki 95

2.5. Şehir ve İnsan 107

2.5.1. Şehir Kimliğinin İnsan Davranışlarına ve Fikirlerine Yansıması 108

2.5.2. Şehirle İnsan Arasında Kurulan Bağ 118

2.5.3. Farklı Şehirlerden Aidiyet Duyulan Şehre Özlem 124

2.5.4. Şehir ve Ev İlişkisi 130

2.6. Şehir ve Değişim 141

2.7. Şehir Yaşamının Beraberinde Getirdiği Sorunlar 147

2.7.1. Yığılma ve Kalabalıklaşma 148

2.7.2. Kirlilik 153

2.7.3. Çarpık Kentleşme ve Apartman Hayatı 155

2.7.4. Geçim Sıkıntısı 164
2.7.5. Yalnızlık Hissi ve Yabancılaşma 174
2.8. Şehir Baskısı ve Şehirden Uzaklaşma Arzusu 180
SONUÇ 190
KAYNAKÇA 195

ÖN SÖZ

Şehir, bir yerleşim birimi kavramı olup yüzyıllardır medeniyet/uygarlık kavramlarıyla birlikte anılır. Üzerlerinde barındırdıkları medeniyetlerden izler taşıyan şehirler, kimlikleriyle insanların yaşantılarının şekillenmesinde pay sahibi olurlar. Mimarileriyle, tabiatlarıyla, tarihleriyle insanların ruhlarına hitap ederler.

Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan şehirli şairler olup şehir yaşantısını şiirlerine yansıtırlar. Şairlerin doğduğu yıllar arasında çok az bir fark vardır. Dolayısıyla tanıklık ettikleri dönem aynıdır ancak her biri şehri farklı yönleriyle ele alır. Şehre bakış açılarında ortak yönler olmakla beraber farklılıklar da bulunur. Şehirler şairlerin hatıralarıyla, yaşantılarıyla, düşünceleriyle bütünleşerek aktarılır ve şiirler yazıldıkları dönemdeki şehir özelliklerinin teşhis edilmesine imkân verir. Vefatlarının üzerinden uzun yıllar geçse de şairler şehre dair kaleme aldıkları şiirlerle anılır, şiirleriyle yaşamaya devam eder.

Şairlerin şiirlerinde en çok yer verdikleri şehrin İstanbul olması tabiidir. Bahsi geçen şairlerin çoğu bu şehirde doğar, hepsi bu şehrin gölgesinde kendini yetiştirir. Tarihiyle medeniyetler beşiği olan İstanbul doğal güzellikleriyle de insanı büyüleyen şehirler arasında belki de ilk sırada yer alır. Hem Osmanlı'nın son dönemlerindeki şehir yaşantısına hem de Cumhuriyet'in ardından yaşanan değişimlere tanıklık eden şairlerin bu şehir hakkında kaleme aldıkları mısralar ayrı bir önem taşır. 1950'den sonra modernleşmenin hız kazanmasıyla şehirlerde meydana gelen hem fiziki hem de manevi değişikliklere tanıklık eden şairler değişimin yaşandığı ilk andan itibaren durumun eleştirisini yaparlar ve fikirleriyle gelecek nesillere ışık tutarlar. İstanbul'un yanı sıra Anadolu ve Avrupa şehirlerine dair görüşlerine de şiirlerinde yer vererek kıyaslama yapılmasını sağlarlar. Şairlerin eserlerinin incelenmesi geçmişe tanıklık ederek geleceği tahmin etmeyi kolaylaştırır. Düzeltilmeyen hataların veya henüz atılmayan adımların ilerleyen zamanlarda şehirlere ve insanlara vereceği zararı düşünerek hareket etmek teknoloji çağı diye adlandırılan bu çağda daha da büyük bir önem kazanır. Çalışmada şiirleri incelenen şairlerin şiirlerinde şehir ile ilgili bazı çalışmalar olmasına karşın bu çalışmalar bir bütün olarak değerlendirilmemiştir.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şehir kelimesinin tanımı "Şehir Kavramı"; geçmişten bugüne şehirlerin meydana çıkma süreci "Şehirlerin Kuruluşu"; zamanla şehirlerin kazandıkları kimlikle medeniyet/uygarlık arasındaki ilişki "Şehir ve Medeniyet/Uygarlık"; Türk edebiyatı eserlerinde şehrin ele alınışı "Türk Şiirinde Şehir" başlıkları altında incelenmiştir.

Tezin gövde metnini "Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın Şiirlerinde Şehir" bölümü oluşturmaktadır. Şairlerin şiirlerinde bahsi geçen şehirler kendilerine has kimlikleriyle, tabiatlarıyla, tarihin izlerini yansıtan mimarileriyle, bütünleştikleri musikilerle anlatılmıştır. Şehir ve insanın bir arada değerlendirilmesi "şehir kimliğinin insan davranışlarına ve fikirlerine yansıması", "şehirle insan arasında kurulan bağ", "farklı şehirlerden aidiyet duyulan şehre özlem", "şehir ve ev ilişkisi" çerçevesinde yapılmıştır. Zaman içerisinde şehirlerde yaşanan değişimle şehir yaşantısında meydana gelen sorunlar ve şehirde hissedilen baskı, şehirden uzaklaşma arzusu da şiirlerden hareketle değerlendirilmiştir. Bu esnada faydalanılan kaynaklar bibliyografyada gösterilmiştir.

Çalışmam esnasında maddi ve manevi desteklerini daima arkamda hissettiğim, kaynaklara ulaşma noktasında kendi kütüphanesinden fazlaca yararlandığım başta babam olmak üzere değerli aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Böyle bir çalışmayı yapmam konusunda bana cesaret veren, destekleyici konuşmalarıyla teşvik eden, kaynak noktasında bilgi birikimiyle yolumu aydınlatan, yaptığım çalışmayı sabır ve dikkatle takip eden, kendisinden pek çok şey öğrendiğim kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Güneş'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Gerek lisans gerek yüksek lisans eğitiminde bilgilerinden faydalandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Murat Koç'a, önerileriyle ufkumu açan Prof. Dr. Şaban Sağlık'a, tezimin hemen hemen her aşamasında yanımda yer alarak çalışmam hakkındaki fikirlerini benimle paylaşan, desteklerini hiç eksik etmeyen kıymetli arkadaşlarım Çağla Akar, Rumeysa İnan ve Alim Erez'e teşekkürü bir borç bilirim.

HATİCE BÜŞRA TUNA

MAYIS, 2020

İSTANBUL

ÖZET

İnsanların toplu halde yaşadıkları, gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğu büyük yerleşim merkezlerine şehir denir. Bugün insanların en çok tercih ettiği yerleşim yerlerinin başında medeniyetlerin taşıyıcısı olan şehirler gelir. İnsan ile şehir arasındaki etkileşim karşılıklı olup şehirlerin kurulması ve varlığını devam ettirmesi insanın varlığıyla mümkündür. İnsanın varlığı şehrin işlevini belirleyip ona bir anlam yüklerken şehir de insana kendi kimliğinden hareketle birtakım nitelikler kazandırır. Toplumların inançlarından ve geleneklerinden hareketle biçimlendirilen şehirlerde modernleşme sürecinin ardından hızlı bir değişim görülür. Bu değişim Türk edebiyatında Cumhuriyet dönemiyle tekrar şehre yönelen şairlerin şiirlerine de yansır.

Şiirlerinde şehre büyük bir yer ayıran Cumhuriyet şairleri arasında Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın yeri ayrıdır. Hayatlarının büyük bir bölümünü İstanbul'da geçiren şairler şehir kimliğiyle yetişirler. Hem bu şehri hem de kısa süreyle de olsa kaldıkları veya gördükleri şehirleri şiirlerinde kendi bakış açılarıyla ele alırlar. Şiirlerde şehirlerin mimari özellikleri ve doğal güzellikleri tasvir edilir, şehirdeki günlük yaşantı tüm gerçekliğiyle anlatılır. Şehirlere karşı beslenen sevginin ve bağlılığın kimi zaman dönüştüğü öfke; modernleşmeyle birlikte yaşanan fiziki ve manevi değişim mısralardan takip edilir. Bu çalışmada Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın bakış açılarından hareketle şehrin şiirlere yansıması incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şehir, kültür, mimari, insan, modernleşme, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek, Attilâ İlhan.

ABSTRACT

Large residential areas, where people live collectively and have a high level of development, are called cities. Today, cities, which are the carriers of civilizations, are among the most preferred residential areas. The interaction between the human and the city is mutual, and it is possible with the existence of human to establish and maintain the cities. While the existence of the human determines the function of the city and gives a meaning to it, the city acquires some qualities by based on its own identity. After the modernization process a rapid change occurs in the cities which are shaped by the beliefs and traditions of societies. In Turkish literature, the poets who returned to the city with the Republican era reflected this change in their poems.

Among the poets of the Republic, who have a great place to the city in their poems, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek and Attilâ İlhan take a different place. Poets who spend most of their lives in Istanbul grow up with a city identity. In their poetry they evaluate both this city and the cities they have stayed or seen for a short period of time, from their own perspective. In the poems, architectural features and natural beauty of the cities are depicted and the daily life in the city is described in all its reality. Anger, where love and loyalty to cities sometimes transform; physical and spiritual change that is experienced with modernization is followed by verses. In this study, the reflection of the city into poetry is examined from the perspectives of Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek and Attilâ İlhan.

Key Words: City, culture, architecture, human, modernization, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek, Attilâ İlhan.

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

edt. : Editör

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

vb. : Ve benzeri

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

1.GİRİŞ

1.1. Şehir Kavramı

"Şehir" kelimesi, insanların toplu halde yaşadıkları büyük yerleşim yerlerini ifade etmek için kullanılır. Nüfus sayısına göre kalabalık olarak nitelendirilebilecek bu yerleşim yerleri içinde pek çok cadde, sokak ve bina bulunur. Ulaşım, sağlık, eğitim, ticaret gibi alanlarda diğer yerleşim yerlerinden daha üst düzey bir gelişme gösteren şehirler, sosyal hayatın en üst düzeyde yaşandığı merkezler olup pek çok faaliyetin ve kültürel birikimin bir arada görüldüğü mekânlardır.

Şehir kelimesinin günümüzdeki anlamıyla kavram karşılığının kökeni Farsçaya dayanmaktadır. "Farsça şehr kelimesi çalışma yaşındaki nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade eder."[1] Bugünkü dilde kullanılan çoğu kelimenin kökeninin dayandığı Arapçadan gelen ve şehir manasında kullanılan kelimeler çoğunlukla "medine, belde, mısr"[2] iken Kur'an-ı Kerim'de şehir anlamında "medine-medâin, belde-bilâd, dâr-diyâr, mısr-emsâr, karye-kurâ"[3] kelimeleri kullanılmıştır.

Uygarlaşma yolunda adım adım ilerleyen insanlar yerleşik hayata geçtikten sonra belli merkezler etrafında toplanmaya başlar ve bu merkezler şehir anlamına gelen farklı kelimelerle ifade edilir. Türkçede şehir kavramı halk diline yerleşmeden önce "Soğdça kökenli kent ile (kant) "kale ve saray" gibi anlamlara da gelen "balık" kelimeleri kullanılmıştır."[4] Balık kelimesine "şehir" anlamında ilk defa Orhun abidelerinde rastlanır. Göktürklerde şehir isimleri de içerisinde balık kelimesi geçen isimlerden seçilir ve şehirler için Baybalık, Koçubalık, Beşbalık gibi adlandırmalar yapılır. Uygurların son zamanlarında bu kelime yerini Soğdçadan gelen kent ve Farsça şehir kelimelerine bırakarak unutulur.[5]

Şehir kavramı için standartlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Şehir kavramı konusunda tek bir tanıma sahip olunamamasının sebebi "şehrin zaman ve mekâna göre değişen çok yönlü ve karmaşık bir olgu olması"[ndandır].[6] Tanım yapılmaya çalışılırken her ülke farklı kriterleri göz önüne alır. Hatta aynı ülkenin farklı kurumlarında bile ele

[1] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 441.
[2] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", s. 441.
[3] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", s. 441.
[4] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", s. 441.
[5] Abdülkadir Donuk, "Balık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 12.
[6] Kadir Canatan, "Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 65.

alınan kriterlerin değişiklik gösterdiği gözlemlenebilir. Bunun yanında disiplinlerin birbirlerinden farklı bakış açılarına sahip olmaları da tanımın çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Buna rağmen topluluk halinde yaşamını sürdüren insanların bulunduğu yerlerin, çoğunlukla nüfus sayısına göre köy, kasaba, şehir olarak sınıflandırıldığı söylenebilir.

Şehir kavramının tanımı net olarak yapılamazken son zamanlarda bu kavramın yanında "kent" kavramına da rastlanmaktadır. "Türk toplumunda, Cumhuriyet döneminden itibaren 'şehir' kavramı karşılığında 'kent' kelimesinin daha sıklıkla kullanıldığı görülür."[7] Bundan yıllarca önce yaşamış Türk topluluklarında kent (kant) kelimesine rastlansa da günümüzdeki kullanımı çoğu kaynakta daha modern bir yapıya sahip olan merkezler için farklı bir bakış açısıyla kullanılmaktadır. Dilimize sonradan yerleşen kent kavramı daha büyük veya daha modern yerleri ifade ediyormuş gibi algılanmaktadır. Daha çok sanayinin ve teknolojinin egemenliği altında gelişen yerleri ifade etmek amacıyla kullanıldığı görülse de "bu iki kelime arasında anlamsal olarak hiçbir fark yoktur."[8] Bunun yanında kent ve şehir kavramlarının kullanımına dair bireysel tercih farklılıkları görülmektedir. Bu iki kavramın birbirinden farklı anlamlara geldiğini dile getiren Beşir Ayvazoğlu'nun görüşleri şu yöndedir:

> "Biliyorsunuz, günümüz Türkçesinde şehir kavramının karşılığı olarak kent de kullanılıyor, şehir'i Türkçe'den kovmak için icat edilen kent, bana sorarsanız, Ankara gibi yeni kurulmuş modern şehirler için kullanılabilir. İstanbul, Bursa, Kütahya, Konya vb. şehirler şehirdir, kent değil. Ben, bir iradenin dayatmadığı, kendi kendini yaratan üretken 'dişi' şehirlere, 'şehir', bir irade tarafından baştan sona planlanarak yapılan 'erkek' şehirlere de 'kent' demeyi tercih edenlerdenim."[9]

Çeşitli faktörlerin göz önüne alınmasıyla kurulan şehirler kendilerine has yapılarıyla ve kültürleriyle varlıklarını devam ettirirler. Kimilerinin kökü çok eski zamanlara dayanmaktadır. Üzerinde pek çok şehrin kurulup yıkıldığı topraklar, kendilerinden önceki her şehirden beslenerek değerini arttırır. Toplu halde belli bir düzen içinde yaşamaya alışan insan, ait olduğu şehri koruma gereği hisseder. Geçmişi çok eski zamanlara dayanmayan şehirler de kendilerine has özelliklerle oluşturulurlar ve korunurlar. İnsanların kendi ürettikleriyle iç içe yaşaması, onları korumaya çalışması, farklı görüşlere sahip insanların bir arada bulunması belli bir şehir kültürünün oluşmasına yol açar. Şehir kültürü, gelişme ihtiyacı içerisinde olan insan ile çeşitli değişikliklere

[7] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018, s. 13.
[8] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, s. 13.
[9] Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s. 239.

uğrayabilir. Özellikle bugün içinde bulunulan çağın teknoloji çağı olması insanların ilgi alanlarını farklı yönlere çekmektedir. Dünden çok daha farklı alanlara yönelmiş insanların değişen yaşamı, şehirleri de bu doğrultuda değiştirmektedir. Her ne olursa olsun bu değişimin, şehirleri kendilerine has yapılarından tamamıyla uzaklaştıracağı ya da insanların şehirlerini korumaktan vazgeçeceği söylenemez. Böylelikle insan var olduğu müddetçe şehir/kent kavramı ile bir arada anılmaya devam edecektir.

1.2. Şehirlerin Kuruluşu

Şehirlerin nasıl ortaya çıktığı konusunda uzun zamandır çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşleri ortaya koyabilmek elbette geçmişi kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi gerektirir. Kurulmuş en eski şehirlere kadar geriye dönebilmek, aslında tarihte karanlık dönemler olarak adlandırılan zaman dilimleri içerisinde yolculuk yapmayı zorunlu kılar ancak yazılı olan kaynaklar, belirsiz bir zaman diliminden sonra oluşturulduğundan araştırmacılara bu konuda geniş bir bilgi sunamamaktadır. Ayrıca tek bir yerden hareketle herhangi bir çıkarım yapılamadığından ortaya atılan görüşler birbirlerinden ayrılır. Oluşturulan kaynakların kişilerin bakış açılarına göre değerlendirilmiş olması da geçmiş hakkında yalın bilgilere ulaşmayı zorlaştırır.

Şehrin serüvenini aynı zamanda insanlığın serüveni olarak değerlendiren Korkut Tuna'ya göre insanlar, yaratılışları gereği bir topluluk içinde yaşama ihtiyacı duyarlar.[10] Tarihin başlangıcı konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği yoktur. İlk insan Hazreti Âdem'in dünyaya gönderilişinin ardından insanlık tarihinin başladığını kabul edenlerin yanında, tarihi Nuh tufanından sonrasına dayandıranlar da bulunur. Bunlar gibi pek çok farklı görüş etrafında, insanların bir arada yaşama evresine nasıl geçtiğine dair farklı yorumlar öne sürülmektedir. Vefa Taşdelen şehirlerin ortaya çıkışı hakkında bilgi verirken Giambattista Vico'nun tarih anlayışından yola çıkar ve şu şekilde özetler:

> "Vico'ya göre, bu "birlikte", "bir arada" yaşama isteği tanrısal inayetin bir ifadesidir. Bu inayet sayesinde insanlar yeryüzünde vahşi bir yaşam sürerek yok olup gitmekten kurtulmuş, topluluk oluşturabilme yetisiyle hayata daha güçlü bir bağla bağlanabilmişlerdir."[11]

İnsanlar birlikte yaşayacakları ortamı oluşturabilmek için doğaya karşı bir mücadele içerisine girerler. Hem doğadan yeterince faydalanabilmek hem de doğadan

[10] Korkut Tuna, "Şehrin Serüveni", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 16.
[11] Vefa Taşdelen, "Antik Kentlere Doğru", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 25.

gelecek tehlikelere karşı korunabilmek için tabiata egemen olmaları gerekir. Egemenliğin oluşturulabilmesi için öncelikle coğrafi koşulların insanların hayatını devam ettirebilecekleri şekilde olması gerekliliği ortaya çıkar. Temel ihtiyaçlar olan beslenmeye ve barınmaya uygun yerleri tercih eden insanlar içerisinde doğaya karşı mücadeleyi kolaylaştırabilmek için bir görev dağılımı da zorunlu hale gelir.

Şehirlerin oluşabilmesi için mağaralarda yaşadığı bilinen ilk insanların göçebe kavramıyla tabir edilen yaşantıdan uzaklaşarak yerleşik hayata geçmesi beklenir. Vefa Taşdelen insanlığın yerleşik hayata nasıl geçtiği konusunu "İnsanlar dağınık halde yaşarken mi yerleşik hayata geçmişler, yoksa yerleşik hayattan dağınık bir yaşam sürmeye, oradan yeniden yerleşik bir hayata mı geçmişler?"[12] sorusuyla inceler. Tarih anlayışları içerisinde insanlığın doğuşunu Hazreti Âdem'in yaratılışına dayandıran tarihçiler, onun insanın yaşam sürmesine dair gerekli bilgilerle donatılmış bir halde yeryüzüne gönderildiğini söylerler ve onun yaşantısını yerleşik bir hayat olarak nitelendirirler.

Farklı sosyolojik konuları ele alarak yaptığı değerlendirmelerle pek çok araştırmacıya yol gösteren İbn-i Haldun, *Mukaddime*'de topluluk içinde yaşamanın zorunlu olduğundan bahseder ve yerleşik hayata geçişi, ekonomik koşullara dayandırarak şu sözlerle ifade eder:

> "İlk aşamada, bunların toplumsal yaşamları, gereksinmelerinde, geçimlerinde ve yiyecek, konut, barınak gibi şeylerin sağlanmasında yardımlaşmaları, ancak yaşamlarını korumaya ve geçimlerine yetecek ölçüdedir. Bundan fazla değildir. Çünkü bunun ötesine güçleri yetmez. Sonra, geçim yollarında çaba harcarlarken bunların durumları genişlediğinde ve zorunlu gereksinmelerinin ötesine, zenginliğe, bolluğa eriştiklerinde, bu durum, bunları artık yerleşmeye, yerleşme merkezleri kurmaya iter."[13]

Yerleşik hayata geçiş toplumların tarımla tanışmalarıyla ve birer tarım topluluğu haline gelmeleriyle gerçekleşir. Başta sadece besin ihtiyacını giderebilmek amacıyla ekilen toprağın, zamanla ticaretin de ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Tarım ile yerleşik hayata geçiş yapan topluluklar kendileri için şehirler kurmaya başlar. Doğada olmayanı doğaya kazandırmak suretiyle medenileşmenin ilk adımları atılır. İnsan sayısında da meydana gelen artış ister istemez toplumda belli bir düzen içerisinde hareket etmeyi gerektirir ve insanlar töre/yasa gibi toplum hayatını düzenleyen kurallara ihtiyaç

[12] Vefa Taşdelen, "Antik Kentlere Doğru", s. 25.
[13] İbn-i Haldun, *Mukaddime I*, çev. Turan Dursun, Onur Yayınları, Ankara 1977, s. 294.

duyar. Bu durum bir süre sonra toplulukların kendi yapılarına has kültür ve uygarlıkların doğuşuna zemin hazırlar.

Şehrin ortaya çıkışının incelenebileceği yerler antik kentler olarak genel bir başlık altında toplanabilir. "Antik kent; içinde binlerce yılın değişimlerini, anlam katmanlarını taşır. Farklı uygarlıkları, farklı yaşayış ve düşünüş biçimlerini, farklı zamanları ve koşulları içinde barındırır."[14] İnsanlar yaşayacakları mekânları seçerken hayatlarını daha kolay sürdürebilecekleri alanları tercih ederler. Tarımla uğraşarak temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışan toplulukların yerleşim yerleri su kaynaklarına yakın alanlara kurulur. Fırat ve Dicle nehirleri arasını Sümer, Akad, Asur ve Babil gibi medeniyetler verimli toprak arazisine sahip bu bölgeyi su kaynaklarına yakın oluşu sebebiyle seçer. Başka bir bölgede yer alan Mısır medeniyeti de Nil Nehri'nin kenarına kurulur ve su, toplumlara gelişebilmeleri yolunda pek çok olanak sağlar. İbn-i Haldun da değerlendirmelerinde şehir kurarken dikkat edilmesi gereken bazı hususlardan bahsetmektedir. Öncelikle şehirler tehlikelerden korunmak adına ulaşılması zor yerlerde kurulmalıdır, ardından hastalıklardan uzak kalabilmek için havası temiz olan bölgeler tercih edilmelidir. Halkın suya duyduğu ihtiyaç sebebiyle su kenarlarına yakın yerlerin seçilmesi konusunda uyarıda bulunduktan sonra ekim-dikim alanlarının oluşturulabileceği elverişli toprakların olduğu, hayvancılık yapmaya uygun yerlerin seçilmesi gerektiğini dile getirir. Ayrıca denize yakın olan yerlerde ticaretin de gelişeceğini ve ihtiyaçların daha çabuk giderilebileceğini vurgular.[15] Tüm bunlar şehir kurmaya cesaret edebilmiş toplulukların hangi koşulları göz önünde tutarak hareket ettiğini anlamaya ve antik kentlerin gerek fiziksel gerek sosyal yapısının nasıl olduğuna dair tahmin yürütebilmeye yardımcı olmaktadır.

Yerleşim yerlerinin kurulmasında din faktörü de önemli bir etkiye sahiptir. Antik dönemde kurulan medeniyetlerin bir kısmı tek Tanrı inancına sahipken diğer bir kısmı pagan inancını benimsemiştir. "Tıpkı insanlar ve uygarlıklar gibi kentler de bu iki uygarlık ve inanış biçimi arasında gidip gelmiş, bu iki geleneğe göre şekillenmişlerdir."[16] İnanışlar doğrultusunda inşa edilen pek çok farklı yapıdan bazıları günümüze kadar gelebilmişken bazıları da uzun yıllar kullanıldıktan sonra toprak altına gömülüp gitmiştir. Bu durumun meydana gelmesindeki sebeplerden biri, insanların bulundukları yeri terk etmeleriyle doğanın egemenliğini geri kazanmasıyken bir diğeri insanlar arasındaki

[14] Vefa Taşdelen, "Antik Kentlere Doğru", s. 23.
[15] İbni-i Haldun, *Mukaddime II*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 637.
[16] Vefa Taşdelen, "Antik Kentlere Doğru", s. 23.

mücadelelerin büyük savaşlara dönüşmesi ve şehirlerin harap edilmesidir. Yazılı kaynakların belirsiz bir zaman diliminden sonra oluşturulmuş olması toprak altında kaybolmuş medeniyetlerin varlığından haberdar olamayışın en önemli sebebidir. Unutulmamalıdır ki tek bir bölge bile birden fazla medeniyete ev sahipliği yapmıştır, üzerinde sayısız bina kurulmuş ve yıkılmıştır, yüzlerce şehir kurulmuş, kimileri unutulmuş kimileri kayda geçmiştir. Bu sebeple antik kentlerde pek çok medeniyetin izine rastlanır. Günümüze kadar gelen yapıların bir kısmının da oluşturulma amacının dışına çıkılarak farklı bir amaca hizmeti için dönüştürüldüğü bilinmektedir.

Şehirlerin kurulması yönetimin de ön plana çıkması anlamına gelir. Güçlü olanın diğer insanları yönettiği şehirlerde inşa edilen saraylar ve yönetenlerin yaşadıkları alanlar da medeniyetin birer parçasını oluşturmaktadır. Bir medeniyetin diğer medeniyetlerden üstün olduğunu ifade edebilmesinin, gücünü gösterebilmesinin en etkili yollarından biri görkemli binalar inşa etmektir. "Bu nedenle dışarıdan bakanlara bir hayranlık, korku ve itaat duygusu uyandıracak şekilde dizayn edil[mişlerdir]."[17]Aynı zamanda İbn-i Haldun şehirlerin ömürlerinin yönetimle devam edebileceğini, yönetimin yok olmasıyla şehrin harap olacağını söyler:

> "Hanedanlığın ve devletin ömrü o şehrin de ömrü olur, şehir hanedanlık kadar yaşar. Şayet hanedanlığın ömrü kısa olursa, hanedanlık sona erince, o şehirdeki hayat da durur. Umran geriler ve şehir harap olur. Şayet hanedanlığın ömrü uzun, müddeti geniş olursa, orada durmadan yeni iş yerleri (imalathaneler) açılır, çok sayıda ve miktarda geniş binalar yapılır, surların teşkil ettiği daire (ve çarşı ve pazarın tuttuğu saha) büyür ve uzak yerlere kadar yayılır. Böylece şehrin kapladığı alan genişler, bir baştan öbür başa kadar olan mesafe uzar gider, yüzölçümü hadsizce genişler. Nitekim Bağdat ve benzeri şehirlerin durumu böyle olmuştur."[18]

Uygarlıklar kenti olmak, bugün çok kültürlü bir yapıya sahip olmak demektir. Antik kentlerde görülen medeniyetler sadece hayatlarını sürdürebilecekleri bir yapıda kalmazlar, daima kendilerini geliştirirler. Bilimle uğraşarak pek çok ilerleme katederler. Birbirlerini keşfettikleri ve icat ettikleri ile beslerler. Böylece kurulan her şehir adım adım medeniyet çizgisinde ilerler, çok kültürlü yapısıyla kendisinden sonrakilere de yol gösterir.

1.3. Şehir ve Medeniyet / Uygarlık

Arapçada "şehir" anlamına gelen ve müdûn köküne dayanan medîne isminden Osmanlı Türkçesinde medeniyyet kelimesinin türetildiği bilinmektedir. "Medenî

[17] Vefa Taşdelen, "Antik Kentlere Doğru", s. 30.
[18] İbni-i Haldun, *Mukaddime II*, haz. Süleyman Uludağ, s. 630.

(medeniyye) ve medînî ise "şehre mensup olan, şehirli" manasına gelmektedir."[19] Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de "medine" kelimesi sadece bugün Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde yer alan Medine şehrini değil Mezopotamya ve Mısır gibi yörelerdeki şehirleri ifade ederken de kullanılmıştır. "Kur'an-ı Kerim'de, şehirlerin estetik zevklere uygun şekilde planlanması ve güzel görüntüye sahip bulunması, ayrıca emin ve güvenilir yerler olması gerektiğine delâlet eden âyetlerin yanında müslümanların şehirli bir toplum meydana getirmeleri konusunda yol gösteren, geçmiş topluluklarla ilgili bilgiler"[20] yer almaktadır. Dolayısıyla Müslümanlığı kabul etmiş çoğu toplum medenileşme konusunda Kur'an-ı Kerim'in yol göstermesinden hareketle medenileşme ve şehirleşme yolunda adımlarını atar.

Batı dillerinde ise "medeniyet" karşılığı olan civilisation Latincede "şehirli" anlamına gelen civilis kelimesinden türetilmiştir. "Medeniyet kelimesi, Batıda ilk defa Fransızca olarak (civilisation) Marquis de Mirabeau tarafından 1757 yılında kullanılmıştır. İngilizcede ise bundan on yıl sonra görülmeye başlanmıştır."[21] Dolayısıyla bu kavramlar arasında güçlü bir ilişkinin varlığı dikkate değerdir.

Şehirlerle ilgili kaynaklar incelendiğinde şehir kavramının yanında medeniyet/uygarlık kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir. Şehir kelimesinin yanında sıklıkla karşılaşılan medeniyet ve medeniyetle eş anlamda kullanılan uygarlık kavramlarına kent kelimesinin yanında pek sık rastlanmaz. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri kent kavramının daha çok "sanayileşme, modernleşme vb. kavramları çağrıştıracak biçimde/bağlamlarda"[22] kullanılması olabilir. Şehirlerin oluşturulmasıyla insanların durmaksızın ileriye giderek gelişmesi medenileşme ile ifade edilmektedir. İnsanların fıtratında yer alan keşfetme ve daha iyiye ulaşabilme isteği doğrultusunda ilerlemeleri kurulan şehirlerin gelişmesine yol açarken insanların daha donanımlı hale gelmesini sağlar. "Şehir medeniyetin taşıyıcısı, medeniyet de şehri kurucu, güçlendirici ve şekillendiren unsurdur."[23] Aynı topraklarda kurulan her yeni şehir kendisinden önceki medeniyetlerin birleşimidir ve o medeniyetlerden hem somut hem de soyut izler taşır. Şehir yüzyıllara, hatta binyıllara varan süreçte yaşattığı kültür varlıklarının

[19] İlhan Kutluer, "Medeniyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 296.
[20] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", s. 441.
[21] Tahsin Görgün, "Medeniyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 298.
[22] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir,* s. 13.
[23] Fikri Kula, *Mekâna Sinen Ruh Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet,* Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018, s. 11.

biriktirilmesiyle geçmişi anlatan canlı bir organizma olarak ifade edilebilir.[24] Şehri ve şehrin medeniyetini anlayabilmek "medeniyetin mi yoksa şehrin mi önce doğduğu ya da şehrin mi medeniyeti yoksa medeniyetin mi şehri şekillendirdiği"[25] konusunu tartışmalara açar. Sezai Karakoç, kentler ve medeniyetler arasında bir kan bağı olduğunu ve uygarlık özünün toprağıyla haşır neşir olmadıkça kentlerin oluşamayacağını ifade eder: "İnsan ve tabiatı, tarih ve zamanı bir hamur olarak kabul edelim. Uygarlık, ruhunu bu hamura maya gibi katar. Ve uygarlık mayasının, insan-tabiat hamurunu içten metamorfoza uğratması sonunda yavaş yavaş kent doğar."[26] Durum antik şehirlerden hareketle yorumlandığında farklı, günümüz şehirlerine göre yorumlandığında farklı tezlerin öne sürülmesine yol açmaktadır. Ayrıca tek bir kategorik şehir tasnifinin yapılamadığı, şehirlerin medeniyet tarihi içindeki etkilerinin ve konumlarının farklılıklar ihtiva ettiği unutulmamalıdır.[27]

Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan ve Sezai Karakoç gibi yazarlar kültür ve medeniyetin birbirini harmanladığını, maddiyat ile maneviyatın birbirini tamamladığını dile getirir. Sadettin Ökten medeniyetin soyut bir kavram olduğunu dile getirir ve onun kültürle, kimlikle somutlaştığını söyler.[28]Bu bağlamda şehirler kültür ve medeniyetin iç içe olduğu yerlerdir. Her şehrin kendine göre özellikleri, her şehir insanının kendine has davranışları vardır. "Modernleşme sürecindeki çok kültürlülüğün hâkim olduğu metropol/mega şehirler bu bağlamda istisna gösterebilmektedir."[29] Buna rağmen çok kültürlülüğün görüldüğü kentlerde yaşayanların kendilerine has kimliklerinin kolay kolay bozulduğu söylenemez çünkü mega kentlere yerleşen insanlar bir süre sonra bu kentlerin yaşantısını benimseyerek bulundukları yerin yaşantısını sürmeye başlar. Medeniyete dair kapsamlı görüşler ileri süren Sezai Karakoç, medeniyetin bir hayat tarzı olduğunu öne sürer:

> "Medeniyet, hayatımızın her safhasında, duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımızla karşılaştığımız bütüncül bir olaydır. Yani, her an, her hareketimiz medeniyetle ölçülür, medeniyetle tartılır ve medeniyetle değerlendirilir. Onunla değiştirilir, onunla yaşar, onunla devam eder ve onunla değer kazanır. Düşüncelerimiz, duygularımız, eserlerimiz, hayatımız, hayat tarzımız, ahlakımız, hepsi medeniyet hâdisesine dâhildir."[30]

---

[24] Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Şehir ve Semt Tarihi Metodolojisi", *Tarih Nasıl Yazılır?*, edt. Ahmet Şimşek, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 2018, s. 241.
[25] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir,* s. 23.
[26] Sezai Karakoç, "Kent", *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1987, s. 52.
[27] Ahmet Davutoğlu, *Şehirler ve Medeniyetler*, Küre Yayınları, İstanbul 2016, s. 75-77.
[28] Sadettin Ökten, *Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna*, Hayykitap Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 105-106.
[29] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir,* s. 24.
[30] Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu II-Medeniyetimizin Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2012, s. 134.

Medeniyetin ve kültürün oluşabilmesi için kurulan şehirlerin uzun süreli bir ömre ihtiyacı vardır. Şehirlerin gerektiği gibi oluşturulması ancak akıl ile hareket edildiğinde sağlanabilir. Bu konuda en büyük görev şehri idare eden yöneticilere düşer. Fârâbî, *El-Medinetü'l-Fâzıla'*da erdemli bir şehir için faziletli bir yöneticide bulunması gereken meziyetlerden bahseder. Fârâbi'ye göre iyi bir yönetici söylenileni olduğu gibi anlayan, zeki ve hafızası kuvvetli, fiziken güçlü, öğretmeyi ve öğrenmeyi seven, doğruluktan ayrılmayıp yalandan ve yalancılıktan nefret eden, dünya malına göz dikmeyen, adaletli, azim ve irade sahibi bir birey olmalıdır. Yönetici olacak kişinin şehrin menfaati doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini de ekler.[31] Yöneticinin en büyük destekçisi ise halktır. Bu yüzden halk da kendi içinde bir bütünlük sağlayabilmeli, yardımlaşma içinde olmalı ve yaşadıkları yer için mücadele etmelidir. Yönetici ve halk arasında uyumun sağlandığı şehirler gelişime açık şehirler olarak uzun süre varlıklarını devam ettirebilir.

Geçmiş birikimlerini bugünün ruhuyla harmanlayan her şehir tarihi yapısıyla bünyesinde barındırdığı medeniyetleri yansıtır. Kimi tarihi eser medeniyetlerde adeta sembol haline gelmiştir. Bu eserler ait oldukları çağın ruhunu hissettirirler. Tıpkı iyi bir şehrin kurulabilmesinde etkili olan yöneticilerde olduğu gibi sanatkârlarda da bilgi birikiminin üst düzeyde olması şehri büyüleyici hale getirebilir ve medeniyet çerçevesinde o şehri unutulmaz kılar. Osmanlı döneminde inşa edilen "Selimiye'de hem Osmanlı'nın kültürel birikimi hem de Mimar Sinan'ın mimarlık bilgisi"[32] gözler önüne serilir. Estetik zevkin ön planda tutulduğu mimari eserler yüzyıllarca kendilerinden söz ettirmektedir. Müslüman şehirlerinde İslam kültürüyle oluşturulmuş bu eserlerin başında camiler gelmektedir. "Orta ölçekli şehirlerde merkezî konum üstlenen eserler sayıca az olsa da büyük şehirlerde bu tür eserlerin etrafında semtlerin oluştuğu görülür."[33] Şehir insanı cami etrafına kurulan çarşılarla ticareti canlandırır. Bunun dışında cami etrafına medreseler, aşevleri ve hamamlar gibi toplumun iç içe bulunabileceği mekânlar inşa edilir. Temeli Medine'ye dayanan bu şehir kurulumuna İstanbul'un pek çok semtinde rastlanabileceği gibi Anadolu şehirlerinde de rastlanabilir. "Eski İstanbul'da *"sokak adları"* diye bir şeyden bahsedilemez. Bu düzenleme 20. yüzyıldan itibarendir. Semtler mahallelerden meydana geldiğinden her mahalle bir birim teşkil ederdi. Mahalleleri de oluşturan mescit veya camilerdi ki mahallenin merkezini oluştururlardı. Adresler de

[31] Fârâbî, *El-Medinetü'l-Fâzıla,* çev. Nafiz Danışman, MEB Yayınları, Ankara 2001, s. 87-89.
[32] Hilmi Uçan, "Batı Şehri ve Küresel Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl:13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 31.
[33] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, s. 25.

mahallenin mescidine göre ayarlanır[dı].”[34] Kosova’nın Prizren şehrinde olduğu gibi hâlâ Osmanlı devletinden izler taşıyan şehirlerde de önemli camiler merkez konumundadır. Modern zamanın getirdiği yenilikler şehri bu yapısından uzaklaştırmaktadır. Minarelerin boyunu geçmeyecek evlerle kurulan Osmanlı şehri camileri dört bir yandan saran gökdelenlerle dolu hale gelmeye başlamıştır.

Doğuda İslam kültürü etkisiyle kurulan şehirlerle, Batıda şehircilik kültürünün görüldüğü Yunan ve Roma medeniyetlerine dayanan şehirler pek çok araştırmacı tarafından karşılaştırılır. Sözlü kültürün geliştiği antik Yunan şehirlerinde tiyatro binalarının kalıntıları dikkat çeker. Antik Yunan’da tiyatro binaları merkezi konumdadır. Halk meclisleri ve yönetenlerden oluşan meclisler tiyatroların yakınına kurulur. Batı medeniyetlerinde paganist inancın etkisiyle heykelcilik gelişir ve bu heykeller şehrin önemli binalarında kullanılır. Günümüzde şehrin ortasına yerleştirilmiş devasa boyutta heykellere rastlanır. Antik dönemlerden miras kalan eski yapılar korunarak bugünlere kadar gelir.

Batı medeniyeti içerisinde yapılara zaman zaman olumsuz eleştiriler yapılır, Doğu medeniyetindeki planlama övülür ve taşlarla çevrili şehirlerin yapısının değiştirilebilmesi için çeşitli adımlar atılır. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle kentlerdeki nüfus oranı artar ve kent merkezleri yeniden düzenlenir. “Yirminci yüzyılda büyük iş merkezleri, alışveriş merkezleri ve resmî binalar daha önce şehir merkezlerinde iken, bu yüzyılda şehir merkezlerinin dışına taşınır.”[35] Bir zamanlar Doğuya gıpta ile bakan Batı medeniyeti, oluşturduğu yeni haritayla var olanı korumaya ve yeni oluşturduklarını belli bir düzenle inşa etmeye başlar. Özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra Batıdaki gelişmelerin farkına varan Doğunun gelişmeleri yeterince takip edemediği, örnek aldığı noktaları kendisine uyarlayamadığı görülmektedir. Bugün içinde yaşadığımız şehirlere bakıldığında bu durumun hâlâ devam ettiği görülür. Tarihte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu’nun tarihi zenginliği, Batı ile karşılaştırıldığında çok daha fazladır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nda tarihi birikimi yerle bir edilen Batı ülkelerinde daha modern bir yapılanma görülmektedir. Dolayısıyla hem tarihi birikim açısından zengin olan hem de doğal güzellikleriyle büyüleyici bir etki yaratan toprakların planlı bir şekilde düzenlenmesi, kadim şehirler başta olmak üzere tüm şehirler için gereklidir.

[34] Süleyman Faruk Göncüoğlu, “Şehir ve Semt Tarihi Metodolojisi”, s. 244.
[35] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, s. 25.

1.4. Türk Şiirinde Şehir

Türk edebiyatında şehirleri konu edinen şiirler Divan Edebiyatı'ndan başlayarak günümüze kadar değerlendirilebilir. Divan Edebiyatı'nda "söz konusu eserlerin hem manzum hem mensur örnekleri bulunmakla birlikte manzum örneklerle daha sık karşılaşılır."[36] Divan şairlerinin bir şehrin güzelliğini anlattıkları şiirlere şehrengiz adı verilir. "Şehr-engîz bir şehrin güzellerini, doğal ve tarihî güzellikleriyle sanat ve meslek dallarında ün yapmış kişileri ve onların sosyal durumlarını anlatır."[37] "Anlatılan güzeller genellikle -Azîzî'nin İstanbul için yazdığı şehrengiz örneği dışında- erkek olup şehrin esnaflarından ve ileri gelenlerinden seçilen kişilerdir."[38] Yazılan bu şiirlerde yapılan şehir güzellemeleriyle övülen kişinin güzel yönleri daha da çarpıcı hale getirilir. Bu nedenle ilk örneklerine 16. yüzyılda rastladığımız şehrengizlerde anlatılan şehirlere, günümüzde objektif bir bakış açısıyla yazıldığı gibi yaklaşıldığı söylenemez. Şehrengizlerde ele alınan şehrin güzellikleri anlatılırken, o şehrin diğer şehirlere olan üstünlüğünden, şehrin doğal ve mimari yapısından, şehir eğlencelerinden abartılı bir şekilde bahsedilir. Ardından anlatılacak olan güzelin özelliklerine geçilir. Divan şiirinde güzel insanları anlatmak ön plana çıksa da sadece şehri anlatan şehrengizler de vardır. Bunun en güzel örneklerini "Lâmiî Çelebi'nin Bursa şehrengizi ve Nâzikî'nin yine Bursa'yı öven manzumesi"[39] oluşturur. Cemal Kurnaz, şehirlerin övgüsünün yapıldığı şiirlerin yanı sıra bir şehrin kaybının anlatıldığı şehir mersiyelerini de şehir şiirleri olarak kabul eder.[40] Şiirlerde şehirlere her ne kadar objektif bir açıdan yaklaşılmamış olsa da geçmiş zaman şehirlerinin yapısı ve şehirlerdeki sosyal hayat hakkında bilgi edinilebilir.

Osmanlı'da Divan Edebiyatı'nın hâkim olduğu dönemlerde ülke sınırları çok geniş olduğundan yazılan şiirlerde pek çok şehir ismine rastlanmaktadır. Oluşturulan şiirler içerisinde en yaygın şekilde ele alınmış, güzelliklerinden uzun uzun bahsedilmiş olan şehir ise İstanbul'dur. İstanbul fethedilmeden önce çok sayıda farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum İstanbul'un değerini arttırır. Farklı dinlere ait mimari eserlere rastlanan bu şehirde fiziksel görünümün dışında tabii güzellikler de oldukça cezbedicidir. Şehrin güzelliği karşısında büyülenen şairler şehrengizlerde kimi zaman dolaylı yoldan kimi zaman da doğrudan İstanbul'u anlatmışlardır. "Fetihten önce Divan

[36] H. Dilek Batislam, "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı*, S. 39, Erzurum 2009, s. 483.
[37] Bayram Ali Kaya, "Şehrengiz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 461.
[38] Fatih Tığlı, "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies,* Volume 2/4, Fall 2007, s. 763.
[39] Bayram Ali Kaya, "Şehrengiz", s. 461.
[40] Cemal Kurnaz, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 253.

edebiyatımızın çizgisini oluşturan, İslami edebiyata hâkim olan dünyanın faniliği, kötülüğü ve inkârı İstanbul'un göz alıcı muhitinde tesirini kaybederek yerini hayatın tadını çıkarma ve yaşama sevincine bırakır. Kendi hayatlarından çok farklı bir anlayışla karşılaşan Türkler, İstanbul'da bir etkileşimin ve değişimin içine girerler."[41] Mehmet Narlı, İstanbul'u anlatan şiirleri derleyen Asaf Halet Çelebi'nin tespitinden hareketle Nedim, III. Selim ve Enderunlu Vasıf gibi pek çok şairin eserinde İstanbul'un zevk ve eğlencelerle, mehtap ve boğaz meclisleriyle, saraylar ve köşklerle, yangınlarla tasvir edildiğini söyler.[42] Latîfi'nin *Evsâf-ı İstanbul*'u şehre dair sosyolojik bir değerlendirme niteliği de taşımaktadır. Şehrin cami, medrese, saray gibi fiziksel özelliklerini değerlendirirken İstanbul'u "iki deniz arasında şahane bir inci"ye benzeten şair olumlu değerlendirmelerinin yanı sıra "İstanbul'a güzel hayallerle gelip hayal kırıklığına uğrar ve genel olarak toplumun zevk ve sefaya düşkünlüğünü beğenmez. Eserde şehrin beğenmediği yönlerini istihzalı ve yer yer acı bir üslupla anlatır."[43] İstanbul ve şiir denilince akla Lale Devri'nin unutulmayan şairi Nedim gelir. O dönemde halkın zevk alemine düşkünlüğü şehir içerisinde yapılan eğlencelerle Nedim'in gazellerinde can bulur. İstanbul'un tüm güzelliklerini doya doya yaşayan şair bu şehrin bir taşını tüm Acem mülküne feda etmeye razıdır. Şehir adlarını redif olarak kullanan gazelleriyle dikkat çeken ve İstanbul'u anlatan başka bir şair gazel üstadı Şeyhülislâm Yahya'dır.[44] İstanbul devlete padişahlık yapan insanların da şiirlerinde yer almıştır. Fatih Sultan Mehmet, II. Mahmud, III. Selim, IV. Mehmed gibi padişahlar şiirlerinde İstanbul'a olan sevgilerinden bahsetmişlerdir.

Şehir tasvirlerinin bulunduğu eserlerden bir diğeri de tezkirelerdir. Günümüzde biyografi türüne benzeyen tezkirelerde şairler yaşadıkları şehirlere göre değerlendirilirken, bu şehirlerin tanıtıldığı da görülür. Pervin Çapan, Osmanlı kültür coğrafyasının en mühim yapıtaşlarından olan İstanbul'un tezkirelerde de önemine yakışır bir şekilde değerlendirildiğini dile getirir.[45] Sâfâyi, Sâlim, Râmiz ve Esrar Dede gibi yazarların tezkirelerinde İstanbul estetik bir değer olarak ele alınır.[46] 16. yüzyıl tezkirecilerinden olan "Hasan Çelebi, tezkiresindeki şehir tasvirlerinde daha çok şehrin

[41] Selami Alan, "Türk Edebiyatında İstanbul", *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, Yıl: 37/2, S. 146, İstanbul 2008, s.38.
[42] Mehmet Narlı, "Şiir ve Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl:13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 300.
[43] Ersin Savaş-Vahit Celal, "Bir Biyografi Denemesi: Latifi, Hayatı ve Bazı Eserleri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S. 1, Ağrı 2017 s. 16.
[44] H. Dilek Batislam, "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", s. 486.
[45] Pervin Çapan, "Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı*", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXXI, S. 81, İstanbul 2004, s. 29.
[46] Pervin Çapan, "Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı*"*, s. 26.

tarihî, coğrafî, siyasî, dinî özelliklerini, tabiat güzelliklerini ve kültür yapısını dikkate almıştır."[47] Ayrıca bilindiği üzere çoğu şair isminin önüne yaşadığı ya da doğduğu yerin ismini ifade eden bir lakap almaktadır.

Tanzimat sonrasında şiirde konu bakımından meydana gelen değişiklikler dönem şairlerinin şehirlere bakış açısını değiştirir. Tanzimat'ın ilk döneminde şiirlerdeki konular topluma dönük bir hal almaya başlar ve realite ön plana çıkar. İkinci dönemde ise şairler tekrar bireysel konulara yönelir. Dönemin çoğunlukla siyasi koşullarının etkisiyle şairler şiirlerinde şehirden uzaklaşma temini işlemiştir. Mehmet Narlı'ya göre "Belde halkında görmedim hayfa/ Gördüğüm ünsüehl-i vahşette" diyen Hâmit'in, doğal mekândaki insanlığı, şehirdeki insanlıktan da iyi bulması yeni bir değerlendirmedir."[48] Tanzimat'tan sonra Servet-i Fünûn edebiyatında da şehre olumsuz duygularla yaklaşılır. Şehirden uzaklaşıp doğaya sığınma temi işlenmeye devam eder. Servet-i Fünûn'un en önemli şairlerinden biri olan Tevfik Fikret "Sis" şiirinde İstanbul'u kötülüklerle dolu karanlık bir tablo halinde tasvir eder. Şehre bu zamana kadar yapılmamış yakıştırmalarda bulunarak ona kin kusar. Aslında şehir başlığı altında eleştirdiği İstanbul yönetimidir. İçindeki nefretle şehirden uzaklaşmak isteyen Tevfik Fikret, Aşiyan'a yerleşerek "şehre egemen olmak ister."[49] Aynı dönem içinde bir diğer yandan eski İstanbul'a olan özlem eserlerde hissedilmektedir. Bu durum Türk edebiyatında modernizmin izlerini az da olsa hissettirmeye başlar.

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde de şehre dair pek çok tasvir bulunur. Mehmet Akif Ersoy şehri güzellikleriyle anlatmaktan ziyade şehre dair eleştirilerini dile getirir. "Berlin Hatıraları"nda Berlin'le İstanbul'u karşılaştırır; İstanbul'u her bakımdan bakımsız bulur."[50] İstanbul halkının içinde bulunduğu durum şehir içindeki mekânlara yansır. Mehmet Narlı, Mehmet Akif'in İstanbul'a bakışını şu sözlerle açıklar: "Akif'in din algısı ve eleştirisi, adalet ve irade arayışı, tembellik cehalet eleştirisi ve bilim ve çalışma önerisi, retorik düzlemde değil; hep şehrin kahvelerinde, sokaklarında, hastanelerinde, camilerinde ve meyhanelerinde yansılar. Bunca eleştirisine rağmen Akif'in yaşadığı şehri sevmediği hissedilmez."[51] Olumsuz eleştirilere maruz kalan

[47] H. Dilek Batislam, "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", s. 487.
[48] Mehmet Narlı, "Şiir ve Şehir", s. 304.
[49] Mehmet Narlı, "Şiir ve Şehir", s. 304.
[50] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, s. 32.
[51] Mehmet Narlı, "Şiir ve Şehir", s. 305.

şehirlerin güzel yönleri, şairlerin/yazarların şehre duydukları aidiyet hissinden uzaklaşmasını engeller.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, her şairin şehre bakış açısının farklılık gösterdiği tespit edilmektedir. Şehir içinde barınmak zorunda olan şair, şehirden beslenir, şehir ile bir bütünlük oluşturur. Cumhuriyet döneminin başlangıcında pek çok şairin İstanbul'da yaşıyor olması şiirlerde daha çok İstanbul'un anlatılması durumunu ortaya çıkarmış olsa da en etkili neden İstanbul'un artık pek çok zıtlığın bir arada bulunduğu bir şehir haline gelmiş olmasıdır. Tarihi geçmişinin yanında doğal güzelliklerinden etkilenen şairlerin yanı sıra modern hayatın insanlar üzerindeki etkisi de şiire yansır. Mehmet Narlı, şiirde İstanbul'un bu dönemde ele alınışını şu şekilde anlatır:

> "1920'den 1950'lere kadar yazılan şiirlerde, İstanbul'a duyulan sevgi ve bağlılık; şehir yoluyla ulaşılan düşünce, duyarlık ve inanç; şehrin farklı mekânlarının gönderdiği tarihsel ve kültürel hafıza; günlük yaşamalar içinde şehrin mekânlarına yüklenen anlam ve işlevler birbirinden oldukça farklıdır. Otuz yıllık kısa bir zaman dilimi göz önüne alınırsa, poetik, tematik ve ideolojik açılardan Türk şiirinin en çeşitli dönemi Cumhuriyet dönemidir. Doğal olarak bu çeşitlilik, mekân algısında sözü edilen farklılıkları beslemiştir. Örneğin, kimi şairler, İstanbul'u medeniyetin eşyaya sinmiş hali olarak görürken; kimi şairler, aynı şehri, doğal ve sıradan yaşamakların mekânı olarak görürler. Şehri, insanda güzellik ve uyum düşüncesi uyandıran manzaralar olarak gösteren şairler olduğu gibi; yoksulların ve varlıklıların uyumsuzluk içinde yaşadıkları bir çatışma alanı olarak gösteren şairler de vardır."[52]

Şehirde modernleşme ile hız kazanan değişiklikler doğrultusunda yazılan şiirler yaygınlaşır. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi edebiyatında, özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında halk konusu şehirle bir arada işlenmeye başlamıştır. Kimi zaman aynı hislere ortak olmuş şair ve yazarlar da bu konuda eserler meydana getirmişlerdir.[53] Hikâyelerine şehirdeki küçük insanı dahil eden Sait Faik Abasıyanık iken, şiirde bunu Orhan Veli Kanık gerçekleştirir. Şehir hayatının karmaşası içerisinde bocalamaya başlayan bireyler giderek yalnızlaşmaya ve topluma karşı yabancılaşmaya başlar. Şehri çeşitli yönlerden ele alan şairler olumsuzluklara yer verseler de yaşadıkları şehri içten içe sevmişlerdir. İstanbul'u gözleri kapalı dinleyen ve şehri içinde hisseden şair Orhan Veli Kanık, şiirlerinde şehirden uzak kalmanın kendisine nasıl acı verdiğini anlatır.

---

[52] Mehmet Narlı, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S. 20, Balıkesir 2008, s. 158.

[53] Şaban Sağlık, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 313.

Cumhuriyet dönemi içinde oluşturulan şiir toplulukları içerisinde yetişen şairlerden bazılarının şehre bakışında ortak noktalar bulunabilir fakat her şair şehri kendi hasretiyle ve kendi sıkıntılarıyla ele almıştır. "Yedi Meşaleciler, daha çok şehrin (İstanbul'un) ayrıntılarına ve bilhassa şairler İstanbul'da geçen çocukluk hatıralarına yer verirler."[54] Özellikle Ziya Osman Saba şiirlerinde adı geçen çoğu semte büyük bir özlemle, hatıralarıyla yaklaşır. Hiçbir edebi gruba bağlı kalmayan Behçet Necatigil de ilk dönem şiirlerinde İstanbul'a karşı aynı tutumu sergiler, daha sonra bireyi modern yaşam çerçevesinde ele alır ve değişen koşulları gözler önüne serer. Garip şairleri ise şehir hayatını olduğu gibi aktararak, hissettikleri duygularla zenginleştirir. İkinci Yeni şairleri modernleşen şehrin bireyde yarattığı olumsuz etkileri konu edinerek hem bireysel hem de toplumsal yaralara değinir.[55]

Şaban Sağlık, bazı yazarların şehir insanını daha üst bir açıdan, "yüzyılın atmosferi" açısından ele aldığını söyler. Türk edebiyatının en önemli şairlerinden olan Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerinde şehirler ruhlarına nüfuz eden mazileriyle anlatılır, öğrencisi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da eserlerinde şehirler adeta haritalarıyla verilir.[56] İkinci Yeni şairleri içerisinde yer alarak kadim şehirlere İslam'ın emaneti olarak bakan Sezai Karakoç şehir kavramını medeniyetle birleştirir.[57] Attilâ İlhan 20. yüzyıl insanının büyük şehirlerde yaşadığı çelişkileri ve ıstırapları, estetik bir endişe içerisinde dile getirmiş bir düşünce adamıdır.[58] Aynı şekilde şehri şahsi fikirlerine bürüyerek zamanın, mekânın ve toplumun eleştirisini mısralara döken Necip Fazıl Kısakürek de şehir insanına karşı farklı bir tutum sergiler.

Şairler çoğunlukla İstanbul'u anlatsa da Anadolu şehirlerini de şiirlerine dahil etmişlerdir. Cahit Külebi'nin "Sivas Yollarında", "Tokat'a Doğru" şiirleri, Ahmed Hamdi Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman" şiiri, Hilmi Yavuz'un "Bursa ve Zaman", "Doğudan Bir Kent" şiirleri gibi pek çok şiir Anadolu'daki şehir hayatını gözler önüne serer. Ahmet Muhip Dıranas, Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya, Cahit Zarifoğlu, Haydar Ergülen ve daha nice şair Anadolu şehirlerini şiirlerine yerleştirmişlerdir. "İstanbul Destanı"

[54] Şaban Sağlık, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir", s. 321.
[55] İkinci Yeni şairlerinin şiirlerinde mekân için bkz. Beyhan Kanter, *Şiirsel Kimlikten Mekânsal Sınırlara,* Metamorfoz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2013. Yine İkinci Yeni şairlerinin şiirlerinden şehre bakış için bkz. Tuba Kıraç, *İkinci Yeni Şiirinde Kent Algısı,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
[56] Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde şehri ele alışları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018.
[57] Sezai Karakoç'un şiirlerinde şehir ve medeniyet ilişkisi için bkz. Fikri Kula, *Mekâna Sinen Ruh Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet,* Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018.
[58] Şaban Sağlık, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir", s. 314.

şiirinde şehrin ayrıntılarına inerek onu destanlaştıran Bedri Rahmi Eyüboğlu da İstanbul'un yanı sıra Anadolu'yu da kendine has özellikleriyle ele alır.

Şairin yaşama alanı olan şehir geçmişten bugüne anlatılagelmiştir. Şehrin bireye ve topluma verdiği huzur ve güvenin yanı sıra içinde bulunduğu karmaşık yapı insanlarda farklı duyguların hissedilmesine yol açmaktadır. Zıtlıkları içinde barındıran şehir ne olursa olsun ait olunan yerdir. Dolayısıyla bugünden sonra da şiirlerde sık sık dile getirilecek, geçmişe dönüldüğünde özlenecek, geleceğe bakıldığında hem ileride yaşanacaklara dair tahminlerde bulunulacak hem de olumsuzluklara çözüm aranmaya devam edilecektir.

2. ZİYA OSMAN SABA, BEHÇET NECATİGİL, BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU, ORHAN VELİ KANIK, NECİP FAZIL KISAKÜREK ve ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE ŞEHİR

2.1. Şehirleri Ayırt Edici Özellik: Kimlik

İnsan, yaratılışı gereği birtakım ihtiyaçları karşılamak konusunda ve çeşitli tehlikeler karşında mücadele edebilme noktasında tek başına yeterince güçlü değildir. Aynı zamanda sosyal bir varlık olan insan için toplu halde yaşamak bir zorunluluktur. Toplu halde yaşama zorunluluğu zamanla insanları şehirler kurma noktasına getirir. Şehirler kurmanın insanın kendini tabiattan uzaklaştırması anlamına geldiğini dile getiren Rasim Özdenören de bu durumu insanın başka insanlar olmadan yaşayamayacağının bir ifadesi olarak değerlendirir ve şehirlerin kurulmasının bir gereklilik olduğunu ileri sürer.[59]

Tıpkı bir insan gibi canlı ve hayatla iç içe olan şehirler birbirlerinden farklı bir kimliğe sahiptir. Şehirlerin kimlikleri kuruldukları coğrafyadan, bitki örtüsünden, iklimden, coğrafi konumdan; içlerinde barındırdıkları insanların davranışlarından, kültürlerinden, ekonomik ve ticari faaliyetlerinden, tarihi zenginliklerinden hareketle şekillenir. Şehirlerin oluşturulmasında en büyük pay şehirleri oluşturan insanlarındır. Şehirler yaşanan doğal afetlerle, savaşlarla, teknolojik gelişmelerle veya yıkılıp farklı bir medeniyete ev sahipliği yapmakla yeni birer kimlik kazanır. Ancak bir şehrin kimliğinin kökten değişmesi çok uzun yıllar alacaktır çünkü şehirler kurulduklarından bu yana içlerinde barındırdıkları çeşitli medeniyetlerden kalan birtakım özellikleri koruyarak varlıklarını devam ettirirler.

Şehirler kurulurken toplumların kimliklerine göre şekillendirilir fakat bu etkileşim tek taraflı devam etmez. Şehir kimliği de insanları etkilemeye, şekillendirmeye başlar. "Mekânların dinsel, sosyal, kültürel, sanatsal hatta siyasi kimlikleri vardır ve bu kimliklerin imgesel ve simgesel içerikleri, onlarla ilişkide olan insanların kimliklerinin oluşmasında önemli etkilere sahiptirler."[60] Toplumdakilerin bilgileri, değerleri, kültürleri, inançları, sanatları ve ürettikleri şehirlerin kimliklerini etkiler ve şehrin kimliği de böylece gelecek nesillere aktarılır.

Şehirlere canlı birer unsur gibi yaklaşan şairler, yaşadıkları dönem içerisinde şehirlerin kimliklerinden kopamadan kendi bakış açılarıyla etkisinde oldukları şehirleri

[59] Rasim Özdenören, *Kent İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 91.
[60] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 32.

anlatırlar. Şairlerin şahsi kimlikleriyle oluşturulan mısralar zamanla şehirleri güncel kimlikleriyle yorumlamaya imkân sağlar. Şairlerin şehre bakış açıları birbirinden farklı olsa da şehirlerin kimliklerinde değişmeyen noktalar ayırt edilebilir.

2.1.1. İstanbul

Fetih tarihi 1453'ten beri Türk-İslam medeniyetlerinin önemli şehirlerinden biri olan İstanbul yüzyıllardır şairlerin mısralarında en çok yer alan şehirlerden biridir. İstanbul tarih boyunca Âsitane, Deraliyye, Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye, Dârü's-saâdet (Dersaâdet) gibi pek çok isimle anılır.[61] Tarihiyle, tabiatıyla, efsaneleriyle dilden dile dolaşır. Geçmişiyle, kültürüyle, tarihi eserleriyle, toprağın altında gizlenen zenginlikleriyle her semtinde ayrı bir ruh taşır. Bu ruh yaşayanlar tarafından keşfedilmeyi bekler. Pek çok şaire ilham veren, insanı manevi yönden besleyen bu şehre duyulan sevgi, yüzyıllarca şiirlerde farklı yorumlarla dile getirilmiştir. "İstanbul, sonsuza kadar sevilecek aziz bir sevgilidir; çünkü, ruhsal, estetik ve kültürel olgunluğunu tamamlamış bütün bir Türk-İslam medeniyetinin birleştiği, hayat bulduğu yerdir."[62] İstanbul şairlerin mısralarında can bulur, onların şiirlerine can verir.

Beşir Ayvazoğlu, İstanbul'un fethedilişinden sonra bu şehre Türk-İslam dünyasının dört bir yanından zengin bir bilgi ve kültür birikiminin aktığını dile getirir. Öğrenilenler olduğu gibi kabul edilmemiş "adeta imbikten geçirilip damıtıldıktan sonra" şehir halkına yayılmıştır.[63] Böylece İstanbul bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Şairler, İstanbul'u hem geçmişten gelen birikimiyle hem bugünüyle anlatmış, yeri geldiğinde şehre methiyeler düzmüş yeri geldiğinde şehri, şehir yaşantısını eleştirmişlerdir.

Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın şiirlerinde bahsi geçen şehirlerin başında İstanbul gelir. Hayatlarının uzun bir bölümünü bu şehirde geçirmiş olmaları şairlerin ortak özelliğidir. Her birinin İstanbul'a bakışı, şehri algılayışı, şehrin olumlu ve olumsuz yanlarını anlatışı farklı olsa da İstanbul'un büyüsünden kaçamayıp şiirlerinin çoğuna bu şehri tabiatıyla, mimarisiyle, insanıyla dahil ederler.

---

[61] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Kronik Kitap Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2019, s. 19.
[62] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 177.
[63] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", *Şehir ve Kültür İstanbul*, edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 16.

Ziya Osman Saba, yaşadığı şehri tüm unsurlarıyla hisseder ve eserlerine yansıtır. Ziya Osman Saba'nın İstanbul'u geçmişiyle örülü bir şehirdir. Şair küçüklüğünde annesiyle, annesinin vefatının ardından anneannesiyle ve babasıyla gezdiği İstanbul'u büyüdüğünde hem şiirlerinde hem de hikâyelerinde, hatıralarıyla ve yaşanan anla beraber işler. O yaşadığı süre boyunca şehirde gördüğü değişimleri, hikâyelerinde anılarıyla birleştirerek ayrıntılarıyla kaleme alır. Şiirleri de bu anılar çerçevesinde şekillenir. İstanbul'a dair geçmiş zaman manzaraları, şairin İstanbul'da geçen çocukluğuna, gençliğine dair hatıraları ve aile hayatı şiirlerinin konusunu oluşturur. Şehrin tabiatı ve insanları onu daima etkiler, düşündürür. Mustafa Kırcı, şairin İstanbul'u "daha çok insanlarının yaşayış ve dış yapısına ait bazı özellikleriyle" ele aldığını dile getirir.[64]

Değişen İstanbul kitabının 1959'daki baskısında, ölümü ardından Ziya İlhan Zaimoğlu tarafından aktarılan metinde şair kendi cümleleriyle doğduğu semtteki konağı şöyle tarif eder: "1910 senesinin Mart ayında, İstanbul, Beşiktaş'ta, Dolmabahçe sarayından Barbaros Hayrettin Türbesine kadar uzanan ve (Hayrettin İskelesi), denilen sahil kısmında, halen yıkılıp yerine büyük Austro Türk Tütün Deposu yapılmış olan, bir yalıda doğdum."[65] Ziya Osman Saba doğup büyüdüğü şehre dair gözlemlerini, şehrin onda oluşturduğu bakış açısıyla ifade etmeye çalışır.

İstanbul'un kimliğini her biri birbirinden farklı özellikler taşıyan semtler oluşturur. Beşiktaş, Ziya Osman Saba'nın eserlerinde en çok bahsedilen semtlerden biridir.[66] Şiirlerinin çoğunda bu semt deniziyle anlatılır. Sahiliyle, vapurlarıyla şairi etkileyen Beşiktaş evinin bulunduğu semt de olduğundan şair tamamıyla bu semti benimser ve kendini oraya ait hisseder. Ayrıca semtteki değişime de tanıklık eder. Değişen İstanbul karşısında şairin çocukluk ve gençlik hatıralarıyla dolu yalı bile bu değişime direnemeyip yıkılır. Zaman karşısında değişim elbette kaçınılmazdır, insanlar gibi şehirler de büyür ve değişir. Bu nedenle *Değişen İstanbul* adını taşıyan kitabın başlığı düşündürücüdür.

Ziya Osman Saba'nın İstanbul'u konu edindiği ilk şiiri "Sebil ve Güvercinler"dir. İstanbul ile bütünleşen güvercinler, susuzluklarını gidermek için sebilin etrafında

[64] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 149.
[65] Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, (Aktaran: Ziya İlhan Zaimoğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 1959, s. 133.
[66] "Misafirlikler" hikâyesinde şairin çocuk gözüyle İstanbul'a bakışı görülmektedir. Ziya Osman Saba'nın çocukluğuna dair anıları şehrin kimliğindeki değişikliğin takibini kolaylaştırır. O dönemlerde şehir, zengin ailelerin yaşadığı köşklerden ve yalılardan; fakir ailelerin yaşadığı "eski, kafesli, ahşap" evlerden oluşmaktadır. Şairi çocuk yaşında asıl heyecanlandıran trenle, vapurla veya at arabalarıyla yapılan yolculuklardır. Çiftehavuzlar'da yaşayan halasına gidilen yolda İstanbul "açık koyulu yeşil, neftî ağaçlar" içerisinde "kırmızı damlı, yeşil pancurlu pembe, tahinî köşkler"den ibarettir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 15.)

toplanırlar. Bu manzaraya şahitlik eden şair, yaşadığı anın şiirini yazar. Mustafa Kırcı bu şiiri "İstanbul'un alışılmış bir görünüşünün şiiri" olarak nitelendirir.[67] Ayrıca Mustafa Kırcı, Ziya Osman Saba'nın titiz bir gözlemci olduğunu, çevrenin ve eşyanın kendisinde uyandırdığı izlenimleri duygularıyla birleştirerek aktarabilmesindeki ustalığına da dikkat çeker.[68]

Ziya Osman Saba, babasıyla yaptığı gezilerde İstanbul'un birbirinden değişik semtleriyle tanışır ve o semtlere de ayrı ayrı hayran olur. "Kış Gezintileri" hikâyesine bugünkü Beyoğlu sokaklarının çocukluğundaki haliyle kalmadığını dile getirerek söze başlar.[69] Ziya Osman Saba için Beyoğlu sadece çocukluk anılarının geçtiği mekân değildir. Yetişkinliğinde de Beyoğlu'nda fazlaca zaman geçiren şair "Nişanlılık" şiirinde de bu semti anlatır. Beyoğlu'nun sokaklarından geçmek şaire bir rüyanın içinde olduğu hissini verir. Sevgililerin buluştukları kumluk, uzak iskele aşk duygusunu doruk noktalarında yaşayan şaire bambaşka bir mekânmış gibi gelir. Gezilen caddelerin isimlerine yer verilirken şiirin ikinci kıtasında tıpkı bugün olduğu gibi geçmişte de kalabalık olan Beyoğlu semtinin sokakları şu sözlerle anlatılır:

> "Sonra bir gün, kalabalık Beyoğlu,
> Girdiğimiz dükkânlar, güler yüzlü satıcı,
> İkimizi yan yana oturtup
> Resmimizi çeken fotoğrafçı."[70]

İstanbul'un her semtinin bugün de olduğu gibi kendine has ayrı bir havası, insanlarda uyandırdığı ayrı hisler vardır. Beyoğlu, Beşiktaş'tan daha fazla mağazayı, daha fazla sinemayı içine alır. Eğlence yerlerinin çokluğuyla, çiftlerin birlikte gözlerden uzak vakit geçirmek istedikleri mesire alanlarıyla o dönemde ön plana çıkar.

"Misakımilli Sokağı No. 37" şiirinde geçen Misakımilli sokağı, şairin ikinci evliliğinde oturduğu gerçek bir sokağın adıdır. Bu sokak tipik bir İstanbul sokağıdır ve şair için çok değerli hatıralarla doludur.[71] Şaban Sağlık, mekânları işlevlerine ayırır. "Çağrışım" işlevinde mekân, eser sahibinin tasvirlerinden hareketle hatıraların mekânı

[67] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba,* s. 149.
[68] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba,* s. 149.
[69] İnsanların vakit geçirmek için sık sık uğradıkları bu kalabalık semt, Ziya Osman Saba'yı çocukluğundan beri farklı binalarıyla, sinemalarıyla, eğlence mekânlarıyla, tramvay gezileriyle etkiler. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 52.)
[70] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, Can Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2014, s. 65.
[71] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba,* s. 153.

haline gelir.[72] Ziya Osman Saba'nın çoğu şiirinde mekânın "çağrışım" işlevinden bahsedilebilir. Şairin bu evde oturduğu zamanlarda akşam vakitleri sokaklarda yoğurtçular belirmekte, ilerleyen saatlerde bozacıların sesi duyulmaktadır. Pencerenin dibindeki aydınlık sokağı havagazıyla aydınlatan fenerden gelmektedir. Şair bu evde pek çok ilki, heyecanı yaşar. Yıllar sonra gittiği o sokakta evleri cansız, insanları vefasız bulur. Artık zaman geçmiş, havagazıyla yanan fener bile değişmiş, elektrik lambası haline gelmiştir. Şiir, şairin yaşadığı sürede şehrin yapısını kıyaslaması açısından önem taşımaktadır:

"Yabancı perdeler asılmış penceresi,
Bir vakitler içinde çocuğumun oturduğu.
-Yeni kiracılar evlatsız besbelli-
Şimdi birkaç saksının durduğu.

Söz birliği etmiş şimdi saksılar, perdeler
Elektrik lambasıyla değiştirilen fener.
O sokağa ne zaman yolum düşse, bir ses:
"Günler geçti, geçti geçti..." der."[73]

Mısralarda şehrin sokaklarında gezinirken kimliğin yansıması olarak karşılaşılabilecek mekânlardan bir diğeri mezarlıklardır. İslam dinine dayanan ahiret inancının görüldüğü ülkede mezarlıklar şehirdeki yaşam alanlarıyla iç içe bulunmaktadır. Türkler çok eski zamanlardan beri ölüleriyle beraber yaşamayı benimsemiş toplumlar içerisinde yer almaktadır. Bu benimseyişin altında yatan sebeplerden belki de en önemlisi dindir. Türkler ahirete olan inançları sebebiyle ölüm gerçeğini göz ardı etmek istemez. Eski Türk topluluklarında da görülen bu anlayış doğrultusunda çoğu yerde mezarlıklar yerleşim yerlerinin tam ortasına inşa edilmişlerdir. Bu durum şehirlere ayırt edici bir özellik kazandırmaktadır. Birçoğu toplu aile kabristanları olan mezarlıkların yanı sıra özellikle İstanbul ve Bursa gibi şehirlerdeki yerleşim yerleri içerisinde çok sayıda türbeye de rastlanır. Örneğin; İstanbul'da adını Fransız roman yazarı Pierre Loti'den alan, Eyüp semtine bağlı tepede çok sayıda mezar bulunmaktadır. Turistik hale getirilmiş bu yer insanların sık uğradığı mekânlardan biridir. Haliç'in görülmeye değer manzarasının yanında çok sayıda mezara ev sahipliği yapan bu yer insanların ilgisini çeker. Küçük yaşta annesini kaybeden Ziya Osman Saba, "Yaz Gezintileri" hikâyesinde babasıyla yaptığı

[72] Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", *Hece, Türk Romanı Özel Sayısı*, Yıl: 6, S. 65/66/67, Ankara 2002, s. 147.
[73] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 127.

geziden vapurla dönerken annesinin Eyüp'te bulunan mezarının yakınından hüzün içerisinde geçtiklerini anlatır. "Toprağım" şiirinde "Ne kadar istiyorum, akşamleyin, ezanda, / Eski bir evde olmak, orda, Eyüp Sultan'da"[74] mısralarıyla Eyüp semtinin onda yarattığı bağlılığı dile getirir. Bu semt şaire ölümü, geçiciliği hatırlatır. "Bir tabutun içinde sır vermeden gidenler, / Orda, beyaz taşlarla yıllardır beni bekler, / Benim de gözlerime yakın olsun toprağım."[75] mısraları şairin ebedi istirahatini İstanbul'da yapmak istediğini yansıtır. Bu şehir yaşayanlarıyla, ölenleriyle şairi kendisine bağlar.

Ziya Osman Saba "Yaz Gezintileri" hikâyesinde şehir değişime uğradıkça çoğu mezarlığın yok edildiğine tanıklık ederek şu mısraları dile getirir: "Eski Gümüşsuyu mezarlığı taşlarının yerini ne de çabuk alıveren apartmanlarda henüz ölmemişler, belki yerin yedi kat dibindeki cedlerinin üstünde kat kat ömür sürmeye koyuldu."[76] Şehirdeki değişim kimi zaman tarihi eserlerde yıkıma yol açmaya şairin yaşadığı yıllarda başlamıştır.

Ses unsuru da İstanbul'un kimliğindeki farklılığı ortaya çıkaran en önemli unsurlardan biridir. Ziya Osman Saba şehrin gündüzünü gecesinden ayıran sesleri "Sabah", "Sabahın Dördü", "Gece, Ay ve Köpekler" şiirlerinde küçük ayrıntılarla dile getirmektedir. Gece şehrin boş, zindan sükûtuyla kaplı sokakları alay alay köpeklerin sesleriyle yankılanır. Sokak köpeklerinin sesleri ve köpeklerin onda uyandırdığı düşüncelerle sabahı bekleyen şair, kapıların açılıp kapanmaya başlamasıyla, bir çöp arabasının ve et kamyonunun geçmesiyle, kedi miyavlamasının çocuk ağlamasına karışmasıyla odasına dolan seslerden bir günün daha başladığını anlar. Sabahın gelişiyle şehirde tramvay çanlarının sesi işitilir. "Oda" şiirinde de pek çok farklı sesin birbirine karışmasıyla başlayan günün son tramvay, son tren sesiyle bitişi anlatılır. İstanbul denizin, martıların, vapurların, arabaların, ezanların seslerine insan seslerinin karıştığı şehirdir.

Şehrin kimliğinden bahsederken sosyal yaşantının da kimlik üzerinde doğrudan etkisine değinmek gerekir. Atalardan gelen davranışsal özellikler, kazanılmış yeni davranışlar, ekonomik durum gibi etkenler şehir insanının şehre kazandırdığı kimliği yansıtır. "Garip İstanbul'umun Türküsü" Ziya Osman Saba'nın İstanbul'da çoğunluğu oluşturan garip insanların hallerinin tasvir edildiği en güzel, en gerçekçi şiirlerden biridir.

[74] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 39.
[75] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 39.
[76] Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 37.

Cumhuriyet dönemi şairlerinin çoğunda görüldüğü gibi İstanbul ev sahipliği yaptığı fakir insanların gerçek yaşantılarıyla anlatılır. İstanbul seslerini bir türkü dinler gibi dinleyen şair, karşılaştığı hüzün verici manzaraları da şiirine ekler. Bunca ses arasında susup sessiz kalanlar bile garip İstanbul'un türküsünde yer edinir. 1948'de yazılan bu şiir o yıllardaki İstanbul yaşantısını gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekicidir:

"Garip İstanbul'umun türküsü...
Topkapılısı, Karagümrüklüsü, Eyüplüsü
Fakir fukarası, dulu, yetimi,
Gariplerin türküsü...
Oturmuş Yeni Cami merdivenine,
"Yeni Hayat" satan ak saçlı nine.
Bir duvar dibinde el açar kimi,
Yalvarışı ninni olur dudağında,
Bir anadır: çocuğu kucağında.

Garip İstanbul'umun türküsü...
Gelseler bir araya beşi onu,
Yaşayanlar görmeden rahat yüzü,
Hepsinin bükük boynu,
Hepsinin mahsun yüzü.

Garip İstanbul'umun türküsü...
Her sabah o tramvay, otomobil gürültüsü,
Herkesin bir türlü işi,
Araba sürücüsü, sokak süpürücüsü.

Garip İstanbul'umun türküsü...
Türkülerin en hüzünlüsü;
Yeni doğmuşlar, emekleyenler,
Akşam ekmek bekleyenler,
Kulübesinde, izbesinde...

Gün görmemiş insanlar,
Konuşanlar, bir hüzünle sesinde,
Susanlar, susanlar..."[77]

"Omuz Omuza" şiiri de sosyal hayata dair izler taşır. Şair kendisi gibi memur olan insanları karşısına geçtiklerinde alın yazılarından tanır. Sokaklarda çarıklarının

[77] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 152.

ayaklarından, elbiselerinin sırtlarından döküldüğü fakir insanlara rastlanır. Ümit dünyasında insanlar omuz omuza yaşayıp gitmektedir. Şair de bu yaşantıyı düşünerek şehrin sokaklarında gezinir ve yaşananları şiirine aktarır. "Eller" ve "Ekmek" şiirlerinde bir yandan sokaktaki insanların sefil hallerine değinilirken diğer bir yandan lüks yaşantı içinde kendilerinden başkalarını unutanlara değinilmektedir. Şairin kutsal bildiği, yere düşünce öpüp başına koyduğu ekmek, evinin nafakası, çocuğunun rızkıdır. İnsanlar ekmek parası için toprakları iki büklüm halde sürer, taş taşır, dikiş diker. Kimi zaman çalışırken ağır hastalıklara yakalanır, el açıp dilenir. Tüm insanlar eşit doğmaktadır fakat yaşam bu eşitliği bozar. Dünya bir taraftan elleri göbekleri üstünde, her şeyden habersiz karınlarını doyuranlarla doluyken diğer yandan çamaşır yıkamaktan, nasırdan elleri zarar görmüş, dilenmekten avucu kapanmayacak yoksul insanlarla doludur. İstanbul, her iki manzaraya da şahit olunabilecek bir şehirdir. "Herkes Bir Türlü" başlığını taşıyan şiirde, şair sanki sokakta oturup geçen insanları gözlemlercesine fakir insanların tasvirini yapar ve yaşamda karşılaştıkları zorlukları dile getirir:

> "Fakir var; genç, ihtiyar; on beşinde kız,
> Basma entarisi içinde cılız.
> Fakir var, çocuğuna ilaç alamayan.
> El açan, el açamayan.
> Analar, gündeliğe, çamaşıra giden.
> Babalar, evlerine eli boş dönen.
> Yaşayanlar, soğanı ekmeğe katık edip.
> Herkes bir türlü fakir, bir türlü garip..."[78]

Ziya Osman Saba gibi Beşiktaş semtinde yetişen şairlerden bir diğeri Behçet Necatigil'dir. Hem çocukluğunda hem de evlendikten sonra Beşiktaş'ta ikamet etmiş olan Behçet Necatigil için bu semt ayrı bir öneme sahiptir. Sokaklarına, caddelerine ve yapılarına aşina olduğu bu semtte liseyi okuduğu dönemde yayımlanan "Beşiktaş-Ortaköy" şiirinde iki semt arası yollardan geçmenin keyfini anlatmaktadır. Sabah akşam aynı yollardan geçse de bu durum onu bıktırmaz. Evden mektebe uzanan bu yolda peşinde bir sürü hatıra bırakarak yürür. "Bir yanımda direkler / Bir yanımda bu duvar"[79] şeklinde tasvir edilen yol bugün de aynı şeklini korumaktadır. Yıldız Sarayı'nın etrafını çevreleyen uzun duvar cadde boyunca uzanmaktadır.

[78] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 73.
[79] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 607.

Behçet Necatigil, 1947'de yayımladığı "Barbaros Meydanı" şiirinde Beşiktaş'ın tasvirini şu mısralarla yapar:

"Beşiktaş'ta Barbaros Meydanı
Sağı anıt, solu türbe
Ortası kare şeklinde,
Parkıdır yoksulların
Bilhassa yaz ayları.

Fidanların, mezarların önünde
Yontulu taşlar çepçevre,
Yer yer banklar konulmuş
Meydana dolmuş millet,
Sıra sıra oturmuş.
...
Meydanın ilerisi deniz kıyısı
Karaya çekilmiş kayıklar,
İskele gazinosu yanda
Sulara dökülmüş ışıklar,
Üsküdar şu karşısı."[80]

Dünün tasviriyle bugünün Beşiktaş'ı kıyaslandığında meydanın geçmişteki düzenini koruduğu dile getirilebilir. Bahsedilen türbe 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından kaptan-ı derya Barbaros Hayreddin Paşa için yapılır. İçerisinde dört sanduka bulunmaktadır. Türbe dışındaki hazirede Barbaros Hayreddin Paşa'nın yakınları yer almaktadır.[81] Meydandaki anıt da Barbaros anıtıdır. Deniz kıyısı insanların kalabalıklar oluşturduğu renkli bir mekândır. İstanbul'un Boğaz'ına ışık katan bu semtte kıyının artık kayıklar yerine vapurlarla dolu olduğu ve gazinoların yerini kafelerin aldığı söylenebilir. Aynı yıl içerisinde "Barbaros Meydanı II" şiiri yayımlanır. Şair bu sefer yaz mevsimlerinde sık sık gittiği meydanda gözlemlediği insanların tasvirine yer verir. Kasım ayında yayımlanmış bu şiirin soğuk kış aylarını anlattığı düşünülebilir çünkü şair daha önce gözlemlediği toz toprak içinde güreş eden çocukları, kol kola gezinen genç kızları, onların peşlerinde dolaşan delikanlıları, alçak sesle konuşan kadınları, kalabalık aileleri, içmiş garip adamları, hava alıp eğlenen fakir fukarayı göremez. Kış hem güzelliklerin

[80] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 87.
[81] Özkan Ertuğrul, "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 68.

hem de kötülüklerin üzerini örtmüştür. Meydan sessizleşmiştir. Şair insan manzaralarını zihninde kalanlarla anlatarak şehrin toplumsal yaşantısını bir kez daha gözler önüne serer.

Behçet Necatigil, "Sinanpaşa" şiirinde de Beşiktaş'ı anlatır. Bir yanı uzun cami duvarı olan yolun diğer yanı çok sayıda taşıtın geçtiği bir caddedir. Sahil insanların bir nebze de olsa serinlemek ümidiyle gittiği yerdir. Şair vapura yetişmek için geçtiği dar bir geçitten bahseder. Bu dar geçitte karşılaştığı fakir insanlara karşı nefret ve acıma duygusunu aynı anda hisseder. Şehir insanı kendine ait günlük yaşantı içerisinde farklı insanları da düşünmeye, vicdanla hesaplaşmaya itmektedir.

Uzun süre Beşiktaş'ta yaşayıp bu semti anlatan şair "Adım" şiirinde adının neye verileceğini irdeler. Evlere, şiirlere ya da kenar bir mahalleye verilebileceğini düşünür. Erkek evladının olmayışı soyunun kendisiyle biteceğini düşündürür ve en azından gelecek nesillere kendisinden bir iz kalsın ister. 1976'da yayımlanan "Meddah İsmet" şiirinde de ölümünden sonra ünlü Meddah İsmet'in adının Beşiktaş'ta bir sokağa verildiğini dile getirir ve ona benzemek ister. Ölümünden sonra Beşiktaş'ta bir sokağa adının verilmesi arzusunu "Adım" şiiriyle kaleme döker. Şairin isteği yıllar sonra gerçekleşir. Nurullah Çetin bu durumu şöyle anlatır: "İstanbul Beşiktaş Belediyesi, Necatigil'in on yıl kadar oturduğu Camgöz Sokağına "Behçet Necatigil Sokağı" adını verdi. Necatigil, sağlığında Beşiktaş'ta bu sokağa adının verilmesini hep istemişti."[82] Böylece ölümünden sonra da olsa şairin isteği yerine getirilir.

Behçet Necatigil, "Bir İstanbullunun Not Defterinden I" şiirinde İstanbul'un orta sınıf insanının yaşantısını kendi yaşantısı üzerinden anlatır. İstanbul'un kışı şairin hayatını çocukken de zorlaştırmaktadır. Bata çıka yol aldığı çamurlu sokaklardan bahseder. Taşıtların içi sokaktaki arabalar kadar doludur. "Bir İstanbullunun Not Defterinden II" şiirinde de ulaşımın zorluğuna değinir. O dönemlerde taşıtların sayısı bugüne oranla çok daha azdır. Bu durum trafik sorunu ile karşı karşıya kalınmasını engeller ancak toplu taşıma araçlarının sayısındaki azlık taşıtlardaki insan kalabalığına sebep olur. Arabalar çamur sıçratarak, insanlara çiğnenme korkusu yaşatarak geçip giderler. İstanbul şaire hayal ettiği yaşantıyı sunmaz, bu durum şiirin son dörtlüğünde şu sözlerle ifade edilir:

"Beklerim kış yaz ayaz
Kuyruklarda
İstanbul'da yaşıyorum

[82] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 580.

Yaşamaksa."[83]

Beyoğlu insana sunduğu eğlence hayatıyla onu kendisine çeker. Behçet Necatigil şehir içinde evine kapanmayı tercih eder gibi görünse de ev içinde de hayatın dinamiğini oluşturan mekânları bulamaz. Bu sebeple Beyoğlu şairin sık sık uğradığı semtlerin başında gelir. Mehmet Narlı bu semti kompleks bir mekân olarak değerlendirir: "Eğlenmeye gelenlerle, eğlendirenler; sınıf atlayanlarla, atlamak isteyenler; geleneksel mahalle dedikodularından kaçanlarla, dedikoduyu getirenler; hayallerini kaybedenlerle, hayalleri peşinde gelenler aynı mekândadırlar."[84] Tanzimat'tan bu yana eserlerde bahsedilen Beyoğlu'nun kimliği yıllardır değişmemiştir. Bedensel arzularını dindirmek için gelen insanların çoğunluğu oluşturduğu bu sokaklarda ahlaki değerlerin yerle bir edilmesi Behçet Necatigil'i hüzünlendirir.

Behçet Necatigil'in gerçek adı bilinmeyen bir kızla Beyoğlu sokaklarında karşılaşmasının anlatıldığı "Elif" şiirinde İstanbul'un en işlek yerlerinden Beyoğlu, Kasımpaşa ve Şişhane'nin tasviri yapılır. Tepebaşı bahçesinin arkasında kalan caddenin gecelerinin panayırdan farksız olduğu dile getirilir. Caddenin bir yanı Kasımpaşa'ya diğer yanı Şişhane'ye bakmaktadır. Şair bu caddede Haliç'i de gören bir kahvenin daimî müşterilerindendir. "Bu yaz ömrüm geceleri / Çokluk bu kahvede geçti"[85] şeklinde tekrarlanan mısralar bu şiirin bu kahvede yazıldığını düşündürür. Çam ve akasya ağaçları altında kahvesini yudumlayan şair manzarada gözüne ilişen inişli yokuşlu yollardan bahseder. Bu inişli yokuşlu caddelerden geçen taksiler seller gibi akıp gitmektedir. İzbe evlerin varlığından da söz edilir, bugün de Beyoğlu'nda eski evlere, apartmanlara rastlanır. Beyoğlu'ndan Taksim'e doğru giden İstiklal caddesinde insanlar yoğun kalabalıklar oluşturur. Geceler tıpkı o dönemde de olduğu gibi ışıl ışıl panayır ortamlarını andırır. Şair, Beyoğlu gecelerinin o semtin gündüzü olduğunu dile getirmiştir. Kasımpaşa ise Beyoğlu gibi işlek değildir, geceleri karanlığa gömülür. Işıltılı geceler içerisinde şairin gözüne birkaç kez ilişen ve gerçek adı bilinmeyen kız Beyoğlu'nun karanlık yanlarını hissettirir. Kız, şairin her karşılaşmasında farklı sarhoş erkeklerle beraber gözlemlenir. Şehir ve şehir hayatı şairi insanların farklı yaşantılarına götürür ve düşündürür.

Meyhaneler gerek kırsal bölgelerde gerekse şehirlerde yüzyıllardır varlıklarını sürdürmektedir. İstanbul'un vazgeçilmez mekânlarından olan bu yerler şehir insanlarının

[83] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 558-559.
[84] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 252.
[85] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 93.

yaşantısını yansıtmakta, yazılanlara konu olmaktadır. İstanbul'da meyhanelerin çoğunlukla Beyoğlu-Galata etrafında toplandığı düşünülür ancak meyhaneler şehrin Yenikapı, Langa, Samatya, Balat gibi birçok semtine dağılmıştır.[86] Behçet Necatigil, "Geceleyin Erkekler" şiirinde geceleri dışarı çıkan erkeklerin yaşantısından bahseder. Şaire göre evlerinde duranlar, ailesiyle birlikte olanlar huzur içindedirler. Geceleri dışarı çıkan erkekler ise içkili yerlerde ömür geçirirler. Şehirden uzaklaşılabilecek en özel mekânın evler olduğuna inanan şairin şiirlerinde sokağın iç mekânını meyhanelerin oluşturduğu söylenebilir. Böylece meyhaneler yalnızlıktan da sığınılacak bir mekân haline getirilir. Mehmet Narlı, modern zamanda meyhaneleri "öteki mekân"lardan biri olarak değerlendirir. Şehirde herkes meyhaneye gitmez. Meyhaneler, kimliğini oluşturamayarak yalnızlığa mahkûm olmuş insanların tercih ettiği mekânlardandır.[87] Bu mekânlara İstanbul'un bazı semtlerinde daha sık rastlanır. Şiirde mekân ismine yer verilmemiş olsa da dönemin modern İstanbul'unda bu yaşantıya en uygun semt Beyoğlu'dur. "Renkli Fener" şiirindeyse İstanbul geceleri kadınlar açısından ele alınır. Şairin talihsiz kadınlar olarak nitelediği kadınlar Beyoğlu'nda pastaneler, duraklar ve sinema önlerinde yer edinmiştir. Şehir kimi zaman insanları istemedikleri hayatı yaşamaya sürükler. Bunun da en büyük sebebi geçim sıkıntısıdır. Kadın ticareti bir şehrin yüzkarasıdır ve yüzyıllardır aşılamamıştır.

"Gölge" şiiri ise semt ismi verilmeden şehrin sokaklarındaki yaşantıya, renkliliğe değinmektedir. Yaz ayında geceleri sokaklar kapı önlerinde oturan insanlarla dolar. Özellikle yoksul semtlerde bu manzarayla sık sık karşılaşılır. Eski müstakil evler bu şekilde bir yaşantıya, komşuluk ilişkilerinin bugünden daha gelişmiş olmasına imkân sağlar. İstanbul'un surlarının etrafındaki yerleşim yerlerinden biri olan Yedikule, Behçet Necatigil'in "Yedikule" şiirinde tasvir edilir. Bu semt sur dibi dükkanlarıyla, bostanlarıyla eski bir zaman diliminde yaşıyormuş hissi yaratmaktadır. Bugünün İstanbul'una bakıldığında da kentsel bir dönüşüme uğramamış kenar mahallelerinde benzer görüntülere rastlanmaktadır.

Behçet Necatigil'in "Lâdes" şiirinde ölüme karşı Ziya Osman Saba'ya benzer bir tavır vardır. Ölüm her daim insanın zihninin bir köşesini meşgul etmektedir ancak insan hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamaya meyilli yaratılmıştır. Behçet Necatigil, bu şiirde ölümü kişiselleştirir ve ölüm ile lâdese girer. Özlem Öztok, ölümün Behçet Necatigil'in hayata

[86] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 227.
[87] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 277.

bakışında önemli bir payı olduğuna ve şairin içten içe ölümü beklediğine değinir.[88] Kısa süreceğini bildiği hayat yolculuğunda ölümü bir an olsun aklından çıkarmamanın çaresini işi gücü bırakıp şehir içinde mezarlığa nazır bir eve taşınmakta bulmuştur. Şiirin son mısrasında "Ölüm, sen beni aldatamazsın / Aklımda!"[89] mısralarıyla ölümün acımasız oluşuna, unutuluşuna kafa tutuş ve ironi görülmektedir. Ziya Osman Saba ölümü ölmüşlerine kavuşmanın tek yolu olarak gördüğü için Eyüp'te annesinin mezarına yakın olmak isterken Behçet Necatigil'in tek isteği faniliği her an hatırlamaktır.

Ziya Osman Saba ve Behçet Necatigil'in aksine İstanbul'da dünyaya gelmeyen Bedri Rahmi Eyüboğlu da İstanbul'u tanıdığı andan itibaren ondan etkilenir ve mısralarına dahil eder. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun İstanbul'u kültürle yoğrulur. Şehrin çok eskilere dayanan tarihi bugünüyle bir destan gibi anlatılır. "Türk resim sanatında, yalnız yaşadığı dönemde değil, onu izleyen sonraki dönemlerde de ismi hep gündemde kalmış"[90] Bedri Rahmi Eyüboğlu, şiirlerinde tasvir etme gücünü ustalıkla kullanır. Tabiat onun anlattığı İstanbul'da vazgeçilmez bir unsur haline gelir. İnsanlar yüzlerindeki neşeyle, kederle zihinlerde canlanır.

"İstanbul Destanı" Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun, İstanbul'u uzun uzadıya anlattığı şiiridir. Şiirde İstanbul adeta bir tablo gibi tasvir edilir. İstanbul denince akla gelen her şey mısralara dökülür ve İstanbul'un o günkü kimliği gözler önüne serilir. Şiirin ilk mısraları İstanbul'un güzelliğinden hiçbir zaman ödün vermediğini açıkça ortaya koymaktadır:

> "İstanbul deyince aklıma bir martı gelir
> Yarısı gümüş yarısı köpük
> Yarısı balık yarısı kuş
> İstanbul deyince aklıma bir masal gelir
> Bir varmış bir yokmuş"[91]

İstanbul, tıpkı Ziya Osman Saba gibi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da hatıralarının şehridir. Yaşadıklarını, gördüklerini tüm gerçekliğiyle dile getirir. Şiirin devamında şairin

[88] Özlem Öztok, *Behçet Necatigil'in Şiirlerini Alımlama Estetiğine Göre İnceleme Denemesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2010, s. 69.
[89] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 39.
[90] Kaya Özsezgin, *Çağdaşlığın Yerel Versiyonu Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 9
[91] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2010, s. 239.

kendi hayatında tanıdığı, bildiği kadınların hayatları İstanbul macerasıyla anlatılır.[92] Şehzadebaşı'nda akşamüstü karşısına çıkan kız onda birtakım duygular uyandırır:

"Şehzadebaşı'nda akşamüstü
Sepetin üstünde üç tane mum
Bir kız yanaşır insafsızca dişi
Boyuna bosuna kurban olduğum
Kalın dudaklarında yapıncağın balı
Tepeden tırnağa arzu dolu
Sam yeli söğüt dalı harmandalı
Bir şarap mahzeninde doğmuş olmalı"[93]

Ardından Şeyh Galib'in mısralarıyla yüreğindeki sevda ateşini dillendirir, İstanbul'u tüm hisleriyle karış karış anlatır.

Genellikle şehrin meydanlarında kurulan alışveriş mekânları da şehir kimliğinin bir parçasını oluşturur. Hem satılan ürünler hem de satıcıların ve müşterilerin davranışları şehrin kimliğini ortaya koyar. 1461'de inşa edilen Kapalı Çarşı, İstanbul'un tarihi mirası açısından büyük bir öneme sahiptir. Mimarisindeki ihtişamla dikkatleri çeken çarşı bugün de yıllar öncesindeki işleviyle kullanılmaktadır. "Kapalı Çarşı, geçmişten güne uzanan ruhun; eski ile yeni arasında adı konulamayan özlemlerin; fizik ve metafizik çağrışımların; ritimli ve karmaşık iç dünyaların simgesel mekânı olarak, birçok şair tarafından dile dökülmüştür."[94] Uzun bir tarihi geçmişi olan Kapalı Çarşı, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun dilinden şu mısralarla anlatılır:

"İstanbul deyince aklıma Kapalıçarşı gelir
Dokuzuncu senfoniyle kolkola
Cezayir marşı gelir
Dört başı mâmur bir gelin odası
Haraç mezat satılmakta
Bir gelinle güvey eksik yatakta
Köşede sedef kakmalı tombul bir ud
Tanburî Cemil Bey çalıyor eski plakta
Sonra ellerinde şamdanlar nargileler
Paslı Acem kılıçları
Amerikan kovboyları

[92] Özlem Kayabaşı, "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirinde Kadın", *Turkish Studies,* Volume 10/12, Ankara 2015, s. 706.
[93] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri),* s. 240.
[94] Mehmet Narlı, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", s. 167.

Eller yukarı”[95]

Coğrafyanın da şehrin kimliği üzerinde etkisinin büyük olduğu İstanbul’da tabiat unsurları da şiirlerin vazgeçilmezi olmuştur. İstanbul’u İstanbul yapan deniz de şairin mısralarından geçer. Dalyanlara takılan balıklarla, takalarla çıkılan deniz yolculuklarıyla İstanbul’daki balık kültürüne değinir. Balık ve martı şairin gözünde denizin bütünleyicileridir. Şiirin devamında İstanbul adalardaki hayatın farklılığıyla, kulelerindeki insani vasıflarla, küçük sokaklarındaki kahvehane kültürüyle, çöpçüsüyle, işçisiyle, stadyumlardaki coşkusuyla anlatılır.[96] Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun İstanbul deyince aklına sadece gözlemlediği dünya gelmez. İstanbul’a kendisi gibi tutkun olan şairleri de anmadan geçmez. Ona göre Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık ve Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul’un kimliğini yansıtmada usta insanlardandır. Şairin zihninde şehir onların şiirleriyle, öyküleriyle yankılanır. Şairin gözünde bu şehri ören biraz da onların satırlarıdır. Şiirin son mısralarında ise Koca Sinan’ın bahsi geçer. Bir şehrin kimliğinde kalıcı izler bırakmanın, medeniyeti yansıtmanın ve yaşatmanın ustası Mimar Sinan “on parmağı on ulu çınar gibi” her yandan yükselmektedir. Melih Erzen, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun İstanbul’a dair düşüncelerini, sevgisini ve bağlılığını şu sözlerle özetler:

> “Bedri Rahmi, içinde İstanbul’u köşe bucak resmetmiştir. Dolaştıkça içini İstanbul’a dair nice düşler görür, nice şeyler düşünür. Hatıraları, sevinçleri hayal kırıklıkları, sitemleri ve hüzünleri dahi İstanbulludur. İstanbul kokar, İstanbul konuşur, İstanbul düşünür. İstanbul içinde bir destana dönüşür. Sonra İstanbul bir dünya şehridir. İstanbul’un bir yelpaze yüzleri var, değişik haller ve düşünceler içinde cümle insanlarını düşünür.”[97]

Bedri Rahmi Eyüboğlu her ne kadar İstanbul’a aşık bir sanatçı olsa da “Büyük Şehir” şiirinde şehrin kalabalık oluşundan ve insanların birbirinden habersiz oluşundan şikâyet eder. Şehri bir kadına benzetir, şehir kendini sevdirmeyen soğuk bir sevgili gibidir. Büyük şehirlerin insana içinden çıkılamayan bir gurbet hissi yaşattıklarını dile getirir:

> “Bir değil hallerin beş değil
> Nasıl anlatsam hepsini bir bir
> Nasıl bağlansam sana nasıl, büyük şehir.
> Yüz tane kolum olsa kucaklamaya yetmez

[95] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri),* s. 240.
[96] İstanbul adalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Koç, *Yeni Türk Edebiyatı’nda İstanbul Adaları*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2010.
[97] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 132.

Tepeden tırnağa dudak kesilsem bitip tükenmezsin.
Anten misali gerilse bütün damarlarım
Nasıl duyarım semt semt bucak bucak seni
Nasıl sararım?
Büyük hastanelerinde yatarım insan dolu,
Büyük gemilerine binerim mahşer.
Hanların dolu, hamamların dolu...
Gel gör ki her Allahın günü
Göz göze, diz dize
Tramvayda, sinemada, meyhanede, mabette.
Herkes kendi murdar karanlığına gömülmüş
Herkes gurbette"[98]

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde de tıpkı Ziya Osman Saba'nın ve Behçet Necatigil'in şiirlerinde olduğu gibi İstanbul'daki sosyal hayata dair gözlemlere ve çıkarımlara rastlanır. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun hayatlarına değindiği kadınlar o dönemdeki sosyal hayatı anlatması bakımından büyük önem taşır. Bugün de rastlanan, daha çok kenar mahallelerde yaşayan, cesur oluşlarıyla nam salmış çingenelerden biri olan Sabiye de şairin şiirinde can bulmuştur. Bugün bile ellerindeki çiçeklerle sıkça karşılaşılan çingene kadınların yaşantısı o günden bugüne değişiklik göstermemiştir. Dolayısıyla şair İstanbul ile çingeneleri de bütünleştirir:

"İstanbul deyince aklıma
Sabiyem gelir
Sabiyem boyundan büyük bir demetle
Sarıyer'den gelir Pendik'ten gelir
Bahar nereden gelirse velhasıl
Sabiyem oradan gelir
Ne delidir ne divane
Aslını ararsan çingenedir
Tepeden tırnağa güneştir
Topraktır
Anadır
Analar içinde bir tanedir
Biri sırtında biri memesinde biri karnında
Karnı her daim burnundadır."[99]

[98] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 177.
[99] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 248.

İstanbul pek çok farklı yaşantının aynı anda görüldüğü bir şehirdir. Bu büyük şehrin içinde çingene Sabiye geçimini sağlamak zorundadır, bu nedenle çiçek satarken baharı da yanında getirir. Sabiye'nin zor şartlarda yaşıyor olması onu hayatın güzel yanlarından uzaklaştırmaz, yavrularına bakmak için canını dişine takar, şehrin bir ucundan girer öbür ucundan çıkar, yaptığı işe gönlünü katar, alçakgönüllüdür, arada fal bakar. Sabiye'nin hayatına dair pek çok bilgiye sahip olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul deyince Sabiye'den hareketle onun gibi olan kadınları anlattıktan sonra basma fabrikasında çalışan kadınların yaşamına değinir. Bunu da çocuklarına bez yapmak için bir top Amerikan bezinin hasretiyle tutuşan, on dokuz yaşında üçüncü çocuğunu doğururken hayata gözlerini yuman Eyüplü Gülsüm'ün hikâyesini anlatarak yapar. Bu sahneler İstanbul yaşantısının acı yanlarını gözler önüne getirir.

İstanbul'da bahsi geçen bir diğer mekân adalardır. Adalar şairde pek olumlu hisler uyandırmaz. Dünyanın en kötü Fransızcasının orada konuşulduğunu, altmışlık kadınların çalımından geçilmediğini ifade eder. Görüldüğü üzere İstanbul bir yandan hüzünlerin diğer yandan sevinçlerin şehridir. İstanbul'da kimi insan karnını doyurabilmek için canını dişine takar, kimi ise gözlerini kapatıp keyfine bakar. Yoksulluğun gözler önünde olduğu şehrin bazı mekânları şairin yüreğindeki hüzünle "Şehrin burasına dokunma acır / Gureba"[100] mısrasında olduğu gibi "İstanbul Haritası" şiirinde dile getirilir.

"Ölüm", mezarlıkların şehrin pek çok yerinde varlığını hissettirmesiyle İstanbul'la bütünleşmiştir. Ziya Osman Saba ve Behçet Necatigil'in şiirlerinde görülen ölüme karşı benzer tavır Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da şiirlerinde sürdürülür. Bedri Rahmi Eyüboğlu "Ölüme Dair" şiirinde mezarların şehirlerin orta yerine kurulmalarını insanların ölüm karşısındaki düşüncelerine bağlar ve şu mısraları dile getirir:

"Ölüme kardeş gibi ısınmak istediler;
Kabristanın tuttular elinden
Şehrin orta yerine getirdiler,
Taş üstüne taş kodular
Üstüne nakış oydular.
Serviler açıldı orta yerinden
İçerisine rengârenk kuşlar
Yemyeşil dualar dolduruldu."[101]

[100] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 331.
[101] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 16.

Hayat karşısında ölüm fikri insana daima karanlık ve soğuk gelmiştir. Hayatın sona ermesinin ardından ne olacağına dair hissedilen belirsizlik insanlar üzerinde kaçınılmaz bir korku duygusunun yaşanmasına sebep olur. İnsanın sürekli ölümü düşünerek bu korku ile yaşaması düşünülemez. Bu sebeple insan ölümün çaresizliği karşısında kendini bu korkudan uzaklaştırabilecek fikirlere yönelir. Ölümün bir son olmadığı, ölümden sonra da ruhun ebediliğinin devam edeceği düşüncesi hem bir kaçış hem de bir kabullenmedir. Türkiye'de yaygın olan inanış doğrultusunda ölüler unutulmaz ve servi ağaçlarıyla dolu mezarlıklara sık sık ziyaretler yapılır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Yaradana Mektuplar*'da yer verdiği bu şiirinde insanların ölüme ısınma isteği içerisinde mezarları şehrin ortasına kurduklarını dile getirir ve çoğu Osmanlı zamanından kalma, oyularak işlenmiş taş mezarların varlığından bahseder. Şairin mezarlıklarda pek çok kuşa yuva olması isteğiyle dikilen, bu sebeple de ölen kişinin sevaplarının devam etmesinin amaçlandığı, servi ağacı dikme geleneğine de değindiği görülmektedir. Ziya Osman Saba da annesinin ölümünden duyduğu acıyı anlattığı şiiri "Merhume"de mezarın yanındaki servi ağacına dikkat çeker. A. Halûk Dursun servi ağacının halk arasında "selvi" olarak telaffuz edildiğini dile getirdikten sonra genellikle "mezarlık ağacı" şeklinde algılanmasını yanlış bulur ve bu ağacın İstanbul bahçe ve koru kültüründe de önemli bir yere sahip olduğunu söyler.[102]

Bedri Rahmi Eyüboğlu "Ölüler Dileniyor" şiirinde ise mezarlara gül dikme geleneğine değinir. "İstanbul Haritası" şiirinde Karacaahmet ve Merkez Efendi mezarlıklarının adı geçer. Ölüm karşısında yaşanan çaresizlik ve hissedilen tuhaf duygu tekrar dile getirilir:

"Şehrin burasında dur. Ne küfür ne şükür
Sıfıra sıfır; elde var selvi,
Şu... dolanı dolanı gelen karakuş
Tuhaf değil mi?
Karacaahmet
Şehrin burasında az dur efendi
Adımın yarısı yatıyor burda
Canımın hepisi
Merkez efendi"[103]

[102] A. Halûk Dursun, "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", *Şehir ve Kültür İstanbul*, edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 171-172.
[103] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 334.

Bugün İstanbul denince akla gelen ilk şairlerden biri kuşkusuz Orhan Veli Kanık'tır. Orhan Veli Kanık İstanbul'u şehirdeki "küçük adam"ın yaşantısıyla verir. Mehmet Narlı, Orhan Veli'nin şiirlerini İstanbul'un kutsallığından ve romantik düşselliğinden uzak bir mekân olarak değerlendirir.[104] Şiirde konu şehirdeki günlük yaşamdır, bu nedenle gerçektir. Orhan Veli Kanık, İstanbul'u mücadele, eğlence, aşk ve cinsellik bağlamında ele alır.

Orhan Veli Kanık denilince akla ilk gelen şiirlerden biri "İstanbul'u Dinliyorum"dur. Dolayısıyla İstanbul şehriyle şiir bütünleştiğinde Orhan Veli Kanık'ın da adı anılır. Şiirin en farklı yanı bu büyüleyici şehrin tasvirinin duyulanlarla yapılmasıdır. Şair gözlerini kapatır ve şehri hissetmeye başlar. Esen rüzgarın hareket ettirdiği yaprakların sesleri sucuların çıngıraklarına karışırken İstanbul'u İstanbul yapan deniz balıkçılardan gelen ağ sesleriyle varlığını hissettirir. Gökyüzünden sürü sürü, çığlık çığlık gelen kuş sesleri gemilerin yüklerinin boşaltıldığı veya gemilerin onarıldığı doklardan gelen çekiç seslerine ve insanların seslerine karışır. İstanbul insanlardan ayrı düşünülmez. "Küçük burjuva kökenli Orhan Veli şiirimize yalnızca halkın (şehir halkının) dilini sokmakla yetinmemiş, onun önce kişilerini, sonra da yaşamını çoğu eserlerinin konusu yapmıştır."[105] Bahar rüzgarıyla beraber ter kokularının hissedilmesi şairin insanlarla belli bir kalabalık içinde olduğunu hissettirmektedir. Bu şiirde İstanbul'un dış mekânlarına olduğu kadar tarihi kapalı mekânlarına da yer verilir. Kapalı Çarşı'nın serinliği düşünülürken Mahmutpaşa'nın cıvıl cıvıl oluşu hatırlanır. Tabiatın, tarihin ve sosyal yaşantının iç içe geçtiği bu şiir İstanbul'u bugünüyle bile yansıtmaktadır. Şiir "aynı zamanda bir iç yaşantının dile dökülmesidir."[106] Mustafa Şerif Onaran, şiirin bütününün insanı bir duygusallığa ittiğini ifade eder.[107] Bu durum şairin yaşantısını şiirine yansıtmasından kaynaklanıyor olabilir. Şairin gözlerini kapatıp İstanbul'u dinlemesi, şehirdeki yaşanmışlıklar hakkında daha geniş bir perspektiften yorum yapabilmesini sağlar. Geçim sıkıntısı çekmiş şair, etrafındakileri dinleyerek, başlarından neler geçmiş olabileceğini tahmin eder:

"Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, şarkılar, türküler, lâf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir gül olmalı;

[104] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 242.
[105] Asım Bezirci, *Orhan Veli Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1991, s. 141.
[106] Mehmet Narlı, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", s. 166.
[107] Mustafa Şerif Onaran, "Orhan Veli'de Ozansallık", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 721

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı."[108]

Şairin bir diğer şiiri olan "Kapalı Çarşı"da gezilen mekân insan hatıralarıyla doludur. "Garipçilerin İstanbul'a bakışları ve şiirlerine yansıtışları, kendilerinden önceki şairlerinkinden oldukça farklıdır. Şiirimizde, İstanbul'u daha çok doğal ve tarihi yönleriyle değerlendirme anlayışının oluşturduğu gelenekselleşmiş tematik tutum, Garip hareketinin örnekleriyle terk edilir."[109] Şehrin önemli tarihi mekânlarında sosyal yapının ele alınması dönem şiirinde farklılık oluşturmaktadır. Şair "İstanbul'u bütüncü bir bakıştan çok sadece bir mekânıyla, kentin sosyal yaşantısında oldukça önemli bir yeri olan Kapalı Çarşı ile gündeme getirmiştir."[110] Yaşamış olsa yakında gelin olacak kızın duvağı, dükkanlarda asılı mavi, yeşil fistanlar mekânı tarihi özelliğinden uzaklaştırarak, günün yaşantısına doğru sürüklemektedir. Dolayısıyla Orhan Veli Kanık'ın Kapalı Çarşı'sı Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirinde olduğundan çok daha farklıdır. Çarşı, okuyucusuna İstanbul'un sosyal ve kültürel zenginliğini yansıtmaktan ziyade insanların yaşanmışlıklarından hareketle gizemi yaşatır. Kapalı Çarşı denince Orhan Veli Kanık'ın aklına gelen eşyaların üzerine sinmiş yaşanmışlıklardır.

İstanbul'un kimliğini insanlarının yaşantısı üzerinden yansıtan şair "Galata Köprüsü" şiirinde köprü üzerinden insanları gözlemler. "Değişimin orta yerinde, kendi şiirinin köprüsünden- Galata köprüsünden- Orhan Veli hem geçmişe hem yarına bakar."[111] Aşağıda engin maviliğiyle göz boyayan deniz pek çok tekneye ev sahipliği yapmaktadır. Deniz, Orhan Veli Kanık'ın da şiirlerinde sıkça geçen unsurlardan biridir. Şair denize, vapurlara, teknelere, kuşlara, balıkçılara bakarak derin düşüncelere dalar ve geçim derdine düşmüş insanların şiirini dile getirir. "Kiminiz kelimesi sık sık tekrar edilerek bir leitmotiv oluşturulur. Bu kelimenin tekrarıyla, tasvirdeki vurgunun insanlar üzerinde olması sağlanır."[112] Şiirin sonunda şairin, bu şiiri keyfi olarak yazmadığı aslında üç beş kuruş kazanarak karnını doyurmanın peşinde olduğu anlaşılır. Yoksulluk içinde olmayan insanlar sadece manzaranın tadını çıkarırken ekmeğini kazanmaya çalışan insanlar için durum farklıdır:

"Dikilir Köprü üzerine,
Keyifle seyrederim hepinizi.

[108] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, 48. Baskı, İstanbul, 2017, s. 116.
[109] Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 237.
[110] Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, s. 238.
[111] Ceyhun Atuf Kansu, "Orhan Veli Soruşturması", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 739.
[112] Emel Aydın, *Orhan Veli'nin Şiirlerinde Öykü İzleri, Sait Faik'in Öykülerinde Şiir İzleri,* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2011, s. 62.

Kiminiz kürek çeker, sıya sıya;
Kiminiz midye çıkarır dubalardan;
Kiminiz dümen tutar mavnalarda;
Kiminiz çımacıdır halat başında;
Kiminiz kuştur, uçar, şairâne;
Kiminiz balıktır, pırıl pırıl;
Kiminiz vapur, kiminiz şamandıra;
Kiminiz bulut, havalarda;
Kiminiz çatanadır, kırdığı gibi bacayı,
Şıp diye geçer Köprü'nün altından;
Kiminiz düdüktür, öter;
Kiminiz dumandır, tüter;
Ama hepiniz, hepiniz...
Hepiniz geçim derdinde.
Bir ben miyim keyif ehli, içinizde?
Bakmayın, gün olur, ben de
Bir şiir söylerim belki sizlere dair;
Elime üç beş kuruş geçer;
Karnım doyar benim de."[113]

Orhan Veli Kanık da Ziya Osman Saba ve Behçet Necatigil gibi İstanbul'un bazı semtlerine şiirlerinde özel olarak yer ayırır. *"*Bebek Suıte'i" şiirinde İstanbul'un Bebek semtinin tasviri yapılır. Sekiz bölümden oluştuğu belirtilen şiirin son kıtasında bu semtin şair için olan önemi daha iyi anlaşılır. Bebek semti kim olduğu bilinmemekle birlikte sevdiği kadın olduğu düşünülen kişinin evinin yer aldığı mekândır. Dolayısıyla şehir şairin anılarıyla da birleşmiş olur. Yol, kadınlar, yeşil, vatman, peyzaj, deniz, balıkçılar ve senin evin başlıkları yapılan tasviri özetler nitelikte verilir. Tramvay bu semt için oldukça önemlidir.[114] Şairin yaşadığı dönemde rağbetin fazla olduğu bu tramvay, vatmanıyla, geçtiği yollarla şiirde yer alır. Tramvayla geçilen yollar üzerinde evler, dükkanlar, duvarlar, kömür depoları, çatanalar, mavnalar, kayıklar vardır fakat tramvay şairi sevdiğine ulaştıramaz. Şairin "senin evin" şeklinde ifade ettiği bu ev tramvay yolundan daha ötededir. Bebek semtini güzel kılan bir diğer husus sahilde yer almasıdır. Üstünde ve kenarlarında balık tutulan deniz, balıkçıların şarkılarıyla şenlenir. Şiirin ilk mısrası Bebek yollarının düz olduğunun vurgulanmasıyla başlar. "Yokuş" şiirinde "Öteki dünyada akşam vakitleri / Fabrikamızın paydos saatinde / Bizi evlerimize götürecek olan

[113] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s.118.
[114] İstanbul'da elektrikli tramvaylar 1914'te hizmete başlar. (Ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Kronik Kitap Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2019.)

yol / Böyle yokuş değilse eğer / Ölüm hiç de fena bir şey değil."[115] diyerek şehrin yokuşlarından şikâyet eden şair için Bebek semtindeki yolların düz oluşu bu semti daha değerli kılmaktadır.

"Hay Kay" şiiri üç mısradan oluşan kısa bir şiirdir. Şair deniz kenarında yosun kokusu eşliğinde vakit geçirmekte ya da bunun hayalini kurmaktadır. İstanbul semtlerinden Sandıkburnu yosun kokusuyla beraber bir tabak karidesin de yenebileceği bir mekândır.[116] Bir eğlence mekânı olan Sandıkburnu, Orhan Veli Kanık'ın şiirlerine konu olan "küçük adam" için uygun bir mekândır.

"Beyaz Maşlahlı Hanım" şiirinde Kalender'den sandala binen kadının Göksu'ya gittiği dile getirilmektedir. Tek parça ve kolsuz olan beyaz kıyafetiyle, şemsiyesiyle ve yelpazesiyle şairin dikkatini çeken bu kadının kullandığı ulaşım aracı o dönemlerde şehirde sandalların daha yaygın olduğunu göstermektedir. Adnan Veli'nin Orhan Veli Kanık'ı anlattığı bir yazıda "Boğaziçine, hele Göksu deresine bayılırdı. Bu derenin denize karıştığı noktadaki kırmızı eve oldum olası hayrandı."[117] şeklindeki ifadeleri şairin Göksu'ya olan sevgisini dile getirir.

Orhan Veli Kanık'ın "Cânân" şiiri iki mısradan oluşur. Şiir şairin ölümünden bir yıl sonra *Yeni Dergi*'de yayımlanır. Bu kısa şiirde İstanbul'daki iki mekânın adı geçer. İlki daha çok zengin kesimin tercih ettiği Degüstasyon, ikincisi ise Balıkpazarı'dır:

"Canan ki Degüstasyon'a gelmez
Balıkpazarı'na hiç gelmez"[118]

Garip hareketinin en büyük savunucusu Orhan Veli Kanık'ın bu şiiri, Ahmet Haşim'in "Havuz" şiirini hatırlatır:

"Akşam yine toplandı derinde

Cânan gülüyor eski yerinde
Cânan ki gündüzleri gelmez
Akşam görünür havz üzerinde"[119]

Şairin ironi yoluyla oluşturulmuş "Cânân"ı eskinin karşında yer aldığını gösterir. Orhan Okay, *Poetika Dersleri*'nde şairin bu şekilde oluşturduğu şiirlerle "Ahmet

[115] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s.188.
[116] Sâmiha Ayverdi, *İstanbul Geceleri* kitabında Sandıkburnu semtinin bir eğlence mekânı olduğundan bahsetmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Sâmiha Ayverdi, *İstanbul Geceleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1971, s. 65.)
[117] Adnan Veli Kanık, *Orhan Veli İçin*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1953, s. 15.
[118] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s. 220.
[119] Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri*, haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2016, s. 82.

Haşim'in şairliğini, hatta onun arkasında bütün şairâneliği yıkmak hedefi"[120] güttüğünü söyler. Şiirde bahsi geçen mekânlar ise şu sözlerle anlatılır:

> "Degüstasyon Beyoğlu'nda, zamanının seviyeli, şık bir içkili lokantasıdır. Balıkpazarı ise, Eminönü'nde biraz alt sınıfın meyhanesi. Belki bu şiirde kullanılabilecek terimlerle söylersek ilki burjuva, ikincisi proleter meyhanesidir. Orhan Veli'nin Degüstasyon'a getiremediği sevgilisi, Balıkpazarı'na hiç gelmeyecektir." [121]

Bu iki mekân arasındaki fark, bugün de olduğu gibi şehirdeki halkın maddi güçlerine göre seçim yapabildiklerini gösterir. Bu büyük şehir Türkiye'nin diğer şehirlerine göre çok daha farklı statülere sahip insanların bir arada yaşadığı bir yerdir.

Şiirlerinin sayısı az olmasına rağmen şairliğiyle kendisinden çok söz ettiren Necip Fazıl Kısakürek, bugün İstanbul denildiğinde akla ilk gelen şiiri "Canım İstanbul"u 1963'te yazar. Ele alınan diğer şairlerin şiirlerine göre daha yakın bir tarihe dayanan bu şiirde İstanbul manevi yönü ve unsurlarıyla ele alınır. Bu şiir Necip Fazıl Kısakürek'in şehri karanlıklarla, korkularla, vehimlerle birleştirdiği, kalabalıklar içinde yalnızlık duygusunu hat safhada yansıttığı şiirlerinin haricinde bir şiirdir. Şairin doğup büyüdüğü şehre olan sevgisi o kadar yoğundur ki şair ruhu ile İstanbul'u özdeşleştirir. Necip Fazıl Kısakürek'in gözünde İstanbul hem köklü tarihiyle hem de şaire manevi olarak hissettirdikleriyle zaman ve mekânı aşan tek şehirdir. Ay'ın ve Güneş'in seyretmeye doyulmaz bir bütünlük oluşturduğu bu şehirde şair kendisi gibi Ay'ı ve Güneş'i de ezelden İstanbullu yapar. Denizle toprağın oluşturduğu manzaranın tıpkı sevgililerin birbirine kavuşması gibi aktarıldığı şiirde toprak kavramı "vatan" kavramını karşılar. Şairin "canım" diye hitap ettiği şehre duyduğu sevgi vatanına karşı hissettiği sevgiyle eşdeğerdir:

> "Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
> Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
> İçimde tüten bir şey; hava, renk, edâ, iklim;
> O benim, zaman mekân aşıp geçmiş sevgilim.
> Çiçeği altın yaldız, suyu telli pulludur;
> Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
> Denizle toprak, yalnız onda ermiş visâle;
> Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misâle.
>
> İstanbul benim canım;
> Vatanımda vatanım...

[120] M.Orhan Okay, *Poetika Dersleri*, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2016, s. 80.
[121] M.Orhan Okay, *Poetika Dersleri,* s. 83.

İstanbul,
İstanbul....”[122]

İstanbul tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Uğruna pek çok savaş yapılan şehri düşmandan korumak amacıyla yapılan surlar, delik deşik edilmiş halleriyle şairin karşısına çıkar. Yerde surlar, gökte Fatih Sultan Mehmet'in kır atıyla şaha kalkışını resmeden bulutlar şehrin tarihi değerini her an hatırlatır.[123] İstanbul manzarasının vazgeçilmez unsurunu oluşturan minareler ve kubbeler de eserleriyle ölümsüzleşmiş şahsiyetlerin bu topraklara verdiği paha biçilmez değeri gösterir. Bu manzara şairi manevi yönden de etkiler, ölümü bir an olsun unutturmayan minareler ruhu besler. Bunun yanı sıra Karacaahmet Mezarlığı da ölümün değiştirilemez son olduğunu gösterir. İstanbul kalbe hitap eden mânâ derinliği çok yüksek bir şehirdir:

“Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;
Servi, endamlı servi, ahirete perdelik...
Bulutta şaha kalkmış Fatih'ten kalma kır at;
Pırlantadan kubbeler, belki bir milyar kırat...
Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;
Her nakışta o mânâ: Öleceğiz ne çare?
Hayattan canlı ölüm, günahtan baskın rahmet;
Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet...
O mânâyı bul da bul!
İlle İstanbul'da bul!
İstanbul,
İstanbul...”[124]

Şair “Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet” mısrasıyla İstanbul'un iki ayrı mekânını karşılaştırır. Beyoğlu, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil ve Orhan Veli Kanık'ın da şiirlerindeki gibi dünyanın tadının çıkarıldığı, nefsin ön planda olduğu bir mekân iken Karacaahmet, Üsküdar'da bir mezarlık olması sebebiyle ölümün hatırlandığı, dünyanın geçiciliğinin ön plana çıkarıldığı bir mekândır. Yaşamını iki döneme ayıran şairin 1934'ten önceki bohem hayatında vehimden kurtulmak için seçtiği mekân Beyoğlu'dur.[125] Dolayısıyla Necip Fazıl her iki semtin yaşantısına da hâkimdir.

[122] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 93. Baskı, İstanbul 2019, s. 166.
[123] 2009'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından şehre kazandırılan Panorama 1453 Tarih Müzesi'nde 29 Mayıs 1453'ün sabahı ölümsüzleştirilmiştir. Bulutlar üzerindeki Fatih Sultan Mehmet silüeti, Necip Fazıl Kısakürek'in “Canım İstanbul” şiirindeki mısralardan ilham alındığını düşündürür niteliktedir.
[124] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 167.
[125] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2016, s. 13.

Şair için Boğaz'ın, Çamlıca'nın güzelliği büyüleyicidir. Boğaz'ın kenarında İstanbul'a ait iki ev tipi ile karşılaşılır: Ahşap konak ve yalı. Üsküdar hem doğal güzelliğiyle hem de manevi havasıyla şairi etkiler.[126] Şairin "perili" şeklinde ifade ettiği ahşap konaklardan birindeki yaşantıya kısa süreliğine dahil olunur:

"Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da yerdedir, göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir;
Yeni dünyadan mahzun, resimde eski sefir.
Her akşam camlarında yangın çıkar Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir "Kâtibim"i...
Kadını keskin bıçak,
Taze kan gibi sıcak...
İstanbul,
İstanbul..."[127]

Şiirin son bölümünde yedi tepeli şehrin yedi ayrı yerine dair yorum yapılır. Şairin gözünde "Eyüp öksüz", "Kadıköy süslü", "Moda kurumlu"dur. İstanbul Topkapı Sarayı'yla, adalarıyla, hisarlarıyla diğer şehirlerden farklıdır. Gündüzüyle, gecesiyle, konuşulan Türkçesiyle şehre meftun olan şair burada bulunmaktan o kadar büyük bir mutluluk duyar ki onun gözünde bu şehirde ağlayanlar bile bahtiyardır:

"Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!
Yedi renk, yedi sesten sayısız belirişler...
Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,
Adada rüzgâr, uçan eteklerden sorumlu.
Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından
Hâlâ çığlıklar gelir Topkapı Sarayından.
Ana gibi yâr olmaz, İstanbul gibi diyâr;
Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...
Gecesi sümbül kokan
Türkçesi bülbül kokan
İstanbul,
İstanbul..."[128]

[126] Üsküdar, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ı da mimarisi, tabiatı ve maneviyatıyla etkilemiş önemli semtlerdendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Koç, *Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları Ömrün Gecesinde Sükût*, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 129-145.
[127] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 167.
[128] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 168.

Kaldırımlar şairinin modern şehrin sokaklarına bakışını yansıtan "Sokak" şiirinde Beyoğlu sokaklarını hatırlatan bir sokak tasviri yapılır. Bu sokağın her köşesinde geçen herkese öz yolcusu gibi bakan kadınlar vardır. Şair şehrin sokaklarında gezerken karşılaştığı bu manzara karşısında vicdanının sesiyle baş başa kalır. "Bakıp geçmekte ne var?" diye düşünürken geçmişe dair duyduğu suçlulukla bir zamanlar bu kadınlara aşina olduğunu dile getirir.

Necip Fazıl Kısakürek'in "Karacaahmet" şiiri adını İstanbul'da yer alan şehrin en eski ve en büyük mezarlığı[129] olan Karacaahmet Mezarlığı'ndan alır. Üsküdar semtinde yaşam alanlarının ortasında yer alan bu büyük mezarlık dünyanın geçiciliğini şehir hayatının karmaşası içerisinde hissettirir. "Göbeğinde yalancı şehrin, sahici belde"[130] şeklinde nitelenen bu mekân faniliği hatırlatarak şairi metafizik düşüncelere sürükler. Ona göre asıl gerçek öte dünyadır, onun için tek gerçek ölümdür:

> "Deryada sonsuzluğu fikretmeye ne zahmet!
> Al sana, derya gibi sonsuz Karacaahmet!
> Göbeğinde yalancı şehrin, sahici belde;
> Ona sor, gidenlerden kalan şey neymiş elde?"[131]

Böylece ölüm fikrini her an hatırlatan mezarlıkların, İstanbul'un anlatıldığı şiirlerin vazgeçilmez mekânlarından biri olduğu tekrar söylenmelidir.

İstanbul'un kimliği Attilâ İlhan'ın şiirlerine de yansır. Şair yaşadığı süre içerisinde şehrin şiirini yazmanın peşindedir, şehirleşmenin Türkiye'deki hızlı gelişimi şairi etkisi altına alır.[132] Bu noktada onun şiirlerinde en çok bahsi geçen şehir İstanbul olacaktır. Attilâ İlhan'ın tüm insanları barış içinde mutlulukla birleştirme amacı taşıyor gibi görünen şiiri "Saadet"te İstanbul manzaralarına rastlanır. Attilâ İlhan da "Meraklısı İçin Notlar" kısmında yaptığı açıklamada bu şiirin bir büyük şehir şiiri, bir İstanbul şiiri olduğunu söyler.[133] Şiirdeki mevsim sonbahardır, şehir bu mevsim içerisinde şu mısralarla tasvir edilir:

> "geldin mi şehrimize buğday benizli sonbahar
> gökyüzü yine bulutlar bağlamış
> deniz ürperiyor içini çektikçe rüzgâr

[129] Necdet İşli, "Karacaahmet Mezarlığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 375.
[130] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 170.

[131] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 170.
[132] Nur Akalın, *Şehir Filmleri Attilâ İlhan*, +1 Kitap Yayınları, İstanbul 2006, s. 41.
[133] Attilâ İlhan, *Duvar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 24. Baskı, İstanbul 2018, s. 183.

tarz-ı nevin yola çıkmış beşiktaş iskelesinden
akıntı ters geliyor
mavi sisler içerisinde üsküdar
istanbul yakasında minareler kalem gibi yükseliyor”[134]

Şair yanındaki kişiyle denize karşı oturmaktadır. Sahilden bakıldığında ufuktaki manzara sis içindedir. Mekâna hâkim olan ses plaktaki eski bir meyhane şarkısıdır. Hıçkırıklı bir ses sevgilisinden şikâyet ederek bu kasvetli ortamdaki hüznü bir kat daha arttırır. Ancak insanlara saadet lazımdır, ümit lazımdır. Şehre dair betimleme şu mısralarla devam eder:

“işte ninni gibi bir yağmur çiseliyor
istanbul şehri minareler bulutlar içinde
neden böyle mahzun kızkulesi
tarz-ı nevin yolda akıntı ters geliyor
nasıl da kaybolmuşuz sonbahar içinde
cehennem olup gitsin o bîvefa sevgilisi
garson değiştir şunu kardeşim
allah aşkına yeter”[135]

İnsanlara kasvet içerisinde tek yürek olup saadete kavuşma mesajının verildiği bu şiirde şair şehrin iç karartan manzarasından yararlanır. Kız Kulesi mahzundur, etraf sislidir, akıntı ters yönde ilerlemektedir. Şairin karamsar ruh hali mimari eserlerin de atmosferin durumuna göre yorumlanmasına yol açar. Saadet umudu taşıyan şair tüm bunların gelip geçiciliğine inanır.

Attilâ İlhan’ın şiirlerinde Beyoğlu diğer şairlerde olduğu gibi sadece ahlâk bozulmalarının dışa yansıdığı bir mekân olarak ele alınmaz, bunun yanında semtin gizemli yanları da sinematografik ögelerle yansıtılır. Beyoğlu’nun esrarengiz yanları Attilâ İlhan’ın *Bela Çiçeği* kitabında bir bölüme de adını veren “Cinnet Çarşısı” şiirinde ele alınır. Şiir “Cinnetsaray”, “Rock’n’roll Köpekleri”, “Bir de Manhattan Olursa”, “Sirkeci Garpalas 32”, ve “Eller Yukarı” şeklinde beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan “Cinnetsaray” da Ömer Haybo ve Abbas üzerinden Beyoğlu gözlemlenir. Mensur şiir özelliği taşıyan mısralar Ömer Haybo’nun elinde bagajı ve üstünde kravatı olmaması nedeniyle gece kâtibi tarafından şüphe çekerek Beyoğlu’ndaki Konforpalas Oteli’ne alınmamasıyla başlar. Şiirde “geceye yenilmiş bir ömer haybo: sarhoş, parası boşalmış ve

[134] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 85.
[135] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 86.

otelsiz!"[136] halde Beyoğlu'nda gece vakti uzunca bir süre otel arar. Attilâ İlhan'ın şiirlerinde sık sık rastlanan gerilim duygusu bu şiirde de kendini gösterir. Ömer Haybo bir müddet sonra kalacak bir yer bulsa da Beyoğlu'nun tekin olmayan gecelerinde güvensizlik duygusu yastık altına saklanan silahla uyumayı gerekli kılar. Otel odalarındaki insanların yaşantılarına değinildikten sonra dile getirilen cümle ortamı özetler: "büyük şehirlerde oteller, yabancılara yalancı ev olayım derken, farkında olmayarak, içlerinde bir yirminci yüzyıl kirini biriktiriyorlar."[137] Bu semtin sokakları da otelleri gibi kir içindedir. Alkolle sarhoş olan insanlar, para uğruna namuslarından vazgeçen kadınlar sokaklarda sık rastlanan manzaraları oluşturur. Son bölüm olan "Eller Yukarı"da bir semtin kendi cümleleriyle tarifi yapılan Beyoğlu tüm kirlilikleriyle anlatılmaktadır. Yüksek Kaldırım'ıyla Taksim'iyle Beyoğlu, Ömer Haybo'yu da kendine alıştıracak, bütün kötülüklerini yaşatacaktır. Abbas ise şiir boyunca zaman zaman ortaya çıkarak Beyoğlu'nun güzel yanlarını dile getirir. Yakup Çelik bu iki kahramanın "ben"in iki değişik yönünün temsilcisi olduğunu söyler.[138] Şiirin son kısmında Abbas katı, sağlıklı ve sağlam bir şekilde şehvetle ve alkolle kendini kaybeden Ömer Haybo'nun karşısına çıkarılır.

Ben Sana Mecburum'da yer alan "Ömer Haybo'nun Son Günleri" şiirinin son bölümü Ömer Haybo'nun şehir hayatına adapte olamayışını, şehir hayatı içerisinde bocalayışını anlatır:

> "hangi şehirde olsa sabahları yabancı
> boğulmuş geceler mahallesini bir türlü bulamıyor
> hangi otobüse binmesi lâzım bilemiyor yanılıyor
> herkesin gittiği yer onun gitmeyeceği
> terazi burcunun kötümser çocuğu
> namuslu bıyıkları kirli siyah
> ah ömer haybo"[139]

Attilâ İlhan, *Elde Var Hüzün* kitabında Beyoğlu'ndaki ahlaki çöküntüyü işlemeye "O Vahim Orospu" şiiriyle devam eder. Şiirde Beyoğlu'nda hayat kadınlığı yapan kişilerin birkaçından bahsedilir. İsimleri herkesçe farklı bilinen, aynı filmin her gün başa

[136] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2018, s. 46.
[137] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 51.
[138] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", *Attilâ İlhan Armağanı: Kaptan'a Saygı İle...*, edt. Yakup Çelik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 144.
[139] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 47. Baskı, İstanbul 2018, s. 26.

sararak oynandığı bu hayatlar büyük şehir içinde kimliğini kaybetmiş kadınların hayatıdır.

Attilâ İlhan'ın şiirlerinde ahlaki çöküntüyle ele alınan Beyoğlu, geçmişte Tanzimat dönemiyle Avrupa'ya açılan pencere haline gelir. Pek çok yabancı yatırımcı, diplomat, gemici ve maceraperest bu semtin sokaklarına yerleşir. Dolayısıyla semt zengin bir yaşantının da hâkim olduğu bir mekân haline gelir. Böylece refah ve sefalet bu semtte yan yana yer alır.[140] Bu ikilik ahlaki değer anlayışının değişmesine de zemin hazırlar. Eski adıyla Pera dini kaidelere bağlı yaşamaya çalışanların uzak durmaya çalıştığı bir yer haline gelir. Şairlerin yaşam koşulları doğrultusunda genellikle Beyoğlu'ndaki sefil yaşam şiirlere malzeme olur. Beyoğlu, yalnızlığını kalabalıklar içinde eğlenceyle gidermeye çalışan, yoksulluk karşısında ahlaki değerlerden vazgeçen insanların mekânı olarak realist bir bakışla ele alınır.

Korkunun Krallığı kitabındaki "Arabesk" şiiri de Taksim'deki cinsel yaşantıyı farklı bir boyutuyla ele alır. "Meraklısı İçin Notlar" kısmında yer alan bilgiye göre 1980'lerde eskiden daha gizli yaşayan eşcinsel travestilere sıkça rastlanır olduğu dile getirilir. Şair bundan duyduğu sarsıntının şiirini yazar.

Attilâ İlhan'ın *Sisler Bulvarı* kitabındaki "Liman" şiirinde şehir esrarengiz kişilere ve olaylara ev sahipliği yapar. İki bölümden oluşan şiirin birinci kısmında mekân İstanbul'dur. Şiirin daha ilk mısrasında gerilim başlar. "Şehrin ışıklarını yaktım sokak sokak" mısrası gece olduğunu çağrıştırır. Böylece şehirde yaşanan gerilime uygun bir ortam yaratılmış olur. Şiirde bahsi geçen esrarengiz kişi içinde sonrasız bir yolculuğun iç bulantısını yaşamaktadır. Sırlarla dolu bu kişi Galata'daki bir liman kahvesinde günahlarıyla geçmişini sorgular. Sahilde gece vakti dolanmaya başladığı anlaşılan kişi yaptığı hareketlere bir mânâ verilemeyeceğinin farkındadır. Şehir, insanın isyankâr tavrı üzerine işlemiştir. Birtakım hatıralara yer verilen şiirin devamında şehre yavaş yavaş gün doğsa da esrarengiz kişinin iç bunaltısının geçmediği anlaşılır.

"Sisler Bulvarı" şiiri şehirde tutukluluk halini yaşayan kişinin şiiridir. Dolayısıyla şehirde gerilim halinde bir yaşantı sürülmektedir. Attilâ İlhan bu şiirin yazılış öyküsünü şu sözlerle dile getirir:

> "bu pek ünlü şiiri çoğu paris'te yazdığımı, adı geçen bulvarın paris bulvarlarından birisi olduğunu sanır, öyle değildir. şiiri paris dönüşü lâleli'de, şair nigâr sokağı'nda, emekli öğretmen melâhat

[140] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 101.

hanım'ın evinde pansiyoner kalırken yazdım, atatürk bulvarı üzerinde, o zaman günseli pastahanesi diye bir pastahane vardı, akşamları oraya düşer, sonbahar sisleri basıp sokak lambaları puslu puslu yandı mı, yürüyerek taa atatürk köprüsüne kadar inerdim, demek bu yürüyüşlerde bir yandan paris günlerini düşünüyormuşum, bir yandan sevdiğim kızı, bir yandan da yaşadığım gerilimli hayatı. daha önce, *ben sana mecburum*'daki bazı şiirler dolayısıyla yazdığım gibi, gizli komitacılık hayatı uzunca bir süre bıçağın ağzında yaşamamı gerektirmişti, bu yaşantının izlenimlerini dolaylı olarak böyle gerilim şiirlerinde söylemeye çalıştım."[141]

Şiir adından da anlaşılacağı üzere sisli bir ortamda yapılan gözlemlere ve hissedilenlere dayanmaktadır. Aylardan kasımdır ve güneşin meydana getirdiği ışık ve sıcaklık etkisi yavaş yavaş şehri terk etmekte, yerini soğuğa ve sise bırakmaktadır. Şairin ruh haliyle bağlantılı olarak tabiat da bir çöküş içindedir. Şiirdeki "sisler bulvarı'na akşam çökmüştü / omuzlarımıza çoktan çökmüştü / kesik birer kol gibi yalnızlık"[142] ifadeleri şairin yalnızlık duygusunu çarpıcı bir biçimde hissettirir. Şehre akşam çökmüştür ve görüş mesafesi iyice azalmıştır. Şehrin gerilimli havasından kurtulmanın tek yolu kaçıştır. Ertan Erol ve Halis Ahmet Özer şairin şehirde yaşadığı hisleri şu cümlelerle özetler:

"Sevgilisini de yitirip sisli ve karanlık bir gecede, tehlikelerle dolu koskoca bir şehirde yapayalnız kalan şairde gerilim duygusu iyiden iyiye artmakta ve kendisini ailesinin korumasından mahrum kalmış, terk edilip sokağa atılmış bir çocuk gibi hissetmektedir. Bu hâl öylesine derinden etkiler ki şairi, dokunsanız ağlayacak bir çocuk gibidir artık. İşte bu noktada, bu bölümün son dizesi "yenikapı'da bir tren vardı" şiirin içerik katmanlarından birini oluşturan "kaçış, coğrafyadan uzaklaşma" temasının ilk ifadesi olarak karşımıza çıkar. Zira artık kendisini bu şehirde terk edilmiş bir çocuk gibi yapayalnız, tehlikede ve ağlamaklı hissetmekte, onda bu duyguları uyandıran Sisler Bulvarı'ndan ve bu karanlık şehirden kaçıp gitmek istemektedir."[143]

Şehirden uzaklaşma isteği şiirin sonuna kadar devam eder fakat bunu gerçekleştirmek o kadar kolay değildir. Şiirin altıncı bölümünde şair gemiyle Afrika'ya gitmenin Kazablanka'da kalmanın hayalini kurar ancak kaçmak aynı zamanda sevgiliden de uzak kalmak demektir. Hatıraların peşini bırakmayacağını bilen şair sisler bulvarıyla kendisi arasında kurduğu bağdan güç alır. "Şiirde şehre ait ayrıntılar bireysel olanın mekâna taşınması şeklinde ifadesini bulmuştur. Şehre ait her unsur insana ait her duyuşu bünyesine alır ve dışa vurur. Aynı şekilde yukarıdaki mısralarda şehir, insanla birlikte üzülen, sevinen, rahatlayan, gülen kısaca bütün duygularını/etkilenmelerini paylaşan bir

[141] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 29. Baskı, İstanbul 2018, s. 157.
[142] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 58.
[143] Ertan Erol- Halis Ahmet Özer, "Attilâ İlhan'ın Sisler Bulvarı Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi", *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter 2012, s. 1111.

dost/arkadaş olarak görülür."[144] Şiirin son iki bölümünde şairin sisler bulvarını kendisine bir arkadaş olarak seçtiği, onda kendisini bulduğu açıkça anlaşılmaktadır:

"eğer sisler bulvarı olmasa
eğer bu şehirde bu bulvar olmasa
sabah ezanında yağmur yağmasa
şüphesiz bir delilik yapardım
hiç kimse beni anlayamazdı
on beş sene hüküm giyerdim
dördüncü yılında kaçardım
belki kaçarken vururlardı

sisler bulvarı'ndan geçmediğim gün
sisler bulvarı öksüz ben öksüzüm
yağmurun altında yalnızım
ağzım elim yüzüm ıslanıyor
tren düdükleri iç içe giriyorlar
aklımı fikrimi çeliyorlar
aksaray'da ışıklar yanıyor
sisler bulvarı ayaklanıyor
artık kalbimi susturamıyorum."[145]

Attilâ İlhan'ın İstanbul'u anlatmak için kaleme aldığı şiirlerden bir diğeri "Kirli Yüzlü Melekler" şiiridir. Şiirde İstanbul'un güzelliklerinin aksine yoksulluktan, kepaze yaşamdan bahsedilir. Sefil olmanın, aç kalmanın suçlusu İstanbul'dur. Mekân olarak İstanbul'un adından çokça söz ettiren sokaklarından biri olan Yüksek Kaldırım seçilmiştir. Bu mekân şehvetin görüldüğü, aşkın pazarlığa çıkarıldığı bir sokaktır ve burada şair "biz" öznesini kullanarak kendini bu sokaktaki serserilerle bir tutar. İşsiz güçsüz pek çok insan bu sokakta vakit geçirir. Bu sokak aynı zamanda eğlencenin de merkezi konumundadır. Bu nedenle geç vakitlere kadar şarkılar çalınır, sinemalarda filmler izlenir. Yakup Çelik şairin toplumun uç noktalarından, dışlanmış veya kendini soyutlamış insanların sözcüsü olduğunu dile getirir ve bu nedenle diğer şiirlerinde kullandığı "ben" öznesinin "biz"e dönüştüğünü vurgular.[146] Şiir sonunda sefaletin kaynağı olarak görülen şehre beddua ile bitirilir:

"sen söyle serseriler kralı istanbul

[144] Ülkü Eliuz, "Attilâ İlhan'ın Şiirlerinde Mekânın Postmodernist Açıdan Yorumu", *Türk Dili Dergisi*, S. 594 2001-1, s. 649.
[145] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 61.
[146] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 111.

sen söyle iki gözüm
hangi merhem çâredir şu bizim yaramıza
yel üfürdü su götürdü gençliğimizi
elimiz boşa geldi meydanlarda kaldık
meydanlar serseri biz serseri
sağımız sefalet solumuz ölüm
işte geldik gidiyoruz
kahrolasın
kahrolasın istanbul şehri"[147]

Yağmur Kaçağı kitabının son bölümünde yer alan şiirlerden biri olan "Eyi Muz Eyi" şiirinde Reşadiyeli Silahşör Ahmet olduğu anlaşılan kişi, İstanbul'da Aksaray civarında muz satarken yöresel ağzıyla konuşturulur. Halk edebiyatına ait unsurların görüldüğü şiirde şair amacının "şehre göçün bir biçimini bu şiirle somutlaştırmak"[148] olduğunu dile getirir. Anadolu'dan gelip para kazanmaya çalışan Silahşör Ahmet, şehirdeki apartmanların üstüne üstüne geldiğini, şehrin sokaklarının kesme taş kara katrandan ibaret olduğunu dile getirir. Şiir boyunca Aksaray, Şişli ve Unkapanı'nda satıcılık yapar ve şehirdeki insanları gözlemler, kendi memleketiyle büyük şehri kıyaslar.

Attilâ İlhan'ın "Metropol" şiiri adından da anlaşılacağı gibi büyük şehir yaşantısına değinir. Şiirdeki "bir kibrit çaksam / aman ha / parlayabilir bütün şehir"[149] mısraları büyük şehirlerdeki yoğun elektrik akımlarına dikkat çekmek için mübalağa yapılarak dile getirilmiştir. Büyük şehir fahişeliğin boy gösterdiği, daha bıyığı bile terlememiş çocukların racon kesmeye çalıştığı, sinemalardaki insanların yalnızlıklarıyla mücadele içerisinde olduğu mekân olarak aktarılır.

2.1.2. Anadolu Şehirleri

Şairlerin şiirlerinde çoğunlukla İstanbul'un adı geçer ancak kimi şiirlerinde Anadolu'dan da izlere rastlanmaktadır. Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapar. Pek çok mücadeleye şahit olan Anadolu'da yerleşim yerleri yeniden düzenlense de tarihin izleri silinmemiştir. Metin Sözen, Anadolu toplumunun saldırılara, yangınlara, yağmalara alışkın hale geldiğini bu yüzden de yaşanan güçlüklere rağmen toparlanma sürecini çabuk tamamladığını dile getirir. Bugün varlığını sürdüren Anadolu şehirlerinin çoğunun eski şehirler olduğunu, Anadolu'da yeni

[147] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 99.
[148] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 28. Baskı, İstanbul 2019, s. 88.
[149] Attilâ İlhan, *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 25. Baskı, İstanbul 2018, s. 49.

şehirler kurma gereksinimi duyulmadığını da ekler.[150] Taşından toprağına nice ulusun biçim verdiği kadim topraklar bugün de tarihiyle, doğasıyla çoğu şairin önemsediği, kimi zaman büyük şehirlerden kaçıp uzaklaşmak/sığınmak istediği, kimi zaman memleket hasreti çektiği yerlerdir.

Anadolu, Milli Edebiyat dönemine gelindiğinde eserlerde yer almaya başlar. Daha çok romantik bir bakış açısıyla ele alınan Anadolu, "milli" olma ideolojisine sahip olan sanatçılar tarafından değişik yönleriyle tanıtılır. Eserlerde Anadolu'nun tabiatı, kültürü, Anadolu insanının yaşam mücadelesi gibi konular işlenir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de Anadolu'nun mekân olarak ele alındığı eserler dikkat çekmeye devam eder. Mehmet Narlı Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde köylere/kırsal mekânlara eğilim gösteren şiirleri "folklora yaslanan şiir" olarak adlandırır.[151]

Anadolu toprakları zengin bir kültüre sahiptir. Geçmişten gelen birtakım ritüeller, örf ve adetler, el sanatları bu kültürün birer parçasıdır. Anadolu kültürü Anadolu'nun kimliğidir. İstanbul'a büyük bir sevgiyle bağlı olan Bedri Rahmi Eyüboğlu yüzünü Anadolu'ya da çevirir. Mehmet Narlı, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Anadolu'ya dair yazdığı şiirleri şu cümlelerle değerlendirir:

> "Kırsal mekânların ve insanların bütün niteliklerini ve değerlerini yücelten, şiirinde olduğu kadar resimlerinde de, bu mekânların değerini özgün bir biçimde yeniden var etmek isteyen bir şair Bedri Rahmi Eyüboğlu'dur. Halk şiirinde, türküsünde, kiliminde, nakışında, insanların içinde yaşadıkları doğayla ilişkisinde, halkın yüksek zevkini, öz sanatını bulan ve onu yücelten şair; şiirlerinin biçimsel ve tematik kaynaklarından biri olan Halk şiirini, şiirin birimleri açısından taklit etmez; modern şiir biçimlerine, Halk şiirinin sesini, sadeliğini ve ritmini katmak ister. Onun şiirlerinde çok çeşitli bir arka plan vardır."[152]

Folklorik malzemeyi şiirinin ana unsuru haline getirir. En küçük ayrıntılarda bile Anadolu sevgisini dile getirmeye çalışır. "Türküler Dolusu" şiirindeki "Kiraz derisinin altında kiraz / Narın içinde nar / Benim yüreğimde boylu buyunca / Memleketim var"[153] mısraları onun içtenliğini yansıtmaktadır. Şiirin devamında memleketinin yöresel ürünlerine yer verir, yerli olmakla övünür: "Yerliyim yerli olmasına / İlmik ilmik damar damar / Yerliyim / Bir dilim Trabzon peyniri / Bir avuç tiftik / Bir çimdik çavdar / Bir tutam Şile bezi gibi / Dişimden tırnağıma kadar."[154] Mehmet Narlı, bu şiiri şairin henüz

[150] Metin Sözen, *Anadolu Kentleri*, Doku Yayınevi, İstanbul 1971, s. 10.
[151] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 328.
[152] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 352.
[153] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 193.
[154] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 193.

şehirleşmemiş kırsal alanlara karşı duyduğu sevgiye ve poetik bir duruşa kaynaklık etmesi bakımından önemser.[155] Anadolu'yu ve Anadolu motiflerini eserlerinde sık sık işleyen şair "Denizli Destanı" şiirinde, Denizli'de kurulan pazarı seyreder. Anadolu'ya ve Anadolu insanına dair yorumlar yapar:

"Al gözüm seyreyle Denizli pazarını
Bursa'da, Gönen'de, Çorum'da
Artvin'de görmedim benzerini
Pazar dediğin böyle kurulur
Şehrin ortasında allı pullu
Uçsuz bucaksız bir kilim serilir
Kilimde kaç çeşit nakış varsa
Bal olur, petek olur, bakraç olur
Bebek olur, beşik olur dizilir
...
Sırım gibi delikanlılar salınır
Bir bolluk, bir bereket, bir bayram havası eser
Göz doyar doymasına yürek burkulur
...
Al gözüm seyreyle Denizli pazarını
Ak hayale sığmayan şeyler koyun koyuna
Dünümüz, bugünümüz, yarınımız"[156]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Denizli'nin bu güzel pazarını adeta Anadolu'nun minyatürü gibi görür. "En güzelle en çirkin, en fakirle en zengin, en uzakla en yakın" bu pazarda yan yanadır. "Kel hocasıyla, kör hacısıyla, Kürt imamı, kurt yobazıyla" Anadolu karşısında durmaktadır. Bir yanda tulum peynirleri diğer yanda el emeği göz nuru kilimler, heybeler, örgüler Anadolu'nun doğallığını, Anadolu insanının sabrını gözler önüne sermektedir. "500 yıllık tarihiyle Denizli pazarı, İstanbul'un fethinden Kurtuluş Savaşı'na ve Cumhuriyet'e, görmesini bilenler için bir tarihi, bir geçmişi saklar."[157] Şairin kulağına gelen "Ey Gaziler" türküsü, şehri gezerken yüreğine dokunur, geçmişi hatırlatır. "Bedri Rahmi'ye göre hatta gelecek bile orada görülebilir."[158] "Denizli Destanı" başlangıçta şairin kendisini ve diğer şairleri tema olarak İstanbul şehrinin dışına çıkmamakla suçladığı dizelerin acısını çıkarırcasına büyük bir içtenlikle kaleme alınmıştır.

[155] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 354.
[156] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 234-235.
[157] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 137.
[158] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 137.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "İstanbul Destanı" şiirinde Trabzon'da yaşadığı zamanlarda gördüğü Gülcemal gemisiyle[159] İstanbul'da karşılaşır: "İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir / Anadolu'da toprak damlı bir evde / Gülcemal üstüne türküler söylenir."[160] mısralarından da anlaşılacağı üzere Gülcemal, İstanbul'un yanında Anadolu ile de bütünleşmektedir. "Bodrum" şiirinde arkadaşı İlhan Berk'in evinde geçirdiği hatıralara değinen şair, Bodrum'u tabiatıyla anlatır. Denizin ve yeşilliğin evlerle olan uyumunu çok beğenir, şehrin güzelliğinin bundan ileri geldiğini düşünür.

"Gönen Yollarında" şiirinde Bandırma'dan Gönen'e yapılan yolculuk esnasında görülen Anadolu manzaralarına yer verilir. Yel değirmenleri, ay çiçekleri, buğday tarlaları, traktörlerin geçtiği yollar şairin dikkatini çeker.

Orhan Veli Kanık, *Garip* kitabında ilk sırayı "Gemlik" şiirine verir. Gemlik, İstanbul'dan uzaklaşmanın ilk şiiridir. "Keşan" şiirinde Edirne'de geçirilen bir geceden bahseder. Adı Cumhuriyet Hanı olarak verilen handa bir gece konaklanmıştır. Ufkun kana boyandığı sabahta misafirlere sıcak çorbalar ikram edilir. Bu durum şehir insanlarının misafirperverliğini gözler önüne serer. Şair Cumhuriyet Hanı'ndan karnı tok, sırtı pek bir şekilde mutlu ayrılır. "Yol Türküleri" şiiri Anadolu'ya yapılan yolculuğun, gezinin şiiridir. Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Zonguldak türküler eşliğinde gezilir. Böylece görülen şehirlerdeki insanların sosyal ve kültürel özelliklerine de yer verilir. Anadolu umudun yeridir. Arifiye'de Enstitü Mektebi'nde müdürlük yapan Süleyman Bey geleceğe umutla bakar. Ekmeğini madenden çıkaran Zonguldak maden işçileri de mücadele etmeyi bırakmaz çünkü Anadolu tıpkı Bolu'ya gelindiğinde anılmadan geçilmeyen Köroğlu gibi nice kahramanlar görmüştür.

"Oktay'a Mektuplar" şiiri üç bölümden meydana gelmektedir. Her bölümün başında şiir şeklinde oluşturulan mektupların yazılış tarihleri, yazılış saatleri ve yazıldıkları yer bulunur. Her üçü de Ankara'da kaleme alınan mektupların birinci bölümünde şairin Macar Lokantası'nda bulunduğu anlaşılır. Mevsimlerden kıştır ve

---

[159] İrlanda'da iki bacalı dört direkli bir yapıya sahip olarak üretilen, başta "Germanic" adını taşıyan gemi, 1911'de Osmanlılar tarafından satın alınır ve gemiye Sultan V. Mehmet Reşat'ın annesinin isminden esinlenilerek Gülcemal adı verilir. Gülcemal, Yemen iline Türk askerleri taşımakla göreve başlar ve sonrasında posta seferlerinde, padişahların seyahatlerinde, Balkan Savaşı'nda, Kurtuluş Savaşı'nda kullanılır. I. Dünya Savaşı'nda hastane gemisi olarak hizmet verir. ABD'ye ilk giden Türk gemisi olarak New York'ta büyük bir coşkuyla karşılanır ve göçmenlerin taşınmasında kullanılır. Kazım Karabekir, İsmet İnönü, Mustafa Kemal Atatürk tarafından da kullanılan Gülcemal, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan nüfus mübadelesinde zorunlu olarak ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanları taşır ve onların acılı hikâyelerine şahitlik eder. Anadolu'da Gülcemal ile ilgili pek çok hikâye anlatılır, deyimler oluşturulur. Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi pek çok sanatçının eserlerinde dile getirilir, onlara ilham verir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Eser Tutel, *Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 120-125.)

[160] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 239.

yazarın da içinde bulunduğu insanların çoğu sarhoştur. İkinci ve üçüncü bölümde karamsar bir hava sezilir. Orhan Veli Kanık "Bir aydan beri iş arıyorum, meteliksiz... / Ne üstte var ne başta."[161] diyerek işsizlikten yakınır, aynı zamanda imkânsız bir sevdanın yarattığı hüzünle şehirden tat almaz, ölmek ister ancak yine gönlündeki sevda onun şehirdeki bu sefil yaşantıya katlanmasını sağlar.

Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Cemiyeti'nin Anadolu'da teşkilatlanabilmesi için bir seyahat planlar ve böylece Samsun, Sivas, Malatya, Maraş, Adana, Kayseri, Eskişehir gibi şehirleri görme fırsatı yakalar. Cemiyetin Anadolu'da açılan şubelerinde halka hitap eder. İlerleyen tarihlerde de ziyaretlerde bulunur ve idealleri doğrultusunda Anadolu'nun farklı illerinde konferanslar verir.[162] Şair "Sakarya Türküsü" şiirinde Anadolu'nun masumiyetine dikkat çeker. Kökleri Maraş'a uzanan şair Anadolu şehirlerini bir yaşama mekânı olarak görmez, şehirli kalır.[163] Şiirleri arasında doğrudan Anadolu'daki şehir hayatını ele aldığı bir şiir yoktur.

Ben Sana Mecburum kitabının "Tension Á Smyrne" bölümünde yer alan Attilâ İlhan şiirleri mekân olarak İzmir'de geçmektedir. İstanbul'da yaşanan büyük şehrin yarattığı gerilim korkusu İzmir'de varlığını sürdürür. Şair peşindeki polislerden kaçmanın, mücadelesini devam ettirmenin peşindedir. "Gaziler Caddesi" şiirinde yaşanan şehir korkusundan söz edilir:

> "basmâne'de gaziler caddesi'ne
> küçük bir yağmur götürdüm
> siz böyle akşamüstü görmediniz
>
> gizlice bir şarap tuttum
> yine o şehir korkusu
> ola ki simsiyah sarhoşum
> içimde elektrik uğultusu
> bir de kötümserlik sebepsiz"[164]

"941'de İzmir" şiirinde İzmir'deki hatıralarla şehir yâd edilir. 1941'de İzmir'de bulunan şair şehrin havasının genellikle yağmurlu olduğunu dile getirirken dostlarıyla beraber şehrin karanlık sahilinde cebinde kiralık bir kitapla yürür. *Sisler Bulvarı*'ndaki

[161] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 203.
[162] Ayrıntılı bilgi için bkz. Suat Ak, *Necip Fazıl ve Büyük Doğu-Sosyal, Siyasi Mücadele Tarihi*, Büyüyenay Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.
[163] Yılmaz Irmak, "Necip Fazıl'ın "Çile"sindeki Şiirlerde Halk Edebiyatı Unsurları", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 299.
[164] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 40.

"Liman" şiirinin ikinci kısmında da mekân İzmir'dir. İlk mekân olan İstanbul gibi burada da şehir hayatının tehlikelerle dolu olduğu görülür. Korku şiir kişisinin peşini uykuda bile bırakmaz ve ilk mısralar bu kişinin gördüğü kâbusla başlatılır. Bu kişi hapiste yatmış, karanlık işlere bulaşmış biridir. Tıpkı birinci şiirdeki gibi esrarengiz bir kişiliğe sahiptir. Yakup Çelik ikinci şiirde, karanlık ve tedirginlik içindeki insanın limandan uzaklaşarak kurtuluşa ermenin çabası içinde olduğunu, dolayısıyla bir arayışın peşinde olduğunu dile getirir.[165] Her iki mekânda da şehir insanın huzura kavuşması önünde oluşan bir engel olarak anlatılmaktadır. Şaban Sağlık mekânların işlevlerinden bahsederken mekânların "mutluluk/mutsuzluk, huzur/huzursuzluk" nedeni olarak yansıtıldığını dile getirir.[166] Attilâ İlhan için şehir çoğunlukla huzursuzluklar mekânıdır. Limanlar ise karanlık insanlarla bütünleşmiş bir mekân olarak ele alınır.

Henüz lise yıllarındayken Bursa Kız Lisesi'nde okuyan sevgilisini sık sık görmeye giden şair "Bursa'dan Yaylımateş" şiirinde Bursa'da gezip gördüklerine dair çıkarımlar yapar. "Meraklısı İçin Notlar" bölümünde bu şiiri yazarken Nazım Hikmet'in Bursa'daki cezaevinde yatıyor olmasından da etkilenmiş olduğunu söyleyen şair Bursa'yı anlatırken şiire Nazım'ı da karıştırmanın peşindedir.[167] Bu doğrultuda şehrin gaziler gibi yaralı olduğunu söyler, Bursa'da karşılaştıklarından hareketle ülkenin çaresizliğini dile getirir. Genç nesil çözüm üretmektense gününü gün etmeyi tercih etmektedir. Şair toplumcu bir yaklaşımla kahveleri, meyhaneleri dolduran insanların kendilerini bu şekilde oyalamalarından rahatsız olmaktadır.

Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı* kitabının "Acı Ninni" bölümünde Anadolu'yu insanıyla birlikte ele alır. "Kadınlar Havası" şiirinde şehirli kadınlar bir tarafa bırakılır ve Anadolu'daki ağır koşullar, mutsuzluklar kadınlar üzerinden işlenir. "Bir Kırmızı Bir Yeşil" şiirinde Anadolu'nun kayıp tren istasyonlarından birinde makasçılık yapan Rıza'nın hayatına yer verilir. "Müçteba Kulunuz" şiirinde bir memurun çalışma anına tanıklık edilirken memurların geçim sıkıntısına gönderme yapılır. "Deli Asâf" şiirindeki "Şekviranlı köyünden kamyonlar gelip geçer"[168] mısrası sık sık tekrarlanır, her tekrarlanış köyden İzmir'e göç eden insanların Anadolu'dan uzaklaştığını açığa çıkarır. "Hammal Şakir'e Ketenhelvacı Mânileri" şiiriyse İzmir'de yeni bir ayakkabı hayaliyle ketenhelva

[165] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 102.
[166] Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", s. 147.
[167] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 164.
[168] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 64.

satmaya çalışan insanın hikâyesidir. Bugün de Anadolu'nun pek çok şehri Anadolu'nun geçmişteki kimliğini yansıtır niteliktedir.

2.1.3. Avrupa Şehirleri

Tanzimat'tan günümüze Avrupa şehirlerinin kimliği insanlarda merak uyandıran bir konudur. Yaşadıkları süre içerisinde Avrupa'yı yakından tanıma fırsatı bulan şairler gördükleriyle, hissettikleriyle buradaki şehirleri anlatırlar.

Behçet Necatigil 1937'de üniversite öğrencisiyken aldığı davet üzerine Almanya Berlin Üniversitesi'nde dört aylık bir dil eğitimi alır. 1972'de bu şehri kısa süreli de olsa tekrar görme fırsatı yakalar.[169] Şiirlerinde bu şehre karşı izlenimini daha çok oraya işçi olarak yerleşmiş Türklerin yaşantısı üzerinden verir. "Ayrılık Destanı" ve "Konuk İşçi" şiirleri bunun örneğidir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Avrupa ile 1931'de tanışır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenciyken dil öğrenmek, müze görmek ve sanat çevresindeki insanlarla yakından tanışmak amacıyla gittiği Fransa'da bir yıl kadar Dijon ve Lyon'da kalır, 1932'de Paris'e geçer.[170] 1933'te döndüğü Paris'e yolu 1950'de ikinci kez düşer ve burada altı ay kadar kalır.[171] Avrupa'ya dair son yolculuğunu 1961'de eşi Eren Hanım'la beraber yapar. Önce Paris'e oradan da Amerika'ya yapılan bu gezi iki yıl sürer.[172] Gezip gördüğü şehirleri, şehirlere dair hatıralarını şiirlerinde işler.

"Mor" şiirinde Paris'e dair ilk izler görülür. Paris'te bulunduğu bir zaman diliminde resimle uğraşırken şehri şu mısralarla tasvir eder:

"Yapraktan yosundan yoncadan
Bahar inceden inceden
Paris baharı bu bulanık
Bir kül rengidir tüter nazlı nazlı
Bir kül rengi yorgun argın ılık
Serde ressamlık var azcık
Bütün gün mor üstüne çalışmışım
Boğazıma kadar mora gömülmüşüm
...
Sen nehri bal rengi Eyfel Kulesi mor
Bir yüz morardıkça morarıyor

[169] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 46.
[170] Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1996, s. 4.
[171] Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s. 6.
[172] Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s. 7.

Kanlıca sırtlarında bir yerde akşam oluyor."[173]

Şiirin son mısrasından anlaşılacağı üzere şair İstanbul'a olan hasretini dile getirir. Şairin hasretini yansıtan bir diğer şiir "Eyfel Destanı"dır. "Cebimizde beş on para harçlık / Başımızda kuştüyü yastık / Bir yanımız badem / Bir yanımız fıstık / Ama... nerede arkadaşlık"[174] mısralarından hareketle şairin Paris'te rahatı yerinde olsa da ait olduğu yerin hasretini çektiği söylenebilir. "Turnel Köprüsü" şiirinde "Ben bu Paris'i yazmalıyım / Ben bu yalnızlığı çizmeliyim"[175] diyen şair şehirde kendini yalnız hissetmektedir. "New York Notları" şiirindeyse bu sefer New York'un gecelerini kendi bakış açısıyla tasvir eder:

"5-10 tane mısır al mısır
Her birinin ötesini berisini ısır
Hiçbirini sonuna kadar yeme
Sonra bu mısırları milyon defa büyüt
Tut karanlığın içine at
Her birini içinden güzelce aydınlat
Al sana New York gecesi"[176]

Bedri Rahmi Eyüboğlu 1931'de Avrupa'ya ilk gidişinde kaleme aldığı şiirlerini "Başka Bir Güneşin Altında" başlığıyla yayımlar. Dijon'da şehirle karşılaştığında hissettiğini şu mısralarla ifade eder: "Bir gün siyah bacalı kocaman bir gemi / Alınca beni dağlar kadar kocaman sırtına / Getirip fırlattı, boş bir çuval gibi / Başka bir güneşin altına."[177] "31 Ekim, Dijon" alt başlığına kadar yapılan yolculukta Atina, Napoli, Pompei ve Marsilya'dan geçilir. Şehre dair şairin zihninde kalan yerler mısralara dökülür. Atina'da Akropol ve yanardağın etrafındaki minik evler; Pompei'de portakal kırmızısı duvarlarında zengin mozaikler taşıyan konaklar; Marsilya'da mermerden yapılmış büyük bir merdiven; Dijon'da ağzına kadar eser dolu müze şairin dikkatini en çok çeken yerler olur. Gezinin devamında gidilecek yer Paris'tir. Gece vakti varılan Paris dokunulmaya cesaret edilemeyen muhteşem bir oyuncağa benzetilir, şehrin gündüzü ise şu mısralarla anlatılır:

"Metroda: Yeraltı tramvayındayız
Yerin altına iniyoruz.
Islak bir sıcağı sırtımıza

[173] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 269.
[174] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 378.
[175] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 336.
[176] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 295.
[177] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 363.

Küflü bir muşamba gibi geçiriyoruz.
Bastırıyor Metronun uğultusunu
Afişlerin bir Yahudi çarşısını hatırlatan boğuşmaları
...
Onlar bağıra dursun
Kırk ayaklı kara bir böcek gibi
Karanlıktan sıyrılıp
Çıktı tren.
Yerin altında gidiyoruz.
Sırtımızda Paris
Ve Sen nehri akıyor.
Eyfel Kulesi'ni başımızın üstünde taşıyoruz
Boru değil bir köstebeğin on dakikasını yaşıyoruz.[178]

Devam eden iki gün boyunca şair Paris'in ünlü Louvre müzesini gezer, gördüklerinden çok etkilenir. Müze bugün de dünyanın en büyük müzesi olarak bilinmektedir. Şiirde adı geçen bir diğer müze Britanya Müzesi'dir. Dönüş yolu Paris, Londro, Havr ve Ostend üzerindedir. Trenle yapılan yolculukta dönüş yolunun tasvirine de yer verilir.

Necip Fazıl Kısakürek, 1924'te Darülfünun Felsefe Bölümü'nde öğrenciyken hükümetin açtığı bir müsabakayı kazanarak öğrenimi için Paris'e gider. Sanat çevrelerinde bulunsa da Paris'in eğlence hayatı şairi kendine daha çok çeker.[179] Şairin 1927'de kaleme aldığı "Kaldırımlar" ve "Otel Odaları" şiirlerinin Paris yıllarındaki bohem hayattan izler taşıdığı söylenebilir.[180] Ancak bu şiirlerde şehirdeki yaşantıdan ziyade şairin içsel bunalımına yer verilir.

Attilâ İlhan, İzmir Karşıyaka'da geçirdiği çocukluk döneminde Batıyı komşuları sayesinde tanıma fırsatı bulur. Komşularının büyük bir kısmı İtalyan ailelerden oluşmaktadır:

> "...komşularımız da aynı hayat standardı içindeydiler. Karşıyaka'da özellikle yalılarda, öyle bir dünya yaşanıyordu. Bir tarafta İzmirli zengin aileler, öbür tarafta İtalyan aileler oturuyordu mesela. İtalyanlar gitar çalarlar; biz daha o zamanda Caruso, Benjamino Gigli falan dinlerdik."[181]

[178] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 370-371.
[179] M.Orhan Okay, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2018, s. 17.
[180] Osman Adalı, *Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2019, s. 2. Bu bilginin yer aldığı bir diğer çalışma için bkz. Hümeyra Hancığolu, *Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Temalar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 452.
[181] Selim İleri, *Nâm-ı Diğer Kaptan*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 22.

Duvar kitabında yer alan "Révolution" şiirinin "sarmaşık bir ev güneşli tertemiz camları / yine chopin'den révolution'u çalar komşumuz"[182] mısraları şairin büyüdüğü çevreyi göstermesi bakımından önemlidir. *Kimi Sevsem Sensin* kitabının "Di'li Geçmiş" bölümünde şair geçmişe dönük bir yolculuk yapar. "Ne Kadar İzmir/2" ve "Ne Kadar İzmir/4" şiirlerinde şehirdeki İtalyanların yaşantısına dair ipuçları yer alır. Sandalların motorla ilgili parçaları İtalyanlar tarafından getirilir, sadece işte değil komşulukta da şehir halkı birbiriyle yardımlaşır. İtalyanlar İzmir'e kendilerini kabul ettirmişlerdir.

Şair gençlik döneminde Batıyı okuduğu kitaplardan ve izlediği filmlerden takip eder.[183] Genç yaşta beslendiği kaynaklar onu merak içinde bırakır ve içinde bir yolculuk tutkusu oluşmasına sebep olur. 1949'da gerçekleşen ilk Paris yolculuğunda amacı Nâzım Hikmet'i kurtarmak olsa da uzun bir yolculuğun ardından Paris'le tanışacak olmak onu heyecanlandırır.[184] *Sisler Bulvarı'*nda yer alan "Başka Yerde Olmak" şiirinde "on iki otuz beş'te napoli garı'nda ben / utanmasam bilet parası dilenecektim / paris diye ölecektim uzaktan / notre-dame'ın çığlıklarını dinliyordum / kalbim köpürmüştü anlıyordum / on iki otuz beş'te napoli'de allahım / uyuyamıyordum uyuyamıyordum"[185] mısraları bir hayal üzere oluşturulan mısralardır. Şair, "Meraklısı İçin Notlar" kısmında içinde hissettiği yolculuk tutkusuyla "başka yerde olmak" ifadesinin "bu dünyayı görmeye" gitmek arzusu olduğunu dile getirir.[186] *Sisler Bulvarı,* şairin Paris'ten dönmesinin ardından yayımlanır.[187] Şair hem yolculuk heyecanına hem de Paris'e dair hatıralarına bu kitapta yer verir. *Kaptan* bölümü tamamıyla Paris'e ayrılır. Meraklısı İçin Notlar kısmında yapılan açıklamada şair Paris yaşantısını "büyük bir metropolün dağdağasını yaşayan bir adamın yaşantısı"[188] olarak tanımlar. "La Donna E mobili" şiirinde otelde kaldığı zamanlarda komşu odadaki gencin çaldığı aryaları dinlediği anlaşılır, beş ayrı kısımdan oluşan "Kaptan" şiirinde şehrin kimliği şehir insanlarının yaşantıları üzerinden yansıtılır.

Attilâ İlhan'ın Paris'teki anlarına tanıklık edilebilen bir diğer kitap *Yağmur Kaçağı*'dır. *Sisler Bulvarı*'nın ardından 1955'te yayımlanan kitaptaki *Bulvardia*

[182] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 102.
[183] Serhat Işık, *Attilâ İlhan ve Batı,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 6.
[184] Yakup Çelik, "Attila İlhan'ın Hayatı", *Attilâ İlhan Armağanı: Kaptan'a Saygı İle...*, edt. Yakup Çelik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 20. Ayrıca Attilâ İlhan Paris'e yaptığı ilk yolculuğuna dair hatıraları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Attilâ İlhan, *Abbas Yolcu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2017.
[185] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı,* s. 33.
[186] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı,* s. 149.
[187] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 96.
[188] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı,* s. 155.

bölümündeki şiirlerde Paris izleri görülür. İlk şiir "Bulvardia" şairin arkadaşı Mırç (Asıl adı Cahid Selçuk) ile Barbes/Rochechouart taraflarında gelişigüzel dolaşırken başına gelenleri aktarmasıyla oluşur.[189] Gece vakti Paris şehrinin ışıltılı hayatında Iyon Garı'na doğru gidilen yolda Gaumont sinemasının önünde uzun bir kuyruk oluşmuştur. İkici şiir "Hannelise"de şehir aşk ile birleşir, şairin gözü sürekli D'orléan Garı'nın saatine takılır, Hannelise'nin geri dönmesini bekler. Üçüncü şiir "Bonaparte Sokağı"dır. Şair bu sokağın Quartier civarında resim galerileriyle kaplı ünlü bir sokak olduğunu hatta Jön Türkler zamanında İttihat ve Terakki'nin Paris merkezinin bu sokakta yer aldığını şiire dair açıklamasında dile getirir.[190] Bu sokağa Beyoğlu'na benzer bir hava hâkimdir. İnsanların eğlenebilmesi için oluşturulan bu sokakta ahlaki değerlerin hiçe sayıldığı görülür:

"bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
bonaparte sokağı'ndan bilmeden gelip geçersiniz
deux magots kahvesi'nden tut seine boyuna kadar tut
gölgeni vitrinlere yık çırılçıplak çek de git
sabah bonaparte sokağı'nda göz gözü görmez sisten
sabah bonaparte sokağı'ndan geç hele geçebilirsen
al götür eski kitaplarını sokaklarda yağma et
bir orospuymuş gibi aklını fikrini terket
bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
bonaparte sokağı'nda üstelik gönül eğlersiniz

gece bonaparte sokağı'nda kırılmış ayazın camları
seine'e top oynamaya gitmiş bonaparte sokağı'nın cinleri
kilisenin önünde bisikleti çifte pelerin
akreple yelkovan elele ortalık yerinde gecenin
bonaparte sokağı'nın geceki hâli başkadır
köşeler ahlâk düşkünü karanlık fuhşa teşnedir
merhaba de bir sokak lâmbalarına iki çift lâf et
bir kadeh calvados'a ceddini cibilliyetini sat
bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
kavunlar karpuzlar gibi devrilir gelir geçersiniz."[191]

1968'de yayımlanan *Yasak Sevişmek* kitabındaki şiirler şairin 1962-1965 yılları arasında geçen Paris hayatından izler taşır.[192] Kitabın ilk bölümü "Biraz Paris"e dair şairin "batının kültür değerleri üzerinde olduğu kadar, kökeni olan doğunun kültür

[189] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 83.
[190] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 84.
[191] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 43.
[192] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2018, s. 103.

değerleri üzerinde de düşünmeye başlamış, kendini batılı sayan bir doğulunun duygu ve izlenimlerini yansıtmaya çalışıyor"[193] sözlerinden hareketle şiirlerde Avrupa'nın kimliğinin yansıtıldığı söylenebilir. Attilâ İlhan kültürel kimliği korumanın gerekliliğinin farkındadır. Batı ülkelerini yakından tanıma fırsatı yakalayan şair ulusal sentez fikrini benimser ve Cumhuriyet öncesi Türk kültürünü de yakından tanımak gerektiğini şu sözlerle ifade eder: "…Cumhuriyet'in Türk kimliğini anlayabilmek için, önce Osmanlı'nın kimliğini tanıyacaksın, çünkü ikincisi bunun içinden üretilecek, gelişmiş ülkelerde böyle olmuş."[194] Şair ulusal sentez fikrinin günlük yaşantıda, edebiyatta, musikide, mimaride kendini göstermesini arzular.

Attilâ İlhan'ın Fransa'da bulunduğu dönemlerde başından geçen aşklar da şiirlerinde şehir hayatıyla beraber yer bulur. *Sisler Bulvarı*'ndaki "Başka Adam" şiiri Alliance Française'deyken tanıştığı Polonyalı Annette'ye[195] (Asıl adı Anuşka) dair duyduğu aşkı konu edinir. Şehir hayatı anlatılırken Fransa'daki Raspail Bulvarı'nın ve Orfevre Rıhtımı'nın, Hollanda'daki Zuider-zee Körfezi'nin, İtalya'daki Palermo ve Calabria sahillerinin, Luxembourg Bahçesi'nin adı geçer. Bu mekânlar şairin yolculuk esnasındaki gözlemlerine dayanarak tasvir edilir, fakir çocukların, armonik çalan bir kadının, gemicilerin tanıklık edilen anlarına yer verilir. Maria Missakian, şairin ikinci kez Paris'e gidişinde âşık olduğu kadındır.[196] *Yağmur Kaçağı* kitabında sevdiği kadının ismini verdiği "Maria Missakian" şiirinde ona duyduğu aşkı ve özlemi anlatır. *Ben Sana Mecburum*'daki "Yanlış Yaşamak" şiiri ise Inge Bruckhart'la[197] başından geçen aşkı konu edinir. Şiirde Leipzig'de yaşadığı düşünülen Inge Bruckhart'la çay içtiği Départ Kahvesi'nin ve Fransada'ki Marne Nehri'nin adı geçer.

Attilâ İlhan, şiirlerinde tanıklık ettiği savaşlardan hareketle zaman zaman şehirlerdeki durumu aktarır. *Duvar*'da "Şafak Vakti Dünya" bölümündeki şiirlerde İkinci Dünya Savaşı zamanında Batıdaki şehirlerin durumundan bahsedilir. Şair "Marianne" şiirinde savaşı ölüm çiseleyen bir yağmura benzeterek Hollanda ve Belçika'nın tarumar olduğunu, Polonya'nın terk edildiğini, Norveç'in işgal altında kaldığını söyler. Hürriyeti savunmanın gerekliliğini dile getirdikten sonra Paris'in içinde bulunduğu karanlık atmosferi şu mısralarla yansıtır:

---

[193] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 104.
[194] Zeynep Ankara, *Yalnız Şövalye Attilâ İlhan*, (Nevval Çizgen'in Söyleşisi) Bilgi Yayınları, Ankara 1996, s. 85-86.
[195] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 150.
[196] Yakup Çelik, "Attila İlhan'ın Hayatı", s. 22.
[197] Ayrıntılı bilgi için bkz. Serhat Işık, *Attilâ İlhan ve Batı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 25.

"eski nur beldesi paris karanlık şehir
heyecanla kımıldar bir okyanus gibi
gözleri kör matem düşmüş sinesine
kanlı sabahlara bakan yaz geceleri
yorgun mülteciler askerler gelir
gelir insanlarla dolu harp yollarından
karanlık dokunmuş cümlesine
her biri bir güneş bekler yarından
gölgeler dalgalanır gölgeler konuşur
gölgelerde yaşayan tehlikeli bir şey var
kocaman yarasalar gibi uçuşur
heyulalar dolaşır duvar duvar"[198]

Sisler Bulvarı'ndaki "Yeraltı Ordusu" şiirinde savaş altındaki Avrupa şehirlerinin içler acısı haline yer verilir. *Duvar* kitabındaki "Şafak Vakti Dünya" bölümündeki şiirlerle bir İkinci Dünya Savaşı Destanı yazmak arzusunda olan şair "Yeraltı Ordusu" şiirini aynı düşünce doğrultusunda oluşturur.[199] Nazi işgali altındaki Viyana'nın içinde bulunduğu savaş hali şu mısralara yansır:

"viyana şehri
merkezi avrupa'nın en yağmurlu gündüzünü
en üzgün yağmurunu yaşamaktadır
doğu cephesinden askerler geliyorlar
soğuk aydınlıkta kararmış
gözleri kör olmuş
mağlup
kadınsız ve tütünsüz
askerler geliyorlar
tozlu rüyalarının koynuna sokulmuşlar
gözbebeklerinde büyük yangınların kızıllığı kalmış
insanın gururunu kendisine hürmetini insanlığını
bir cam parçası hainliğiyle parçalaya parçalaya
gözlerine hücum eden çocuk cesedlerini
ıslıklı
uçsuz bucaksız ukrayna steplerini
birdenbire unutup
ışıltılı biralarla aydınlatılmış bir sofraya
yapayalnız oturmak istiyorlar"[200]

[198] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 137.
[199] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 160.
[200] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 78.

Şair *Tutuklunun Günlüğü* kitabındaysa İspanya'da yapılan savaşı konu edindiği "No Pasaran" şiirine dair şair şu açıklamaları yapar:

> "solda bir ispanya şiirleri geleneği olduğunu herkes bilir. solcu bir ozan olarak ben de yeri düştükçe ispanya iç savaşından söz etmiş, orada daha iyi bir dünya, daha güzel bir yaşama düzeni için dövüşenleri kutsamışımdır ya, "no pasaran" bütünüyle o savaşa adanmış oluyor."[201]

Şair oluşturduğu şiirle insanlara barış içinde yaşamanın zorunluluğunu hatırlatır. Toplumsal bir bakış açısıyla yazdığı şiirde tüm insanlara karşı hümanist bir tavır içinde olduğu görülür.

2.2. Şehirlerin Doğal Güzelliği: Tabiat

Şehirler, insanların doğayla mücadelesi sonrası kurulur. Mücadeleler genellikle doğanın insan gücü karşısında tahrip edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bugünün şehirleri göz önüne getirildiğinde akla ilk gelen betonlarla inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılar elbette insan hayatının günlük yaşamını kolaylaştırır fakat doğa da insan yaşamı için gereklidir. Şehrin karmaşasıyla yüz yüze gelen insan kendini doğa ile rahatlatmaya çalışır. İnsanlar doğayı tahrip etmeye meyilli olsalar da aslında doğaya muhtaçtırlar. Bu nedenle şehirler düzenlenirken doğal güzelliklerin tahrip edilmemesine son zamanlarda daha çok dikkat edilmektedir. Aynı zamanda doğal güzellikleriyle meşhur olan ortamlar uluslararası bir öneme sahip olduğu gibi sosyal aktivitelerin yapılmasına da olanak sağlamaktadır.

Şairler doğa karşısında büyülendikleri yerleri şiirlerinde işlemişlerdir. Doğa şiirin oluşumunda şaire ilham kaynağı olur. Kimi zaman bu mekânlar özel isimleriyle şiirlerde yer alır. Kimi zaman da üstü kapalı da olsa tabiata gönderme yapılır. Ziya Osman Saba, "Geçen Zaman" şiirinde geçmişe dair hatıralarından bahseder ve onları unutmamak ister. Onun geçmişe duyduğu bu hasretin içinde doğaya karşı da bir sevgi yatmaktadır zira şehrin süsü doğadır:

> "Rengine doymadığım o sema,
> Ahengine kanmadığım ırmak
> Bırakıp her şeyi nereye gidiyorum?"[202]

"Bir Yer Bilirim" şiirinde Ziya Osman Saba, tabiatı hayallerine dahil eder. Şairin hayalini kurduğu ev ormanların içinde bir köyde yer almaktadır. Şiirde tabiatın kucağında aile ile mutlu bir yaşam arzulanmaktadır.

---

[201] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 155.
[202] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 17.

Behçet Necatigil şehirde tabiatın varlığını doyasıya hissetmek ister. Kırları seven şairin "tabiatla haşır neşir" olmak arzusu "Kır Şarkısı" şiirinde dile getirilir. Bunun yanı sıra değişen yaşam koşulları içerisinde tabiatın yok edilmesi de şairin değindiği konuların başında gelir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu hem şiire hem de resme gönül vermiş bir sanatçıdır. Abisi "Sabahattin Eyüboğlu ve Cahit Sıtkı'nın telkinleri, Bedri Rahmi'nin kendini resme vermesi yolundadır. Ancak o şiirden kendini alamaz."[203] Resimlerinin çoğunda doğadan ilham alan ve doğa motiflerini sık sık kullanan şair aynı tavrı şiirlerinde de sürdürmüştür. Tabiat, şüphesiz onu fazlasıyla etkiler. Şiirlerinde gezdiği şehirleri anlatırken şehri süsleyen, kimi zaman şehrin kimliğinin oluşmasında rol oynayan doğal güzellikleri anlatır.

Şiire yenilikler getiren Orhan Veli Kanık'ın şiirleri de şehrin güzelliklerini anlatır. Tabiatın çoğu şaire hissettirdiği huzur Orhan Veli'nin şiirlerinde de hissedilmektedir. Öyle ki ölüm sonrası hayal ettiği cennet tabiatın en sade haliyle bulunduğu köy hayatıyla örtüşmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinin toplu halde bulunduğu *Çile*'de tabiata dair ayrı bir bölüm vardır. Bu bölümde şehirlerin dışında kalmış tabiattan, şehirlerdeki denizden, şehrin sırtını dayadığı dağdan bahsedilir. Şairin tabiat unsurları içerisinde suya özel anlamlar yüklediği, önem verdiği görülür.

Attilâ İlhan için de tabiat şiirin vazgeçilmez unsurlarındandır. *Kimi Sevsem Sensin* kitabında bir bölüme de adını vermiş olan "Neydi O Bir Zamanlar" şiirinde geçmişe dönülür ve sevgiliyle geçirilmiş zamanlar yâd edilir. Unutulmayanlar arasında tabiattan manzaralar da yer almaktadır. Şehir ve sevgili bir arada değerlendirilir:

> "istanbul ve sen / sırılsıklam yaşananlar
> yanardöner bir ayna yeniden ruhum
> çengelköy'de yaz unutulmaz erguvanlar
> gözlerinin sisinde sevdalı bir yolcuyum
> hayal meyal gemiler dumanlı limanlar"[204]

Aynı kitapta bir başka bölüme adını veren şiir "Her Sabah, Yanılmak"ta da şehir manzarası çizilir. İstanbul denizle gök arasında çiy yorgunu, minareleri ıslak bir şehir

[203] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 15.
[204] Attilâ İlhan, *Kimi Sevsem Sensin*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 32. Baskı, İstanbul 2019, s. 31.

olarak tasvir edilir. Tabiat kendine has güzelliğiyle anılarla birleştirilir, kimi zaman da şairin ruhuna dokunur, onun ruh halini etkiler.

Şiirleri incelenen şairlerin şiirlerine konu olmuş tabiat unsurlarının başında deniz gelir.[205] Ziya Osman Saba, tüm şehirlerin dışında tuttuğu şehri anlattığı şiiri "İstanbul"da tabiatın bu emsalsiz şehre kattığı güzellikten, denizden bahseder. Boğaziçi masmavi sularıyla şehri huzura boyar. Boğaziçi şiirlerde daima ayrı bir güzellikle anlatılmaktadır. Özellikle Lale Devri'nden sonra Boğaziçi'nde varlıklı kesimin yaşamaya başlamasıyla İstanbul'da yaşama kültürü en seçkin noktaya ulaşmıştır ve bugün bile bu zenginliği korumaya devam etmektedir.[206] "Doymak" şiiri şairin deniz sevgisini ortaya çıkaran bir başka şiirdir. Suyunda gökyüzünün rengi, üstünde şehre farklı bir ahenk katan vapurlar ve köprülerle bütünleşmiş deniz, şairi şehrin müptelası yapmaktadır:

> "Doymak istiyorum Allah'ın denizine,
> Deniz rüzgarına, pırıl pırıl engine.
> Vapur, sandal, ne varsa denizlerde giden,
> Tam yolla, çala kürek, pupa yelken;
> Sürmek köpükler içinde motörü,
> Üstünde yola çıkmış bulutlar sürü sürü;
> Altında dilsiz balıkların ömrü,
> Yürü, yürü, yürü...
> Doymak istiyorum denizlerde yol almaya."[207]

Tabiat, şairin hayalinde kurduğu evlerde de vazgeçilmez bir unsur olur. Beşiktaş'ta denize ve ağaçlara bakan pencereler içinde büyüyen şair, bu güzelliğin etkisinden çıkamaz. Kimi zaman şiirlerinde kendisine deniz kıyısında bir yaşam alanı oluşturan şair "Deniz Kıyısındaki Kulübe" şiirinde her şeyin denizden yana olmasını ister. Mustafa Kırcı'nın "yalı çocukluğu devresi" şeklinde adlandırdığı dönemlerde Ziya Osman denize ve gemilere de aşina olur. Mustafa Kırcı, Ziya Osman Saba'nın denize olan ilgisini şu sözlerle anlatır:

> "Ziya denizden geçen yerli ve yabancı gemileri tanır. Onların gidiş gelişleri, çeşitleri, numaraları, yalının önünden geçiş saatleri onun için birer oyun konusu olur. Denize, gemilere, uzaklara gitmeye karşı ilk ilgiler, daha çocukluğun ilk yaşlarında, böylece yavaş yavaş gelişir."[208]

---

[205] Behçet Necatigil'in şiirleri içerisinde denize dair yazılmış herhangi bir şiire rastlanmamaktadır. Bunun sebebi şairin eşi ve çocuklarıyla yapılan bir röportajda belirtildiği üzere denizi sevmemesinden kaynaklanıyor olabilir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Saner, "Eşi ve Kızları Behçet Necatigil'i Anlatıyorlar", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 13, İstanbul 1980, s. 28)
[206] A. Halûk Dursun, "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", s. 164.
[207] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 155.
[208] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 20.

Annesini kaybettikten sonra babasının da evden ayrılışıyla İstanbul gezilerinin azaldığı dönemde Ziya Osman Saba, babasının onu gezdirmek için Beşiktaş'taki eve gelmesini dört gözle bekler. Bu heyecanını ve babasıyla gerçekleştirdiği İstanbul gezilerini anlattığı "Yaz Gezintileri" hikayesinde onun denize olan yakınlığı görülür. Hikâyede dile getirilen "Deniz banyosundan sonra, uzun yaz günleri kalan vaktimizi, Bebek bahçesinde, denizin verdiği gevşeklik içinde geçirdiğimiz olurdu."[209] cümlelerinden Ziya Osman Saba'nın babasıyla beraber denizde ve sahilde vakit geçirdiği anlaşılmaktadır.

Büyüdüğündeyse deniz kıyısında dalgalarla baş başa olmanın hayalini kuran şair, sabah akşam değişen gökyüzü ve deniz renkleriyle şiirine ayrı bir renk katar. Bu hayali dünyaya mutluluktan başka duyguya yer olmayan aydınlık ve ferah bir ortam hâkimdir:

"Bir deniz kıyısında kursam kulübemi...
İsterim her şeyim denizden yana olsun.
Çakıl taşları, şeytanminarelerim, yosun,
Deniz sesi, deniz ufku, deniz meltemi...

Pırıl pırıl enginlerden geçecek bir gemi.
Yelkenler, kürekler, bir ömür, kayıklarla,
Kulaçlamak suları, konuşmak balıklarla,
Koşmak kumlarda yalınayak."[210]

Bedri Rahmi Eyüboğlu da tıpkı Ziya Osman Saba gibi İstanbul'a karşı ayrı bir bağlılık duymaktadır. Hayatı boyunca İstanbul'u hem doğal güzellikleriyle hem mimarisiyle hem de insanıyla anlatır. Bedri Rahmi Eyüboğlu şiirlerinde denizin büyüleyici güzelliğiyle şehirleri süslediğine değinir. Canı gibi sevdiği İstanbul'a olan sevgisini, "Canım İstanbul" şiirinde şehrin tabiatıyla, taşının toprağının altın oluşuyla dile getirir:

"Canım İstanbul'um nazlı.
Bir yanı lodos
Bir yanı poyrazlı
Deniz elli
Deniz ayaklı
Deniz parmaklı
Taşları altın demişler

[209] Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 28.
[210] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 120.

Gelip demir atmışlar
Atanlar haklı”[211]

İstanbul deyince aklına denizi getiren şair “Pul Pul” şiirinde İstanbul’un tanımını denizle yaparcasına mısralarını oluşturur:

“Yedi tepeye kurulmuş
Pul pul
Gümüş gümüş balıkları
Pul pul
Işıktan sudan örülmüş
Canım İstanbul”[212]

Deniz sadece şehre renk katmakla kalmaz, şehre can verir. Bugün de çoğu insanın ekmek kapısı olan, üzerinde ulaşımın da yapıldığı deniz, şairin “Deniz Türküsü” şiirinde bir tarlaya benzetilir. Deniz de aynı tarla gibi insanlar tarafından kullanıldığında cömertliğini esirgemez:

“Deniz dediğin bir tarladır
Anadır, babadır, kardeştir
İnsan eline hasret
İnsan eli değer değmez ürperir
Binbir yerinden çatlar sevincinden
Nesi var, nesi yok çıkarır verir.”[213]

Gecelerin, gündüzlerin, yıldızların yansımasıyla şaire ilham veren deniz bitip tükenmek bilmeyen bereket kapısıdır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, mısralarını güzel memleketinde gizlenmiş, insan eli değmemiş, cömert denizlerini de hatırlatarak sonlandırır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun bir diğer şiiri “İstanbul Destanı”nda da şehir denizle birlikte anılır ve denizle bağlantılı unsurlardan şu sözlerle bahsedilir:

“İstanbul deyince aklıma bir martı gelir
Yarısı gümüş yarısı köpük
Yarısı balık yarısı kuş”[214]

“İstanbul Destanı” şiirinde denizin farklı bir özelliğine dikkat çekilir. Bu şehirde deniz aynı zamanda bir geçim kaynağıdır. Bedri Rahmi Eyüboğlu denizin bereketini kocaman dalyanları anlatarak ifade eder. Şair kimi paslı bir örümcek ağı gibi olan bu

[211] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 386.
[212] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 186.
[213] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 271.
[214] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 239.

dalyanlara Beykoz'da, Fenerbahçe'de rastlar. Mısralarda ağlara takılan "balıkların şahı" dev orkinosların balıkçılarda oluşturduğu mutluluk martıların da nasiplenişiyle birlikte verilir.

Aynı şiirde Eyüboğlu, İstanbul deyince Sait Faik Abasıyanık'ı hatırlar. Onun "Kırmızı Yeşil" şiirini hatırlatan mısralarla denize bir kez daha değindiği görülür:

"Küçük mavi gözlü çocuk
İhtiyar balıkçı
Ve dilimize bulaşan zehir yeşili
İstanbul çalkalandıkça bu denizlerde dipdiri
Dilimiz yaşadıkça yaşasın Sait'in şiiri"[215]

"İstanbul Destanı" denizdeki takalar da anılmadan sonlanmaz. Şair gezerken tarihi adlarıyla bildiği alçakgönüllü kalender takaları "Ya Pelengi Derya'dır adları, ya Şimşiri Zafer"[216] diyerek yâd eder. Samsun'dan, Sürmene'den, Sinop'tan yaz kış demeden gelen takalar, paslı demirleriyle, kirli yelkenleriyle denizi süslemektedir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde denizle bütünleşen bir diğer şehir Bodrum'dur. "Bodrum" şiirinde "İlhan diye anlattığı arkadaşıyla – ki bu İlhan Berk'tir.- ortaya çıkarken, arkadaşının evinde geçirmiş olduğu güzel anları, saatleri Bodrum coğrafyasının güzelliğiyle birleştirerek anlatır."[217] Burada inşa edilen evlerin tabiatla uyumlu olması şehri daha da güzelleştirir:

"Ne güzel İlhanın evi
Yarısı beyaz, yarısı mavi
Ne güzel geçti Ağustos
O beyaz avluda
Bir yanım asmada
Çalkanır
Bir yanım suda
Ne güzel geçti Ağustos
O güzel avluda
Beyazın üstünde, mavinin gülü
Morların telaşı yeşilin dili"[218]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Akdeniz'i doğal güzelliğini de gezip gördükten sonra şiirlerinde kullanmaya başlar. Kaya Özsezgin, şairin 1970'lerde yakın dostları eşliğinde

[215] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 247.
[216] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 252.
[217] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 148.
[218] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 347.

sürdürdüğü ve adına "mavi gezi" dediği Akdeniz suları çevresindeki gezintileri sırasında gözlemlediklerini zihnine kaydettiğini ve bunları zaman içerisinde şiirlerine serpiştirdiğini dile getirir. Bu köklü izlenimler Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerine esin kaynağı olur.[219] Şair yaptığı bu gezide gördüğü harika güzelliği "Mavi Gezi" şiirinde şöyle anlatır:

"Mavi gezi bir ağaçtır
Dalları deniz.
Mavi gezi bir bahçedir
Gülleri deniz.
Mavi gezi bir gelindir
Telleri deniz.
Mavi gezi bir beşiktir
Bebeği deniz.
...
Mavi gezi bir rüyadır
Görülmemiş.
Mavi gezi bir cennettir
Ellenmemiş
Dillenmemiş.
Mavi gezi bir masaldır
Söylenmemiş
Yazılmamış
Çizilmemiş."[220]

Deniz, Orhan Veli Kanık'ın da şiirlerini süsler. Çocukluğunu İstanbul'da geçiren şair küçükken abisiyle yaptığı kayık gezileriyle denize daha da çok bağlanır. Adnan Veli Kanık, kardeşi Orhan Veli Kanık'ı anlatırken "Balık tutmak, kürek çekmek, yüzmek en hoşlandığı şeylerdi."[221] sözlerini kullanır. "Macera" şiirinde bu durum şairin ağzından "Küçüktüm, küçücüktüm, / Oltayı attım denize; / Bir üşüşüverdi balıklar, / Denizi gördüm."[222] mısralarıyla ifade edilir.

Asırlarca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan, kıtalar arasında köprü vazifesi gören, doğal güzellikleriyle insanları kendine büyüleyen İstanbul'un yeri elbette şair Orhan Veli Kanık için de ayrı olacaktır. Şairin yaşadığı yıllarda henüz bugünkü gelişmişliğine ulaşmamış şehrin suriçi şeklinde ifade edilen kısımları asıl İstanbul

[219] Kaya Özsezgin, *Çağdaşlığın Yerel Versiyonu Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s. 42.
[220] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 353.
[221] Adnan Veli Kanık, *Orhan Veli İçin*, s. 15.
[222] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 139.

sayılmaktadır. Bu bölgeye güzellik katan en önemli unsur denizdir. "Hürriyete Doğru" şiirinde şairin denize olan bağlılığı, denizdeyken hissettiği özgürlük mısralardan anlaşılmaktadır. Daha gün doğmadan denizin beyaz köpüklü sularında adeta denizle bütünleşilir. Martılarla, balıklarla, kuşlarla yapılan bu yolculukta insana tasa veren hiçbir neden yoktur. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Deniz Türküsü" ve "İstanbul Destanı" şiirlerinde bahsi geçen denizin İstanbullular için bir geçim kaynağı olması Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde de yer alır. "Galata Köprüsü" şiirinde köprünün üstünden izlenen şehirde midye çıkaranlara, dümen tutanlara, kürek çekenlere yer verilir. Deniz uçsuz bucaksız görüntüsüyle bir hürriyet alanı oluştururken şiirde ağlarla balık tutan insana bir iş görmenin saadetini de yaşatmaktadır. Şiirin sonunda şair tüm insanlara seslenircesine bağırır:

"Heeeey!
Ne duruyorsun be, at kendini denize;
Geride bekleyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere."[223]

"Denizi Özleyenler İçin" başlıklı şiirde şair özne bir zamanlar deniz ile iç içe yaşamış ve bir süre sonra o çok sevdiği denizden ayrı kalmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere şiir, denizi özleyenlerin aynı duyguda birleştiklerini düşündürür. Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde tabiatla bütünleşen hatıralara yer verildiği gibi Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde de tabiat hatıralarda tekrar canlanmaktadır. Orhan Veli Kanık çocukken abisiyle birlikte balık tutma hevesiyle denizle tanışmış, ilerleyen yaşlarda kayık üstünde yaptıkları gezilerle denize dair hatıralar biriktirmiştir. Şiirde şair özne de hatıralarına özlem duyar. Rüyalarında allı pullu gemiler görmesi özleminin ne derece kuvvetli olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Kendini denizden uzak kaldığı için zavallı bulur ve hatıralarıyla avunmaya çalışır:

"Hatırlarım ilk görüşümü dünyayı,
Bir midye kabuğunun aralığından:
Suların yeşili, göklerin mavisi,
Lâpinaların en hârelisi...
Hâlâ tuzlu akar kanım
İstiridyelerin kestiği yerden.

[223] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 117.

Neydi o deli gibi gidişimiz,
Bembeyaz köpüklerle, açıklara!
Köpükler ki fena kalpli değil,
Köpükler ki dudaklara benzer;
Köpükler ki insanlarla
Zinaları ayıp değil."[224]

Şiir adeta yaşanan yerdeki doğal güzelliğin fotoğrafını çekercesine yazılmıştır. Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde çatana, lapina, çımacı, mavna gibi denize dair terimler sık kullanılır. Bu durum hem şairin denize olan ilgisini gözler önüne serer hem de şehir insanlarının doğal güzelliği bir geçim kaynağı haline getirdiğini gösterir.

Deniz, şehrin kalabalık yerlerinde sıkışan ve bin bir dert ile boğuşan insanın rahatlamak için kaçabileceği, kendiyle baş başa kalabileceği bir huzur ortamı oluşturmaktadır. İstanbul'da yaşayanlar denizin şehirle iç içe olması yönüyle şanslı sayılabilir. 1940'lardaki İstanbul düşünüldüğünde şehir nüfusunun ve deniz etrafındaki yapılanmanın daha az olması insanlara bu fırsatı çok daha güzel değerlendirme imkânı sunmuştur. Bugün ise şehrin bir kıtasından öbür kıtasına bakıldığında çarpık kentleşmenin devleri olan gökdelenler göze çarpmakta ve şairin bahsettiği özgürlük alanı kısıtlanmaktadır. Denizin doldurulmasıyla sahil alanlarının genişletilmeye çalışıldığı yerlerdeki insan yoğunluğuna bir türlü engel olunamadığı söylenebilir. Buna rağmen merkezi bölgeler dışında az da olsa sakince denizle bir arada bulunulabilecek yerlerin olduğunu dile getirmek gerekir. Zamanın hızı içerisinde fırsat bulunduğunda şehir insanlara hâlâ kayıklarla denize açılabilme imkânı da sunmaktadır.

"Gün Olur" şiirinde deniz adalarla hayali bir güzellik oluşturur ve çiçeklerle, martılarla gidilmek istenen mekân haline gelir. "Açsam Rüzgâra" şiirinde de sahilden mavilikleri izlerken kurulan hayallerdeki mekân, denizin kenarında iğdelerin kokusuyla bütünleşmiş, çiçeklerle, nar ağaçlarıyla süslenmiş bir köşktür.[225] Şair istediği zaman yelkeniyle başıboş bir şekilde tüm dertlerden uzak dolaşmak ister. Orhan Veli Kanık'ın İstanbul'da yaşayarak dertlerine, sevinçlerine ortak ettiği denize hayallerinde de rastlanır. Nasıl ki İstanbul denizden ayrı düşünülemezse, Orhan Veli Kanık da kendini denizden

[224] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s. 101.
[225] Asım Bezirci, Orhan Veli Kanık'ın "Açsam Rüzgâra" şiiriyle Ahmet Haşim'in "O Belde" şiirinde benzerlikler olduğunu dile getirir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Asım Bezirci, *Orhan Veli Şairliği ve Seçme Şiirleri*, Can Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1985, s. 28.

ayrı düşünemez. Bu durum özellikle İstanbul'da yaşayan pek çok şehir insanı için aynıdır denilebilir.

Orhan Veli Kanık'ın İstanbul dışında denizle birlikte andığı tek yer Gemlik'tir. *Garip* kitabında başlıksız olarak bulunan bu şiirde, şair sanki Gemlik'i ilk kez görecek birine uzun yolun bitişinde karşılaşacağı manzarayı tasvir eder gibidir: "Gemliğe doğru / Denizi göreceksin; / Sakın şaşırma."[226] mısralarından anlaşılacağı üzere bu semt adeta denizle bütünleşmiştir.

"Bir İş Var", "Manzara" şiirlerinde de denizin güzelliklerinden bahseden şairin "Deniz" şiirinde penceresi denize bakan kişinin denizin güzelliğini bir ayrıcalık olarak göremeyeceği dile getirilir. Orhan Veli Kanık'ın denizi konu edindiği şiirlerin geneline bakıldığında, denizin hem kişiye hem de şehre ayrıcalık katan bir unsur olarak ele alındığı gözlemlenmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde deniz diğer şairlerden farklı olarak insanı huzura kavuşturan bir imge olmaktan çıkar. Sakinleştirici etkisini kaybeden deniz insanın kabaran ruhuna çare olamaz.[227] "Azgın Deniz" şiirinde bunalan insanın denizle dertleşmesine yer verilir ancak şairin insanlardaki değişime duyduğu öfke tabiatın insanı uyarması isteğine dönüşür:

> "Hangi hissin parmağı dokundu ki, derine,
> Düştü bir gizli alev salkımı içerine?
> Hangi kâbus bastı ki, seni uykularında,
> Birdenbire cehennem kaynadı sularında?
> Örtüldü baştan başa tenin beyaz bir terle,
> Duman duman yayılan incecik köpüklerle.
> Hangi dert kaldı, söyle, bağrına üşüşmeyen,
> Hangi ölüm şarkısı, bu dilinden düşmeyen?
> Hangi öfkeyle yüzün, böyle karıştı yer yer,
> Sana yan mı baktılar, bir şey mi söylediler?
> Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!
> Çağır, bütün günahkâr ruhları cehenneme!
> Karşına, sahil, kaya, insan kim çıkarsa vur!
> Vur başına, âlemde, kör, sağır, ne varsa vur!
> Sal her taraftan, dağdan, gökten, pencereden sal!
> Nihayet kala kala dünyada tek kişi kal!"[228]

[226] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 32.
[227] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 79.
[228] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 182.

Necip Fazıl, "Açıklarda" ve "İskele" şiirinde de benzer tutumunu sürdürür, deniz ölümü çağrıştıran bir imge haline getirilir: "Deniz, bu yerde ölüm korkusu kadar derin; / Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden, / Ruhu, bu kapkaranlık suda can verenlerin..."[229] "İskele" şiirinde ise tıpkı Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi" şiirindeki gibi yorgun, hazin ve sezdirmeden gelen vapur sularda yer alacak kabirlerin işareti niteliğindedir. Necip Fazıl Kısakürek'in düşüncesine göre ölüm bu dünyadaki yükten kurtuluştur, şehirdeki insanın iç bunalımı ancak ölümle sonlanabilir. "Takvimdeki Deniz" şiirinde de deniz insanı uzun bir yolculuğa çıkarır, bu görüşü destekler:

"Saati çalar o an;
Birden bakar ki, insan,
Herşey karmakarışık.
Ayırmak olmaz artık
Bir kalbi bir taraktan;
Ve kalb ağlayaraktan,
Çekilir geri geri,
Terkeder bu mahşeri.
Bu mahşerin içinden
O gün ben de geçtim, ben;
Nem varsa, evim, anam,
Çocukluğum, hâtıram
Ve ne sevdalar serde,
Bıraktım gerilerde,
Kaçar gibi yangından.
Rüzgarların ardından,
Baktım da süzgün süzgün,
Kurşun yükünü gönlün,
Tüy gibi hafiflettim,
Denize hicret ettim..."[230]

Necip Fazıl "Dalgalar" şiirindeyse tüm sıkıntılardan denizde yapacağı yolculukla uzaklaşmak ister, bu noktada dalgalara "Dalgalar, yürüyünüz, arayalım beraber, / Başımızı dövecek yalçın kayalıkları!..."[231] şeklinde seslenir ve denizi bu mücadelede yanına yoldaş eder. "Susan Deniz" şiirinde cüssesinin büyüklüğüne güvenmeyip sessizliğini koruyan denize imrenir, onun gibi susmak ister. Böylece tabiat bir öğretmen

[229] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 215.
[230] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 224.
[231] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 183.

kimliği kazanır, şehirde yaşayan ve kendini merkeze alan insanın tabiattan öğreneceği daha pek çok ders vardır.

Attilâ İlhan, *Duvar* adlı şiir kitabının "Meraklısı İçin Notlar" kısmında "Deryalar" şiirini yazmasındaki amaçlarından birinin denize olan vazgeçilmez tutkunluğu olduğunu söyler. Şehir hayatı içinde büyüyen Attilâ İlhan da İstanbul'da denizin büyülediği şairlerden biridir. "Deryalar" şiiri dünya denizlerinin ve deniz savaşlarının anlatıldığı bir şiirdir. Denizin şehirlerle bütünleşmesi şu mısralarla aktarılır:

> "hele ki rüzgâr susar meltem varır serinden
> sütlimandır dalgaları yumuşak yumuşak ve küçümendir
> nasıl da can uzanır meydan meydan
> mercan rengi sabahlar boy verir sinesinde
> güneşler açar sisler alır kalbimi sisler alır
> bir avuç yelken ki martılar havai
> akşamlar olur medar akşamları mavili
> ve altın sahiline karşı altınsı yıldızlar
> delişmen bir ay doğar doğar karşıdan
> gözü gönlü açılmış yüzü neşeli
> vurur deryalara sahillere adalara
> dünyaya bakar deryaya bakar yaldız yaldız
> sanki dev gözüdür görür ahval-i âlemi
> memleket memleket şehir ve şehir
> fabrikalar elektrik tesisleri tarlalar
> ve gemiler mi deryalar koynunda yüzen
> yelkenliler mi motorlular mı kürekliler mi
> hele transatlantik hele dağ hele yüzen dağ
> yüzen şehir cıvıl cıvıl ışık ve sevinç
> ..."[232]

Kimi Sevsem Sensin kitabının "Çağrışımlar" bölümünde adından anlaşılacağı üzere geçmişte yaşanmışlardan hareketle yazılan şiirler yer alır. "Beykoz'a Yolculuk" şiirinde şairin çocukluk yıllarında yolculuk yaptığı "Halaskâr" adlı vapurdan söz edilir. Şirket-i Hayriyye'nin son vapuru olan Halaskâr, Galata Köprüsü'nden sırtlan çığlığına benzer bir düdük çalarak yola koyulur.[233]

[232] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 65-66.
[233] Şirket-i Hayriyye 1851'de İstanbul sınırlarındaki kabotaj hakkının yabancılardan alınmasıyla ulaşımdan sorumlu hale gelir. Böylece İngiliz, Avusturya ve Rus gemileri yerine Türk gemileri Boğaz sularında yolcu taşımaya başlar. (Ayrıntı için bkz. İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Kronik Kitap Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2019, s. 206.)

Şehirlerdeki güzelliği sağlayan unsurlardan bir diğeri yeşil alanlardır. Zamanla insanın tahribatına uğrayan yeşil alanlar şairlerin yaşadığı dönemler içerisinde şehirlerde daha geniş bir yer tutmaktadır. "Geçen Zaman" şiirinde yaşamın ne demek olduğunu anlamaya çalışan Ziya Osman Saba'nın zihninde geçmişe dair hatıralar arasında ve yaşadığı an içinde doğaya dair izlerin yer aldığı görülmektedir. Bu hatıralardan birini "Yaz Gezintileri" hikâyesinde anlatılan Çamlıca tepesine yaptıkları geziler oluşturmaktadır. Şair Çamlıca tepesinden baktığı İstanbul'u tabiatla birlikte göz boyayan manzarasıyla şu sözlerle betimler:

> "Bizlerin, arabadan inmiş, kır çiçekleri arasındaki kısa bir koşuşma sonunda, bu uzun yolculuğun, daha doğrusu, (eski bir kelime kullanmama izin verilirse) urûcun mükâfatı olarak hepimize birden ayân oluveren manzara; uzaktan, meğer nasıl, altın tozundan bir sis içinde uzanıp giden İstanbul, bir altın şehir, başımızı sağa döndürünce hep mavi bir nehir, üzerinde oyuncak bir şilep, kıyılarının birinde bir hisar minyatürü, küçülmüşlüğüne bakmadan, karşıdan karşıya, bir karınca sabrıyla, gene de geçmeye uğraşan minik bir Şirket vapuruydu."[234]

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde ve *Değişen İstanbul*'da yer alan hatıralarında adı geçen Çamlıca'ya, Orhan Veli Kanık'ın "Yaşamak" şiirinde rastlanır. Şiirde İstanbul'u yukarıdan gören, şehrin ayaklar altında hissedildiği Çamlıca tepesindeki görüntüden kısaca bahsedilir. Çamlıca o dönemlerde de İstanbul'da gidilecek mekânların başında gelir. Yaşamak kadar ölerek bu dünyadan ayrılmanın zorluğunun da dile getirildiği şiirde, şehir insanlarının karmaşadan uzaklaşmak için tercih ettikleri bu tepe, bir yandan denize bir yandan gökyüzüne hâkim hissedilircesine maviyle bütünleşmektedir. Çamlıca yaşarken hayatın tadının çıkarılacağı bir yer olarak görülür:

> "Şöyle bir fırsat bulup, yarım gün,
> Yan gelebilmek Çamlıca tepesine...
> -Bin türlü mavi akar Boğaz'dan-
> Her şeyi unutabilmek maviler içinde."[235]

Necip Fazıl Kısakürek de İstanbul'un tabiatla bütünleştiği noktalardan olan Çamlıca'ya "Canım İstanbul" şiirinde yer verir. Attilâ İlhan'ın divan şiiriyle İstanbul'u birleştirdiği şiirlerinden olan "Mahûr Sevişmek"te İstanbul'un yaz akşamlarında en renkli mekânlardan olan Çamlıca'nın adı geçer. "Müjgân'a Aşk Şarkıları" şiirinde de Çamlıca, Nedim'in şarkılarının yankılandığı bir eğlence mekânıdır.

[234] Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 35.
[235] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 149.

Behçet Necatigil, "Kır Şarkısı" şiirinde adeta tabiatla bütünleşir. Karıncalar, hanımböcekleri, devedikenleri, çalılıklar şaire farklı bir âlemin kapılarını açar. Tabiat şair için sığınılacak bir liman gibidir. Günlük yaşantının verdiği pek çok dert toprak üstünde unutulur:

"Tabiatla haşır neşir,
Kırlarda geçen ikindi vakti.
Sakin, dinlenmiş, rahat
Bir gün daha bitti."[236]

Trabzon'da dünyaya gelen Bedri Rahmi Eyüboğlu çocukluğuna dair hatıralarına "Trabzon Deyince" şiirinde yer verir. Trabzon şairin aklında doğasıyla kalmıştır. "Üzüm Yeşili" şiirinde renklerden renklere yolculuk yapan şair, yeşili Trabzon'da yetişen üzümün rengiyle tanımlar. "Trabzon Deyince" şiirinde söze Karadeniz'in meşhur karayemişini anlatarak başlar:

"Trabzon deyince aklıma bir salkım karayemiş gelir
Bahçeler dolusu zindan yeşili
İçin için kandil kandil ballanır"[237]

Yeşil ile mavinin mükemmel bir uyum yakaladığı bu şehirde, Soğuksu'da yetişen karayemiş ağaçlarından bahsedilir. Kemerkaya, Faroz gibi yer isimleri anılır ancak Trabzon'u Trabzon yapan insan eli değmemiş doğallığıyla ağaçları, denizi, balığı ve martısıdır:

"Hantal bir bulut güçbela havalanır
Bulutun içinde yüzlerce Yunus ağır ağır
Yarım kalmış bir denizin türküsünü
Deniz dibi yeşilini katran morunu
Gök mavisine katmaktadır
Sonra ağırbaşlı zinosların bembeyaz uğultusu
Dünyanın bütün denizleri de yetim yapayalnız
Dünyanın her yerinde beyaz, sessiz, sevimli
Martıya zinos derdik değil mi?"[238]

"7 Tane Erik Ağacı" şiirinde ağaçlar içinde tasvir edilen semt Beyoğlu'dur. Şair için semte apayrı bir güzellik katan yedi erik ağacının kökünden kesilmesi şairi derin bir hüzne boğar. "Karabiber" şiirinde İzmir'de rastladığı ağaç şiire ilham kaynağı olur.

[236] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 56.
[237] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 319.
[238] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 321.

"İzmir'de bir ağaç gördüm / Adı karabiberdi / Dalını, meyvasını, gölgesini / Getirdi masamıza serdi / Yapraklarını görsen bayılırsın / Bir yazma oyası kadar ince / Söğüt dallarından narin / Saçlarının arasında dolaştığını duyarsın / İncecik, biberli ellerin"[239] mısralarından hareketle ağaçların şehri güzelleştirmelerinin yanı sıra insanların da içini hoş ettiği söylenebilir.

Attilâ İlhan'ın, *Tutuklunun Günlüğü* kitabında yer alan "Eskiden" şiiri şairin çocukluğuna döndüğü ve ona huzur veren çamları hatırladığı şiirdir. Tabiat şair üzerinden geçmişi hatırladığında bile rahatlatıcı etki yapması bakımından önemlidir:

> "eskiden çamlar vardı/şimdi ne oldular
> gece gündüz gökyüzünü değiştiren
> uğultularıyla gönlümüzü zenginleştiren
> dalgın ağaçlardı gururlu ve kibar"[240]

Şair, "Meraklısı İçin Notlar" kısmında bu şiirle ilgili hatıralarının çocukluğuna dayandığını ifade eder. Bu şiiri bir çocukluğa kaçış şiiri olarak değerlendirir. 1971'de yayımladığı bu şiirde bahsedilen çamlığın artık olmayan Karşıyaka çamlığı olduğu da bilinenler arasındadır.[241]

"Kanlıca'da Mehtap" şiirinde ise İstanbul'da tabiat güzelliğinin bugün bile görülebildiği Mihrabad Korusu'ndan bahsedilmektedir. Bülbüllerin nidaları buradan göğe yükselir, mehtap denizin üzerinde incelir, ateşböcekleri tabiata güzellik katar. Günümüz şehirlerinde insanların tabiatla haşır neşir olabileceği küçük alanlar bile şehir insanını rahatlatmaktadır. Tabiat her daim insan için vazgeçilmez bir unsur olarak kalacaktır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Denizli Destanı" şiiri Denizli'nin tanıtıldığı, tanıtılırken İstanbul temasına saplanıp kalanlarla birlikte şairin kendisini de eleştirdiği bir şiirdir. Denizli'yi görene kadar horozundan başka kimseden bir ününü duymayan şair, şehri "şöyle bir ressam gözüyle" seyreylerken tabiatın şehre kattığı güzelliği dile getirir:

> "Her horoz kendi çöplüğünde
> Denizli horozu her yerde öter
> Ne güzel dağların var Denizli
> Mavi mavi yeşil yeşil tüter
> Horozun hakkını horoza

[239] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 227.
[240] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2017, s. 43.
[241] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 129.

Dağların hakkını dağlara verelim”[242]

Böylece şair şiirde yer alan bir diğer tabiat unsuru olan dağlara da yer verir. Türkiye’nin dağlık bir coğrafyaya sahip oluşu Türk edebiyatında dağ unsuruyla sıkça karşılaşılmasına sebeptir. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Anadolu’da gezip gördüğü bir diğer şehir Ürgüp’tür. Tarihsel süreç içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapan şehir, Kapadokya bölgesindeki peribacalarıyla bilinmektedir. Zaman içinde doğal sebeplerle oluşan bu şekiller insanlar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılır. Gezildiği an masalımsı bir ortam halini alan bu mekân şairi de etkilemiş olacak ki peribacaları “Ürgüp” başlığı altında şu sözlerle dile getirilir:

“Bu bir acaip dünyadır
Her yanı taştan
Güpegündüz bir rüyadır
Yatağı taş, yorganı taş, yastığı taş
Uykusu taştan.”[243]

Marmara Denizi’nin kıyısında bulunan bir diğer güzel şehir Bursa’dır. Tarihi geçmişinin yanı sıra bugün bile doğal güzelliğiyle, yeşilliğiyle dikkat çeken şehir Attilâ İlhan’ın “Bursa’dan Yaylımateş” şiirinin başlangıç kısmına konu olur:

“karadeniz boğazı’ndan mudanya körfezi’ne kadar
marmara denizi
çitlembik gözlü bir martı gibidir
saçları hep öyle perişan nilüfer çayı’nın
ve bulutlara tünemiş ihtiyar bir akbaba uludağ
kanatlarının altında bursa şehri yatar
bu şehir yeşillikler meyvalar sular şehridir”[244]

Necip Fazıl Kısakürek’in *Çile* kitabındaki “Tabiat” başlığı altında yer alan şiirlerinde şehirden uzaklaşma, şehrin boğuculuğundan kaçarak tabiata sığınma temi görülür. “Dağlarda Şarkı Söyle” şiiri yapıların göklere doğru yükselmeye başladığı şehirlere karşı tabiatın heybetini sergilediği dağları ön plana çıkarır. Şehirde kendini bir cüce gibi hisseden insan tabiatın kucağında kendini bir dev gibi hissedecektir. Dağlarda dev olmakla kastedilen modern hayatın getirdikleriyle şehirde köle haline gelen insanın

[242] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 233.
[243] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 283.
[244] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 106.

kendini aşması, köleliğe başkaldırmasıdır.[245] Özgürlüğün adresi ise tabiatın zirvelerindedir:

"Al eline bir değnek,
Tırman dağlara, şöyle!
Şehir farksız olsun tek,
Mukavvadan bir köyle.

Uzasan, göğe ersen,
Cücesin şehirde sen;
Bir dev olmak istersen,
Dağlarda şarkı söyle!"[246]

"Şehirlerin Dışından" şiirinde şehrin yapaylığından uzaklaşmak için tabiata sığınılır. Ramazan Kaplan, Necip Fazıl Kısakürek'in tabiatı bir sığınma aracı olarak ele aldığı şiirlerini değerlendirirken şairin tabiatı tüm ögeleriyle metafizik yönelişin kaynağı olarak kullandığına dikkat çeker.[247] Şair bu şiirde dereleri yoldaş dağlarıysa omuzdaş yaparak uzun bir yolculuğa çıkar.

Şairler kimi zaman tabiatı mevsimlerle birlikte ele alır ve ruh hallerinin yansımasını tabiatta bulurlar. Bahar mevsimi doğanın yeniden canlanması gibi geleceğe dair umutları tazeler, geçmişteki güzel günlere yolculuğa çıkarır. Ziya Osman Saba, "Bahar Beklerken Yazılmış Şiir"de tabiatın bahara hazırlanışını anlatır. Şair baharı büyük bir umutla bekler ve tabiatın güzelliği içinde yalnızca mesut günlerle karşılaşılacağını dile getirir. "İyi Sabah" şiirinde de bahar ümitli mevsim olarak nitelendirilir, kuşlar şairin sevincini paylaşır. Bahar ayı şehre güzellikler getirmektedir. Bu mevsimde şehir çiçeklerle, ağaçlarla süslenir. Kuşların cıvıltısı şehrin seslerine karışır.

"Artık Yaşamak İçin..." şiirinde bahar, şairin önüne beyaz dallarla çıkarak Ziya Osman Saba'ya şen çocukluğunu hatırlatır. Çocukluğunda İstanbul'da yaşadığı eve bahar erguvanlı bir bahçe ve mor salkımlı bir duvarla girmektedir. Şehrin sokaklarında, sahillerinde ise akşam gezmelerinin başlayacağının müjdecisi bahardır. Şair bu şiirinde herkesten kaçarak tabiatın güzelliklerine ve geçmişe sığınmak ister.

[245] Hümeyra Hancığolu, *Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Temalar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 452.
[246] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 185.
[247] Ramazan Kaplan, "Necip Fazıl'ın Şiirinde "Varlık"ın Metafizik Dünyası (1922-1939), *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 202.

Attilâ İlhan'ın "Kalp Ağrısı" şiiri bir özlem şiiridir. Şair uzaklardaki sevgilisine hasret çekerken geçmişte bir arada bulundukları şehre dair tasvirler yapar. Şiirde bahar mevsiminin denize, şehir manzarasına ayrı bir güzellik kattığı vurgulanmaktadır:

"minareleri akşam güneşiyle pırıl pırıl bir şehir
neşeli küçük insanlar mektepliler geliyor aklıma
gel sevgilim gel rüzgârın üzüm gözlü kızı gel yanıma
karanlıkta düşünceli bir insan yüzü gibi deniz
içinde bahriler inciler mercanlar
ve denizin üstünde bütün ihtişamıyla bahar"[248]

Bahar mevsimi gibi yaz mevsimi de Ziya Osman Saba'da olumlu duyguların uyanmasına vesile olur. Tabiatın canlılığı "Yaz Öğlesi" şiirinde yemyeşil bahçelerdeki sükûnla tasvir edilir. Behçet Necatigil'in de şiirlerinde kullandığı mitolojik kahraman olan yarı keçi görünümündeki "Pan" çaldığı kavalla çayırlarda belirir. Şairin dünyaya geldiği evin de bahçe içinde oluşu anılarında tabiatı canlı kılar. Kaybettiklerini düşündüğü, hayatın bir rüya olup olmadığını sorguladığı "Sizleri Görüyorum" şiiri şu mısralarla başlar:

"Sizleri görüyorum, bahçemizdeki çamlar,
Bütün gün gölgesinde oynadığım dost badem.
Derken dallardan, ılık, iniveren akşamlar"[249]

Hayatının çoğunu İstanbul'da geçiren şairin yaşadığı dönemde şehirdeki yapılanma daha çok müstakil evlerden meydana gelmektedir. Evler bahçe içerisinde tabiat unsurlarıyla iç içedir ve bu durum şehre farklı bir güzellik katar. Ziya Osman Saba, Çamlıca'da geçirdiği günlere değindiği "Yaz Gezintileri" hikâyesinde tabiatın içinde yaşamanın ona yaşattığı mutluluktan bahseder:

"İçinde, bahardan da günler alarak bütün bir yaz geçirmem kısmet olmuş ev, geniş bol ağaçlı bir bahçe içinde olduğu yetmiyormuş gibi, uzun bir bahçeye daha, o zamanki dilimizle "Çamlıca Belediye bahçesine nâzır"dı. Biz o bahçeyi de bizim sayar, çamlarının gölgesinde, yollarında, havuzunun kenarında, çoğu zaman yalnız bizler olur, biz bize oturur, konuşurduk."[250]

"Beyaz" şiirinde şair aylardır beklediği yaz mevsimine kavuşmanın mutluluğunu anlatır. Yazın gelişiyle şehrin kazandığı canlılık Ziya Osman Saba'nın daha mutlu ve

[248] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 118.
[249] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 65.
[250] Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul*, s. 36.

gelecekten umutlu olmasını sağladığı gibi tabiatın canlılığı şehri daha da yaşanılası bir yer kılar:

> "Kış bitti... Uzaklarda ilk ümitler gibi yaz.
> Duyuyorum bu sabah, kış içimden çıkalı,
> İçimin dört duvarı bembeyaz badanalı.
> Ah, sade nefes almak, Göğsüme dolan bu haz!"[251]

Behçet Necatigil, "Serin Mavi" şiirinde Ziya Osman Saba'dan farklı olarak yazın bunaltıcılığından bahseder. Özellikle de şehrin kendisini bunalttığını dile getirir. Serin ve mavi olan gökyüzüdür, gökyüzündeki kuşlar serinliklerde kanat çırpmaktadır. Şairin maviye erişebildiği tek yer küçük penceresidir. "Seyret gökyüzünü / Bir cam genişliğinde."[252] dizelerinden de anlaşılacağı üzere şehir insanın hareket alanını kısıtlamaktadır. Uçsuz bucaksız gökyüzü dar bir pencerenin içine sığdırılmıştır. Yaz sıcaklığının bunaltıcılığının yanında tabiatla insan arasındaki engellerin de insanları bunalttığı söylenebilir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "7 Tane Erik Ağacı" şiirinde Beyoğlu'nu tasvir ederken yazın habercisinin bu yedi erik ağacı olduğunu dile getirir: "Ne zaman yolum düşse / Erik Ağaçlarını arar gözüm / Ya kedi yavruları gibi sırılsıklam / Ya buram buram bahar içredirler / Ya bütün dalları kırılıp dökülmüş / Her sene kırılır dallar âdettir / Bu yaz geleceğine alâmettir"[253] Ancak tabiat harikası bu yedi ağaç hiç düşünülmeden kökünden kesilir, şair derinden hissettiği hüzünle ağaçları hiç unutmamak adına bu şiiri kaleme alır.

Yazın bitmesiyle sonbahara adım atan şehirlerde manzara değişmeye başlar. Ziya Osman Saba'nın *"*Bu Vakitsiz Giden Yaz" şiirinde solgun bahçelerin tasvirine yer verilir. Çardak altlarında toplanılan günler sona ermiştir, şehrin üzerinden geçen leylekler daha sıcak ülkelere doğru yol almaktadırlar, zaman bir kez daha ihtiyar çamların ve servilerin saltanatının başlayacağı eylül ayına gelmiştir.

Ziya Osman Saba, ölüm temasının yoğunluğu oluşturduğu "Güz" şiirinde güzün gelişiyle tabiattaki suyu durgun, çiçekleri soluk, dalları mecalsiz görünce baharın getirdiği umut yerine kışın getirdiği ürpertiyi içinde hissettiğini dile getirir. Güz tasviri yapılırken şehrin sokaklarının tenhalığından da bahsedilir. Güz kendisinden sonra gelecek olan kışın habercisi gibidir. Mecalsiz dallardan dökülen yapraklar yok oluşu hatırlatır.

---

[251] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 73.
[252] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 138.
[253] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 214.

"Pencereden Bakınca" şiirinde pencereden görülen tabiata sonbahar mevsiminin hâkim olduğu anlaşılır. Karşıdaki ev, pencereden bakıldığında ağaçlar, yapraklar ve çiçeklerle birleşir. Şehir, dağ, taş, ova ve denizle iç içe tabiatın kucağındadır. Sonbaharın ılık güneşi, manzaraya bakınca uzaklaşıp giden bulutlar şaire "yerle gökyüzü arasında geçen zamanın çok kısa"[254]olduğunu bir kez daha hissettirir.

Orhan Veli Kanık "Yol Türküleri" şiirinde çıktığı uzun yolculuğu detaylarıyla anlatır. Geçtiği şehirlere dair yorumlar yapar ve bu şehirlerin onda uyandırdığı hisleri dile getirir. Yolculuğun başında gelen şehirlerden olan İzmit sonbahara has özelliklerle tasvir edilir. İzmit'te sokaklar yaprak içindedir, mevsimin sonbahar oluşu şairin ruh halini de etkiler ve şair o andan itibaren içinde İstanbul'a karşı bir özlem duymaya başlar.

Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı* kitabının ilk bölümü olan "Fabrika Durağı"nda başından geçen imkânsız aşklara dair şiirler kaleme alır. Bölüme adını veren şiir "Fabrika Durağı"nda mekânın Mecidiyeköy olduğu şairin şiir hakkında açıklama yaptığı kısımda yer alır. O zamanların Mecidiyeköy'ü bugünden çok uzaktır çünkü şairin tasvirlerinde bu semt incirlikler, dutluklar ve kır kahveleriyle süslüdür. İmkânsız aşklar şairin şiirlerinde eylülle, sonbaharla birlikte anlatılır. "Yağmur Kaçağı", "Suna Su", "Birinci Cuma" gibi şiirlere yağmurlu bir hava hâkimdir. Şair telaş içinde şehri kül rengiyle yıkayan bu yağmurlardan kaçmaya çalışır. Çamur, dökülen yapraklar, sonbaharın tabiata verdiği kızıllık şairin ruhuyla bütünleşmektedir. Şiirlerde bahsi geçen mekânlar İstanbul ve İzmir'dedir. "Sonbaharın insanda uyandırdığı hüzün, yalnızlık gibi duygular, büyük şehrin yarattığı duygularla örtüştürülmektedir."[255] Büyük şehrin hissettirdiği yalnızlık duygusu ve uzaklaşma isteği şairin peşini bırakmaz.

"Bu Nasıl Sonbahar" şiirinde de Boğaziçi'nin üstünde sisler içinde unutulmuş vapurlar, yaşanan mevsim ve yağmur hüzünle birleşir. Şair tabiat unsurlarından ziyade asfalt, beton ve otomobil yığınlarıyla dolmuş şehrin görüntüsüne üzülür. "Aranıyor" şiirinde ise şairin deniz üstünde siste boğulmuş bir halde karşılaştığı şilep eski anılarını canlandırır, bilinçaltındaki görüntüleri yüzeye çıkarır. Şiirde "biz insanız insanlara saadet lazım"[256] diyen Attilâ İlhan bir eylül akşamı İstanbul'un tasvirini yapar:

"geldin mi şehrimize buğday benizli sonbahar

[254] Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 22.
[255] Didem Gözükaraoğlu, *Attilâ İlhan Şiirlerinin Dili*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011, s. 825.
[256] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 85.

gökyüzü yine bulutlar bağlamış
deniz ürperiyor içini çektikçe rüzgâr
tarz-ı nevin yola çıkmış beşiktaş iskelesinden
akıntı ters geliyor
mavi sisler içerisinde üsküdar
istanbul yakasında minareler kalem gibi yükseliyor
...
işte ninni gibi bir yağmur çiseliyor
istanbul şehri minareler bulutlar içinde
neden böyle mahzun kızkulesi
tarzı-ı nevin yolda akıntı ters geliyor
nasıl da kaybolmuşuz sonbahar içinde"[257]

Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı* kitabında yer alan "La Donna E Mobili" şiirinde 1951'deki Paris yaşantısından bir kesit sunar. Şiir "paris'e mahsus bir yağmur hayatı"[258] mısrasıyla başlar, sonu ise "boulevard sebastopol'da yağmur başladı / belleville taraflarında güneş açıyor / la donna kaybolmuş barbes metrosu'nda"[259] mısralarına yer verilir. Aynı kitapta şairin Paris yaşantısını gözler önüne seren "Kaptan" bölümündeki ilk şiirde de "bakır çalığı göklere katiyyen tahammülüm yok / hele paris'in gökleri aklımı başımdan alır"[260] mısralarına yer veren Attilâ İlhan, Paris'i şiirlerinde en çok yer verdiği mevsim olan sonbaharla özdeşleştirir. "Emperyal Oteli" şiirinde de imkânsız aşk ve şehir baskısı sonbaharla birleşir. "Ben"in ruh hali tabiata yansır. Camlar nokta nokta hüznü barındırır, kötümser yapraklar intihar eder. Böylece şehir hayatında şairin ruhundaki çaresizliğin sonbaharın etkisiyle arttığı söylenebilir.

Ziya Osman Saba'nın "Kışa Girerken" şiirinde kara hazırlık yapan tabiatta yaprakların dökülmesi altın yağmuruna, dolayısıyla güzün gözyaşlarına benzetilir. Camlara indirilen perdeler renk itibariyle karı hatırlatır. Cama çekilen perdelerle evlerin gizlenmesi gibi şehir de kendini bembeyaz bir örtüyle gizleyecektir. Kış aynı zamanda sıkıntılı günlerin habercisidir. Karla örtülen şehirde manzara ayrı bir güzellik oluştururken şairin sıkça kullandığı "beyaz" kelimesi kış mevsimi anlatılırken olumlu bir anlam kazanmaz. Bu durum şairin sonbahar ve kış mevsimlerini yok oluşla ve umutsuzlukla bağdaştırmasından kaynaklanmaktadır. Hayatı boyunca kıştan şikâyet eden bir başka şair de Behçet Necatigil'dir. "Kış Ayları", "Buğulu Cam", "Yeni Yıla

[257] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 85-86.
[258] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 37.
[259] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 38.
[260] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 41.

Girerken", "Kış Korkusu", "Bahara Girerken Balad" şiirleri şairin kışın zorlu günlerinden bahsettiği şiirlerdir.

Bugün büyük kentlerin çoğunda sayısı gün geçtikçe artan nüfusun ihtiyacını gidermek amacıyla tabiat yok edilmektedir. İlber Ortaylı, tabiata yapılan tahribatı yeni bir durum olarak değerlendirmez. Tahribat Osmanlı döneminin son yıllarında ortaya çıkar ve hızla ilerler. Özellikle sanayileşmenin etkisiyle yeşil alanların çoğu yeni yapılar için ortadan kaldırılır. 18.-19. yüzyıllarda bir mesire semti olan Kağıthane fabrika alanı haline getirilir, Hasköy baruthanelerle doldurulur. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin türbesinin bulunduğu, maneviyatıyla ön planda olan Eyüp, etrafında yüksek binaların yapılmasına izin verilmezken yakınına yapılan fabrikalarla, yok olan tabiatıyla kimlik değiştirir.[261] Tabiatın tahribiyle şehirlerin silüetleri değişse de tabiatın insanlar üzerindeki rahatlatıcı etkisi değişmez. Tabiat insanı yaşadığı dünyanın dışında bir dünyaya, başlangıç noktasına götürür. Tabiat insanlar tarafından tamamen yok edilmediği müddetçe güzelliğiyle insanı cezbetmeye, şairlere farklı mevsimlerde ilham kaynağı olmaya devam edecektir.

2.3. Mimariyle Bütünleşen Şehir

Şehirler insanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulur, şekillendirilir. Mehmet Narlı bir mekânın oluşturulmasına sebep olan etkenleri somut ve soyut ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayırır. Bir şehrin kuruluşunda ve değişiminde coğrafya, ekonomi, tarih ve teknoloji somut etkenleri oluştururken inanç, güzellik ve farklı olma gibi daha çok duygulara yönelik etkenler soyut etkenleri oluşturmaktadır.[262] Buradan hareketle mimari eserlerin şehirlerin geçirdikleri fiziksel ve ruhsal değişimlerin aynası olduğu söylenebilir.

Şehirler, üzerlerinde kurulmuş medeniyetlerin de yansıtıcısıdır. Farklı medeniyetlerin kültürleriyle beslenen mimari, şehrin değerini arttırır. Şairlerin şiirlerinde en çok yer verdikleri şehir olan İstanbul geçmişteki medeniyetlerden izler barındırdığından büyük önem taşımaktadır. Birbirinden farklı inançlara sahip medeniyetlere ev sahipliği yapan bu şehre dair yapılan araştırmaların çoğunda fetihten sonra İstanbul'da mimarinin Türk-İslam anlayışı çerçevesinde oluşturulduğuna dikkat çekilir. Aynı durum Anadolu şehirlerinde de görülür ancak İstanbul'un uzun bir süre Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapması bunu daha da görünür kılmaktadır. İstanbul'un İslam medeniyetiyle tanışması sonucu kazandığı yeni çehreyle şehir maddi ögelerini oluşturan mimarinin ortaya koyduğu saraylar, yalılar, mabetler, medreseler, bağlar,

[261] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 148-150.
[262] Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 13.

bahçeler vb. mekânlarla tanışmış ve bu mekân özellikleri de şehrin şiire yansımasını zenginleştirmiştir.[263]

İstanbul'un bir Türk şehri olarak yeniden inşa edilmesinde camilerin merkeze alındığı görülür. Geçmişteki kadar belirgin olmasa da camilerin merkezî konum olmaları bugün de karşılaşılan bir durumdur.[264] Bu camiler Türk-İslam sanatlarının tüm güzelliklerini yansıtan önemli mimari eserlerdir. Beşir Ayvazoğlu camilerin odak noktası haline geldiğini ve günlük hayatın şartlarına göre zamanla sokakların, mahallelerin birtakım değişikliklere uğradığını dile getirmektedir.[265] Ancak yaşam alanı oluşturmak için yapılan bu değişikliklerde hiçbir zaman camilerin güzelliğine gölge düşürecek bir mimari yapıya yer verilmez. Büyük yapılar bile camilerin yüksekliğini aşmayan bir ölçek gözetilerek yapılır.[266] Yedi tepeli şehrin özellikle yüksek mevkilerine camiler inşa edilerek şehre mimari bir estetik kazandırılır. Beşir Ayvazoğlu İstanbul'u böyle bir güzelliğe kavuşturma çabasını şu sözlerle aktarır:

> "İstanbul'un tarihî silueti, Sultan II. Bayezid'in üçüncü tepede, Eski Saray'ın hemen yanı başına yaptırdığı, 1505 yılında ibadete açılan Bayezid Camii ile yeni bir şekil kazanmış, oğlu Yavuz Sultan Selim'in beşinci tepeye yaptırdığı ancak Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamamlanan cami ile iyiden iyiye belirmişti. Fakat siluetin bugünkü çizgilerine ulaşabilmesi için Sinan'ın üçüncü tepeyi Süleymaniye, altıncı tepeyi de Mihrimah Sultan Camii ile taçlandırmasını beklemek gerekiyordu."[267]

İlber Ortaylı, İstanbul'u tarihiyle anlatırken Ayasofya'nın yanına Sultan Ahmet Camii ve Süleymaniye Camii'nin eklenmesiyle şehrin büyüleyiciliğinin arttığını, şehre gelen herkesin bu güzellik karşısında hayran kaldığını ifade eder.[268] Bugün gerek İstanbul'un gerek Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerine camilerin çevresinde rastlanmaktadır. İstanbul'da Bayezid Camii'nin ve Süleymaniye Camii'nin, Bursa'da Ulu Camii'nin, Erzurum'da Lala Mustafa Paşa ve Ulu Camii'nin etrafı bu durumun en güzel örneklerindendir.

Ziya Osman Saba, "Her Akşamki Yolumda" şiirinde İstanbul'da dinin mimariye yansıdığı en güzide yerler olan camilerden birinde dünyanın yorgunluklarından arınmak istediğini dile getirir. İslam dinine göre Müslüman olan kişinin bedeni toprağa

---

[263] İskender Pala, "İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri", *Şehir ve Kültür İstanbul,* edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 187.
[264] Yılmaz Can, *İslam Şehirlerinin Fizikî Yapısı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 103.
[265] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", s. 24.
[266] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", s. 44.
[267] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", s. 37-38.
[268] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar,* s. 22.

gömülmeden önce bir cami avlusuna getirilir ve musalla taşına koyulur. Müslüman şairin ölümü düşündüğü ve arzuladığı bu şiirinde camiye sığınmasının bir sebebi de caminin ölümü hatırlatışı olabilir. Ayrıca bu mimari yapı şairde bir iç huzur yaratır ve inancı doğrultusunda Allah ile dertleşir. Kendini en son kul olarak nitelendiren şair şehrin dinden uzaklaştığını ifade edercesine bir mısra kaleme alır:

"-Rabbim, şuracıkta sen bari gözlerimi yum!
Sen, bana en son kalan, ben senin en son kulun;
Bu akşam, artık seni anmayan İstanbul'un
Bomboş bir camiinde uyumak istiyorum."[269]

Şairin aynı temayı işlediği bir diğer şiiri "Toprağım"da cami önünden geçen şair ölümü hatırlar ve gözüken musalla taşında bir namaz yatacağını dile getirir. "Minareler" başlıklı bir diğer ölüm temalı şiirinde ise semaya açılmış kuyular olarak nitelendirdiği minarelere tırmanmak ister. Yaşanan o dönemde şehrin gökyüzünü süsleyen insan yapıları minarelerdir. İstanbul'da yıllar önce inşa edilmiş camileri görmüş olan Ziya Osman Saba, camilerin minarelerine, bu şiirinde özel bir anlam yükler:

"Rabbim, seni son defa ben selamlayacağım,
On iki şerefeli uzun minarelerden."[270]

"Bu Sakin Öğle Vakti" şiirinde şair camilerin minarelerinden dökülen ezan sesleriyle ferahlar, yosun tutmuş bir çeşme şaire sonsuz iyilikten bahseder. "Vatan sevgisiyle, İstanbul sevgisi bu şiirde birleşmiştir."[271] Şehirdeki çocuklar, kuş sesleri ve güneş şairi mutlu etmektedir. Aynı zamanda şair, cetlerinin mermere kazıdığı yazıları seyrettiğini söylerken şehrin mimarisinin bu toprakların tarihini içinde barındırdığını vurgular. İstanbul tarihe ettiği tanıklığı pek çok eserde dile getiren şehirdir. "İstanbul" şiirinde şehri onda bıraktığı hatıralarla ve hisleriyle ele alır. Şiirin ilk kıtasında İstanbul'a uzaktan bakıldığında şehrin mimarisinin evler, yollar, meydanlar dışında bir de minarelerden meydana geldiği dikkat çekmektedir:

"Seni görüyorum yine İstanbul,
Gözlerimle kucaklar gibi, uzaktan.
Minare minare, ev ev
Yol, meydan."[272]

[269] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 38.
[270] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 45.
[271] Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, s. 30.
[272] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 116.

Bedri Rahmi Eyüboğlu da "Oğlum Mehmed'e Büyük Şehirleri Takdim Ederim" şiirinde şehirlerdeki camileri ön plana çıkarır. En büyük camilerin büyük şehirlerde kurulduğunu dile getirmekle beraber yüksek minarelerde verilen selâlarla ölümün bu şehirlerde hissedilişine dikkat çeker. "İstanbul Destanı"nda Mimar Sinan'dan bahseder. "Bir Tane Daha" şiirinde de Koca Sinan'ı över ve onu dünya döndükçe duracak olan bir değer gibi görür. Elbette şehrin en çok dikkat çeken camileri onun gözetiminde engin bilgisiyle inşa edilen camilerdir:

"İstanbul deyince aklıma
Koca Sinan gelir
On parmağında on ulu çınar gibi
Her yandan yükselir"[273]

Süleymaniye Cami şehirde tüm ihtişamıyla gözler önündedir. "İstanbul Haritası" şiirinde "Şehrin burasına dokun şahlansın Süleymaniye / Şehrin burasına dokun titrer"[274] mısralarıyla caminin ihtişamını dile getirir. Mimar Sinan yetiştiği dönemde sanata ve mimariye dair pek çok bilgiyi özümser ve bunu Osmanlı coğrafyasının dört bir yanındaki eserlerle ortaya koyar.[275] İlber Ortaylı, Süleymaniye Camii'ni İstanbul'un ihtişamını arttıran şaheserlerden biri olarak değerlendirirken İstanbul'un da onun güzelliğini arttırdığını vurgular.[276] "İstanbul Destanı"nda bu mısraların hemen ardından İstanbul'un yıllardır çözülemeyen çarpık kentleşme sorununa da değinilir ve gösterişli camilerin peşi sıra gelen gecekonduların memleketi acayipleştirdiği söylenir.

Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul Türküsü" şiirinde "İstanbul'un orta yeri sinama; / Garipliğim, mahzunluğum duyurmayın anama"[277] mısraları geçer. Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sinde Şehzade Sultan Mehmet Camii'nin vasıflarından bahsederken İstanbul'un orta yerini şu sözlerle tarif eder: "Bütün mühendisler, üçgen şekilli olan İstanbul'un ortası; saat, adım ve uzunluk hesabınca bu Şehzade Camii yeridir ki bu düz geniş vadiye yapılmıştır, tepe üzere değildir."[278] Bu bilgi bugün caminin dış duvarının güneybatı köşesinde İstanbul'un orta noktasını gösteren taşla birlikte yer almaktadır.

[273] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 252.
[274] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 333.
[275] Günümüzde özellikle İstanbul'da bulunan çoğu cami Mimar Sinan'a mâl edilir. Mimarı belirsiz olan Kazasker İvaz Efendi Camii bunun örneklerindendir. (Bkz. İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Kronik Kitap Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2019, s.146.)
[276] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 62.
[277] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 74.
[278] Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C.1/1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2003, s. 121.

Direklerarası olarak bilinen mekânda geçmiş zamanlarda sinemaların sayısı oldukça fazladır.[279]

Attilâ İlhan'ın "Saadet" şiirinde bir eylül akşamında yaptığı sisli İstanbul tasvirinde de minarelerin şehrin silüetini yansıttığı dile getirilir. Mavi sisler içerisinde minareler kalem gibi yükselir, İstanbul'un minareleri bulutlara değer. Attilâ İlhan Paris'ten dönüşünde bu şehri İstanbul ile karşılaştırırken şehrin mimarisinde minarelerin belirleyiciliğini dair şu sözleri dile getirir:

> "…İstanbul'un siluetinden camileri ve minareleri kaldırınız, bir Türk şehri olduğunu anlayamazsınız. Oysa bütün katedrallerini ve çan kulelerini kaldırsanız da, Fransız şehirleri Fransızlıklarını, İngiliz şehirleri İngilizliklerini bağırırlar."[280]

Bu ifade Türk mimarisinin gittiği yanlış yöne dikkat çeker. Cumhuriyet öncesi Türk yaşantısındaki mimarinin inceliklerinin de bilinmesi gerektiğini savunan Attilâ İlhan yeni yapıların ulusal kimliği zedelemeyecek şekilde oluşturulmasından yanadır.

İstanbul'da camilerden sonra en çok dikkat çeken mimari eserlerden biri de çeşmelerdir. Şehirdekiler Türk-İslam anlayışıyla suyu da estetik bir malzeme olarak değerlendirir. İslam coğrafyasının çöl etrafında şekillenmesi sebebiyle suya ayrı bir önem verilmiştir. Kur'an'daki su ile ilgili pek çok ayetten hareketle insanlar susuzluğun giderilmesi adına çeşme ve sebil gibi yapıların inşasını sevap olarak görür. İstanbul'un fethi sonrasında uzun bir süre şehirdekilerin su ihtiyacı sadece çeşmelerden karşılanmaktadır. Bu durum şehrin her mahallesinde bir veya birden fazla çeşmenin inşasına zemin hazırlar ve zamanla yapılan çeşmelerde başlı başına bir zevk ve estetik aranır hale gelir.[281] Yapılan çeşmeler o kadar benimsenir ki zaman zaman kurulan bir mahalle adını çeşmesinden alır. A. Halûk Dursun İstanbul'u pek çok yönüyle incelediği yazısında su kültürünün etkisiyle isimlendirilen mahalle, semt isimlerine Kuruçeşme, Çırçır, Horhor, Acıçeşme, Çobançeşme, Soğukçeşme, Söğütlüçeşme, Kazlıçeşme, Zincirlikuyu gibi isimleri örnek verir ve bu isimlerin şehre renk kattığını dile getirir.[282] Çeşmelerin inşası sadece taşın şekillendirilmesinden ibaret değildir. Bu doğrultuda Beşir Ayvazoğlu'nun çeşmeler hakkındaki görüşleri dikkate değerdir:

> "Taş ve mermer işçiliğinin nefis örnekleri olan meydan ve iskele çeşmeleri, duvar çeşmeleri, şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler ve çatal çeşmeler, Osmanlı şehir estetiğinin vazgeçilmez ziynetleriydi. III. Ahmet Çeşmesi, Azapkapı Çeşmesi, Tophane Çeşmesi, Küçüksu Valide

[279] Barış Saydam, "Bir Zamanlar Direklerarası", *Arka Kapak Dergisi,* S. 12, İstanbul 2016, s. 80.
[280] Attilâ İlhan, *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yayınları, Ankara 1998, s. 255.
[281] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", s. 42-43.
[282] A. Halûk Dursun, "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", s. 116.

> Çeşmesi gibi meydan çeşmeleri ve sebillerin çoğu birer abide niteliği taşıyordu. ...Sebil ve çeşmeler aynı zamanda tezyinat, hüsn-ü hat ve şiir gibi sanatların sergilendiği yapılardı. Eşsiz süslemeleri ve büyük hattatların elinden çıkmış kitabeleriyle ayrı bir değer kazanan çeşmeler, devrin şairlerinin de hünerlerini göstermeleri için birer vesile idi."[283]

Ziya Osman Saba'nın "Sebil ve Güvercinler" şiiri, şairin İstanbul sevgisini içtenlikle yansıttığı, yaşanan ana tanıklık eden şiiridir. İstanbul çeşmelerinin etrafına doluşan güvercinler bugünün de değişmeyen manzarasını oluşturmaktadır. Şair şiirinde güzeli, iyiyi, temizliği ifade etmek için kullandığı "beyaz" kelimesini bu sefer güvercinleri nitelemek için kullanır. Mustafa Kırcı, "Sebil ve Güvercinler"in Ziya Osman Saba'daki yerini şu sözlerle anlatır:

> "Saba'nın İstanbul'dan söz eden ilk şiiri "Sebil ve Güvercinler"dir. Bu manzumede İstanbul'un alışılmış bir görünüşünün şiiri vardır. Bu şiir, diğer şiirler gibi mazinin, yaşanmışın değil; içinde yaşanılan anın şiiridir. ...Güvercin ve sebillerin yaşanan şiirini, daha on sekiz yaşındaki Ziya Osman, geçip giden, mazi olanların uhrevî duygularıyla ifadeye çalışır. Giderek bir mazi şairi olacak olan Ziya Osman'ın bu şiiri, İstanbul'a ve hayata bakışını gösteren ilk açıdır denilebilir."[284]

Cami avlularında ve çeşme etraflarında sık sık rastlanan güvercinler, şiirde gökten çözülen bir demetten kar taneleri gibi inercesine sebilin etrafına konarlar. Şair beyaz güvercinlerin aç ve yorgun olduklarını, bir damla suya hasret kaldıklarını dile getirir:

> "Çözülen bir demetten indiler birer birer,
> Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun.
> Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun.
> Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler..."[285]

Bedri Rahmi Eyüboğlu da çeşmeleri hem estetik güzellikleriyle hem de faydalarıyla ele alır. *Tuz* kitabının ilk şiirini oluşturan "Güzel ile Faydalı" şiirinde sanat anlayışını nazım ile nesri birleştirerek anlatır. Mısralar okuyucuyu Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun samimi ve renkli dünyasına doğru sürükler. Yazılan çizilen her şey güzel olduğu kadar faydalı da olmalıdır. Güzel ile faydalının birbirlerinden çok ayrı yerlerde bulunduğunu dile getiren şair bu durumu bir aşk hikâyesine benzetir. Güzel ile faydalının kavuşmasının gerekli olduğunu söyler. Biraz düşündükten sonra faydalı güzele verilebilecek en güzel örneğin İstanbul çeşmeleri olduğuna kanaat getirir. Yalnız İstanbul çeşmelerinin hali bugün de olduğu gibi içler acısıdır:

> "İstanbul'un çeşmeleri

[283] Beşir Ayvazoğlu, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", s. 43.
[284] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 149-150.
[285] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 62.

Genç yaşta sütü kurumuş analar gibi
Şahdamarları burulmuş
Kimi yıllardır su demiş yorulmuş
Bırakmış kendini sırtüstü güneşe
Çöp tenekesi olmuş."[286]

İstanbul çeşmelerinin her birinde ayrı bir tarih, ayrı bir hikâye yatmaktadır ancak bakımsızlık çeşmeleri gözlerden ve gönüllerden ırak hale getirmiştir. Bir zamanlar halkın su ihtiyacını karşılayan çeşmeler, suların evlere kadar taşınmasıyla önemini yitirmiş gözükmektedir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul'da bulunan bazı çeşmelerden örnekler vererek eski işlevlerini hatırlatır:

"Hele bir tane var Kabataş iskelesinde
Tam rıhtımın üstüne kurulmuş
Gemicilerin güneşten, tuzdan çatlamış dudaklarına
Serin tatlı tatlı su getirmiş
Birden gözümün önüne Barbaros'un yiğitleri geldi
Yorgun argın seferden dönmüşler
İlk işleri çeşmeye koşmak olmuş
Ne gezer... Kurumuş"[287]

İstanbul'un çok eskiden beri yerleşim yeri olarak kullanılan bölgelerinde çeşme sayısı fazladır. Bunların çoğu kurumuş veya bakımsızlıktan işlevini yitirmiş olsa da içlerinde hâlâ gürül gürül akmaya devam edenler vardır:

"İnsan hali
Nasılsa bir tane unutmuşuz Tophane'de
Damızlık misali...
Tophane çeşmesi kapı komşumuz
Sık sık buluşup dertleşiriz
Yanında bir sıra kavak ağacı
Önünde tramvaylar durur
Çeşme dediğin böyle olur
Gürül gürül akar durur
Akar sebil deyu deyu
Tophane çeşmesi taştan
Yapanlar yılmamış işten
Tiftiğini sökmüşler mermerin
Avuç içi kadar boş yer komamışlar

[286] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 165.
[287] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 165.

Kabarmış karış karış her bir yanı gül gül
Saksıdan, meyvadan, nakıştan."[288]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, bir ressam gözüyle bakar çeşmeye ve üzerindeki nakışları bir bir anlatır. Binbir emekle oluşturulan bu güzelliğin gözler önünde kaybolup gitmesi şairi üzmektedir. Tophane çeşmesi onun sözleriyle şu şekilde anlatılır:

> "İşte güzel bir eser ki iş görüyor. İşte nefis bir mermer kabartma ki göbeğinden gürül gürül su fışkırıyor. Bu kabartmalar bizim dede yadigârı taş işçiliğimizin en güzel örneklerindendir. İnsanı şaşırtan bazan da mermeri yoran bir cömertlikle iki katlı bir ev boyundaki çeşmeyi baştanbaşa donatmışlardır. Ana nakış: Acaip bir saksıda yetişen çeşitli meyvelerden ibarettir. Öyle fidanlar ki kiminden elmalar sarkar, kiminden armut, kiminden de püsküllü mısır... Resimde, nakışta mantık arayanların kulakları çınlasın. İşte size hiçbir çeşit taklit mantığına düşmeyen mermer meyveler. Koparabilirsen kopar, ısırabilirsen ısır..."[289]

Çeşmeler hem faydaları hem de güzellikleriyle İstanbul'u zenginleştiren eserlerin başında gelir ama ne yazık ki uzun zamandır şehirliler tarafından arka plana itilmiş, eski rağbetlerini kaybetmişlerdir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Çeşme" şiirinde ana sütü gibi helal, ana sütü gibi temiz su veren çeşmeyi yapanlara minnet duygusunu belirtir.

Çeşmelerin ardından temel ihtiyaçların giderilmesi için kurulan çarşılardan bahsedilebilir. İstanbul'da fetihten sonra merkezdeki camilerin etrafına inşa edilen çarşıların çoğu varlığını korumaktır. Mimari özellikleriyle bugün bile kendilerinden söz ettiren çarşılar şehirlerdeki yolların ortak çıkış noktalarına denk gelecek şekilde inşa edilmiştir.[290] Bu çarşılardan şairlerin dikkatini en çok çeken çarşı Kapalı Çarşı'dır. Kapalı Çarşı İstanbul'un tarihi çarşılarından olup içerisinde çeşit çeşit malzemenin satıldığı bir mekândır. Behçet Necatigil'in *Kapalı Çarşı* kitabı adını bu mekândan alır. Bedri Rahmi Eyüboğlu "İstanbul Destanı" şiirinde Kapalı Çarşı'yı pek çok farklı malzemenin ve tarzın buluştuğu ortak bir mekân olarak değerlendirir. Bu çarşıda Dokuzuncu Senfoni ile Cezayir Marşı birbirine karışır, bir taraftan gelin odası satışa sunulurken diğer tarafta şamdanlara, nargilelere yer verilir. Orhan Veli Kanık ise "Kapalı Çarşı" şiirinde bu mekânı şehirde yaşayan insanların türlü türlü hikâyelerinin bulunduğu "kapalı bir kutu" olarak ele alır. Şair "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde de Kapalı Çarşı'yı anmadan geçmez.

Türk-İslam inancı doğrultusunda önem verilen bir diğer mimari eser örneği mezarlıklardır. Ölümden sonrası insanlar için gizemi çözülmemiş bir konu olarak

[288] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 166.
[289] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 167.
[290] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 22.

zihinleri karıştırmaya devam eder. Bu gizem beraberinde merak ve korku duygularını da getirir. Irvin D. Yalom ölüm anksiyetesinin hiçbir zaman tam olarak bastırılamayacağını, zihnin bazı gizli yarıklarında daima dolaşıp durduğunu söyler.[291] İnsan hayatı boyunca ölümün soğukluğundan ve gizeminden kaçmaya, onu unutmaya çalışır. Yüzyıllardır ölüm karşısında verilen tepkiler, ölünün ardından yapılan törenler, bedenlerin yok edilişi milletlerin yaşayış biçimlerine, inanışlarına göre değişiklik gösterir. İlber Ortaylı, Türk toplumlarının "ölüm olayına, onu geciktirip kaçarak değil; sıcak bir dostlukla kucaklayıp yanına alarak direndiğini"[292] söyler ve bunu toplumun mezarlıklara yüklediği anlamdan hareketle yapar. Büyük mezarlıkların çoğu şehirlerin ortasında, camilerin ve mescitlerin yanına yapılır. Mahalle aralarında da küçük mezarlıklara sık sık rastlanır. Özellikle Osmanlı döneminde yapılan mezar taşlarının çoğu birbirinden farklı anlamlar taşıyan sembollerle süslenir, böylece mezar taşından hareketle ölen kişi hakkında bilgi sahibi olunur. Mezar taşlarına şiirler yazılır. Sanat ve mimari mezarlıkları güzelleştirir. Mezarlıklar boş bırakılmaz, özellikle bayramlarda ziyaret edilir. Mezarların etrafına ağaçlar, üzerlerine çiçekler dikilir. Böylece mezarlıklar da yaşamın bir parçası haline getirilir, ölüm korkusunu bir nebze de olsa azaltmak amaçlanır. Ayrıca yeşil bir alan oluşturan mezarlıklar şehirleri güzelleştirmektedir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Ölüme Dair" şiirinde şehirlerin orta yerinde yer alan mezarlıklardan bahsederek şehrin mimarisinin ayrı bir noktasına dikkat çeker. Özellikle Osmanlı döneminden kalma Türk mezarlarında görülen taşların işlenmesine değinilen bu şiirden hareketle çoğu şehir içinde hem İslam dinini benimseyenlerin hem de farklı dinlere mensup olanların mezarlıklarının yer aldığı söylenebilir. Bedri Rahmi Eyüboğlu "Oğlum Mehmed'e Büyük Şehirleri Takdim Ederim" şiirinde de yüksek minarelerden duyulan selâların ardından ölülerin mezarlıklara getirilişinden bahseder. Küçük şehirlerde mezarlıkların bile olmadığını ifade eder çünkü köylerde ölüm hayat kadar tabiidir.[293] İstanbul'u önemli noktalarıyla tanıtıp sosyal hayata dair konulara da değindiği "İstanbul Haritası" şiirinde, şehrin orta yerine kurulmuş Karacaahmet mezarlığından bahsedildikten sonra pek çok büyüğün mezarının bulunduğu Merkez Efendi mezarlığının da adı zikredilir. Ölüm derin bir sessizliktir, ölüm karşısında elden bir şey gelmez. Ölülerin sessizliği içinde şehrin mezarlıkları da sessizce ziyaretçilerini beklemektedir:

[291] Irvin D. Yalom, *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*, edt. Kemal Küçükgedik, Pegasus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019, s. 15.
[292] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 34.
[293] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 184.

"Şehrin burasında dur. Ne küfür ne şükür
Sıfıra sıfır; elde var selvi,
Şu... dolanı dolanı gelen karakuş
Tuhaf değil mi?
Karacaahmet
Şehrin burasında az dur efendi
Adımın yarısı yatıyor burda
Canımın hepisi
Merkez efendi"[294]

Behçet Necatigil'in Beşiktaş semtini tasvir ettiği "Barbaros Meydanı" şiirinde şehrin orta yerinde yer alan türbede Osmanlı döneminde kaptan-ı deryalık yapan Barbaros Hayreddin Paşa bulunmaktadır. İstanbul şehri ölülerini sahiplenmiş bir şehirdir. Bugünün bile en uğrak mekânlarından biri olan Beşiktaş'ta yerleşim alanları türbelerle iç içedir. Selim İleri, Behçet Necatigil'in eserleri okunduğunda şairin eserlerinde yer alan semtlerin mimarisine bir ruh kattığını dile getirir, özellikle Beşiktaş, Behçet Necatigil'in sanatçılığına ışık tutar.[295] Mimari eserleri kendi ruh süzgecinden geçirerek aktarır. Bahsi geçen şiirde bir anne ile kızın davranışları şairin dikkatini çeker ve mimariyle süslü mekân bir dekor olarak şiirde yer alır.

Necip Fazıl Kısakürek de şehirde mezarlıklardan sıkça bahseder ancak onun mezarları ele alışı mimari özelliklerinden çok ölümü hatırlatması amacıyladır. Mezarlıklar "yalancı şehrin ortasındaki sahici belde"leri oluşturmaktadır. Dünyevi duygulardan uzaklaşarak öte âleme göre hareket etmenin mesajını veren şair "Karacaahmet" şiirinde İstanbul'un orta yerindeki mezarlıktan hareketle düşüncelerini yansıtır:

"Deryada sonsuzluğu fikretmeye ne zahmet!
Al sana, derya gibi sonsuz Karacaahmet!
Göbeğinde yalancı şehrin, sahici belde;
Ona sor, gidenlerden kalan şey neymiş elde?
Mezar, mezar, zıtların kenetlendiği nokta;
Mezar, mezar, varlığa yol veren geçit yokta..."[296]

Nüfusun artışıyla kalabalıklaşan şehirlerde, insanın kaçınılmaz sonu ölümle mezarlıkların da sayısı artar. Şehirleşmenin devam ettiği günümüz yaşantısında eski yapıların yıkılması ve yerine betonla inşa edilen yapıların getirilmesi kaçınılmaz bir hal

[294] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 334.
[295] Selim İleri, "Behçet Necatigil'in Beşiktaş'ında Gezintiler", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 13, İstanbul 1980, s. 23.
[296] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 170.

almıştır. Aynı durum mezarlıklar için de geçerlidir. Beton apartmanlarda yaşayan insanların mezarları da eski usul süslemelerden uzak beyaz mermerlerden ibarettir. Ölü sayısındaki artış mezarlardaki yeşil alanların, ağaçların tahribatına yol açar, eski taşlar da yok edilenler arasındadır. Uzun yıllardır medeniyetin izlerini taşıyan mezarların yok edilmesi demek tarihin de yok edilmesi anlamına gelmektedir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, şehrin mimari güzelliğini ön planda tutan başka bir unsurun da kuleler olduğunu dile getirir. Ziya Osman Saba da "İstanbul" şiirinde hatıralarıyla anlattığı şehirde mavi sular üstündeki bembeyaz Kız Kulesi'ni anmadan geçmez. İstanbul'un en gözde kuleleri olan Galata ve Kız Kulesi'nin tarihi Bizans dönemine dayanır ve İstanbul'la bütünleşir. Aynı zamanda ressam da olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, Kız Kulesi ile Galata'yı birlikte ele alır, namlarını şiiriyle hissettirir:

"İstanbul deyince aklıma kuleler gelir
Ne zaman birinin resmini yapsam öteki kıskanır
Ama şu Kızkulesi'nin aklı olsa
Galata Kulesi'ne varır
Bir sürü çocukları olur."[297]

Kız Kulesi, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "İstanbul Haritası" şiirinde de güzelliğinin maviyle olan uyumuyla ele alınmıştır:

"Şehrin burasına dokun gülsün
İçine bakraç bakraç mavi dökülsün
Kızkulesi"[298]

Paris'teyken kaleme aldığı "Eyfel Destanı" şiirinde Eyfel Kulesi'ne bakarken hasretle anlattığı şehirde kalan Galata Kulesi'ne değinmeden geçmez.

Orhan Veli Kanık'ın çocuksu söylemle dile getirdiği "Gemilerim" şiirinde bir çocuğun kaleminden çıkan resimde gemilerin yanında Kız Kulesi de yerini alır. Böylece İstanbul'da yaşayanlar için denizin gemilerle birlikte Kız Kulesi'yle bütünleştiği düşünülebilir:

"Elifbamın yapraklarında,
Gemilerim, yelkenli gemilerim
Giderler yamyamların memleketlerine
Gemilerim, yan yata yata;
Gemilerim, kurşun kalemiyle çizilmiş;

[297] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 243.
[298] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 331.

Gemilerim, kırmızı bayraklı.
Elifbamın yapraklarında
Kız Kulesi,
Gemilerim."[299]

Attilâ İlhan da şiirlerinde endamlı Kız Kulesi'nin adını anmadan geçmez. "Saadet" şiirinde İstanbul'un mimari güzelliğini sisler içindeyken bile yansıtan Kız Kulesi minarelerle birleşir, şehrin silüetini çizer. Şair sonbahar mevsiminin ruhunda yarattığı hüzünle Kız Kulesi'nin de mahzun olduğunu dile getirir. "Yangın Gecesi" şiirinde ise şair şehirdeki baskı ortamına daha fazla dayanamaz ve içindeki yangını İstanbul yangınlarına benzetir. Şiirde mimarisiyle şehrin pek çok noktasından dikkat çeken Galata Kulesi nefes nefese yanan İstanbul'un çektiği acıyı haykırmaktadır. Attilâ İlhan ayrıca Paris'te kaldığı yıllarda Avrupa mimarisini de dikkatle inceler. Gördüğü mimari yapıların adlarına şiirlerinde yer verir. *Sisler Bulvarı*'nda yer alan "Kaptan" bölümündeki ikinci şiirde hatıralarında yağmurla birlikte yer eden şehrin yağmurlu bir vaktini Saint-jacques Kulesi'yle tasvir eder. Kilise kalıntılarından oluşan bu kule şairin dikkatini çekecek kadar ilginç bir mimariye sahiptir. Üçüncü şiirde "st. vincent de paul kilisesi benim otelin arkasına düşer / saat kulesi her gece uyur uykumdan uyandırıyor"[300] diyerek şehirdeki saat kulelerinin de önemine vurgu yapar.

İstanbul'da boğazın güzelliğini doyasıya seyreden ve boğaza mimari açıdan apayrı bir güzellik katan kulelere değindikten sonra Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Boğaz Köprüsü'nü anlattığı şiirden bahsetmek gerekir. 1973'te yapımı tamamlanan köprü, 1974'te kaleme alınan "Boğaz Köprüsü" şiirinde yapılışının ardından şaire hissettirdikleriyle anlatılır. Şair, Boğaz Köprüsü'nün şehrin doğal güzelliğini bozduğunu düşünür ve onu boğazın ırzına geçmekle suçlar:

"Bir de Boğaz Köprüsü.
İşini becerdi doğrusu
İki yakamızı bir araya getirdi
Bazılarını sevindirdi, kimini üzdü
Ama asma köprü hakkıyla
        Boğazı düzdü
Boğazın boğazına sarıldı
        ırzına geçti

[299] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 56.
[300] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 46.

iyyetti!”[301]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, “İstanbul Haritası” şiirinde ise Haydarpaşa ve Kınalıada arasındaki bağlantıya değinir. Kınalıada, Bizans dönemi ve sonrasında taş ocağı olarak görülür, “Tophane Rıhtımı ve Haydarpaşa Limanı inşaatında Kınalıada’dan çıkarılan taşlar kullanılmıştır.”[302] Şair bu durumdan da hoşnut değildir:

“Şehrin burasına dokunma kanar
1900’lerin kırkında
Diri diri bir budunu kesip kınalı kekliğin
Haydarpaşa’ya rıhtım yaptılar
Fukaranın bir yanı hâlâ sinsi sinsi kanar
Kınalıada”[303]

Orhan Veli Kanık’ın “Galata Köprüsü” şiirinde Bedri Rahmi Eyüboğlu’ndan farklı olarak şair köprünün üzerinden İstanbul’u seyretmektedir. Köprünün üstünde balık tutanlar, tekneleriyle ekmek parası kazanmaya çalışan balıkçılar, uçan kuşlar, tüten bacalar gözler önündedir. Türk Dili dergisinin soruşturma kısmında İlhan Berk, Orhan Veli’nin bu şiirini şu sözlerle değerlendirir: “Orhan Veli birden kentsoylu esvaplarını atar, gömleğinin yakasını açar, sokağa çıkar, herkesler gibi konuşmaya, dolaşmaya başlar.”[304] Şair köprünün mimari özelliklerine veya köprüye dair şahsi görüşlerine yer vermez ancak şiir doğal güzelliklerin yanında, mimari yapıların İstanbul’a kattıklarını okuyucuya hissettirir biçimdedir.

Şehrin bir diğer ihtişamlı yapıları ise saraylardır. Son derece estetik bir mimariyle inşa edilen saraylar şehrin tarihine tanıklık eder ancak incelenen şairlerin şiirlerinde Bedri Rahmi Eyüboğlu dışında saraylardan bahseden bir şair yoktur. Eyüboğlu’nun “İstanbul Haritası” şiirinde de bu mimari yapılar dış görünüşlerindeki gururla ele alınır:

“Şehrin burasına dokun gocunur
Bir çalım, bir azamet, bir gurur
Gururun bu kadarı
Ebegümecinde de bulunur
Dolmabahçe”[305]

[301] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 395.
[302] http://ozhanozturk.com/2017/09/01/kinaliada/
[303] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 333.
[304] İlhan Berk, “Orhan Veli Soruşturması”, *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 735.
[305] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 333.

Son olarak modernizmin getirisiyle çoğunlukla otel adı altında toplanabilen konaklama yerlerinden bahsedilebilir. Geçmiş zamanlarda han olarak adlandırılan bu mekânlar da şehirlere özel bir kimlik kazandırmıştır. Orhan Veli Kanık, "Keşan" şiirinde Edirne'nin ilçesi Keşan'da geçirdiği kısa bir zamanı günlük tarzında kaleme alır. Şiir bir tarihin not edilişiyle başlar. Gecesi Cumhuriyet Hanı'nda geçirilen günün sabahında Edirne şehrine doğru yola çıkılacaktır. Şiirde Cumhuriyet Hanı olarak adı geçen han Rasim Kâhya Hanı olarak da bilinmektedir.

Tarihi yapıların birer birer yok edilmesi medeniyetin izlerinin de yavaş yavaş ortadan kalkması anlamına gelir. İlber Ortaylı, 1950'lerden beri mimaride atılan her adımı bir 'imar afeti' olarak niteler.[306] Turgut Cansever ise Cumhuriyet döneminde mimarideki kötü gidişatı Türk kültüründeki ve politika hayatındaki tutarsızlıklara dayandırır.[307] Zamanın eskitemediği eserleri bilinçsizlik ortadan kaldırmaktadır. Yanlış kararlar doğrultusunda yok olup giden veya restorasyon adı altında asıl özelliklerini, güzelliklerini kaybeden mimari eserlerin yanı sıra kimlikleri bozulmadan korunan mimari eserlerin de varlığını dile getirmek gerekir. 1950'lere nazaran bugün mimari eserlerin korunması adına daha yüksek bir bilinç seviyesine gelindiği söylenebilir ancak bu da bütün adımların doğru atıldığı anlamına gelmez. Geçmişin izini silmeden geleceği bilinçli bireylerle sağlam temeller üzerine inşa etmenin tek yolu şehirlerin kimliğinin en önemli yansıtıcısı olan mimari eserlere sahip çıkmaktan geçer.

2.4. Şehir ve Musiki

Şehir farklı alanlardaki sanat eserlerinin pek çoğuna ilham kaynağı olan bir unsurdur. Şehir yaşantısı sanatçıların yaşantılarıyla birleşir ve eserlerine yansır. Edebi eserlerden takip edilebilen şehir yaşantısı veya şairlerin/yazarların şehirde yaşadıkları musiki ile oluşturulmuş duygu ile yüklü eserlerde de izlenebilir. Kimi zaman bir şiirden hareketle oluşturulan musiki eserler döner dolaşır ve başka bir şiirde yer bulur. Edebiyat ve musiki böylece zaman zaman iç içe geçer.

Ziya Osman Saba'nın, "İstanbul" şiirinde hatıralarını şehirle bütünleştiren şair İstanbul yöresine ait "Bahriyeli" türküsünde[308] geçen mısraları şiirine dahil eder. Halk arasında türkünün yaygın adı "Gemilerde Talim Var" şeklindedir. İstanbul'u izleyen şairin kulağına fısıldanan sözler şu şekildedir:

[306] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 153.
[307] Turgut Cansever, *Ev ve Şehir*, İnsan Yayınları, İstanbul 1994, s. 153-154.
[308] Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1994, s. 174.

"Bulut geçer üstünden,
Gemi gelir yanaşır,
Bir eski türküdür, kulağıma fısıldar:
"İçi dolu çamaşır."[309]

Behçet Necatigil "Elif" şiirinde Karacaoğlan'ın şiirine gönderme yapar. "İncecikten bir kar yağar / Tozar Elif Elif diye" mısraları türkü formunda bestelenmiştir.[310] Şehir hayatı insanlara ahlaken yanlış yolların kapılarını da açabilir. Kasımpaşa'dan Beyoğlu'na çıkılan inişli yokuşlu yollarda şair genç bir kızla birkaç kez karşılaşır. Ondan etkilenir, her seferinde yanında farklı sarhoş erkeklerin yer alması şairi düşündürür. Beyoğlu'nun ışıltılı gecelerinde karanlıklar içerisinde kaldığı düşünülen adını bilmediği genç kıza Elif adını koyar ve bu şiiri ona ithaf eder:

"Bu şiir senin için Elif
Yazarken seninle doluydum
Asıl adın başka olsa bile
Kıştı gece yarısı
Kasımpaşa önlerinde
Yazarken seninle doluydum
İncecikten yağan kar
Tozuyordu Elif diye
Adını Elif koydum."[311]

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şehre dair pek çok şiirinde türküler de yer alır. Türküler memleket insanının yaşanmışlığıyla doludur, bu yaşanmışlık Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu kendine çeker.[312] "Denizli Destanı" şiirinde Denizli pazarında kulağına nereden geldiğini bilemediği "Dün Gece Yâr Hanesinde" türküsüyle geçmişi hatırlar. Şiirde türkünün adı "Ey Gaziler" şeklinde ifade edilir. Türkü Erzurum yöresine aittir. "Dün gece yâr hânesinde / Yastıcağım taş idi / Altım toprak; üstüm yaprak / Yine gönlüm hoş idi."[313] dizelerinde de olduğu gibi gönlünü hoş tutmaya çalışan, vatanından vazgeçmeyip mücadele eden Anadolu insanı şaire göre bugün de beş yüz yıl önceki gibidir. Bedri Rahmi Eyüboğlu bu türküyü duyduğu anda yaşadığı hisleri şu dizelerle dile getirmektedir:

"Adını bilmediğim bir yerlerde

[309] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 116.
[310] Battal Pehlivan, *Bahçe Biziz Gül Bizdedir Türkülerimiz-1*, Türkü Yayınevi, İstanbul 1983, s. 79.
[311] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 93.
[312] Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s. 22.
[313] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 294.

Ey Gaziler türküsü söylenir
İçimde bir şeyler devrilir, burkulur, sızlar"[314]

"Denizli Destanı" şiirinde bu mısraların peşi sıra "Al topuklu beyaz kızlar" ibaresi geçer. Bu mısralar da akla Rumeli yöresine ait olan "Mayadağ'dan Kalkan Kazlar" türküsünün sözlerini getirmektedir.[315] Halk arasında türkü genellikle "Vardar Ovası" adıyla bilinir. Aynı şiirde "Evimin Önü Evlek" türküsünün sözlerinin bir kısmına da yer verilir. Türkünün üçüncü kıtasında "Dağdan kestim kereste / Kuş besledim kafeste"[316] sözleri geçer. Pazarda gezip insanları izleyen şair bir pazarcının neşesini şu dizelerde dile getirir:

"Resimli türküler
Türkülü resimler
Şarkılar
Bir elinde hıyar nazik nazik soyar
Dağdan kestim kereste
Kuş besledim kafeste'ler
Naylon güftelere plastik besteler
Al gözüm seyreyle Denizli pazarını"[317]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Anadolu'yu pek çok özelliğiyle şiirlerine taşırken türkülere ayrı bir önem verir. "İstanbul Destanı" şiirinde pek çok görevde kullanılmış ve Türkler tarafından fazlaca benimsenmiş Gülcemal gemisinin şahit olduğu acı hikâyelerin türkülere konu olduğuna değinen şair şu mısraları dile getirir:

"İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir"[318]

Şiirin başka bir kıtasında Şeyh Galib'in bestelenmiş şarkısından "Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düştü / Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düştü"[319] mısralarını hatırlatırcasına şu mısralar kaleme alınır:

"Şehzadebaşı'nda akşamüstü
Yine zevrak-ı derunum
Kırılıp kenara düştü"[320]

[314] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 234.
[315] Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s. 448.
[316] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, s. 334.
[317] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 236.
[318] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 239.
[319] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Sanat Müziği Seçme Eserler-2*, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 314-315.
[320] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 240.

Şarkılarla, türkülerle süslenmiş "İstanbul Destanı"nda, Enderunlu Vasıf'ın "Mihneti kendine zevk etmedir alemde hüner / Gam u şâdî-i felek böyle gelir, böyle gider"[321] şeklinde bestelenmiş sözleri çalışan işçilerin arasında bir radyodan duyulur.

Şiirin devamında şehirdeki stadyumlardan bahseden şair, hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nın göklere yükselircesine söylendiğini aktardıktan sonra, binlerce insanla beraber avazı çıktığı kadar, göğsünü gere gere "Ver Lefter'e yaz deftere" sözleriyle bağırdığını dile getirerek şehri inleten tezahüratlardan birine yer verir. Binlerce insanın aynı anda doğan sevincinin heybetini düşünerek ilerleyen şair, Yahya Kemal Beyatlı'nın bestelenmiş şarkısı "Vuslat"ın bir dizesini hatırlar: "Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar".[322] Ayrıca Yahya Kemal Beyatlı'nın diğer bir şiiri olan "Kar Musikîleri"nde geçen "Tanburî Cemil Bey çalıyor eski plakta"[323] mısrası da şiirde kullanılmıştır. Böylece Türk musikisinde önemli katkıları bulunan Tanburî Cemil Bey de yâd edilmiştir.

1959'da Paris'te bulunan Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Eyfel Destanı" şiirinde İstanbul'a ve İstanbul'daki yakınlarına duyduğu hasreti dile getirirken memleketinin türkülerinden "Gül Kuruttum" türküsünü hatırlar. Türkü Hatay yöresine aittir.[324]

Bedri Rahmi Eyüboğlu "Can İlâhisi" şiirine "Hamamın üçtür kurnası / Üçünde üç kız yunası"[325] mısralarıyla başlar ki bu sözler Bolu yöresinden "Meşeli Dağlar Meşeli" türküsüne[326] aittir. "Gön" şiirindeyse "Asfalt mordu / Asfaltın yanıbaşında çayır / Morun kulağına bir şeyler söylüyordu / İkiz renklerin sevdasına dair / Kâtibime kolalı gömlek diyordu"[327] mısralarıyla İstanbul'un önemli türkülerinden "Üsküdar'a Gider İken (Kâtibim)" türküsüne[328] gönderme yapar. Aynı şiirin devam eden mısralarında "Merdini de yavrum merdini diyor / Kim bilir kimin derdini"[329] mısralarında Kastamonu yöresine ait "Birini De Yavrum Birini" türküsünün[330] sözlerini kullanır.

Memleket sevgisini, Anadolu'yu tüm içtenliğiyle kaleme aldığı "Türküler Dolusu" şiirinde türkülerin memleketin haliyle, Anadolu insanının yaşantılarıyla örüldüğünü söyler. "Ne düzeni belli ne yazanı" dediği bu türküler şairin yüreğini yakar.

---

[321] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Sanat Müziği Seçme Eserler-2*, s. 449.
[322] Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1985, s. 127.
[323] Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 46.
[324] Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s. 196.
[325] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 200.
[326] (Hazırlayan Belirsiz), *Türk Halk Müziğinden Seçmeler-1*, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 336-338.
[327] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 223.
[328] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 764.
[329] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 223.
[330] http://www.turkuler.com/sozler/turku_birini_yavrum_birini_1.html

İçi sızı dolu türkülerden biri de Kâzım'ın türküsüdür. Bu türkü bugün pek çok sanatçı tarafından seslendirilmiş "Mezar Arası" türküsünü akla getirir. Bu türkü halk şiirleri içinde bir ağıt olarak "Kâzım'ın Ağıtı" olarak bilinir.[331] Türküde bahsedilen Kâzım sevdiğine kavuşamadan bir Yörek tarafından kama ile öldürülmüştür:

"Ah bu türküler köy türküleri
Ne düzeni belli ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
Cennet misali sevişen
Cehennemler gibi döğüşen
Bir çocuk gibi gülüp
Mağaralar gibi inleyen
Nasıl unutur nasıl
Ömründe bir defa Kâzım'ın türküsünü dinleyen"[332]

Bahar Doğan, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun bu şiirinden hareketle Orhan Veli Kanık'ın "Efkârlanırım" şiirinde bu türküye yer verdiğini dile getirir.[333] Şair efkârlandığı şeyler içerisine Üsküdar'da söylenen Kâzım'ın türküsünü de dahil etmektedir.

Orhan Veli Kanık'ın, "İstanbul Türküsü" şiiri kendi türküsünü oluşturmuş şiirlerindendir. Şiirde şair "tarifsiz kederler"ini dağıtmak için bir türkü söyler:

"İstanbul'da, Boğaziçi'nde,
Bir fakir Orhan Veli'yim;
Veli'nin oğluyum,
Tarifsiz kederler içinde.

Urumelihisarı'na oturmuşum;
Oturmuş da bir türkü tutturmuşum:

"İstanbul'un mermer taşları;
Başıma da konuyor, konuyor aman, martı kuşları;
Gözlerimden boşanır hicran yaşları;
Edalım,
Senin yüzünden bu hâlim."

"İstanbul'un orta yeri sinama;

[331] Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s. 278.
[332] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 196.
[333] Bahar Doğan, "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinde Halk Bilimi Unsurları", *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter 2012, s. 885.

Garipliğim, mahzunluğum duyurmayın anama;
El konuşur, sevişirmiş; bana ne?
Sevdalım,
Boynuna vebâlim."

İstanbul'da, Boğaziçi'ndeyim;
Bir fakir Orhan Veli;
Veli'nin oğlu;
Târifsiz kederler içindeyim."[334]

Geçim sıkıntısının yanına bir de sevgiliden kaynaklanan dertler eklenir. "Urumelihisarı'na oturmuşum; / Oturmuş da bir türkü tutturmuşum"[335] mısraları şairin İstanbul'a dert yakındığı izlenimini uyandırır. Hem şehir hem de türkü şairin dert ortağıdır. Melih Cevdet Anday, Orhan Veli'nin bazı türküleri, şarkıları oldukça içli söylediğini dile getirir.[336] Şairin yaşantısında halk edebiyatı ürünlerinin büyük bir yeri vardır. Orhan Veli Kanık'ın bu şiiri bestelenerek farklı sanatçılar tarafından yorumlanmıştır.

Orhan Veli Kanık'ın "Destan Gibi" kitabında sadece bir şiir bulunur. Birinci basımı 1946'da yapılan kitabın içerisindeki şiir "Yol Türküleri"dir. Şair bu şiirinde bir yolculuk hikâyesine yer vermektedir. Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Zonguldak'taki mekânlarda geçen bu yolculuğa türküler eşlik eder. "Şair, geçtiği yerleri o yörenin türküleriyle selamlayarak belirginleştirir. Böylece o yörede yaşayanların sosyal ve kültürel özelliklerini öne çıkarmış olur. Şair kendi durumuyla, geçtiği yörelere ait türkülerde anlatılanları bir arada sunar."[337] Ceyhun Atuf Kansu, Orhan Veli'nin bu şiirini Türk edebiyatında halk şiiri geleneğinden yararlanılarak çağdaş şiire ulaşılan yolu göstermesi bakımından önemser.[338] Dile getirilen türkülerin efkâr dağıtmak amacıyla da söylendiği düşünülebilir çünkü şair yolculuk boyunca İstanbul'a duyduğu hasretten bahseder. Bu hasretin şehre mi yoksa şehirdeki sevgiliye mi duyulduğu bir soru işareti oluşturmaktadır. Şiir "Hereke'den çıktım yola / Selam verdim sağa sola" şeklinde bir türküye de ait olduğu düşünülen mısralarla başlar. Dünyaya garip gelmiş şairin yolculuğu İzmit'e doğru devam eder. İzmit'teyken türkü tadında mırıldandığı sözler şunlardır:

İzmit'in köprüsü betondur beton,

[334] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s. 74.
[335] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s. 74.
[336] Melih Cevdet Anday, *Kalabalığın Şiiri*, haz. Yalçın Armağan, Everest Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 100.
[337] Ali Yakıcı, *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 160.
[338] Ceyhun Atuf Kansu, "Orhan Veli Soruşturması", s. 739.

Nasıl kadrin bilmez yanında yatan,
Sensin gece gündüz gözümde tüten.
Yüreğim yanıktır, ciğerim delik,
Of of, kemirir bağrımı of, ince hastalık."[339]

Türkülerin çoğu sevda üzerine söylenmiştir. Şairin dile getirdiği türküler bir yârin sevdasına düştüğünün ipucunu vermiş olur. Sakarya'nın Arifiye ilçesinden geçilirken "Ada yolu kestane / Amanın dökülür tane tane" sözleriyle başlayan Bolu yöresine ait "Ada Yolu Kestane" türküsü[340] söylenir. Peşi sıra söylenen türkü Burdur yöresine ait olduğu bilinen "Kahve Yemen'den Gelir" türküsüdür.[341] Bir oyun havası olan bu türkünün şiirdeki bazı mısraları şair tarafından değiştirilmiştir. Gurbete yavaş yavaş alışmaya başlayan şairin bir sonraki durağı Düzce'dir. "Düzce yolu düz gider / Aman bir edalı kız gider" mısraları Elazığ yöresine ait "Saray Yolu İncedir" türküsünden[342] hareketle söylenmiştir. Bolu'ya gelindiğinde Köroğlu'nun Bolu Beyi'ne karşı söylediği sözlere yer verilir. Köroğlu'nun iki şiiri de türküye dönüştürülmüştür:

"Benden selam olsun Bolu Beyi'ne,
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır;
Ok gıcırtısından, kalkan sesinden,
Dağlar seda verip seslenmelidir."

"Hemen Mevlâ ile sana dayandım,
Arkam sensin, kalem sensin, dağlar hey!"[343]

Yolculuğuna devam eden şair Reşadiye gölüne vardıklarında bir efkâra kapılır ve farklı sanatçılar tarafından yorumlanan Eskişehir yöresine ait "Akşam Oldu Yine Bastı Kareler." türküsünü[344] söylemeye başlar. Ibrıcık köyüne gelindiğinde şair ve kahveci arasında geçen konuşma şairin dertlerinin tazelenmesine sebep olur.[345] Sevdiğinin hasretini çeken şair Samsun yöresinden "Çarşamba'yı Sel Aldı" türküsünü[346] mırıldanır:

"Uy neyimiş neyimiş, aman aman,
Kaderim böyle imiş,

[339] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 84.
[340] Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s.173.
[341] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, s. 497.
[342] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, s. 673.
[343] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri,* edt. Murat Yalçın, s. 86. Ayrıca Köroğlu'na ait ilgili mısraların türkü olarak ele alındığı kitaplardan biri bkz. Hüseyin Seçmen, *Köroğlu Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Deniz Kitaplar Yayınları, 1. Baskı, s. 214, s. 232.
[344] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, s. 21.
[345] Ibrıcık bugün Ibrıcak olarak bilinen Karabük ilinin Yenice ilçesine bağlı bir köydür. Şiirin yazıldığı tarih 1945'te Karabük, Safranbolu'ya bağlı bir bucak iken 1953'te Zonguldak'a bağlı bir ilçe olur. 1995'te ise Türkiye'nin 78. ili yapılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.karabuk.bel.tr/icerik.asp?i_id=38
[346] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, s. 209.

Yâr üstüne yâr sevmek, aman aman,
Ateşten gömleğimiş."[347]

Zonguldak ile yolculuk son bulur. Türküler hatıralarla birleşir, şairin yol arkadaşı olur. Zaman zaman gidilen yerlerdeki sosyal yaşantıdan da izler taşıyan bu uzun şiir yıllardır söylenen türkülerle okuyucudaki etkisini arttırmaktadır.

Orhan Veli Kanık'ın içerisinde türkülerden izler barındıran "Gelirli Şiir" şiirinin ilk mısrası "İstanbul'dan ayva da gelir, nar gelir" sözleriyle başlar. Aynı mısra Nevşehir yöresine ait "Taşa Çaldım Ayva ile Narımı"[348] türküsünde yer alır. Şiirin devamında gelen mısralar ise yine türkü tadındadır fakat şairin kendi cümlelerinden oluşmaktadır:

"İstanbul'dan ayva da gelir, nar gelir,
Döndüm baktım, bir edalı yâr gelir,
Gelir desen dar gelir;
Gün aşırı alacaklılar gelir.
Anam anam,
Dayanamam,
Bu iş bana zor gelir."[349]

Şiirlerinde türkülere sık sık yer verdiği görülen şairin yakın arkadaşı Melih Cevdet Anday, Orhan Veli Kanık'ı anlatırken onun musikiye başlamak gibi bir isteğinin olduğunu dile getirir. Melih Cevdet Anday şairin bu isteğini şiirin ona veremediği "daha dolgun bir saadet"i musikide bulacağına inanma arzusu olarak değerlendirir.[350]

Necip Fazıl Kısakürek'in "Canım İstanbul" şiirinin üçüncü bölümünde Üsküdar ele alınır. Çamlıca tepesinden görülen manzarasıyla, deniziyle, ahşap konakları ve yalılarıyla güzelliğini gizleyemeyen semt, güneşin batışıyla da ayrı bir görüntüye kavuşur. Camlarından alevler çıkıyormuşçasına kızıla bürünen semtin konaklarından bir ses duyulur. Cumbalı odalarda tanbur veya ud gibi doğuya has bir enstrümanla çalınan bir şarkı vardır ki bu şarkı Üsküdar'la özdeşleşmiş olan "Kâtibim"[351] şarkısıdır. Bu şarkı bugün de dillerden düşmeyen, unutulup gitmemiş şarkılardan biridir:

"Her akşam camlarında yangın çıkar Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir "Kâtibim"i...

[347] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 88.
[348] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, s. 739.
[349] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 143.
[350] Melih Cevdet Anday, *Kalabalığın Şiiri*, haz. Yalçın Armağan, s. 103.
[351] (Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, s. 764.

Kadını keskin bıçak,
Taze kan gibi sıcak...
İstanbul,
İstanbul..."[352]

Necip Fazıl Kısakürek'in hece ölçüsüyle oluşturduğu şiirleri bestelenmeye oldukça müsaittir. Selçuk Küpçük, Necip Fazıl'ın bestelenen şiirleri hakkında yaptığı çalışmada şairin şiirlerinin 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında yoğun bir şekilde bestelenmeye başladığını dile getirir. Ergün Ekşi, Aykut Kuşkaya ve Funda Arar tarafından bestelenen "Kaldırımlar" şiiri Necip Fazıl'ın en çok bestelenen şiiridir.[353] Necip Fazıl'ın "saf çocuğu masum Anadolu'nun" şeklinde nitelendirdiği Sakarya'yı milli bir ruhla anlattığı "Sakarya Türküsü" şiiri 2018'de düzenlenen Necip Fazıl Ödülleri töreninde bestecisi Yücel Arzen ve ekibi tarafından seslendirilmiştir.

Attilâ İlhan, *Duvar* kitabında yer verdiği "Marianne" şiirinde Almanya'nın Fransa'yı işgali sırasında Paris'teki yaşantıyı tasvir eder. Bu karanlık atmosferde şehirden yükselen "Priére Sans Espoir"[354] şarkısının keyif vermediğini "eski nur beldesi paris karanlık şehir / dudaklarda solan hazin bir tebessüm / yıldızlara serenad serenad- sans espoir / eğlenmiyor emsalsiz kemanlar artık"[355] mısralarıyla dile getirir. Şairin Paris'e dair yaşantısından hareketle yer verdiği bir diğer şarkı "Les Grands Boulevards"[356] türküsüdür. Şair, şiire dair yaptığı açıklamada Hannelise'nin Alliance Française'den tanıdığı bir kız arkadaşı olduğunu söyler, Hannelise ile zaman geçirdikleri esnada Yves Montand'ın söylediği "Les Grands Boulevards" türküsü yeni çıkmıştır ve neredeyse tüm kahvelerde otomatik pikaplarda çalmaktadır.[357] Hâtıralarından hareketle şu mısraları kaleme alır:

"yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise
yağmur gözlerinden çıkıp gelecek
bir öğle sonu paris'te hannelise
bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar"[358]

[352] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 167.
[353] Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" şiiri dışında bestelenmiş çok sayıda şiiri vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selçuk Küpçük, "Necip Fazıl'ın Bestelenen Şiirleri", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 315-318.
[354] https://en.wikipedia.org/wiki/Till_(song)
[355] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 138.
[356] https://fr.wikipedia.org/wiki/Discographie_d%27Yves_Montand
[357] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 83.
[358] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 41.

Belâ Çiçeği kitabının "Mâhur Sevişmek" bölümünde yer alan şiirlerde Türk musikisinin yansımaları görülmeye başlar. Attilâ İlhan, Türk musikisine duyduğu sevginin başlangıcını şu sözlerle açıklar:

> "teşvikiye'de, göknar sokağı'nda, minnacık bir çatı katında oturuyordum. Henüz bekarım, minnacık bir radyom var. Akşamüstleri, kurtlar sofrası'na çalışmaya başlamadan, en büyük keyfim çay içip 'incesaz' dinlemek! türk musikisini gecikerek sevdiğimi yazmışımdır. yakın tarihimize değgin çeşitli eserleri okumaya daldığım o tarihlerde, birer ikişer klâsik türk bestecilerini de keşfediyor; ufak ufak, çeşitli makamkarın ritim özelliklerini ayırmayı öğreniyordum. bunun şiirime yansımaması düşünülmezdi. öyle de oldu."[359]

Divan şiiri ve Divan musikisinin etkisiyle yer verdiği şiirlerinin ilki "Emirgân'da Çay Saati"dir. Şiirde "nedîm'den yansıması tatyos efendi'ye / tenhâ bir genç kız sesiyle hicazkâr'ın"[360] mısralarıyla İstanbul'da duyulan musikiye yer verilir. Şair aynı bölümde yer alan "Yarının Başlangıcı" şiirinin dördüncüsünde türkülerin insanı güçlendirdiğine dikkat çeker. 27 Mayıs ülkücülerine adanan bu şiirde şehirdeki öğrenci isyanlarına yer verilir. Şair kendini güçsüz hissettiğinde türkülere sığındığını şu mısralarla dile getirir:

> "limanda bir geminin demir saldığı duyulur
> o saat yanıbaşımda olduğunuzu anlarım
> ulu nehrin için için akması gibi
> için için türküler söylediğimiz olur
> gazi sakarya'nın akması gibi
> şanlı sakarya'nın
> istiklâl marşı'nı ve plevne şarkısını söyleriz
> mustafa kemal'in dağ başını duman almış şarkısını
> sonra şiir faslı gelir"[361]

Bölüme adını veren "Mâhur Sevişmek" şiiri de Osmanlı zamanlarını hatırlatan bir Divan musikisi tadındadır: "zannım bu ki bu mehtâb sonuncu mehtâbımdır / sonuncu sevişmemiz âsûde çamlıca'da / bir mermi çizgisiyle her şey yıkılsa da / derûnumdaki hâlâ o mâhur şarkıdır"[362] Bölümün son şiiri olan "Ferdâ" şairin Türk musikisiyle Divan şiirinin sesini çağdaş bir bileşimde eritme deneyimi olma özelliği taşır.[363] 27 Mayıs olaylarını işlediği şiirde Tanburî Cemil Bey'e ve sûzidilâra makamına gönderme yapılır.

[359] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 132-133.
[360] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 77.
[361] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 94.
[362] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 107.
[363] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 136.

Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek* kitabının "Şehnaz Faslı" bölümünde *Belâ Çiçeği*'ndeki tavrını sürdürür. Bakî'nin, Şeyh Galib'in, Naili'nin şiirlerini teybe kaydederek tekrar tekrar dinlediğini dile getiren şair, şiirlerde yakaladığı görkemli sesi "Şehnaz Faslı" bölümündeki şiirlerine yansıtır.[364] Bölümün ilk şiiri "Dersaadet"te Osmanlı döneminin son zamanlarında şehirde yankılanan nişabürek şarkılarından, çâresaz operetinden bahsedilir. "Eski Rumeli" şiirlerini şair özellikle Türk sanat musikisiyle makamların iç içe geçmesine dikkat ederek oluşturduğunu söyler.[365] Bu makamlar nişabürek, şatarabân, ferâhnâk, hüzzâm, nev'eser ve hicazkârdır. Makamla şiirin iç içe geçtiği bir kısım şu şekildedir:

> "hangi piyanoya şöyle oturacak olsam
> hemen tatyos efendi'nin sultân-i yegâh semâîsi
> dalları kıran kayısılar bahçelerde
> tırnova'da akşam
> uzak dağlara çekilmiş bütün çeteler
> içimde yorgun bir saat çalıyor
> (hüzzâm)"[366]

"Müjgan'a Aşk Şarkıları" şiirinin dördüncüsü de Osmanlı zamanındaki Boğaz eğlencelerinde musikinin önemini hatırlatır niteliktedir: "akşam kılıçlar düşürdüğü ayın ışığından boğaz'da / müjgân mıdır bir uzak gülümsemek midir sazda / ferahnâk'ta iyimser kötümser çarçabuk hicâz'da / müjgan mıdır sevilmek yanlış anlaşılmak mı biraz da"[367] "Müjgan'a Aşk Şarkıları"nın birinci şiiri Rüştü Şardağ tarafından bestelenmiştir.[368]

1973'te yayımlanan *Tutuklunun Günlüğü*'ndeki "İncesaz" bölümü şiirleri şiirle musikinin birleşmesinden doğar. Şairin bu bölümde yer alan şiirlere dair yaptığı açıklama şu şekildedir:

> "tutuklunun günlüğü'ndeki incesaz bölümünü yazdığım sıralar, 12 mart sonrasının bunalımlı günleriydi, onun için de şiirlerin bütününe hem o bunalımın karamsarlığı, hem de o ara günlük bir gerçek halinde duyulan ölüm düşüncesi egemen oldu. Türk musikisi makamlarından en çok sevdiklerimin, biraz da ritimlerinden esinlenerek yazılmış şiirlerdir. İçerikleri bir yandan kişisel diyalektiğin getirdiği çelişkileri, bir yandan geleneksel şarkı düzeninin rindliğini, bir yandan da çağdaş -o günler için belki de güncel- sorunların heyecan ve üzüntülerini kapsar."[369]

---

[364] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 116.
[365] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 117.
[366] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 72.
[367] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 78.
[368] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 118.
[369] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 144.

Bölümde yer alan tüm şiirlerin başlığı bir Türk sanat müziği makamının adıdır. İlk şiir "Ferâhfezâ"da İzmir akşamlarında çalınan tambur ve kanûnla Nedim şarkıları Körfez'de yankılanır. Bir diğer şiir "Mahûr" 12 Mart olaylarının ardından yazılır. Şiirdeki "şenlik dağıldı bir acı yel kaldı bahçede yalnız / o mâhur beste çalar müjgân'la ben ağlaşırız / gitti dostlar şölen bitti ne eski heyecan ne hız / yalnız kederli yalnızlığımızda sıralı sırasız / o mâhur beste çalar müjgân'la ben ağlaşırız"[370] mısraları dilden dile dolaşmaya başlar. Şair bu şiirini 12 Mart sonrası kahrının en belirgin şekilde ifade ettiği şiir olarak nitelendirir.[371] Bu şiirin ilk beşliği ve "Sultan-ı Yegâh" şiirinin ilk beşliği Ergüder Yoldaş tarafından bestelenir, Nur Yoldaş tarafından seslendirilir. Uzun bir süre sonra da "Mahûr" Ahmet Kaya tarafından tekrar bestelenir ve seslendirilir.[372]

Korkunun Krallığı kitabının "İncesaz" bölümünde yer alan şiirler de aynı damardan beslenir. Boğaz, Türk edebiyatında mehtap ve musikinin birleştiği mekândır. Murat Koç, Boğaz'ın Türkler için ayrı bir medeniyet olduğunu dile getirir.[373] Adlarını bir önceki kitapta olduğu gibi Türk sanat müziği makamından alan şiirlerin birincisi olan "Şehnâz" da yer alan "sonbahar kuşları teker teker terkettiler boğaz'ı / o mızrap aynı yorgun tereddütle yoklardı şehnâzı"[374] mısralarını Yakup Çelik geleneğin, zevk dünyasının bozulmaya başlaması olarak yorumlar.[375] Boğaz artık eskisi gibi şarkılarla anılmamaktadır. İkinci şiir olan "Hüzzam"da İstanbul, hüzün ve yalnızlık duygularıyla birleşir:

> "uzak boğaz'daki udun gittikçe hüzzam dalgınlığı
> gecikmiş duygu depremlerinin usulca kımıldandığı
> insanların ömürleri boyunca bilmeden yaşadığı
> en büyük sevgi ölmek midir içlerisıra taşıdığı
> sevgiliden sevgiliye aktarıp asla anlayamadığı
> boğucu sevgi kementleri balta gibi tutkular"[376]

Şair Türk musikisinin inceliklerini şiirleriyle birleştirerek geçmiş ile bugünün sentezini yapmayı amaçlar. Ulusal sentez düşüncesine sahip olan şair bu fikrin pek çok alanda olduğu gibi edebiyatta da uygulanması gerektiğini böylelikle ortaya koyar.

---

[370] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 83.
[371] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 145.
[372] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 145-146.
[373] Murat Koç, *Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları Ömrün Gecesinde Sükût*, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 121. Ayrıca Boğaziçi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Koç, *Yeni Türk Edebiyatı'nda Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005.
[374] Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2018, s. 73.
[375] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 192.
[376] Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı*, s. 74.

2.5. Şehir ve İnsan

Şehirlerin mimarı olan insanların ihtiyaçları doğrultusunda şehirler günden güne farklılaşır. Her insan var olduğu süre içerisinde hem şehirleri etkilemeye hem de şehirlerden etkilenmeye devam eder. Bugünün şehirleri modernleşmenin etkisiyle insanların toplu bir halde yaşayarak yoğun kalabalıklar oluşturduğu mekânlardır. Din, dil, ırk, cinsiyet, yaş, statü ve kültür farklılıkları karmaşık bir yaşantıyı beraberinde getirir. Şehirliler doğal bir yaşamın dışında yaşamaya mecbur kaldığından kırsal kesimdekilerle fikri ve hissi olarak ayrılır, davranışları ve hayalleri süratli bir değişim geçirir.[377] Bu değişim modern yaşamın getirdiği hızdan ileri gelir.

Sosyoekonomik açıdan şehir, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük hayatı etkilediği yerleşme merkezi kabul edilebilir.[378] Şehirlerin gerek fiziki yapısı gerekse sosyal yapısı insanları psikolojik yönden etkiler. Ekonomik ve sosyal anlamda refah artarken şehir ve insan kimliğinde birtakım değişiklikler meydana gelir. Değişime ayak uydurmaya çalışan birey kimlik yitimine uğrayan şehirde gelenekten uzaklaşma ve bireyselleşme yoluna girer.

Ekonomik, sosyal, kültürel faaliyetler ve aktiviteler şehirli insanların yaşayışlarının bir parçasıdır. Kalabalık insanı daimî bir iletişim halinde olmak zorunda bırakır. İhtiyaçların giderilmesi iletişimin devamlılığına bağlıdır ancak insanların iyi ve kötü yanlarını ortaya çıkarabilecek nitelikte olan şehirler, toplumda dışlanan, yalnızlaşan bireyin ortaya çıkmasına sebep olur. Şehirler insanların iç dünyasını pek çok yönden etkileyen kompleks mekânlardır. Şairler de yaşadıkları, gördükleri, hakkında bilgi sahibi oldukları şehirleri şiir malzemesi haline getirerek kullanabilir. Mehmet Narlı, şairlerin şiirlerinde şehirlerin kimi zaman olumlu bir bakış açısıyla ele alındıklarını kimi zamansa kötülendiklerini dile getirir. Bu noktada Mehmet Narlı, şairlerin modernizm karşısında gösterdikleri tutumun altını çizerek bazı şairlerin modernizme insanın doğası gereği bir gereklilik olarak yaklaştığını; bazılarınınsa modernizmi hafızaya ve ruha yapılan bir saldırı şeklinde nitelediğini belirtir.[379] Tutum her nasıl olursa olsun şehir insanla varlığını devam ettirir, değişen dünyada insan da hayatını devam ettirebilmek adına şehirdeki olanaklardan yararlanmak zorundadır.

---

[377] Ayşe Koçak Işık, *Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 94.
[378] Ruşen Keleş, Artun Ünsal, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 2.
[379] Mehmet Narlı, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", s. 158.

2.5.1. Şehir Kimliğinin İnsan Davranışlarına ve Fikirlerine Yansıması

İçinde yaşanan şehir kendine has özellikleriyle insan davranışlarını etkilemektedir. Korunan değerlerin yanı sıra değişen/yeni değerlerle yetişen insan belli bir yaşa geldiğinde kendi kimliğini kazanır. İnsanın gelişimi yaşadığı süre boyunca devam eder, bu yüzden insan hayat boyu değişen/yenileşen dünyaya ayak uydurmak zorunda kalır. Dolayısıyla şehrin kimliğinde meydana gelen her değişim insanların da yaşayışını etkiler. Gerek davranışlarda gerek fikirlerde görülen değişimler şairlerin mısralarına da yansır. Bu mısralardan hareketle geçmiş zamandaki yaşantı gözlemlenebilir, önceki nesillerden bu yana değişen gelenekler, değerler ve görüşler hakkında yorumlar yapılabilir.

Ziya Osman Saba'nın "Yokuş" şiirinde yaşadığı şehirde aynı duyguları paylaştığını düşündüğü, onun halinden anlayacak insanlara derdini dökmek istediği görülür. "Şair hayatının akışını her gün aynı yokuşu inip çıkmaya benzetir."[380] İstanbul'un içinde yaşam kaygısı taşıyan insanlar her gün işlerine gidip gelmektedir ve kimilerinin sorunlarının ortak olduğu düşünülebilir. Şair bu şiirinde etrafındaki insanların davranışlarını gözlemlemekle kalmayıp neler düşündüklerini de merak eder ve etrafındaki insanlarla benzerliklerini dile getirmeye çalışır. Kalabalık şehir yaşantısı içerisinde çeşitli işlerde çalışan insanlar benzer kıyafetlerle şairin karşısında durmaktadır. İnsanların bu benzerlikleri sadece dış görünüşte kalmaz, şair bu şehirde yaşayan insanların içinin de bir olduğunu dile getirmektedir. Şaire bu yorumu yaptıran, şehrin kimliğinin o şehrin insanlarına yansımasıdır:

"Vapurda karşıma,
Tramvayda yanıma oturan.
Benim gibi dalgın, sessiz,
Ümid eden, hayal kuran.

Bakarım yüzlerinize, üstünüze, başınıza,
-Yaz kış beraber-
Şapkanız şapkama, kunduralarınız
Kunduralarıma benzer.

Yaka numaralı biletçi!
Üniformalı polis!
Aldırma dışımıza

[380] Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, s. 43.

Birdir içimiz..."[381]

Ziya Osman Saba şehirde yaşamını devam ettirmek zorunda olan insanların mücadelelerine "Eller", "Herkes Bir Türlü", "Alışmak" şiirlerinde de yer verir. Kimi zaman hırsın gözü bürüdüğü mekânlar olarak anlatılan şehirde insanlar "ev bark yıkan, pusu kuran, hak yiyen" varlıklara dönüşür. "İnsanlar" şiirinde şehirdeki insanları bu kelimelerle niteleyen şair insanların bu hale gelmesinin sebebini sevgi duygusundaki eksikliğe bağlar. "Biz İnsanlar" şiirinde kin, nefret, garez ve şiddet duygularıyla hareket eden insanlar için Allah'tan yardım diler.

Şehrin sokakları sadece yaşam kaygısıyla koşuşturan insanlarla dolu değildir. "Hayat Cümbüşü" şiiri insanların bayram havası içerisinde mutlu mesut sokaklarda, sahillerde dolaştığı anları yansıtmaktadır:

"Yollar geçilmiyor çocuk arabasından,
Gezinenlerle dolu deniz kıyısı,
Sevdalılar tutuşmuşlar el ele,
Bir delikanlı, kolunda nişanlısı.
Aşk fısıltısı, yaprak hışırtısı...
...
Şu bayram şuracıkta, şu hayat cümbüşü;
Ne varsa göreceğimiz, baharı, güzü,
Her saadet senin altında gökyüzü!.."[382]

"Dilek" şiiri başlığından da anlaşılacağı gibi şairin sokaktaki insanları görmek istediği şekilde anlattığı ve anlatırken sosyal hayattan bahsettiği şiiridir. Lüks bir hayat yaşamamış olan şair "özellikle küçük imkânlarla yaşamak zorunda kalanların hiç olmazsa bahar mevsiminde, mevsimin güzelliğine uygun olarak mesut olmasını ister."[383] İnsan sevgisini en derin hislerle yaşayan şair "Sizler İçin" şiirinde duygularını ve düşüncelerini kâğıda dökmesinin sebebini anlatırken de orta halli sıradan bir insan olduğunu vurgular. Şehir yaşantısı ve sosyal hayat şiirde şu mısralarla aktarılır:

"Mesut olmuş görmek isterdim hepinizi...
Bu bahar gününde, dertliyi, ümitsizi.
Terfi etmiş memur, sınıf geçmiş öğrenci,
Kadını, erkeği, yaşlısı, genci,
Bir bayram sevinciyle, kol kola, sokaklarda.

[381] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 164.
[382] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s.74.
[383] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s.159.

Su başlarında, ağaç altlarında, parklarda
Sevgililer, baş başa, muratlarına ermiş.
Çocuklar, el ele, bir halka oluvermiş.
Görmek isterdim camlardan, odalarda oturmuş,
Radyoyu açmış, küçük bir sofra kurmuş.
Yol, meydan, dere, tepe, dağ, bayır, kır...
Vapurlar, limanlarda yola çıkmaya hazır.
Gazinolar, plajlar, sinemalar açık.
Her dilden bir şarkı, her dudakta bir ıslık.
Ne yoksul ahı ne dul hıçkırığı ne hasta iniltisi,
Mesut olmuş görmek isterdim hepinizi!.."[384]

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Oğlum Mehmed'e Büyük Şehirleri Takdim Ederim" şiirinde büyük şehirlerle küçük şehirlerin kıyaslandığı görülür. Küçük şehirlerdeki samimiyetin büyük şehirlerde bulunamadığına dikkat çeken şairin bu şiirini Melih Erzen şehirdeki binalarla insanlar arasında ters bir orantı olduğuna dayanarak değerlendirir, şehir büyüdükçe insanlar küçülür ve mutsuz hale gelir.[385] Şiirde büyük şehrin insan davranışlarına kazandırdığı olumsuz etkiden bahsedilir. Küçük şehirlere göre etraflarında daha çok insan olan ve bu sebeple birbirlerini daha az tanıyan insanlar arasında yalan söylemek sık rastlanan bir durum haline gelmiştir. Sokaklar birbirlerinin yüzlerini tanımayan insanlarla doludur, insanlar komşularından bile habersizdir. Şairin oğluna tavsiyesi büyük şehirlere bağlanmaması gerektiği yönündedir.

Orhan Veli Kanık, "Kapalı Çarşı" şiirinde bahsi geçen mekânı insanla bir arada ele alır. Kapalı Çarşı, insanların hikâyelerini saklayan kapalı bir kutu imgesine dönüştürülmektedir. Çarşı içindeki her nesnenin geçmişe dair bir hikâyesi vardır. Bunlardan biri "Ablamı tanımazsın, / Hürriyete gelin olacaktı, yaşasaydı; / Bu teller onun telleri, / Bu duvak onun duvağı işte."[386] mısralarıyla somutlaştırılır. Şehir her insanı hikâyeleriyle içinde barındırır ve zaman zaman bu hikâyeleri başkalarına yansıtır. Şehir de tıpkı Kapalı Çarşı gibi kimi zaman gün yüzüne çıkacak hikâyelerin hazinesiyle dolu kapalı bir sandıktır.

Orhan Veli Kanık'ın "Altındağ" şiirinin üst kısmında bulunan açıklamada Ankara'nın fakir mahallelerinden biri olan Altındağ sakinlerinden ikisinin rüyasına yer verileceği dile getirilir. Bunlardan birincisi geçimini temizliğe giderek kazanan bir

[384] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s.159.
[385] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 184.
[386] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 102.

kadının, ikincisi ise lağımcılık yaparak karnını doyurmaya çalışan bir adamın rüyasıdır. Bu rüya bahsi geçen kadının geliri iyi bir adamla evlenip şehre yerleşme hayali kurduğu izlenimini uyandırır. Artık sabahları temizliğe gitmek yerine elden düşme bir arabayla da olsa Kızılay Bahçesi'ne gidilecektir. Şehir çocuklara bile çocukluğunu yaşama imkânı sunmaktadır. Rüyasına yer verilen kadının istekleri şiirde şu şekilde sıralanır:

"Biri bir koca görür rüyasında;
Yüz lira maaşlı kibar bir adam.
Evlenir, şehire taşınırlar.
Mektuplar gelir adreslerine:
Şen Yuva apartımanı, bodrum katı.
Kutu gibi bir dairede otururlar.
Ne çamaşıra gidilir artık, ne cam silmeye;
Bulaşıksa kendi bulaşıkları
Çocukları olur, nur topu gibi;
Elden düşme bir araba satın alınır.
Kızılay Bahçesi'ne gidilir sabahları;
Kumda oynasın diye küçük Yılmaz,
Kibar çocukları gibi."[387]

Orhan Veli Kanık, bu şiirinde kırsalda yetişen insanın gözünden şehir insanını anlatmaktadır. Genellikle şiirlerinde şehirdeki küçük insanın yaşantısına değinerek onun yaşadığı zorlukları dile getiren şair, bu şiirde şehri yaşanan zor koşullar altında rahatça nefes alınabilecek bir mekân olarak ele almaktadır. Şiirde rüyasına yer verilen kişiyle aynı düşüncelere sahip pek çok insan zamanla kırsaldan şehirlere göç etmiştir. Dönem eserlerinden hareketle yapılan göçlerin ardından herkesin hayal ettiği yaşantıyla karşılaşmadığı gerçeğine ulaşılabilir. Mehmet H. Doğan, şiirlerinde kıyıda köşede ezilmekte olan insanın yaşamını gözler önüne seren Orhan Veli Kanık'ın insanı tanımaya ve tanıtmaya çalıştığının altını çizer. Şairin bu tutumunu insana acımaktan öteye geçip gariplikten uzaklaşmak olarak değerlendirir.[388] Nitekim Orhan Veli Kanık şiire getirdiği yeniliklerle kendinden sonraki şairleri de etkiler, acıma duygusu yerini insanı olduğu gibi tanımaya bırakır.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki insan onun kişiliğinden izler taşımaktadır. Şairin kardeşi Selma'nın ve dedesinin vefatı daha küçük yaşta ölümle tanışmasına yol

[387] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 109.
[388] Mehmet H. Doğan, "Orhan Veli", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 730-731.

açar.[389] Babasının sorumsuzluğu ve annesinin çaresizliği şairin psikolojisini etkiler ve hayata bakışını şekillendirir. Ali Haydar Haksal, ondaki metafizik ürpertinin, gerilimin çocukluğundan beri var olduğunu ve bu duyguların eserlerinde leitmotive dönüştüğünü söyler.[390] Şairin hayatı boyunca kurtulamadığı vehim ve şüphe onun insanlara bakışını, olayları algılayışını, dikkatini ve sezisini etkiler.[391] Şehri ve şehirdeki insanı ele aldığı düşüncelerinde de ürperti, korku ve gerilim birer leitmotiv halindedir:

"Azap kuleleri, cüceleşmiş devlerin;
Kör mazgallarında raksı var alevlerin.
Öyle evcikler ki, tepesinde evlerin,
Kopuyor içinde görünmez facialar,
Bacalar"[392]

"İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler...
Üstüme camlarını, hep simsiyah dikiyor;
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler."[393]

Necip Fazıl Kısakürek, Abdülhâkim Arvâsi'ye bağlanmadan önceki yaşantısını hayatının ilk dönemi olarak adlandırır. Büyük bir buhran içerisinde geçen bu döneminde şehir "Kaldırımlar" şiirinde anlatıldığı üzere karanlıklarla doludur, daracık sokaklardan ibarettir ve insan soğuk evlerle kuşatılmıştır. Korku ve vehim de şairin peşini bırakmaz, şehrin bacaları birer cine dönüşür ve şair korku dolu bu şehirde bir hayaletten farksızdır.[394] Şairin ruh hali onun şehri karanlıklar içinde algılamasına yol açsa da bundan kaçmak için yine şehre sığınır. Beyoğlu'ndaki hayat Necip Fazıl Kısakürek'i kendisine çeker ancak ruhi bunalımlarına çare olmaz.[395] Şehirdeki yaşantı böylece onun zamanla değişecek fikirlerini etkileyecek önemli bir etken haline gelir.

Necip Fazıl Kısakürek'in çocukluk yılları Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi altında geçer. Suat Ak, Birinci Dünya Savaşı'na şahit olan neslin iman ve inkâr arasında topyekûn bir muhasebe ile yaşamak mükellefiyetini üstlendiğini dile getirir.[396] Nitekim şair hem yaşadığı şahsi bunalımlar hem de sosyal ve siyasi birtakım mücadeleler etrafında

[389] Necip Fazıl Kısakürek, *Konuşmalar*, Büyük Doğu Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2017, s. 154.
[390] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 69.
[391] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 9.
[392] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 162.
[393] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 157.
[394] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 16.
[395] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 13.
[396] Suat Ak, *Necip Fazıl ve Büyük Doğu-Sosyal, Siyasi Mücadele Tarihi*, Büyüyenay Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 24.

şiirini şekillendirir. Anadolu'da kısa sürelerle bulunsa da bir büyük şehir insanı olan Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki insanın da mücadeleden uzak olması beklenemez. Şair gençlik yıllarında sanatkârın topluma müdahalesini kabul etmeyen ve sosyal, siyasî bir görüşe sahip olmaması gerektiğini savunan bir düşünce içerisindeyken 1936'dan sonra sanatkârın içindeki ışıkları topluma aksettirmesi gerektiğini dile getirir.[397] Ömrünün sonuna kadar da fikirlerini yeri geldiğinde büyük bir öfke ile topluma aktarır.

1939'dan sonra toplumsal bir mücadele içine giren Necip Fazıl Kısakürek, toplumun kurtuluşunu İslam'ın kaideleri ve değerlerinde bularak şehirdeki insanı da mücadelesine dahil etmek ister. Şehir içinde karanlıkta kalan insanı harekete geçirmek arzusunu taşır. Recep Duymaz mücadele için yapılan davetin asıl muhatabının gençler olduğunu ifade eder.[398] Bir devrim insanı olarak bilinen şairin mücadelesi sadece siyaset ile kısıtlı değildir, o düşüncelerinin sosyal hayatı da etkilemesini ister. İslam düşüncesi ve medeniyeti doğrultusunda şekillenen düşünceleriyle insanları "Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!"[399] nidalarıyla uyarır. Yeni dünya karşısında insanın hakikatten uzaklaşmamasını öğütler. Şehir, insanı insan yapan yanların yitirildiğini simgelemektedir.[400] "Durum diye bir lâf var, buyurunuz size durum; / Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum! / Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey, / Benim adım Bay Necip, babamınki Fazıl Bey; / Utanırdı burnunu göstermekten sütninem, / Kızımın gösterdiği, kefen bezine mahrem."[401] mısralarında yenileşen neslin değişen değer yargılarını eleştirir, aslı kaybetmemenin mücadelesini verir.

Şehir içinde nefsin kolay kabullendiği yaşantı yerine çetin bir mücadele ile geleceğe yön vermek niyetinde olan şair "Aman" şiirinde modern yaşamın şehir yaşantısına getirdiklerinden hareketle memleket insanının düştüğü içler acısı durumu dile getirir:

> "Aman efendim, aman!
> Galiba Âhir Zaman!
> Manzarası yurdumun
> Tufan gününden yaman!
> Göz görmez aydınlıkta;

[397] Suat Ak, *Necip Fazıl ve Büyük Doğu-Sosyal, Siyasi Mücadele Tarihi*, s. 26.
[398] Recep Duymaz, "Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Dava ve Toplum", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 235.
[399] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 406.
[400] Köksal Alver, "Necip Fazıl Şiirinde Şehir", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 265.
[401] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 406.

Âsümanedek duman.
Yer dumanmış ne çıkar,
Duman dolu âsüman.
Türk evi delik deşik;
Yıkık dökük hânüman
...
Beyinler zıpzıp kadar,
Mideler koskocaman.
Aziz fikir buğdayı,
Katıra mahsus saman
Boş lâf, hep dalga dalga;
Uçsuz bucaksız umman.
...
Kutsal kitaptır fuhuş;
Ahlâk, okunmaz roman.
Tarih, kontra gerçeğe;
Hürriyet hakka düşman.
Millete kasdedenin
İsmi millî kahraman.
Yere batsın bu dünya,
Bu dünyadan hayr uman!"[402]

Necip Fazıl, kendi inancına ve ideallerine yabancılaşan, ahlakı ayaklar altına alan, hakikati görmezden gelerek davasından vazgeçen, yozlaşan cahil ve kaba insana karşı bir duruş sergilese de umudunu kaybetmeden eleştirdiği aksaklıklara çözümler sunar, insanları bu derin gaflet uykusundan uyandırmak ister. Bunu hem şiirleriyle hem de aralıklarla kapatılsa da Türk basınının önemli bir yayın organı olan Büyük Doğu dergisindeki yazılarıyla gerçekleştirmeye çalışır.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde istasyon, iskele ve mezarlık şehrin dışında çizilir ve farklı bir mekâna yolculuğu çağrıştırır.[403] Gerçekte şehirle iç içe olan bu mekânlar şiirlerde ölümle bütünleşir. İstasyondaki tren, iskeledeki vapur birer metafordur. Şehirden uzaklaşmak için bu uzak yolculuğa çıkmak yok olmak anlamına gelir. Dolayısıyla insan hem şehrin yarattığı sorunlarla hem de ölüm gerçeğiyle yaşamasını öğrenmelidir. Necip Fazıl Kısakürek'in *Çile* kitabının "Şehir" bölümünde yer alan ve ölümü hatırlatan şiirlerden biri "İstasyon"dur. Şehir içinde yolculukların yapıldığı

[402] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 426-428.
[403] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, s. 644.

bu mekânlar şaire "boş günlerin usancı"nı hatırlatan mekânlardır. Uzun bir yolculuğa çıkmayı bekleyen insanların derin düşüncelere dalabileceği bu yerlerde duyulan çan sesi şehirden gitme vaktinin geldiğinin habercisi niteliğindedir. Şiirde tren istasyonları hem ayrılığı hem de ölümü hatırlatacak şekilde ele alınmıştır. Kesik çığlıklarla öten düdüklerin verdiği mesaj gidenlerin uzun zaman sonra döndüklerinde bu şehre yabancı kalacakları şeklindedir:

"Burda gelir insana,
Boş günlerin usancı.
Çalar birden kampana,
Ölüm çanından acı.

Sonra bir düdük öter,
Kesik çığlıklarla der:
Burdan bildik gidenler,
Yarın döner yabancı..."[404]

Necip Fazıl Kısakürek'in şehir ile ölümü birleştirdiği bir diğer şiir "İskele"dir. Zor bir bekleyiş içinde vapurun yolunu gözleyenler, iskelede esnemekten yorulmuş bir halde tasvir edilir. Uzaklardan görülen vapurun gelişi de tıpkı insanlar gibi yorgun ve hazindir. Zorlu bekleyişi bitirecek olan vapur iskeledekileri şehir hayatından farklı bir hayata taşıyacaktır. Şairin şehirdeki yolculuklarla ilgili mekânları ölümle birleştirmesinin sebebinin şehir içinde zorluklarla, karmaşıklık içinde yorgunluklarla dolu yaşayışın bir gün ölümle son bulacağını hatırlatmak olduğu söylenebilir.

Şair "Nur Şehri" şiirinde şehre karşı hissettiklerini dile getirirken "yüreğim yanık" ifadesini kullanır. Çarıkla konuşurcasına dile getirilen bu şiirde şairi yoran şehrin büyük oluşu değildir. Şairin ayak tabanları değil yüreği yorgundur ve bu şehri terk ederek "nur şehri" dediği yere gitmeyi arzular. Şehirdeki çileli yolculuğun sonunda Nur şehrine giden yol ise ölümden geçmektedir. "Yüreğim yanık" ve "çilekeş çarık" ifadeleri şairin hem hayatta hem de şehir yaşantısında karşılaştığı zorlukları vurgulamaktadır.

Attilâ İlhan'ın çoğu şiirinde şehir kimliği aşk duygusuyla birleşir. *Duvar* kitabının dördüncü bölümü olan "Harp Kaldırımında Aşk" kısmında yer alan şiirler insanın zor koşullarda bile kaçamadığı belki de teselli bulduğu aşk duygusu altında yazılır. O dönemde toplumcu şairler aşk şiiri yazmayı yasaklamazlar ancak kısıtlarlar. Attilâ İlhan bu temayı işleyerek toplumculara ters düştüğünün farkındadır. Şiirlerde birtakım siyasal

[404] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 163.

sloganlara yer verilse de şair bu şiirlerin sevgilisinden uzakta olan genç bir ozanın beraber olmak özlemlerini, gelecek için kurduğu düşleri yansıttığını söyler. Attilâ İlhan'ın İstanbul'u aşk ile birleştirdiği en bilinen şiirlerinden biri "Ben Sana Mecburum" şiiridir. Şairin kendini mecbur hissettiği bu aşk İstanbul'da yaşanır. Şehir bu yaşanmışlığın dile gelmiş halidir. Sevgiliyle ayrılığın anlatıldığı bu şiirde mevsim sonbahardır. Sonbaharın ve yağmurun hüznü ve mutsuzluğu çağrıştırdığı Attilâ İlhan şiirlerinden biri olan şiirde sokaklardaki gerilim bir film gibi aktarılır. Karanlıkta bulutların parçalandığı, sokak lambalarının birden yandığı mekânda şair korku içerisindedir. Fatih'te gramofonlardan yükselen seste hüzün vardır. Şehrin eski İstanbul olup olmadığı sorgulanır. Ruhsal anlamda yaşanan değişiklikler şehrin farklı algılanmasına sebep olur. Mecburiyet hissiyle yaşanan aşktan uzak kalış şairi hayal kurmaya davet eder. Geçmişte bu şehirde sevgiliyle birlikte yaşananlar, sevgilinin şu an ne yaptığına dair hayaller göz önüne getirilir ve bu durum şairi bu aşka daha da mecbur hissettirir.

Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı* kitabının "Acı Ninni" bölümünü Anadolu'daki insanların yaşantılarıyla işler. "Kadınlar Havası" şairin "memleketimin bereketli kadınları" dediği kadınların Anadolu'daki mücadelesini yansıtması bakımından önemlidir:

> "kimileri ısparta'da halı dokuyorlar
> elleriyle uykularını dokuyorlar
> bir hasene yayık dövüyor
> bir rüzgâr hasene'yi dövüyor
> zeynep yakasına çiçek takıyor
> hafız hanım mevlüt okuyor
> kimileri dersen yorgan kaplıyorlar
> kimileri eğilmiş üzüm topluyorlar
> hiçbir hâllerine kusur bulamıyorum
> uyurken açılsam üstümü örtüyorlar
> elimi yıkasam havlu tutuyorlar
> isimlerini bir bir çıkaramıyorum
> memleketimin bereketli kadınları"[405]

Attilâ İlhan'ın *Yasak Sevişmek* kitabındaki şiirler 1962-1965 arası kaldığı Paris hayatını kapsayan şiirlerdir.[406] Kitabın ilk bölümüne de adını veren "Biraz Paris" şiiri Paris'teki yaşantının oradaki yaşayanların davranışlarına olan etkisini gözler önüne serer:

[405] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 51.
[406] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 103.

"adı yağmur mu güz akşamüstü mü
uzak bir panayırda ip atlayan çocuklar
dalgalar vurdukça sarsılan mendirek
gecesi kaydı mı nedense beni arar
dilinde özürler bilerek bilmeyerek
zenciler çaldı mı cazın hali başka
çinlinin biri kendini siliyor
oturduğu yerde içtikçe eksilerek
barın camlarına orospular çiziliyor
özlem büyük korku epeyce şaka"[407]

Şiirin devamında da sokaklardaki ahlaki sorunların yansıtıldığı görülür. Paris'in üç meydanından hareketle yapılan gözlemler şair tarafından "Meraklısı İçin Notlar" kısmında anlatılır:

> "bu şiiri oluşturan üç parçanın her biri paris'te clichy'den barbes'e uzanan ünlü caddenin üstündeki üç daha az ünlü olmayan meydanın adını taşıyor. *hangi seks*'te de anlattığım bu cadde, bu meydanlar, paris'in hovardalık yaşantısında önemli yeri olan cadde ve alanlardır, günün her saatında yosmanın her çeşidini oralarda bulabileceğiniz gibi, geceleyin akla gelebilecek her türlü çapkınlık biçiminin düpedüz sergilendiğini de görebilirsiniz."[408]

Attilâ İlhan, Paris yaşantısından örneklere "Yanlışlık Balladı" ve "İki Sonbahar Kaçakçısı Dün İzmir'de Yakalandı" bölümleriyle devam eder. Bu bölümlerdeki şiirler şairin Paris'te yaşadığı gerilim dolu yaşantının akisleridir. *Tutuklunun Günlüğü* kitabındaki "Teleks" ve "Bulut Günleridir" bölümlerinde yer alan şiirlerde büyük şehir yaşantısının melankolik yanlarına yer verilir. 12 Mart olayının ardından şehirdeki siyasi baskı insanların korkularını arttırır, şehir hayatı gerilim havasıyla yansıtılır. Dünyada çıkara dayalı ilişkiler siyasi baskıları, ekonomik çekişmeleri beraberinde getirir.

1982'de yayımlanan *Elde Var Hüzün* kitabının "Drang Nach Osten" bölümünde yer alan şiirlerde şair, şehir hayatını savaşların yaşandığı dönemlerde hissettikleriyle anlatır. Bu bölümde yer alan şiirlerden "Nâkilân-ı Âsâr"da Osmanlı'nın son dönemlerindeki yaşantı şu mısralarla ifade edilir:

"dersaadet'te
sabah ezanları
hicranlı bir heyecan doğurur
mürüvvet'te
boğaziçi'nde yaz sabahları

[407] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 12.
[408] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 105.

acayip soğuktur
sis basar
çilek pembemsi mavi dumanlı sarı
işgal donanması içinde boğulur
uzak bir güverteden
dağılan bir vardiya çanı
sabah sabah
ürpertir insanı"[409]

Aynı bölümde yer alan "Raviyân-ı Ahbar" ve "Şöyle Rivayet Ederler Kim" şiirlerinde de Osmanlı topraklarındaki yaşayışla beraber Avrupalı devletlerin bu toprakları bölmek için kurdukları planlardan bahsedilir. İkinci Dünya Savaşı yılları da şehir yaşantısını olumsuz etkiler, savaşa katılma konusunda yaşanan belirsizlik insanları tedirgin eder. *Duvar* kitabında yer alan "Ağıt" şiiri de İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı huzursuz ortamda kaleme alınır.[410] Şiirde yaralı iki kişinin anlattıklarıyla oluşturulan "memleketlerine giren yabancıların / hürriyeti nasıl kurşuna dizdiklerini / nasıl dövüşüldüğünü şehir şehir sokak sokak / ne kadar kan döküldüğünü / hürriyetsever delikanlıların / yaşamak için öldüğünü"[411] mısraları geçmişte olduğu gibi gelecekte de hürriyetlerinden vazgeçmemekte kararlı insan portresini gözler önüne serer. Aynı kitabın "Şafak Vakti Dünya" bölümünde yer alan şiirleri Attilâ İlhan İkinci Dünya Savaşı Destanı olarak tanımlar. Şiirlerin tümünde savaşın yarattığı huzursuzluk şairin toplumcu yanıyla dile getirilir. *Sisler Bulvarı*'nda bu destanı yazmaya "Yeraltı Ordusu" bölümündeki şiirleriyle devam eder.[412] Büyük yıkımlara sebep olan dünya savaşında harap olan şehirlere yönelik tasvirler yapılır. Bölümün son şiiri olan "Silezya Dağları'ndan Uzakta" şiirinde kardeşini kaybetmiş bir çocuğun acısı dile getirilir. Şair bu savaşın dışında kalmış bir ülkede yaşasa da dünya barışının gerekli olduğuna dair mesajlar vermek niyetindedir. Bu niyetini "Yeraltı Ordusu" şiirinin son mısrasında "hepimiz elimizden geleni yapacağız"[413] ifadesiyle dile getirir.

2.5.2. Şehirle İnsan Arasında Kurulan Bağ

İnsan kendine ait hissettikleriyle bir bağ kurar. Şehirler de insanlardaki aidiyet hissini uyandıran unsurlardan biridir. Hem şehirlerin insanlardan etkilenmesi hem de insanların şehirlerden etkilenmesi karşılıklı bir etkileşimi beraberinde getirir ve bu bağı

[409] Attilâ İlhan, *Elde Var Hüzün*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 23. Baskı, İstanbul 2018, s. 84.
[410] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 176.
[411] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 51.
[412] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 160.
[413] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 89.

güçlendirir. Bu bağ çoğunlukla psikolojik nedenlerden kaynaklanmakla birlikte şehirlerin tarihi, coğrafi, mimari ve siyasi özellikleriyle de ilintili olabilir.[414] Şairler de bağ kurdukları şehirleri birbirinden farklı özelliklerle ele alırlar. İki farklı şairden biri aynı şehre büyük bir sevgiyle bağlıyken diğeri ona beddualar edebilir. Kimi zaman aynı şair sevdiği şehre övgü dolu sözler sarf ederken kimi zaman olumsuz yönlerini ele alarak onu eleştirebilir. İnsan yaşadığı şehri sevse de sevmese de bir süre sonra ona alışır. Gösterilen tutumlar farklılıklar taşısa da şehirlerin cezbediciliği insanı kendisine çeker. Şehir ile insan birlikte anılmaya devam ettiği sürece aralarındaki bağ zaman zaman zayıflasa da var olacaktır.

Ziya Osman Saba'nın "Ben De" şiirinde, şairin kendini ait hissettiği şehir olan İstanbul'un bir parkından geçerken hatıralarının canlanmasına tanıklık edilir. Nişanlı bir çiftin mesut halini gören şair eski zamanlarına döner ve okul yıllarını, annesini, babasını hatırlar. İnsan şehirde yaşadığı müddetçe o şehre dair hatıralar biriktirir. Şehrin insanı beslemesi gibi o da şehri kendi hâtıralarıyla besler. Geçmiş şehrin sokaklarına, banklarına, ışıklarına siner ve kimi zaman hiç umulmadık bir anda tazelenir ve şehir şairin ömrüne şahit tutulur. Şair bu durumu şu mısralarla dile getirir:

"Ben de şu parkın sıralarında oturdum,
Ümid ettim, hayal kurdum...
Şahit bütün ömrüme bu şehir, bütün yurdum."[415]

"İstanbul" şiiri de şairin hatıralarıyla örülüdür. "İstanbul şairi seven, bağrına basan, onu gözetip koruyan bir insan şehridir."[416] Ziya Osman Saba, İstanbul'a bakarcasına yazdığı bu şiirde, semtlerin adlarını anarak ondaki yerlerini anlatmaktadır:

"Bir yanda, serin sabahla beraber,
Doğduğum kıyılar: Beşiktaş'ım.
Baktıkça hep semt semt, yer yer,
Beş yaşım, on beş yaşım, ah yirmi yaşım!

Durmuş bir tepende okuduğum mektep,
Askerlik ettiğim kışladır ötesi.
Bir gün, bir kızını benim eden
Evlendirme dairesi

[414] Mehmet Güneş, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*, s. 241.
[415] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 32.
[416] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 151.

Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,
Babamın yattığı Küçüksu,
Anamın toprağı Eyüpsultan."[417]

Şehrine gönülden bağlı olan şair günlerini geçirdiği semtlerin adlarını anarak zaman zaman içinde semtlere duyduğu özlemi dile getirir. Şehrin içindeyken diğer bir semte duyduğu özlem şehir ile insan arasındaki bağın ne kadar kuvvetli olabileceğine verilebilecek en güzel örnektir:

"Önümde, açık kollarıyla Boğaz,
Çengelköy'den aktarma Rumelihisarı.
İstanbul, İstanbul'um benim,
Kadıköy'ü, Üsküdar'ı...

Gün olur, Köprü ortasında durur,
Anarım Adalar'da çamların uykusunu.
Gün olur, Beyoğlu'nu özler içim,
Koklamak isterim Tünel'in kokusunu."[418]

Tüm hatıralarının İstanbul'dan yadigâr olduğunu dile getirdikten sonra şehre bir kez daha dünya gözüyle bakan şairin yüreğinden şu mısralar dökülür:

"Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle,
Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir,
Ey doğup yaşadığım, yerde her taşını
Öpüp başıma koymak istediğim şehir!"[419]

Ziya Osman Saba'nın bu şehirle kurduğu bağ o kadar üst bir derecededir ki şair İstanbul topraklarına gömülmek ister. Şairin böyle bir isteğe sahip olmasının altında yatan neden küçük yaşta kaybettiği annesinin ve hayatta olmayan babasının mezarlarının da bu vatan toprağının altında yer alması olabilir. "Ölüler" şiirinde bu dünyadan sonrası için duyduğu merak duygusunu ifade eden Ziya Osman Saba'nın son mısraları şunlardır:

"Ölüler bir bilebilsem gittiğiniz yeri,
Ruhum muradına erecek;
Annem döşeğimi serecek.
Toprağınız toprağım,
Aranızda yatacağım."[420]

[417] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 116.
[418] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 116-117.
[419] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 117.
[420] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 27.

"Sevgiler" şiirinde şairi hayata bağlayan sevdikleri arasında şehir de vardır. Hem hayatta olan dostlarını, kardeşlerini, sevgilisini hem de toprak altında yatan ölülerini barındıran şehir şairin hayatı sevmesine sebep olan etkenlerden biri olarak dile getirilmiştir:

"Ey şehir! Bütün hemşerilerim.
Bayramınız bayramım, kederiniz kederim."[421]

Behçet Necatigil, "Değişen Dünya" şiirinde çocukluğunu geçirdiği mahallenin değişime karşı direnemeyişini anlatır. Şehrin bu mahallesi artık şairin mazisinde yer alan bir anıdır. Eski evlerin yerini alan apartmanlar, değişen insanlar şairi ait olduğu geçmişten uzaklaştırır ve onu hüzünlendirir. Bu hüzün şairin çocuk yaşta şehirle kurduğu bağdan ileri gelmektedir. Yabancılaşmanın büyük bir hızla arttığı günümüz sosyal yaşantısıyla kıyaslandığında mahalleler ortak değerlerin korunduğu, güçlü insan ilişkileri içerisinde güven duygusunun üst düzeyde olduğu mekânlar olarak yâd edilmektedir. Mahallenin değişmiş hali şairin hatıralarında kalan mahalleyle kurduğu bağı değiştirmez.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "İstanbul Destanı" şiirinde ise insanın içinde bulunduğu şehirle geçmişi arasında kurulan kuvvetli bağ mısralara yansır. Deniziyle, martısıyla doğal güzelliklerle örülü şehrin sularında bir zamanlar "Gülcemal" isimli bir gemi dolanmaktadır.[422] Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul'u düşünürken Gülcemal'i hatırlamadan geçemez. Gülcemal şairin hatıralarına kazınarak şehirle arasında bir bağ oluşmasını sağlamıştır. Bu masal şehir güzelliklerinin yanında insanların acı hatıralarına da ev sahipliği yapmıştır:

"İstanbul deyince aklıma bir masal gelir
Bir varmış bir yokmuş
İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir
...
Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğum
Gülcemal'le gider İstanbul'a
Gülcemal'le gelir"[423]

[421] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 103.
[422] Gülcemal gemisiyle ilgili bilgi bu tezin "Anadolu" başlıklı kısmında sayfa 50'de yer almaktadır.
[423] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 239.

Eskiden Trabzon'a bağlı Görele ilçesinde[424] dünyaya gelen sanatçı, babası Rahmi Bey'in kaymakam oluşu sebebiyle Anadolu'nun farklı illerinde yaşamıştır.[425] Selanik, Girit, İstanbul, İzmir ve Karadeniz'e nüfus mübadelesi sebebiyle taşınan insanları hatırlayabilecek yaşlarda olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, çocukluğunun İstanbul'a Gülcemal'le gidip geldiğini dile getirir.

Orhan Veli Kanık da "Sakal" şiirinde Gülcemal'in adına yer verir. 1914'te dünyaya gelen Orhan Veli Kanık'ın çocukluk hatıralarında Gülcemal'in yer ettiği düşünülebilir.

Orhan Veli Kanık'ın "Hicret" şiiri şehir ile insan arasında kurulan bağın farklı bir yönüne temas eder. Şehir sadece kendine has özellikleriyle çekici hale gelmez. Yaşanmışlıklar da insanın şehre bağlılığını arttırır. Tanrısal bakış açısıyla yazılmış bu şiirde şair, küçük bir şehir tasvirinin ardından sevdiği kadınla daha da farklı bir anlam kazanan şehrin şair özne tarafından terk edilişinin hikâyesine yer verir fakat bu gidişin sebebi açıkça dile getirilmez, okuyucunun yorumuna bırakılır:

"Damlara bakan penceresinden
Liman görünürdü
Ve kilise çanları
Durmadan çalardı, bütün gün.
Tren sesi duyulurdu yatağından
Arada bir
Ve geceleri.
Bir de kız sevmeye başlamıştı
Karşı apartımanda.
Böyle olduğu halde
Bu şehri bırakıp
Başka şehre gitti."[426]

Orhan Veli Kanık, 1937'de yayımladığı "Bir Şehri Bırakmak" şiirinde kendini İstanbul'a ait hissettiğini gözler önüne sermektedir. Şiirde şairin hatıralarında yer etmiş garson kızdan ve ihtiyar piyanistten bahsedilir. Sevdikleriyle, ölüleriyle birlikte o da bu şehrin bir parçası olmuştur. Şair şehrin görüntüsünden de bahseder. Çok sevdiği denizin

[424] Görele bugünün tarihiyle Giresun'a bağlı bir ilçedir. 1923'te Giresun'un il olmasıyla birlikte Görele ve Tirebolu ilçeleri Trabzon'dan ayrılarak Giresun'a bağlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6rele

[425] Kaya Özsezgin, *Çağdaşlığın Yerel Versiyonu- Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s. 10.

[426] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 32.

üzerinde doğduğu köye müşteri taşıyan şirket vapurları limandaki mavnalarla denizi süslemektedir. Büyük şehirlerden olan İstanbul'da sokaklar da sayıca çoktur. Şehrin gündüzleri kadar geceleri de hareketlidir. Zaman zaman kalabalık oluşuyla bile insanı mutlu edebilen bu şehir şairin ekmek parasını kazandığı, doyduğu yerdir. Sanatı bir propaganda olarak görmeyen şair şiirlerinde sıradan insanın yaşantısını işlerken bulunduğu toplumun "zevkini arayıp bulma"nın peşindedir.[427] Şiirde şehirden şikâyet edilmez, şair için şehrin öneminden bahsedilir:

"Bu şehirde yağmur altında dolaşılır
Limandaki mavnalara bakıp
Şarkılar mırıldanır geceleri.
...

Hâtıralarım bu şehirdedir.
Sevdiklerim,
Ölmüşlerimin mezarları.

Bu şehirdedir işim, gücüm
Ekmek param."[428]

Şiirin son kıtasında şairin kendini ait hissettiği bu şehri neden bıraktığı anlaşılır. Buna sebep olan bir başka şehirdir. Sevilen kadının yanında olma isteği şaire hatıralarının şehrini terk ettirir:

"Fakat bütün bunlara mukabil
Yine budur başka bir şehirdeki
Bir kadın yüzünden
Bıraktığım şehir."[429]

Attilâ İlhan'ın "941'de İzmir" şiirinde şairin anılar vasıtasıyla şehirle bağ kurduğu görülür. Şiirde bahsi geçen Cemşid Hun, şairin hem lise arkadaşı hem de dava arkadaşıdır. Birlikte cezaevine girdikleri için etrafındakiler onlara karşı düşmanca bir tavır sergilemektedir. Yakınlık gösteren tek arkadaşları ise İhsan Ahmed'tir.[430] Şiirde İzmir'in yağmurlu bir şehir olduğundan bahsedilir. Sahil boyu karanlık bulutların yanında şehrin ışıkları bir bir yanar. 1941'e ait hatıralar artık İzmir'de kalmıştır. Üç yakın arkadaşın her

[427] Mustafa Şerif Onaran, "Orhan Veli'de Ozansallık", s. 724.
[428] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 239.
[429] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 239.
[430] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 183.

biri ayrı yerlerde olsa da şehir onların hayatlarının ortak bir hatırası olmaya devam etmektedir.

Attilâ İlhan'ın *Ben Sana Mecburum* kitabının ilk şiiri "İstanbul Ağrısı"dır. Adından da anlaşılacağı gibi şiirde şehrin şair üzerindeki olumsuz etkileri ele alınmıştır fakat içten içe İstanbul'a duyulan bağlılık da hissedilmektedir:

"eğer sen yine istanbul'san
kirli dudaklarını bulut bulut dudaklarıma uzatan
sirkeci garı'nda tren çığlıklarıyla bıçaklanıp
intihar dumanları içindeki haydarpaşa'dan
anadolu üstlerine bakıp bakıp
ağlayan
sen eğer yine istanbul'san
aldanmıyorsam
yakaları karanfilli ibneler eğer beni aldatmıyorsa
kulaklarımdan kan fışkırıncaya kadar
yine senin emrindeyim
utanmasam
gözlerimi damla damla kadehime damlatarak
kendimi yani şu bildiğin attilâ ilhan'ı
zehirleyebilirim"[431]

Görüldüğü üzere şair olumsuzluklar içinde bile olsa İstanbul'a karşı bir sevgi besler ve onun emrinde olmayı kabul eder. Mücadele daha bitmemiştir. İstanbul, şairin aidiyet hissini en üst safhada hissettiği şehirdir. Yaşanmışlıklar şairin aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Yakup Çelik, "İstanbul Ağrısı" şiirinde Attilâ İlhan'ın üniversite öğreniminin ilk yıllarına dair izler bulunduğunu ve şiirin Paris dönüşü şairin İstanbul'a bakışını yansıttığını söyler.[432] İstanbul'un emrinde oluşu ilerleyen mısralarda yinelenir ve kazananın İstanbul olduğu söylenerek yenilgi kabul edilir.

2.5.3. Farklı Şehirlerden Aidiyet Duyulan Şehre Özlem

Behçet Necatigil, 1941-1943'te Zonguldak'ta öğretmenlik yaptığı yıllarda pek çok sıkıntı çeker.[433] Nurullah Çetin, bu bölgenin Behçet Necatigil tarafından rutubetli, pis, karanlık ve soğuk olarak nitelendirildiğini ve şairin çeşitli hastalıklara tutulduğunu söyler. Otel odalarında kalan şair soğuğa daha fazla dayanamaz. İşlerini de gerektiği gibi

[431] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 12.
[432] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 127.
[433] Yılmaz Erdoğan'ın yazıp yönettiği 2013 yapımı dram filmi *Kelebeğin Rüyası*'nda Behçet Necatigil'in Zonguldak'ta yaşadığı sıkıntılı günlere yer verilmektedir.

yapamamaktan şikayetçidir.[434] Bu şehirde kendini ait olduğu yerden uzakta hisseder. 1943'te *Varlık*'ta yayımlanan "Yabancı Şehir" şiirinde özellikle akşamları artan yalnızlık hissiyle mutsuz olduğu her mısradan anlaşılmaktadır:

"Bu şehirde akşama doğru
İçime korku,
Ayaklarıma karasu iner.
Bu şehirde akşama doğru
Gülünç gözükür yolcu,
Sevsinler!

Bu şehirde akşama doğru
Yalnız ve ağlamaklı olduğumu
Bilsinler."[435]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, eğitim için geldiği İstanbul'a, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki iki yılın ardından veda ederek yine eğitim için Fransa'ya gider.[436] Paris'te kendini ülkesinden uzak hisseden şairin içi hasret ile kavrulmaktadır. Yoğun bir şekilde çalışarak geçirdiği anlaşılan günün ardından memleket hasretini "Mor" şiirinde dile getirir. Lise yıllarında edebiyat hocası olan Ahmet Haşim'in "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirini hatırlatan dizelerde İstanbul'suz bir akşamın daha sona ermesinin yarattığı hüzün hissedilmektedir:

"Yapraktan yosundan yoncadan
Bahar inceden inceden
Paris baharı bu bulanık
...
Serde ressamlık var azcık
Bütün gün mor üstüne çalışmışım
Boğazıma kadar gömülmüşüm
...
Kırk yıllık emektar baş ağrılarım mor
Sen nehri bal rengi Eyfel kulesi mor
Bir yüz morardıkça morarıyor
Kanlıca sırtlarında bir yerde akşam oluyor."[437]

[434] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 34-35.
[435] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 43.
[436] Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s.4.
[437] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 269.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Paris'te yaşarken evine gitmek için kullandığı köprü olan "Turnel Köprüsü"nden geçerken memleketine duyduğu özlemi ölmeden önce anlatmanın gerekli olduğuna inanır ve "Ben bu Paris'i yazmalıyım / Ben bu yalnızlığı çizmeliyim"[438] mısralarını kaleme alır.

Paris'te yaşadığı yıllarda şairin özlemi şehri özlemekle sınırlı kalmaz. "Eyfel Destanı", "Arkadaşın Var Mı Ondan Haber Ver Ondan Ötesi Kaç Para Eder" ve "Şaşkın Reisten Aşkın Reise" şiirlerinde uzak şehirlerde kalan dostlarına duyduğu özlemi de dile getirir. Şehirler şairin dostluklarıyla anlam kazanmıştır. Aynı zamanda eşi Eren'i ve kızı Zeynep'i de aklıdan çıkaramaz. 1959'da kaleme aldığı "Eyfel Destanı" şiirinde İstanbul'dan haber getiren kuş imgesiyle İstanbul'a ve şehirde bırakılanlara özlem şu şekilde ifade edilir:

"Paris şehri şirininde
Sızlanıp dururken
...
Bir kuş havalandı Küçükyalı'dan
Mis gibi arkadaşlık
Ve iyilik kokuyordu...
...
Bir kuş havalandı Küçükyalı'dan
Mis gibi mimoza
Marmara, meltem
Azıcık anason
Azcık çiroz
Azcık ızgara köfte.
Haa... bir yerinde Eren uyuyordu
Her yerinde Zeynep büyüyordu
Çok uzaktan "mor kuşaklı bir taka" geçiyordu."[439]

Şair şiirin sonunda hafif sarhoşluk hali içerisinde mısralarını oluşturduğunu belirtir. "İstanbul'u çok özlemesine rağmen şair, Paris'i de çok sevmektedir. Adeta iki alem arasında bir sentez beklentisi ve özlemi içinde kalmıştır."[440] Hayalinde de olsa iki şehri bir araya getirmek ister:

"Sabri Reis... Atma böyle
Sallanan kuş değil, kule...

[438] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 336.
[439] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 378-379.
[440] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 139.

Kaç tane cin içtin, söyle..."
Ama şu Eyfel Kulesi'nin aklı olsa
Galata Kulesi'ne varırdı...
Bir sürü çocukları olurdu."[441]

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Venedik Küçük Kuş" şiirinde de Venedik'teyken memleketine duyduğu hasreti aktarır. Yağmurunun ıslatamadığı şehrin güneşinden de hayır beklemez. Gurbet hasreti çeken şair bu şehrin ne ekmeğine açtır ne de tuzuna. Şairin ruhu bulunduğu yerde adeta kuş gibi can çekişmektedir.

Orhan Veli Kanık da şiirlerinde gönülden bağlı olduğu İstanbul'a ondan ayrı kaldığında duyduğu özlemi dile getirir. 1937'de *Varlık*'ta yayımlanan "Yolculuk" şiirinde bir yolculuk yapmaya kalksa gideceği ilk şehrin İstanbul olduğunu söyler. Şair bu tarihte Ankara'da yaşamaktadır. Şiirde kimi düşündüğü bilinmemekle beraber onun için önem arz eden kişiyle Bebek tramvayında karşılaşmayı hayal eder. İstanbul'da doğup çocukluğunu burada geçiren şairin aklı oradadır.

Orhan Veli Kanık hayatı boyunca İstanbul ve Ankara arasında yolculuk yapmış, her iki şehirde de yaşamış bir şairdir. Her iki şehri de hem doğal güzellikleriyle hem mimarisiyle, insanlarıyla hem de yakın çevresinin bu şehirlerde yaşamasıyla ayrı ayrı sever. Tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte sevdiği kadın Nahit Hanım'a yazdığı mektubunda ileride "Tren Sesi" başlığını vereceği şiire yer verir ve şu sözleri dile getirir:

> "Bu mektubumu aldığın vakit her halde cevap ver Nahit. Birkaç şey olsun söyle. İstersen bana darıl. Eskisi gibi sitemlerde bulun. Sesini duymuş gibi olayım. Senden cevap almadıkça hiçbir şey yazmayacağım. Daha doğrusu yazamayacağım. Çünkü içimdekilerden başka hayatım yok. Ne anlatayım. Biliyorsun, bir seneden beri şiir yazmıyorum. Son günlerde bir tane yazdım. Sana onu da gönderiyorum. Fakat bunu okurken halime rapetmeye kalkma."[442]

Her ne kadar şair bu şiirin ruh hali ile ilişkilendirilmesini istemese de sevdiği kadının yanında olmak ister ve kendini o şehre ait hisseder. O dönemlerde Nahit Hanım Ankara'da yaşamaktadır. Orhan Veli Kanık, Ankara'dan döndükten kısa bir süre sonra İstanbul'dan gönderdiği daha ileri tarihli olduğu düşünülen mektuplarından birinde İstanbul'u şu sözlerle anlatır: "Burada daha hiçbir yeri görmedim. Görmek de istemiyorum. Şehir, çamurlu sokaklarıyla, bulutlu tatsız havasıyla, bana dünyadaki şehirlerin en çirkiniymiş gibi geliyor."[443] Sevdiklerinden uzak olma hissi şairi olumsuz

[441] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 380.
[442] Orhan Veli Kanık, *Yalnız Seni Arıyorum-Nahit Hanım'a Mektuplar*, haz. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019. s. 23-24.
[443] Orhan Veli Kanık, *Yalnız Seni Arıyorum-Nahit Hanım'a Mektuplar*, haz. Murat Yalçın, s. 25.

etkilemekte ve çok sevdiği İstanbul'un tadını çıkarmasını bile engellemektedir. Dolayısıyla "Tren Sesi" şiiri şairin ruh haliyle örtüşür, İstanbul şairi hüzne boğar:

"Garîbim;
Ne bir güzel var avutacak gönlümü,
Bu şehirde,
Ne de bir tanıdık çehre;
Bir tren sesi duymaya göreyim,
İki gözüm,
İki çeşme."[444]

"İçkiye Benzer Bir Şey" şiiri Orhan Veli Kanık'ın ölümünden sonra *Varlık*'ta yayımlanmış şiirlerindendir. Sevdikleriyle şehirlere yüklediği anlam bu şiirinde de hissedilmektedir. Yanında olmak istedikleriyle farklı şehirlerde yaşaması şairi hasrete düşürür:

"İçkiye benzer bir şey var bu havalarda.
Kötü ediyor insanı, kötü...
Hele bir de hasretlik oldu mu serde;
Sevdiğin başka yerde,
Sen başka yerde;
Dertli ediyor insanı, dertli."[445]

Orhan Veli Kanık, *Destan Gibi* kitabındaki tek şiiri "Yol Türküleri"nde başından geçen bir yolculuğa yer verir. Bu yolculuk esnasında bulunduğu şehirleri, o şehirde yaşayan insanları anlatır. Şiirde Anadolu insanının geçmişindeki cesurluğa, bugünkü geçim mücadelesine ve yarınlara bakışındaki umuda yer verilir. Arifiye'de Enstitü Mektebi'nde müdürlük yapan Süleyman Bey, ellerindeki nasırla, yüzündeki nurla yarına ümitli bakanlardandır. Bolu'ya varıldığında akla gelen Köroğlu bu toprakların yiğitlerini hatırlatır. Ibrıcık Köyü ile Zonguldak'ta ise ekmek parası için durmadan çalışan insanların hali gözler önüne serilir. Zonguldak'taki maden işçilerinin halleri "Siyah akar Zonguldağın deresi / Yüz karası değil, kömür karası / Böyle kazanılır ekmek parası."[446] mısralarıyla dile getirilir. Şairin türkülerle selamladığı bu diyarlarda geçirdiği günlerde aklının İstanbul'da kaldığı anlaşılır. Asım Bezirci, "Yol Türküleri" şiirinin Anadolu'yu anlatma amacı dışında bir "yurt özlemi" şiiri olduğunu söyler, yolculuk da bu özlemi anlatabilmek için bir fon müziği gibi kullanılmıştır.[447] İstanbul'un çeşitli yerlerindeki

[444] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 75.
[445] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 221.
[446] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 89.
[447] Asım Bezirci, *Orhan Veli Şairliği ve Seçme Şiirleri*, Can Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1985, s. 84.

güzellikler şairin aklının bir köşesinden daima geçer durur. İstanbul aynı zamanda sevilen kadının da bulunduğu mekândır. Şehir hasretine bir de sevda hasreti eklenir. İlk durağı İzmit olan şair, bu şehrin yapraklar içinde oluşundan bahseder. Mevsimlerden sonbaharken şairin hasreti açığa çıkmaya başlar:

"İzmit sokakları yaprak içindeydi;
Başımda, unutamadığım şehrin havası;
Dilimde hep oraların şarkıları;
Ellerim ceplerimde,
Bir aşağı, bir yukarı.
Sonbahar;
İzmit sokakları yaprak içindeydi."[448]

Dertli dertli geçirilen gecelerde sevda türküleri söylenir. Düzce'de Yeşil Yurt otelinde geçirilen gecenin ardından şair hem şehre hem de sevdiğine olan özlemi aktarır:

"Güneşten sonra yattım,
Güneşten önce kalktım;
Pencereden dışarıya şöyle bir baktım:
Ufuk, yeşil yeşil, ağarıyordu.
Sevgilim, dedim,
Dördüncü uykudadır şimdi;
Galata Köprüsü açılmak üzeredir;
Kül rengi sulara
Kirli bir gün ışığı dökülecektir.
Çatanalar, mavnalar, kayıklar,
Limanda sıra bekleyen gemilerin arasında
İnsanlar hayat mücadelesinde;
Adamlar, kadınlar, çocuklar;
Ellerinde yemek çıkınları,
Rejiye giden işçi kızlar."[449]

Bu yolculuk esnasında İstanbul'dan ayrı kalınmış geçmiş zaman hatıralarından da bahsedilir. Şair Adilhan köyünde askerliğini yaparken içine düşen şehir hasretini hatırlar. "Böyle bir akşamdı yine / İçimde yine İstanbul hasreti / Dalmış düşünmüştüm"[450] diyen şair Haliç vapurunun iskeleye yanaşmasını gözleri önüne getirir ve akşam vakitlerinin Eyüp semti için en güzel saatler olduğunu söyler.

[448] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 84.
[449] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 86.
[450] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 88.

Necip Fazıl Kısakürek "Anneme Mektup" şiirini 1924'te yayımlar. 1921'de Darülfünun Felsefe Bölümü'nde okumaya başlar fakat daha mezun olmadan hükümetin açtığı bir yarışmayı kazanarak Paris'e felsefe öğrenimi için gönderilir.[451] 1924-1925 yılları arasında Paris'te bulunan şairin bu şiiri gurbet, özlem ve ölüm hislerini birleştirerek kaleme aldığı düşünülebilir. Başlığından da anlaşılacağı üzere annesinin bulunduğu şehre özlem duyan şair ölümü düşündükçe ait olduğu yerleri ve annesini son bir kez görememe ihtimalinin sıkıntısını yaşar. Gurbet, şairi güçsüzleştirmekte, onu daha da sancılı düşüncelere itmektedir:

"Ben bu gurbet ile düştüm düşeli,
Her gün biraz daha süzülmekteyim.
Her gece, içine mermer döşeli,
Bir soğuk yatakta büzülmekteyim.
...
Son günüm yaklaştı görünesiye,
Kalmadı bir adım yol ileriye,
Yüzünü görmeden ölürsem diye,
Üzülmekteyim ben, üzülmekteyim."[452]

Attilâ İlhan *Sisler Bulvarı* kitabındaki "Kaptan" bölümünde Paris'teki yaşantısına dair kaleme aldığı şiirlerine yer verir. Bölümün ilk şiiri olan "La Donna E Mobili" şiirinde Paris şehrinin yağmurlu hayatından bahseder. Maubeuge, Boulevard Sebastopol, Belleville gibi sokak ve semt isimlerine yer verilir. Kaldığı otelde yan odasındaki kişinin söylediği aryadan etkilenerek kardeşi Cengiz İlhan'ı hatırlar ve memleketine özlem duyar.

Aidiyet hissedilen şehirler canlı birer varlık gibi hasretle anılarak mısralara yerleşir. Kimi zaman taşıyla toprağıyla özlenen şehir kimi zaman insanın sevdiklerinin bulunduğu mekân olması dolayısıyla özlenir. Ele alınan şiirlerden hareketle uzak kalmanın aidiyet hissini daha da güçlendirdiği, hasretin şehirlerin olumsuz özelliklerinin üstünü kapadığı söylenebilir. Özlenen çoğu zaman güzeldir ve hasret dile getirilen mısralarla bir nebze de olsa dindirilmeye çalışılır.

2.5.4. Şehir ve Ev İlişkisi

Pek çok insanın bir arada yaşadığı şehirlerde meydana gelen karmaşıklık gün içinde insanlara bedenen ve zihnen bir yorgunluk verir. Şehir hayatının zorluklarından

[451] M.Orhan Okay, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*, s. 17.
[452] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 229.

birini oluşturan bu durum insanlara bir nebze de olsa sakin ve huzurlu bir ortamda dinlenme ihtiyacı hissettirir. Çoğu insanın huzurlu ortamını en özel mekânlar olan evler oluşturur. Ev insanın kalabalığın içinden sıyrılıp kendi içine dönmesine olanak sağlar. Genellikle bu şekilde olumlu yönleriyle ele alınan ev kimileri için bir huzur ortamı oluşturmak yerine problemlerle dolu bir mekân haline de gelebilir. Ekonomik sıkıntılar çeken kişinin evinden uzak kalmak istemesi, hoşlanmadığı insanlarla aynı evi paylaşmaktan rahatsızlık duyan kişinin iç huzursuzluk yaşaması gerçek hayatta çok sık rastlanan durumlardır ve böyle durumlar edebiyatta da konu olarak işlenmiştir.

Ziya Osman Saba çocukluğunu geçirdiği evi bir türlü unutamaz. Onun için ev tüm güzelliklerin bir arada olduğu, bütün güzel günlerin yaşandığı mekândır. Doğduğu yalı Dolmabahçe Sarayı'ndan Barbaros Hayrettin Türbesi'ne kadar uzanan ve Hayrettin İskelesi denilen sahil kısmında yer almaktadır.[453] Ziya Osman Saba'nın bütün çocukluğu şehirdeki bu yalıyla bütünleşir. Çocukluğunun ayrılmaz bir parçası olan ev onu geçmişe bağlar. Sevdikleriyle dolu odalarda geçmiş eski gecelere hasret duyar. "Geçen Zaman" şiirinde yaşamayı sorgulayan şair hatıraları arasından silinmemesini istediği bu evi düşündükçe huzur bulur:

> "Hiç olmazsa unutmamak isterdim!
> Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar…
> Yalnız bırakmayın beni hâtıralar!
> Az yanımda kal, çocukluğum,
> Temiz yürekli, uysal çocukluğum…
> Ah, ümit dolu gençliğim,
> İlk şiirim, ilk arkadaşım, ilk sevgim…
> -Doğduğum ev! Rahatlayacak içim, duysam
> Bir tek kapının sesini."[454]

Şair bahçelerindeki leylak kokulu ağaçlara, bahçenin başında nöbet bekleyen aslan heykellerine veya evin fotoğraflara ayrılan odasına da aynı duygusallıkla yaklaşmaktadır. Ev onun için sadece insanlardan ibaret değildir. Ev içindeki tüm varlıklarla bir bütün teşkil etmektedir. Geçmişe dönmek isteyişini çaresizlik içinde dile getirir.

Ziya Osman Saba, "şiirlerinde eviyle bağımsızlığını ve bireyselliğini kazandığını hissettirir. Saba'nın kendisini ontolojik açıdan var edebildiği, duygusal açıdan tatmin

[453] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 17.
[454] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 17.

edebildiği ve muhayyilesini çalıştırabildiği yer, hayatının merkezine oturttuğu 'ev'idir."[455] Ziya Osman Saba, dünyaya geldiği bu yalıda geniş bir aile içerisinde yetişir. Dedesi, anneannesi, teyzesi ve dayısı ona tıpkı anne babası gibi ilgi gösterir. Kâhyalara ve hizmetçilere de aileden biriymiş gibi davranılması Ziya Osman Saba'nın karakterinin şekillenmesinde önemli bir noktayı oluşturur. "Yağmurlu Bir Günde" şiirinde dadısının camdan yağmurun yağışını seyrettirdiği günlere geri dönmek istediğini dile getirir. Ev onun için sadece bir barınak niteliği taşımaz, aynı zamanda aile ve iyilik kavramlarıyla özdeşleşir. "İyilik" şiirinde yeni ve aydınlık bir güne başlamanın sevincini anlatırken evinin de gün ışığıyla ortaya çıkmasından mutluluk duyar. Ev onun için mutluluğun adresidir. Galatasaray Lisesi'nde yatılı olarak kaldığı dönemlerde evini özlediği "Bir Kapı" şiirinden anlaşılmaktadır, şiirde şairin anne özlemi, çocukluğuna dönme isteği ön plandadır. "Hayat! Ömrüm Boyunca" şiirinde çocuk Ziya Osman Saba'nın aynı duygularla rutubetli avlular içinde yer alan mektepte karyolasında ağladığı, koğuşların kasveti içinde evinin hayalini kurduğu dile getirilir. Ziya Osman Saba, ömrü boyunca doğduğu bu eve hasret duyar, evine, o günlere gitmek ister. Eviyle kurduğu bağ onu gözyaşlarına boğacak güçtedir:

> "Dünler, evvelki günler, geçen aylar ve yıllar
> Beni götürseydiler doğduğum eve kadar.
> O evin taşlığında sevinçten ağlasaydım."[456]

Ziya Osman Saba, ömrü boyunca küçük bir ev ve mutlu bir aile isteğiyle yaşamıştır. Başından iki evlilik geçen şair, ilk evliliğini hem geçim derdi sıkıntısıyla hem de eşinin hastalığıyla geçen on yılın ardından istemeyerek de olsa sonlandırır.[457] İlk evliliğinin heyecanı ve mutluluğuyla kaleme aldığı en dikkat çeken şiiri "Herkesin Evi İçin"dir. Eşini bulmanın mutluluğunu yaşayan şair, bir de çocuk hayali kurarak yazdığı bu şiirde, evini her türlü olumsuzluktan uzak tutmak ister. Dışının yeşil boyası dökülmüş, bir çift küçük odası ve avuç içi kadar sofası olan bu eve ne karanlık ne soğuk ne de ayakkabısındaki çamur girebilir. Allah'tan ana dualarıyla korunan evlerin üzerinden huzurun gitmemesini diler. Evi ona iç rahatlığı ve gönül huzuru veren, güzel hayaller kurdurduğu gibi güzel anlar yaşatan, tıpkı çocukluğundaki gibi mutlu olduğu bir yerdir. Hüsranla biten ilk evliliğin ardından ikinci birlikteliğinde karısı ve iki çocuğuyla mutlu bir aile ortamına kavuşur. "Misakımilli Sokağı No.37" şiiri, şairin ikinci evliliğinden

[455] Zeynep Tek, "Ziya Osman Saba'nın Şiirlerinin Kronotop Bağlamında İncelenmesi", *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter, Ankara 2013, s. 2585.
[456] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 67.
[457] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 31.

sonra Kadıköy'de bulanan hatıralar mahallesidir. Şair, o evi bütün ömrü boyunca kaldığı evler içerisinde en mesut olunan ev olarak nitelendirir. İstanbul'un kendine has, sıcacık ortamlarından biridir bu sokak. Şair, ilk çocuğunu Misakımilli Sokağı'ndaki evinde kucağına alır. Bir çift küçük odadan oluşan evin pencerelerden esen rüzgâr, yağan kar bile şairi mutlu etmeye yetmiştir. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra aynı mahalleye tekrar uğrayan şairin ayakları bu sefer geri geri gider. Hatıralar şaire günlerin geçip gittiğini hissettirir. Şair eski evinin önüne gelip yabancı perdeleri görünce artık o hep mesut olduğu ev ile arasında hatıralarından başka bir bağ kalmadığını anlar.

"Beyaz Ev" şiirinde hayalinde kurduğu evi ve eşiyle ömür boyu sürmesini istediği saadet yuvasını anlatır. Ev kavramıyla aile kavramını bir arada ele alan şair, bu hayali bahtiyarlığa ailenin büyüklerini de ekler ve "mezarlarından çıkıp beyaz evlerine yerleşmelerini" ister.

"Gözlerimin önünde hep aynı beyaz ev.
...
Pembe damlı, yeşil panjurlu, balkonlu,
Balkonuna tırmanan sarmaşık.
Gece, pencerelerinden sızacak ışık,
Kışın tütecek bacası.

Kapıyı ittiğinde çalacak bir çıngırak
-Duyuyorum o sesi şimdiden, berrak-
...
-Evim! Evim!.. Ellerimle asacağım
Camlarına perdelerini."[458]

Bu şiirden bir yıl önce kaleme alınan "Evim, Karım, Çocuğum" şiirinde fakir de olsa huzurlu bir aileye sahip olabilmenin onu ne kadar mutlu edebileceğini açıkça anlatır. Eve eli dolu gelen babaya taşıdığı yük ağır gelmez, fakir mahallenin yokuşunu sevinç içinde çıkar ve her akşam karısının adını tekrarlamaktan, oğluna yavrum diye sarılmaktan hiçbir zaman bıkmaz. "Her Akşam Bu Odada" başlığını taşıyan şiirinde her akşam aynı evde eşi ve çocuğuyla yan yana gelmenin mutluluğundan söz eder. "Küçük mutluluklar önemlidir ve herkesin anlatacak bir hikâyesi vardır."[459] Yaşamak istediği bu mutluluğu yeni evli çiftlerin de yüzünde görmek isteyen şair, "Doğacak Çocuklardan" şiirinde çiftlerin kendisine yeni kurdukları evden ve doğacak çocuklardan bahsetmelerini ister.

[458] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 22.
[459] Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, s. 30.

Ziya Osman Saba, "Beraber" şiirinde ise hayalindeki evi bir kır evi olarak kurar. 1944'te kaleme alınan bu şiirde mesut olunacak günler bir hayal olarak kalmıştır çünkü bu tarih Ziya Osman Saba'nın ilk eşinden ayrıldığı döneme denk gelmektedir.[460] Kapısında eşinin onun gelmesini beklemesi, onun akşam eve dönmek için içinde yaşadığı sevinçler artık geçmişte kalmıştır ve şair hatıralarına bir yenisini daha eklemiştir. Aynı yıl içerisinde yayımlanan "Ne Oldu?" şiirine de aynı keder hâkimdir. Bu şiirde evin dış görünüşünden çok evin odalarına ve odalardaki eşyalara sinmiş hatıralara yer verilir. 1948'de şairin kaleminden dökülen mısralarda yine bir ev hayal edilir. "Bir Yer Düşünüyorum" şiirinde, şairin hüznü yerini yeniden umuda bırakır. Yurdun neresinde olduğu bilinmeyen, yemyeşil bahçesinde ıhlamur kokuları arasında oynayan, sallanan, uçurtmalar uçuran çocukların hayali kurulur. Mutlu aile tablosuna "Beyaz Ev" şiirinde olduğu gibi şairin anne babası da dahil edilir. Denize olan bağlılığı sebebiyle şair "Deniz Kıyısındaki Kulübe" şiirinde, bulunduğu yerlerden uzak bir sahilde küçük bir kulübede yaşamak ister. Şairin kurduğu bu hayalde de ailesiyle birlikte uzaklarda mutlu olma düşüncesi vardır. Şairin şehirde ve hayallerinde sığınılacak mekân olarak seçtiği yer evidir.

1941'de şairin yirmi iki yaşında yazdığı "Toprağım" şiirinde ise ev çok daha farklı bir boyutta ele alınır. Küçük yaşta annesini kaybeden şair, annesinin mezarının bulunduğu Eyüpsultan'da eski bir evde yaşamak ister. Mezarlığı gören bu evde hem ölüleriyle hem de hayatta olanlarla iç içe olmayı arzular. Ziya Osman Saba, ölüm ve hayat zıtlığını, mezarlıklarda uzun ağaçların dallarına konan kargalarla ve evinin camına vurarak ona hayatı hatırlatacak serçelerle bir kez daha vurgular.

Ziya Osman Saba'nın ev hayatını anlattığı şiirlere benzeyen, aynı sıcak ortamı hissettiren Behçet Necatigil'in ilk dönem şiirlerinde de ev huzura kavuşulan bir mekândır. Şaban Sağlık'ın mekânın işlevlerine dair yaptığı incelemeden hareketle Behçet Necatigil'in ilk şiirlerinde mekânın "bireyleşme", "özgürleşme" işlevinden bahsedilebilir.[461] Şair bu mekânda kendini sınırlandırmaz, rahat hisseder. Şair için aileye kavuşmak dertlerin kapı dışında bırakılması anlamına gelir. Gonca Gökalp Alpaslan, Behçet Necatigil'in şiirinde Ziya Osman Saba'nın şiirlerinden izler bulunduğunu dile getirir, şairin kendisi de röportajlarında bunu samimiyetle ifade eder.[462] Ev, şehirde

[460] Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, s. 16.
[461] Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", s. 148.
[462] Gonca Gökalp Alpaslan, "Behçet Necatigil'i Ziya Osman Saba'nın Işığında Okumak", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, S. 18, Ankara 2011, s. 85.

yaşanan huzursuzluğun yine şehre dahil bir mekânında da olsa son bulduğu yerdir. Nurullah Çetin "evler şairi" olarak ün kazanan şairin, dış dünyadan çok evi konu edinmesini huzuru evde bulmasına ve içe dönük karakter yapısına bağlamaktadır.[463] Şair "Aile" şiirinde günlük yaşantısını bir savaş olarak değerlendirmektedir. Bu savaşın zaferi akşam olduğunda evinde kederlerini unutabilmesi, ailesiyle vakit geçirebilmesidir. "İçerlek" şiirinde de şairin eve olan bağlılığı bir kez daha ortaya çıkar. Evdekilerle umutları bölüşmek, acıları paylaşmak onu mutlu etmektedir. Yaşamanın saadetini aile ortamında bulur. Dost bildiği evler dışında ona daha iyi gelecek bir mekân yoktur.

Behçet Necatigil'in "Misafir" şiirinde şehir içindeki sosyal hayattan izler bulunmaktadır. Şehir insanı arasında günümüze göre daha yaygın olan komşuluğun bir örneğidir bu şiir. Şiirde misafirliğe gidilen evin tasviri yapılır. Şehrin karmaşıklığının aksine sade ve rahat olan bu evde gecenin geç saatlerine kadar hoş sohbetler yapılır. Gidilen evde çocuklar neşe içinde oynamış, sonrasında bir köşeye büzülüp uyumuşlardır. Behçet Necatigil'in ilk dönem şiirleri arasında yer alan bu şiirde eve ve aileye özlem duyduğu gözlemlenmektedir. Bu özlem küçük yaşta annesini kaybetmesinden, babasının başka bir kadınla evlenmesiyle üvey anne elinde büyümesinden, hastalıklı bir çocukluk geçirmesinden kaynaklanıyor olabilir. Şaire göre saadeti içinde barındıran evler yaşamı daha mutlu kılmaktadır.

Behçet Necatigil geçim sıkıntısından yakındığı günlerde ise evlerle adeta bir savaş içerisindedir. Evlerin gücünü ve değerini Ziya Osman Saba'dan öğrenen Behçet Necatigil zamanla kendi şiirinde birtakım değişikliklere giderek aile hayatını bir girdap olarak yorumlasa da başlangıçta oluşturduğu çizginin dışına çıkmaz.[464] Sürekli bir sonraki günü düşünmek, evdeki diğer aile fertlerinin ihtiyacını karşılamak derdi şairi karamsarlığa iter. Şairin son dönem şiirlerinden biri olan "Evlerle Savaş"ta evler, şairi ezen bir dağ olarak nitelendirilir. Sorumluluk hissi evleri şaire düşman eder. Behçet Necatigil'in son dönem şiirlerinde takındığı toplumcu realist tavır, ilk dönem şiirlerindeki ev tasvirinden farklı bir bakış açısını beraberinde getirir. Bu durumda şehrin imkânlarının yetersizliği de gözler önüne serilmiş olur. Maddi yetersizlik insanın evinde bile rahat edemeyişinin ana kaynağını oluşturur. "Evlerle savaşımız / Savaşların en çetini."[465] mısrası bu görüşü

[463] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 59.
[464] Gonca Gökalp Alpaslan, "Behçet Necatigil'i Ziya Osman Saba'nın Işığında Okumak", s. 87-88.
[465] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 136.

destekler niteliktedir. Karın doyurmanın sıkıntısı içerisindeyken basit de olsa ortaya çıkan problemler şairin şikâyet etmesine sebep olur:

"Eşyaların azgınlığı tamam
Hepsi evlerden taraf.
Kopar musluk, kırılır cam
Hiç yoktan bir masraf."[466]

Şehir geçim sıkıntısı içerisinde olanlarla hayatın tadını çıkaran insanları çoğu zaman bir arada tutar. Behçet Necatigil "Geceye Girerken Balad" şiirinde elleri dolu bir şekilde eve giderken bomboş gezen insanları görür ve hayıflanır. İş dönüşü çekici gözüken caddeler pazar alışverişiyle dolan filenin ağırlığıyla arka planda kalır. Evin bir rahatlama mekânı olarak dile getirildiği bu şiirde şehrin ışıklı caddelerinin çekiciliğinden de böylelikle bahsedilmiş olur.

Behçet Necatigil "Dışarda" şiirinde şehrin cezbedici sokaklarının eziciliği altında kalışı anlatır. Caddelerdeki vitrinler gösterişli ışıklarını tüm insanlara yansıtır ancak bir tek parası olana saygı duyarlar. Bu kasvetli ortamdan uzaklaşmanın tek yolu eve geri dönmektir:

"Yandı sokak lâmbaları mum alevi pervane
Şeytanca sırıtır fosforlu camlar
Gördüm zifir sarısını dükkân vitrinlerinde
Belliydi biliyorum bezgindi
Evimize gidelim.
Alay eder küçümser eziliriz girsek
Hep paraya saygı camlar
Camların ardı sırnaşık kirli
Yapışkan çarpar
Evimize gidelim."[467]

Behçet Necatigil, "Yollar ve Evler" şiirinde şehir hayatında ailenin yaşantısından bahsetmektedir. Şairin yaşadığı dönemlerde daha yaygın olarak kadına biçilen rol evde kalıp ev işleriyle ve çocuklarla uğraşmaktır. Kadın ocağının başında yemeğini yapar, erkek gün boyu çalışır. Akşam olunca şehir kapıları kapanır, sokaklar tenhalaşır ve evlerin ışıkları teker teker söner.

[466] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 135.
[467] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 188.

"Eski Sokak" şiirindeyse son yıllarda yaygınlaşan apartmanlarla evlerin içinde de huzurun kalmadığı dile getirilir. Şair evini düşündükçe iç huzursuzluğa kapılır. Eski sokak hayatının son dönemlerinde taşındığı apartman dairesinde her daim özlemini çektiği yer olarak kalacaktır.[468] "Bilinmedi, ne çare, sizdendik, / Yalnız biraz daha iyi yaşamaya özlemli. / Şimdi aynı uzaklık, aynı utanç, / Düşündükçe o sokağı, o evleri."[469] mısraları bu görüşü destekler niteliktedir.

Ziya Osman Saba'nın iyilikler ve güzelliklerle dolu sıcak aile ortamını anlattığı evler, zaman zaman Behçet Necatigil'de olduğu gibi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde de olumsuz yönleriyle ele alınır. 1941'de ilk baskısı yapılan *Yaradana Mektuplar* kitabında yer alan "Oğlum Mehmed'e Evlerimizi Takdim Ederim" şiirinde kapalı olarak cinsellik olgusuna değinilir. Oğlu Mehmed'e evleri tanıtırken evlerin dış görünüşüne dair yaptığı benzetmeyle "delikli kutular"da insanların beraber yiyip içtiklerini dile getirirken aynı zamanda garip işler de yaptıklarını ve bunların ayıp olduğu için söylenmeyeceğini anlatır. Evlerin bir çocuğa tanıtıldığı düşünüldüğünde anlamın bu denli kapalı olmasının sebebinin mahremiyet duygusunu da aşılamak olduğu düşünülebilir. Şehirlerde içlerinde saadetin eksik olmadığı evlerde güzel günler yaşanırken kimi evlerde ahlaka aykırı pek çok olayın gerçekleştiği okurlara hissettirilir. "Evler ve Dağlar" şiirinde "Karşıki evleri böldüm orta yerinden / Vıcık vıcık insan fışkırdı içersinden / Ve yumak yumak hikâye"[470] dizelerini dile getiren şair evler ve insanlar arasında yaşanmışlıklara dayanan bir bağ kurmaktadır. Bu hikâyeler her zaman güzelliklerle, mutluluklarla dolu olmayabilir. Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde bireysel olarak ele alınan, mutluluğun kaynağı olarak gösterilen "üstü kapalı evler", Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde gerçek hayatın acı yönlerini de gözler önüne sermektedir:

> "Şu karşıdaki delikli kutuya ev derler
> İnsan oğulları burada yer burada içer
> Ve daha tuhaf tuhaf işler görürler.
> Bunların çoğu ayıp şeylerdir söylenmez
> Evlerimizin üstü kapalıdır.
> Ve bütün şairler gökyüzüne pencereden bakarlar
> Halbuki kuş yuvalarının üstü açıktır.
> Ve kuşlar şiir yazmazlar."[471]

[468] Selim İleri, "Behçet Necatigil'in Beşiktaş'ında Gezintiler", s. 23.
[469] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 451.
[470] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 54.
[471] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 30.

Şiirin son mısralarından da anlaşılacağı üzere Bedri Rahmi Eyüboğlu evlerin insanları duvarlar arasına sıkıştırarak onların özgürlük alanını kısıtladığını düşünmektedir. Şair gökyüzüne pencereden bakarken "özgürlüğü daha iyi bildikleri için de kuşlara özenir."[472] Günümüz şehirlerine bakıldığında yüksek binaların sayısındaki artış sebebiyle gökyüzünün sadece şairler için değil tüm insanlar için daha da ulaşılmaz bir hal aldığı gözlemlenmektedir.

Trabzon'da dünyaya gelen Bedri Rahmi Eyüboğlu okumak için İstanbul'a geldikten sonra hayatının büyük bir kısmını bu şehirde geçirir. İstanbul, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yaşadığı dönemlerde pek çok köşke ve konağa ev sahipliği yapan, apartman hayatından uzak bir şehirdir. Dolayısıyla bu yaşantıda hizmetçiler önemli bir yer tutmaktadır. Daha önce Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde de görülen hizmetçiler, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde de yer alır. "Hizmetçiler" şiirinde şair çocukluğuna döner ve geçmişteki silik hatıralarından hareketle rüyasında gördüğü, ellerinde büyüdüğü hizmetçilerinin hayatlarına değinir. Çocukluğunun Anadolu'da geçtiği bilinen şairin bu şiiri İstanbul dışındaki şehirlerde de konak yaşantısına benzer bir yaşantı olduğunu göstermektedir.

Talihsiz bir kaza sonucu hayatını erken yaşta kaybeden Orhan Veli Kanık hiç evlenmemiştir. Sevgilisi Nahit Hanım'a yazdığı mektuplarda arada bir evlilik hayalinden bahseder ancak bu hayali gerçekleşemez. Bu nedenle şairin evlere, aile hayatına yer verdiği şiir sayısı çok azdır. "Mahallemdeki Akşamlar İçin Lied" şiirinde gün batmak üzereyken mahallede ve mahalledeki evlerde yaşananlara yer verilir. Nilay Özer, bu şiiri şairin duyularından hareketle oluşturulmuş bir şiir olarak nitelendirir, deneyimin malzemeye dönüştüğünü söyler.[473] Ataol Behramoğlu da Orhan Veli'nin yaşamı duyumsal olarak algıladığını, ona canlı bir varlık gibi yaklaştığını dile getirenlerdendir.[474] Akşam mahalleye canlılık katar. Çalışanlar evlerine döner. Evlerin içindeki takunya sesleri artar. Akşam serinliğiyle evler gündüz uykusundan uyanır:

"Kımıldanır mahallemin daralan ruhu
Basma perdelerimde gün batarken.
Atıp saatler süren uykusunu
Odama uzanır akasyam pencereden.

[472] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma,* s. 191.
[473] Nilay Özer, "Orhan Veli Şiirinin Modernliği: Bir Elinde Birey, Bir Elinde Gelenek", *Varlık Dergisi*, Yıl: 82, S. 1285, İstanbul 2014, s. 13.
[474] Ataol Behramoğlu, "Hep Genç Kalacak", *Varlık Dergisi*, Yıl: 82, S. 1285, İstanbul 2014, s. 7.

Kırmızı uzak damlarda bir serinleme,
Uyanır gündüz uykusundan evler,
Kapılarda işleri ellerinde
Kadınlar giyinip kocalarını bekler.

İyi insanların ruhudur yakınlaşır,
Takunya sesleri gelir evlerden,
Yalnız bu dem rahat bir dünya taşır
Bin mihnet dolu kafasında yorgun beden.

Her şeyin geliş saatidir akşam
Mahallede ömürler akşamüstü başlar;
Hepsi burada buluşmaya gelir, akşam,
Başka dünyalardan ayaklar, başlar."[475]

Necip Fazıl Kısakürek'in şehirde hissettiği korku, vehim ve gerginlik eve de taşınır. 1916'ya kadar saadet içinde olduğu Çemberlitaş'taki konakta kız kardeşi Selma'nın ve dedesinin ölümü şairi ömür boyu geçmeyecek bir hüzne ve vehme sevk eder.[476] Kalabalık bir ailenin yaşadığı konakta aile üyeleri de yaşanan olumsuzluğun etkisiyle birbirinden uzaklaşır. Yaşadıkları, şairin eve bakışını da etkiler. Çocukluğunu geçirdiği konakta merdivenler gıcırdar, içeride soğuk rüzgarlar eser, konağın içi uçuşan şeyler ve gizemli seslerle doludur.[477] "Gece Yarısı" şiirinde odadaki sesler dışardan gelen seslere karışır, odanın içinde insan dışı varlıklar hissedilir ve korkunun derecesi git gide yükselir:

"Her gece periler uyur odamda,
Derinlerden gelir uzun nefesler,
Yanan mum bir rüya seyreder camda,
Bir ağır hastanın nabzıdır sesler.

Gittikçe alçalır, yükselir tavan,
Duvarda küçülür, büyür parmaklar.
Elbisem çivide canlanır o an,
İçinde bir başka vücudu saklar.

Her perdeden çalar sivrisinekler,
Sanki bir tel gevşer, bir tel burulur.

[475] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 180.
[476] Suat Ak, *Necip Fazıl ve Büyük Doğu-Sosyal, Siyasi Mücadele Tarihi*, s. 21-22.
[477] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 10.

Sokakta uyanık kalan köpekler,
Yıldızlara bakıp durmadan ulur.

Birdenbire bir şey çıtırdar, derken,
Merdivenden gelir bir ayak sesi.
Basamaklar birer birer esnerken,
Kilitli kapının düşer perdesi.

Gözler parlayınca karanlıklarda,
Kemikten parmaklar terimi siler,
Yanyana oturmuş, bekler dışarda,
Sarışın kediler, siyah kediler..."[478]

Ziya Osman Saba ve Behçet Necatigil'in şehrin karmaşıklığından kaçıp sığınmak istedikleri mekân olan ev Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde sığınılacak bir mekân olmaktan çıkar. "Cinler" ve "Boş Odalar" şiirlerinde de cinler, hayaletler evin konuklarıdır. "Sonra işitilir sert bir hıçkırık, / Basar odaları belirsiz cinler. / Karanlık avluda döner bir çıkrık; / Sanırsın, kundakta bir çocuk inler."[479] mısralarından da anlaşılacağı üzere ev sığınmanın aksine terk edilmesi gereken bir mekân halini alır. Şaban Sağlık, eserlerdeki mekânları işlevlere ayırarak değerlendirir. Çevre değerlendirilirken şairin kendi psikolojik durumunu açıklayan mekânlara "yansıtma" işlevini yükler.[480] Necip Fazıl Kısakürek evi tıpkı bir şehir gibi korku ve vehim dolu tasvir eder, bu durum şairin psikolojisinden ileri geldiğinden mekânın yansıtmacı işleviyle karşılaşılır.

Necip Fazıl Kısakürek, "Evim" şiirinde mazideki değerleri ön plana çıkarır. Eski evlerdeki yaşantıdan bahsederken anneannesinin Kur'an okuyuşunu, annesinin gergef dokuyuşunu, semaverden çıkan sesin o huzur veren şarkısını, samimi komşuluk ilişkilerini hatırlar. Çağın getirdiği yeni yaşantıda bu manzaralara rastlanmamaktadır. Şair eski, ahşap evlerde şehre ait bir ruh olduğunu ileri sürerek bu ruhun bugünün beton binalarının gölgesinde yok olup gittiğini açıkça ifade eder:

"Ahşap ev; camlarından kızıl biberler sarkan!
Arsız gökdelenlerle çevrilmiş önün, arkan!
Kefensiz bir cenaze, çırılçıplak ortada...
Garanti yok sen gibi fâniye sigortada!"[481]

[478] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 212-213.
[479] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 211.
[480] Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", s. 147.
[481] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 333.

Evler artık yan yana değil üst üste inşa edilmektedir. Şair bu yapıyı ev olarak değerlendirmekten bile kaçınarak "Eskiden ne güzeldin; evdin, köşktün, yalıydın!"[482] mısrasını kaleme alır. Artık evlerin içi de dış mekânlar gibi güvensizdir.[483] Yeni yaşam yerleri olan gökdelenler şehirdeki ev kavramının mânâsını tamamen değiştirmiş, insanları ruhsuzlaştırmıştır. "Aman" şiirinde bu durum "Türk evi delik deşik; / Yıkık dökük hânüman. / Duraksız itiş kakış; / Süresiz karman- çorman."[484] mısralarıyla özetlenir. Maddi yönde görülen bu ilerleme manevi açıdan çöküntüye sebep vererek birtakım zıtlıkları beraberinde getirir. Fikirlerini ifade ettiği bu şiirde, yine Şaban Sağlık'ın mekânları işlevlerine ayırmasından hareketle, şairin mekânı "fikrî" işleviyle kullandığı söylenebilir.[485]

Turgut Cansever, gökdelenleri tarihin en cüsseli ve en hastalıklı yapıları olarak değerlendirir ve insanların değerler sistemini alt üst edilmesinin en büyük sebeplerinden biri olarak görür.[486] Bu görüş Necip Fazıl Kısakürek ve Behçet Necatigil gibi şehirde minarelerden daha yukarıda yer alan yapıları kabul etmeyen şairlerin bakış açısıyla örtüşmektedir.

2.6. Şehir ve Değişim

Şehirler oluşturuldukları andan itibaren insanlar tarafından süreklilik arz eden bir değişime uğrar. Tıpkı insanlar gibi gelişme gösteren şehirlerin çağa uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir. Şehirleri inşa eden insanlar bir süre sonra o şehrin kimliğine bürünür, böylece şehirler de kendilerine uygun insan tipini meydana getirir.[487] Değişim, şehirlerin fiziksel özelliklerinde görüldüğü gibi her şehrin kendine ait oluşturduğu insan tipinde de görülür. Gelişen teknolojiyle değişen, modernleşen dünyada kabullenilmiş değer yargılarında da birtakım değişiklikler görülür.

Ele alınan şairlerin yaşadığı 20. yüzyıla gelindiğinde şiirlerde en çok bahsi geçen şehir olan İstanbul'un fiziki durumunda hızlı bir değişim yaşanır. İstanbul bugün de ülkedeki pek çok değişimi en kısa sürede yakalayan, bu değişimi yaşayıp içindeki insanlara da yaşatan bir şehir olma özelliği taşımaktadır.[488] 20. yüzyılda ahşap binaların

[482] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 333.
[483] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 644.
[484] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 426-427.
[485] Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", s. 148.
[486] Turgut Cansever, *Ev ve Şehir,* s. 281.
[487] Tuba Kıraç, *İkinci Yeni Şiirinde Kent Algısı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 156.
[488] Doğan Hızlan, "Türkiye'deki Sosyal Değişimlerin Sembolü Olarak Edebiyatta İstanbul", *Şehir ve Kültür İstanbul,* edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 23.

varlığı uzun bir süre daha devam eder ancak nüfustaki hızlı artış daha fazla binanın inşasını gerekli kılar. Böylece kimi ahşap yapılar da yavaş yavaş apartmanlara dönüştürülür. Halkın zengin, fakir bir arada yaşadığı mahallelerin yapısı da bu şekilde değişmeye başlar, apartmanlara farklı etnik kökenlere sahip zengin kesim yerleşmesiyle Fener, Balat ve Samatya gibi semtler fakir ailelerin yaşadığı mekânlar haline gelir. Anadolu ve Rumeli'den yapılan göçler yüzünden gecekondular ortaya çıkar. Dar gelirli ailelerin yerleşim yeri olan bu yapılar şehirde ikileşmeyi meydana getirir. Bu durum modernleşme yolunda ilerleyen şehri olduğu noktadan daha da geriye götürür. Bugün bile gökdelenlerin inşa edildiği metropol kentte az da olsa varlığını sürdüren gecekondular bir sorun olmaya devam etmektedir.[489]

Bugün İstanbul gibi geçmişinde derin gizemler bulunan şehirler hızlı bir fiziki değişim geçirmeye devam etmektedir. Plansız yapılanma şehirlerin tarihine ve tabiatına onarılması mümkün olmayan yaralar açmaktadır. Güzelliğin tahribatının gelecek nesilleri bugünden daha fazla etkileyeceği aşikârdır. Bugünden yaklaşık yetmiş yıl önce yaşamış şairlerin çoğunda değişimden şikâyet söz konusudur. Değişimin olması gerektiği gibi planlı yapılmadığının sinyalleri daha o zamandan verilir.

Ziya Osman Saba "Misakımilli Sokağı No. 37" şiirini 1951'de kaleme alır. İkinci evliliğiyle özdeşleşen bu sokak tipik bir İstanbul sokağı olma özelliği taşır.[490] Havagazıyla yakılan fenerlerle aydınlatılan sokakta yoğurtçuların, bozacıların sesi duyulur. Şairin hatıralarında bu ev pek çok ilki ve heyecanı yaşadığı yer olarak kalır. Yıllar sonra Misakımilli Sokağı'nı ziyarete gittiğindeyse bambaşka bir manzarayla karşılaşır. Geçmiş zamanla yapılan kıyaslamada fenerlerin yerini elektrik lambaları almıştır. Sokaklar eski canlılığını yitirmiştir, insanlarsa şaire daha vefasız gelir.

Behçet Necatigil, "Değişen Dünya" şiirinde çocukluğunun geçtiği sokakta kısa bir gezintiye çıkar. Mazi şimdi oturduğu yerden çok uzaklardadır. Bırakıp gittiği yer tıpkı kendisi gibi değişmiştir. Değişen şehir yaşamı şairdeki "eskiye dair yitiklik duygusunu" güçlendirir.[491] Bu değişim şairi hüzünlendirir çünkü aşina olduğu insanlardan ve evlerden eser kalmamıştır. Apartmanlar eski güzelliği yok etmiştir. Şair eski evleri, eski günleri hatırlayarak hayıflanır:

"Ahtapotlar gibi apartımanlar

[489] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 274-277.
[490] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 153.
[491] Ali Özgür Özkarcı, *Asla Konuşmayacaksın*, Edebi Şeyler Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 16.

Buraya da salmış kollarını
Yoksul aileler çekilmişler
Satıp savıp mallarını.
Böyle böyle benim eski mahalle
Hoyrat servetlerin karşısında
Silinip gitmiş bile.

Eski günler nerdesiniz
Açın kapınızı da evinize gireyim
Ama nerde o evler
Ne bileyim." [492]

Değişim evler için, semtler için, şehirler için kaçınılmazdır ancak insan mazinin cazibesinden çoğu zaman kaçamaz. 1949'da yayımlanan bu şiirde şehirlerde hızlı bir değişime başlandığı, eski yapıların yerini yenilerinin aldığı görülmektedir. Benzer bir yaklaşıma "Eski Sokak" şiirinde de rastlanır. Şair on yıl öncesinde kalan eski ahşap evlerle dolu olan sokağı hatırlar. Hatıralar eski zamanlardaki yaşantıyı da gözler önüne serer. Çalıştıkları için uykulu ve yorgun olan bireyler güçlü komşuluk ilişkileri kuramasalar da birbirlerine olan saygılarını kaybetmezler. Çöpler bile çocuklar görüp imrenmesin diye kalın kağıtlarla atılır. İnsanların sesleri zaman zaman sokak içerisinde birbirine karışır. Çocukların gürültüleri evlerde yankılanır. Her evin ayrı bir hikâyesi vardır. Zamanla insanlar geniş caddelere çıkmış ve apartmanlara taşınmıştır. Apartmanlarsa eski yaşantıların üstüne yapılmıştır. "Tanış Yapılar" şiirinde de yılların tanıdık yapıları da geride bıraktığı, çocukken zillerine basılmak istenen evlerin sadece hatıralarda kaldığı dile getirilmiştir.

"Elif" şiirinde şair "Kahve, bahçeli kahve / İki tarafa da bakar / Caddeye ve Halic'e / Halic'in uzaklığı bir kol kadar."[493] mısralarıyla tasvir ettiği kahveden İstanbul'u izler. Bu sırada dönemin İstanbul'unun manzarasının büyük bir kısmını eskimiş evler oluşturmaktadır. İnsanların ekonomik yaşantılarıyla örtüşen bu manzara bugün aynı şehirde karşılaşılabilecek manzaralardan biridir. Bazı mahallelerde bu yaşantıya alışılmıştır ve sosyal yaşantı kolay kolay değiştirilemez. Bazılarında ise İstanbul'daki çoğu eski bina tarihi eser olarak kabul edildiğinden yıkımına izin verilmemektedir. Restorasyona uğramış olanlardan kimileri korunmaya devam ederken kimileri farklı

[492] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 114.
[493] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 91.

amaçlara hizmet etmektedir. Metropol kentte tam anlamıyla kökten bir değişim yapılmamış olması yeni yapılarla eski yapıların iç içe olduğu kirli bir görüntü oluşturmaktadır.

Behçet Necatigil, "Barbaros Meydanı" şiirinde 1947'deki haliyle yer verdiği Beşiktaş'ta ahlaki değişime de değinir. Gözlemci bir bakışla etrafa dikkatini veren şair yaşlı bir annenin ardında genç bir kız görür. Peşlerine takıldığı bu ikilinin arasındaki nesil farkından kaynaklanan değişikliği psikolojik açıdan da ele alarak şu mısraları dile getirir:

"Biliyorum, ayıp ve mânasız
Ama peşlerinden gidiyorum
Gezmeye çıktıkları vakit
Ana kız.

Utanır da belki
Anasının sırtındaki
Yeldirmeden,
Kız bir adım önde gider
Sezdirmeden.

...
Meydana dolmuş millet,
Sıra sıra oturmuş.
Ah genç kız kalbi,
Sıralara bakar elbet.

Meydanın ilerisi deniz kıyısı
Karaya çekilmiş kayıklar,
İskele gazinosu yanda
Sulara dökülmüş ışıklar,
Üsküdar şu karşısı.
O nemli topraklara
Ana çöker yorgun argın,
Kalmış gözü arkada
Kendi ayakta kızın

En gürültülü şarkılar
Çalarken plakta,
Onlar orda oturur
Denize bakarlar.

Avunmaya muhtaç bu gençlik
Ey kız anası ihtiyarlar,
Ey denizlerden esen serinlik."[494]

Değişen ahlaki değerler karşısında tepkisini göstererek durumdan şikayetçi olan bir diğer şair de Necip Fazıl Kısakürek'tir. "Destan" şiirindeki "Durum diye bir lâf var, buyurunuz size durum; / Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum! / Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey, / Benim adım Bay Necip, babamınki Fazıl Bey; / Utanırdı burnunu göstermekten sütninem, / Kızımın gösterdiği, kefen bezine mahrem."[495] mısralarında yeni neslin değişen değerlerine gönderme yapar. Benzer bir tutum "Muhasebe" şiirinde de sergilenir:

"Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!
Üst kat: Elinde tesbih, ağlıyor babaannem,
Orta kat: "Mavs" oynayan annem ve âşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin "Tamtam"da çığlıkları.
Bir kurtlu peynir gibi, ortasından kestiğim;
Buyrun ve maktaından seyredin, işte evim!"[496]

Necip Fazıl'ın şehirlerde değişen değer yargılarını dile getirdiği bir diğer şiir ise "Aman" şiiridir. Şiir, fikri değişimlerin olumsuz yönde ilerlediğini gösterir; şairse geleceğin umudu olarak gördüğü yeni nesle gidişatın kötü olduğunu hissettirmek istercesine mısralarını oluşturur:

"Beyinler zıpzıp kadar,
Mideler koskocaman.
Aziz fikir buğdayı,
Katıra mahsus saman
Boş lâf, hep dalga dalga;
Uçsuz bucaksız umman.
...
Kutsal kitaptır fuhuş;
Ahlâk, okunmaz roman.
Tarih, kontra gerçeğe;
Hürriyet hakka düşman.
Millete kasdedenin
İsmi millî kahraman.
Yere batsın bu dünya,

[494] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 87-88.
[495] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 406.
[496] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 403.

Bu dünyadan hayr uman!"[497]

Necip Fazıl Kısakürek "Apartman" ve "Evim" şiirlerinde şehirdeki fizik değişime de değinir ancak onun şehirdeki değişimi eleştirdiği çoğu nokta ahlaki yönden meydana gelen değişikliklerdir.

Attilâ İlhan şehirdeki ahlaki değişimden bahsettiği şiirlerde çoğunlukla Beyoğlu'nu kullanır. *Belâ Çiçeği* kitabındaki "Cinnet Saray" şiirinin beş bölümünde de ahlaki yozlaşmaya yer verir, insanın yitirdiği değerler karşısında yok oluşunu anlatır. *Elde Var Hüzün* kitabındaki "O Vahim Orospu" şiirinde de benzer bir tutuma rastlanır. Şairin âşık olup kavuşamadığı insanlarla olan hatıralarına yer verdiği *Yağmur Kaçağı* kitabındaki "Fabrika Durağı" şiiri Zehra Solmaz ile yaşadığı aşktan geriye kalanlardan oluşmaktadır. "Meraklısı İçin Notlar" kısmında şair adı geçen durağın Mecidiyeköy'de olduğunu söyler ve o dönemde Mecidiyeköy'ün incirlikler, dutluklar ve kır kahveleriyle süslü olduğu dile getirilir.[498] *Tutuklunun Günlüğü* kitabında yer alan "Eskiden" şiirinde ise insanın tabiat üzerinde meydana getirdiği değişimin bir örneği daha görülür. Çocukluğunda ona huzur veren bir mekân olan çamlıktan bahsedilirken geçmiş zaman ifadelerine verilir:

"eskiden çamlar vardı/şimdi ne oldular
gece gündüz gökyüzünü değiştiren
uğultularıyla gönlümüzü zenginleştiren
dalgın ağaçlardı gururlu ve kibar"[499]

Şair, "Meraklısı İçin Notlar" kısmında 1971'de kaleme aldığı bu şiirde bahsedilen çamlığın tamamıyla yok edilmiş Karşıyaka çamlığı olduğunu dile getirir.[500]

Nüfus artışının hızla devam ettiği bir çağda değişimin kaçınılmaz olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak değişimin belli planlar dahilinde yapılması, özellikle geçmişi tarihe ışık tutan şehirlerin tahribatını azaltacaktır. Bu planların devletler tarafından oluşturulması gerekse de bireyler de değişimin yanlış bir yöne doğru ilerlemesini durdurabilir. İlber Ortaylı, şehirleri hemşehrilerinin kurtaracağını söyler.[501] Yapılacak her türlü hamleyi devlet yöneticilerine bırakmadan etrafındakileri korumak bireylerin

[497] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 426-428.
[498] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 82.
[499] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 43.
[500] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 129.
[501] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 14.

sorumluluğundadır. Ölüm kalım savaşı vermekte olan şehirlerin zaferine tanıklık etmek ancak sorumlulukların bilincinde hareket etmekle mümkün olacaktır.

2.7. Şehir Yaşamının Beraberinde Getirdiği Sorunlar

Şehirler pek çok imkâna aynı anda sahip olunabilen mekânlardır. Bu durum şehirlerin cezbediciliğini arttırır. Şehirlerin özellikle ekonomik yönden sağladığı refah, çoğu insanı kırsal bölgeden şehre göç etmeye iten temel etken olmuştur. Nüfus bakımından yoğun olan bölgeler kırsaldan yapılan göçlerle daha da kalabalık hale gelir ve ortaya şehirlileşme sorunları çıkar. Bu sorunların ortaya çıkışı şehirleşmenin büyük bir hız kazandığı Sanayi Devrimi'ne kadar uzanır. Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler, özetle değişim karşısında geleneksel olandan kopuşun ifadesi olan modernizm kavramının ortaya çıkmasına sebep olur. Modernizm; aydınlanma çağı ile gelen zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve yaşam biçimi; egemenliği insanı özgürleştiren, kurtuluşu dinde değil bilimde arayan, insanbiçimci ve insanmerkezci dünya görüşü olarak tanımlanır.[502] Modernlik ise Batı'nın Rönesans ve aydınlanma dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsenmesi ile ortaya çıkan yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır.[503] Batı toplumlarında şehirleşme ve şehirlileşme süreci eş zamanlı görülürken modernizmle daha geç tanışan toplumlarda süreç eş zamanlı olarak takip edilemez.[504] Batıda olumlu bir anlama sahip olan modernizm kavramı Doğuda çoğu zaman olumsuz bir anlama bürünür. Modern yaşamın beraberinde getirdiği değerler değişimi toplumların gelenekten uzaklaşmasına neden olur. Yaşanan kimlik karmaşası hem insanların davranışlarına, duygularına hem de şehirlerin fiziki görünümüne yansır. Bugün çoğu ülkede şehirlileşme süreci büyük oranda tamamlanmış olsa da modernizmin getirdiği önüne geçilemeyen sorunlar devam etmektedir. Bu sorunlar kimi zaman devletlerin izlediği yanlış politikalardan kimi zamansa bireylerin uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır.

Şehirle şair arasında kurulan bağda olumlu ve olumsuz etkileşim bir arada bulunur. Şehir baskısının beraberinde getirdiği yalnızlık, yabancılaşma, mahkûmiyet hissi şairlerin şiirlerine de yansır. Bunun yanı sıra geçim sıkıntısı, tabiatın tahribatı, çarpık kentleşme gibi sorunlar da şiirlerde ele alınan konular arasına yerleşir.

---

[502] Ömer Demir, Mustafa Acar, "Modernizm", *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 1993, s. 251.
[503] Ömer Demir, Mustafa Acar, "Modernlik", *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 1993, s. 251.
[504] Ayşe Koçak Işık, *Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*, s. 110.

2.7.1. Yığılma ve Kalabalıklaşma

Şehirlerde özellikle teknolojik gelişmeler sonrası ortaya çıkan iş imkânları insanların şehirlere göç etmesine sebebiyet verir. Başta ekonomik koşulların iyileştirilmesi için gelinen şehirler sağlık, eğitim gibi alanlardaki gelişmelerle de insanları cezbeder hale gelir. Bunun sonucunda şehirler insanların yoğun kalabalıklar oluşturduğu mekânlara dönüşür. Şehirlerdeki düzenin başından beri oluşturulamaması şehirlerdeki yığılmanın uzun zamandır çözülemeyen bir problem olarak varlığını devam ettirmesine sebeptir. Özellikle 1950'lerden sonra ciddi bir sorun haline gelen yığılmanın şehirlerin görüntülerinde olduğu gibi insan ilişkilerinde de değişiklikler meydana getirdiği söylenebilir.

1957'de vefat eden şair Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde kalabalık şikâyet edilen bir durum gibi ele alınmaz. "Yokuş" şiirinde her gün karşılaştığını dile getirdiği kalabalıkta türlü türlü insan benzer kıyafetlerle şairin dikkatini çeker. Şair bu kalabalığa baktığında onlarla aynı dertleri ve aynı hisleri paylaştığını düşünür. Vapurlarda, tramvaylarda kalabalıklar oluşturan insanlar yaşam kaygısı taşımanın hüznüyle şairin karşısındadır.

Behçet Necatigil ise son zamanlarında gördüğü değişimi ciddi bir dille eleştirirken ilk dönem şiirlerinde sadece huzursuz olduğu noktalara değinmekle yetinir. "Elif" şiirinde İstanbul'un en kalabalık semtlerinden olan Beyoğlu'nun tasvirini yapar. Tepebaşı bahçesinin arkasında kalan caddelerin geceleri gündüz gibi kalabalıktır. İnsanların yoğun kalabalıklar halinde bulunduğu, taksilerin seller gibi akıp gittiği caddeler şaire birer panayır havası hissettirir. "Yapışkanotları" şiirinde ise şehrin kalabalığının bir diğer yüzü ele alınır. Gecekondularda yaşayan insanların yaşantısına değinilir. Gecekondular şehirdeki yığılma sonucu meydana çıkmış ve şehrin görüntüsünü bozmuştur.

Behçet Necatigil'in "Panik" şiiri Yunan mitolojisinde kırların ve çobanların tanrısı olarak bilinen Pan'ın[505] artık ıssız kırları bırakarak şehirlerde dolaştığının dile getirilmesiyle başlar. "Şair Pan'ın panik yaratması motifini modern zamanlara uyarlayarak kentleşme ve uygarlaşma olgusunun Pan gibi insanları panik içine soktuğuna vurgu yapmaktadır."[506] "Artık ıssız kırları bıraktı Pan;/ Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde"[507] mısralarından da anlaşılacağı üzere şehirler milyonlarca insandan

[505] https://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_(mitoloji)
[506] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 279.
[507] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 318.

oluşmaktadır. Kalabalıklaşma günden güne artmaktadır. Kalabalığın insan psikolojine verdiği zararın yanında oluşan çevre kirliliğine, ulaşım sıkıntısına, apartmanların çirkin görüntülerine, işsizliğe de dikkat çekilir. Şehir demek uygarlık demektir ancak gelişmeler insanları birbirine düşman etmektedir. Geliştirilen atom bombaları, uzay füzeleri insanların yararından çok zararı için kullanılmaktadır. Şehir hayatı insanlar üzerinde birleştirici olmaktan çok yarattığı panik ortamıyla ayrıştırıcı bir rol üstlenmektedir. İnsan insanca yaşamaktan uzaklaşmaktadır ve bu durum çocukların yüzüne bile yansımıştır.

Behçet Necatigil'in "Yaz Ayları Dinlenmek" şiirinin ilk dörtlüğünde ironik bir dille şehrin kalabalığının ulaşım araçlarına kadar ulaştığına değinilir. Kalabalıklar içerisinde dinlenebilmek neredeyse imkânsızdır. Şairin küçüklüğünde geçirdiği hastalıklar[508] sebebiyle hassas bir bünyeye sahip oluşu gün boyu çalışmasının ardından onu dinlenmeye daha da mecbur bırakır fakat şehrin karmaşıklığı, gürültüsü buna engeldir. Bitkinlik şehirli insanın daimî rahatsızlığı halindedir:

"Akşamları kalabalık taşıtlarda hep ayak üstü
Yorgunluktan sallanarak, yayan
Eve gelinceye kadar boş, dinleniyorsun...
Uzak, sessiz bir yeri çıkar aklından!

Gün boyu, yüklü işler içinde
Özlediğin denizlere dalıp kaçamak
Serin-mavi göklere doğru hülyalarda"[509]

Kalabalıktan şikâyet edilen bir başka şiir, şairin son zamanlarında yayımladığı "İç Yapı"dır. Şehir kalabalıklaştıkça insanlar daha geniş yapılar inşa etmeye çalışırlar. Daha geniş evlerin, daha geniş caddelerin hem bu kalabalığı silikleştirmesi hem de insana huzur vermesi beklenir fakat durum şaire göre tam zıttını göstermektedir. İnsanlar geniş yapılar içinde iç huzurdan uzak kalmıştır:

"Az geri çekilme her yeni yapı
Geçsinler geniş
Taşıtlar adam almıyor, geçsinler geniş.

Onlar eski yürekler, eski evlermiş
Bugünküler koz kabuğunda

[508] Behçet Necatigil çok küçük yaşlarda Adenit Tüberküloz hastalığı geçirir. Bu hastalık onun karakterinin oluşumunda belirleyici olur, şair kalabalığı sevmez, evinden dışarı pek sık çıkmaz. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Özgür Özkarcı, *Asla Konuşmayacaksın*, Edebi Şeyler Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 20.)
[509] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 167.

Caddeler adam almıyor, caddeler geniş.

Varınca, oturunca
Rahat - - eskidenmiş,
Gir çık dar şimdi, caddeler geniş."[510]

Behçet Necatigil "Kent" şiirinde şehrin bir anda büyümesine şaşırır. Yığılma ve kalabalıklaşma yeni yerleşim yerlerinin oluşmasına sebep verir. Aynı şehirde yıllarca yaşamış insan bile bu değişim karşısında şaşırabilir, bocalayabilir:

"Yoktu bilinmeyen yanları
Gündüzler gezilmişti, gece karanlıkları
Oraya kadardı.
Bir gün yeni taşıtlar
Ne zaman doldu
Boştu karşı."[511]

Şair "Bir İstanbullunun Not Defterinden I" şiirinde de şehirdeki kalabalığı ulaşım araçlarından hareketle dile getirir. Ulaşım araçlarının sayısının az oluşu şairi kış aylarında çoğu zaman çamura bata çıka yürümeye mecbur bırakır. "Bıçkın arabalar sıyırıp geçer beni / Her an çiğnenme korkusu / Onca iğreti oldum."[512] mısralarından da anlaşılacağı üzere teknolojiyle beraber gelen rahatlığın kimi zaman ölüm korkusuyla bütünleştiği söylenebilir. Ayrıca şiirde kış aylarında yaşanan zorluğun şehirdeki altyapı eksikliğinden kaynaklandığı görülür. "Bir İstanbullunun Not Defteri II" şiirinde de şehirdeki yığılma park eden arabaların sayısından anlaşılır: "Sokaklarda gerçeğin yüzleri / Park etmiş kaç yüz kaldırımlarda / Bir yol / Bulmaya çalışır bir arabasız."[513] Şiirin sonu "İstanbul'da yaşıyorum / Yaşamaksa."[514] şeklindeki hayıflanmayla son bulur. Her iki şiirde de toplu taşıma araçlarında itile kakıla yolculuk edildiği vurgulanır, otobüslere binmek için saatlerce beklenir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu "Büyük Şehir" şiirinde şehrin kalabalık oluşundan şikâyet eder. Tıklım tıklım insan dolu olan semtler, sinemalar, meyhaneler saymakla bitmez. Bu kalabalık şehirde insanlar birbirlerinden habersiz bir yaşam sürmektedir. Bu yaşantı da şaire içinden çıkılması mümkün olmayan bir gurbet hissi yaşatmaktadır:

"Bir değil hallerin beş değil

[510] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 429.
[511] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 447.
[512] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 558.
[513] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 559.
[514] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 559.

Nasıl anlatsam hepsini bir bir
Nasıl bağlansam sana nasıl, büyük şehir.
Yüz tane kolum olsa kucaklamaya yetmez
Tepeden tırnağa dudak kesilsem bitip tükenmezsin.
Anten misali gerilse bütün damarlarım
Nasıl duyarım semt semt bucak bucak seni
Nasıl sararım?
Büyük hastanelerinde yatarım insan dolu,
Büyük gemilerine binerim mahşer.
Hanların dolu, hamamların dolu...
Gel gör ki her Allahın günü
Göz göze, diz dize
Tramvayda, sinemada, meyhanede, mabette.
Herkes kendi murdar karanlığına gömülmüş
Herkes gurbette"[515]

Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul Türküsü" şiirinde şehrin nüfusunun son yıllarda yapılan göçlerle hızla arttığı dile getirilir. Bu durumu şair iki yönden değerlendirir. Şehir hayatına adapte olup iş bulabilenlere bu şehir ekmek kapısı olmuştur ancak onlar kadar şanslı olamayanların yoksullukla mücadelesi de oldukça çetrefillidir.

Necip Fazıl Kısakürek apartmanların şehre yerleşmesinden duyduğu rahatsızlığı pek çok şiirinde dile getirir. "Apartman" şiirinde modern hayatla insanların hayatına dahil olan dev evlere karşı olumsuz hislerine yer verir. Şehirdeki yoğun kalabalığı saklamak üzere dizayn edilen apartmanlar daha fazla insanı aynı çatı altında toplar ancak üst üste binmiş insanlar birbirinden uzak yaşar.

"Üst üste insan türü,
Bu ne hayat, götürü!
Yakınlıktan ötürü
Kaçıp gitmiş yakınlık..."[516]

"Kaldırımlar II" şiirinde de şair "Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur, / Ne senin anladığın kadar, kaldırımları..."[517] mısralarıyla şehirdeki kalabalığa göndermede bulunarak anlaşılamamaktan yakınır. "Destan" şiirinde ise şehirdeki modernleşmenin insanların yaşantılarındaki olumsuz yanlarına vurgu yapar ve kalabalığı uyarmak ister:

"Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!

[515] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 177.
[516] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 169.
[517] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 159.

Haykırsam kollarımı makas gibi açarak:
Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,
Çatırtılar geliyor karanlık kubbemizden,
Çekiyor tebeşirle yekûn hattını âfet:
Alevler içinde ev, üst katında ziyafet!
Durum diye bir lâf var, buyurunuz size durum;
Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum!
....
Ey tepetaklak ehram, başı üstünde bina;
Evde cinayet, tramvay arabasında zina!"[518]

Behçet Necatigil gibi Attilâ İlhan da şiirlerinde Beyoğlu'nun kalabalığına yer verir. *Bela Çiçeği* kitabındaki "Cinnet Çarşısı" bölümünde yer alan "Cinnetsaray", "Rock'n'roll Köpekleri", "Bir de Manhattan Olursa", "Sirkeci Garpalas 32", ve "Eller Yukarı" şiirlerinde yığılmanın yaşandığı semtteki ahlaki bozulmalara, kimliğin kaybolmasına vurgu yapılır. Attilâ İlhan "Metropol" şiirinde de büyük şehir yaşantısının olumsuz yanlarına değinir. İnsan sayısının fazla olmasıyla ve gelişmişliğin daha ileri boyutta olmasıyla metropol şehirlerden biri haline gelmiş İstanbul insanların mücadele içerisinde olduğu bir mekândır. Bu mücadele şairin bedduasıyla sonlanan "Kirli Yüzlü Melekler" şiirinde şu sözlerle anlatılır:

"vay anam vay
sen ne dersin istanbul
sen garip bir şair olsan söyle ne halt edersin
kimin gücü yeterse kahretsin parasızlığı
sefalet akıyor gürül gürül sokaklardan
yol üstünde bir şehvet çarşısı tıklım tıklım
yol üstünde sevda pazarlığı aşk pazarlığı
kurtulamadık gitti bu denlü kepaze hayattan
hep böyle gecelerin koynunda yaşadık
geceler serseri biz serseri
karakoldaki aynada safran gibi kirli yüzümüz
gözlerimiz hasta gözleri ellerimiz hasta elleri
kırılmış kavala dönmüşüz."[519]

[518] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 406.
[519] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı,* s. 98.

Toplumcu bir şair olan Attilâ İlhan, büyük şehirlerde karşılaştığı insan manzaralarına "Mümkün Mü" şiirinde yer verir. Şehirdeki yığılma sebebiyle ortaya çıkan yoksulluk çocukları bile sokağa döker:

"elden ne gelir hem ağlamak kifayet etmez
ne kadar cömert olsa gönül bir şeyimiz yok ki verelim
sizi ancak mısralarımız teselli edecek
şehrin kenar semtlerinde oturan insanlar
mümkün mü can kardeşim mümkün mü içlenmemek
düşündüğümüz andan itibaren sokaklar dolusu
kimsesiz çocuğu
evet ben de şairim bahsetmek isterim saadetten
ama neyleyim bir türlü dilim varmıyor
aç karnına aç karnına türkü söylemeye"[520]

Attilâ İlhan'ın "Bu Nasıl Sonbahar" şiirinde şair özne tabiatın tahribatının ardından asfalt, cam ve betonlarla dolu bir şehirle karşı karşıyadır. Kalabalık betonların içine sığmamış dışarı taşmıştır, otomobiller şehrin dört bir yanındadır. Şehrin fiziki görüntüsünün yanı sıra insan ilişkilerinin de sorgulandığı bu şiirde geçmişe dair bir pişmanlık ve geleceğe karşı ise bir hüzün hissedilir.

2.7.2. Kirlilik

Bugün dünyanın en büyük sorunlarından biri kirliliktir. Hava, su ve çevre kirliliğinde günden güne yaşanan artış tüm canlıların geleceğini tehdit eder. Bu kirliliğin en büyük kaynağı ise insandır. Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği makineleşme süreci Dünya'nın dengesinin bozulmasına zemin hazırlar. Gelişen teknolojiyle pek çok fabrika kurulur, kimyasal maddelerin kullanımı artar. Fazlalaşan insan sayısı da dünya için bir tehlike oluşturur. İnsanların büyük ve gelişmiş şehirleri yaşam alanı olarak tercih etmesi özellikle şehir hayatındaki kirliliği arttırmaktadır. Hayatının son dönemlerinde Behçet Necatigil, şiirlerinde bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirir.

Behçet Necatigil "Uygarlık Raporu" şiirinde insanların uygarlık olarak gördüğü gelişmeleri sert bir dille eleştirir. Uygarlık tahıl ambarları olan silolara, insanlar ise içinde çürüyerek yok olup giden buğdaylara benzetilir. Özellikle büyük şehirlerde plastik kullanımı artmış, ambalajlı gıdalar çoğalmış, üzerlerine ilaç püskürtülen meyve ve

[520] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 71.

sebzeler sahteleşmiştir. Şehir hayatının hızına yetişebilmek için tasarlanan ürünler insanları içten içe çürütmektedir:

"Bu artıklar ne artık, kusar toprak
Plastik kaplar, bidonlar, asit.
Ölü balık, yoz ağaç, çevre kirlenmeleri
Baygın soluklar, bitkin gel git.

Sebzeler, bitkiler, tahıllar toz
Bir sahte simya çorbamda
Meyvalar, yemişler hışır, tatsız
Püskürtük ilaçlar soframda."[521]

Kirlilik, şehirleri öyle bir ele geçirmiştir ki tüm canlılar farkında olmasalar da bundan etkilenmektedir. "Böylece şairin içi dışı kir pas içindedir."[522] İnsanların yaşadığı bunalımlar doğaldan uzaklaşmaktan kaynaklanmaktadır. Tüm bunları farkında olan şair uzaya, boşluğa fırlatılmak ister. Behçet Necatigil "çarpık uygarlaşmayı yermekte, insanı ve çevreyi mahveden tüm sentetik ürünlerin boğuculuğundan saf doğaya veya ölüme sığınmaktadır."[523] Bugün de dünya şehirlerinde bahsedilen problemlerin çözümü için yeterince ilerleme katedilememiştir. Şair "Kent Sürgünü Bir Ana" şiirinde tabiat ananın gücünü hatırlatıp az da olsa bir umut taşıdığını ifade etmektedir.

Behçet Necatigil, "Kaynar Kazan Temmuz" şiirinde çevre kirliliğini anlatır. Şair yaz mevsiminde serinlemek için gidilen tatil sitelerinde istenilen tadı bulamaz. Dolu otobüslerle yapılan yolculuğun sonu dumanlı ve kirli bir çevreye çıkar. Tatil şehirleri de keşfedildikçe kalabalıklaşmıştır. Dinlenilmek için gidilen bu mekânlar da artık amaca hizmet etmemektedir:

"Hava mı aldığın, girdiğin deniz mi
Geri geri ayaklar
Ah her şey çocukluktan gelmeli.

Betondan tüten duman ve kirli çevre.
Dön dolaş bir fırın ağzı kent
Serinle serinlikse!"[524]

[521] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 497.
[522] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 281.
[523] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 282.
[524] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 490.

Şair "Yazlık" şiirinde de büyük kent havalarının temiz olmadığına değinir ve insanların bu durumu farkında olmadıklarını dile getirir. Dipteki evler daima aynı kirli havayı solumaktadır. "Genç Evliler, Gecelikler" şiirinde de gece vakti bebeğini arabasına koyarak hava aldırmaya çıkaran genç evlilere havanın gündüz olduğu kadar pis olduğunu hatırlatır.

2.7.3. Çarpık Kentleşme ve Apartman Hayatı

Osmanlı'nın ahşaba dayanan mimarisi yangınların artmasıyla değişmeye başlar. Bu değişimin ilk örnekleri nüfusun en yoğun olduğu İstanbul'da görülür. Önüne geçilemeyen yangınlar kargîr binaların yapılmasına zemin hazırlar. Yangınlarda ortaya çıkan zararların önüne geçilmesine çözüm olan beton yapılar şehirde hem görüntünün hem de insanlar arasındaki ilişkilerin değişmesine yol açar. Ahşap evler arasındaki komşular, kitabeli çeşmeler, fakir ile zenginin bir arada bulunduğu mahallelerde bürokratların ihtişamlı konakları, sık sık gidilen kahveler, kahvelerin yanındaki mescitler ve mezarlıklar bir daha bir araya gelemeyecek şekilde değişir.[525] Osmanlı dönemindeki mahalleler etnik kökenlere göre farklılıklar taşır. Örneğin İstanbul'da Fener semti Rum; Balat semti Musevi; Samatya ve Kumkapı semtleri ise Ermeni mahalleleri olarak bilinir.[526] 20. yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkan apartmanlar mahallelerdeki bu ayrımı ortadan kaldırmaya başlar. Apartmanların İstanbul'da görüldüğü ilk semt Taksim'dir. Bugün apartmanların en eski örneklerine Gümuşsuyu'nda rastlanır. Öncelikle yabancıların yerleştiği bu binalar zamanla Beyoğlu civarında da yaygınlaşır.[527] Bugünün İstanbul'unda en işlek yerlerden biri olan Taksim'in bir iş ve kültür merkezi haline gelmesi apartmanların görülmeye başlandığı yıllara dayanır.

Apartmanlar şehirlerde modern yaşamın bir gereği olarak boy gösterirken gecekondular şehirlerde çarpık kentleşmenin yaşanmasına sebep olmaktadır. 1945'te yaşanan aşırı nüfus artışı köylerdeki arazilerin besin ve barınma ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalması köyden şehre göçü mecburi kılar.[528] Şehir hayatına göçler sonucunda dahil olan dar gelirli kesimin barınma ihtiyacını karşılayabilmek adına şehir merkezlerinin dışında kalan yerlere inşa ettikleri bu yapılara 1950'lerde rastlanır, 1980-1990'larda gecekonduların sayısında önemli bir artış görülür. Gecekondular devlete/kamuya ait şehir topraklarının, vakıf arazilerinin veya ormanlık alanların yasal

[525] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 168.
[526] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 26.
[527] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 190.
[528] Sabri Çakır, "Türkiye'de Göç, Kentleşme / Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2011, Sayı: 23, s. 211.

olmayan yollarla işgal edilmesiyle meydana getirilir.[529] Nüfus artışı sonucu şehir merkezlerinin geniş alana yayılmasıyla gecekondular bu merkezlere dahil olur ve şehirler çirkin bir görüntüye bürünür.

Behçet Necatigil, şehrin eski müstakil evlerinin yerini alan yüksek apartmanları beğenmez. "Değişen Dünya" şiirinde çocukluğuna dair hatıralarının bulunduğu mahalledeki yeni apartmanları ahtapot kollarına benzetir ve her yanı saran bu yapılar onu hüzünlendirir. Fakir ailelerin yaşadığı bu mahalleye dikilen apartmanlar sosyal yaşantıyı da değiştirmiştir:

"Ahtapotlar gibi apartımanlar
Buraya da salmış kollarını
Yoksul aileler çekilmişler
Satıp savıp mallarını.
Böyle böyle benim eski mahalle
Hoyrat servetlerin karşısında
Silinip gitmiş bile." [530]

"Eski Sokak" şiiri şairin apartman hayatına geçiş yaptığı yıllar içerisinde duyduğu pişmanlığı dile getirdiği şiiridir. Selim İleri, Behçet Necatigil'in ardından onunla hatıralarına yer verdiği yazısında Beşiktaş'ın şairle bütünleştiğini söyler ve "Eski Sokak" şiirinden hareketle şu sözleri dile getirir: "Huriye ve Behçet Necatigil, uzun yıllara dayalı, dürüst ve onurlu öğretmenlik çabalarında bir apartman katına, bir ara caddeye çıkmışlardı ya, Necatigil ölünceye dek 'eski sokağı' sayıkladı."[531] Apartman hayatıyla geniş caddelere çıkan şairin yeni yaşantısında içi daralır. "Sizdendik, yalnız biraz okumuş, / İki kadın, iki erkek, iki çocuk / Uykulu, acele bir karıkoca / Bizdik geçen önünüzden başları eğik."[532] mısralarında dile getirildiği üzere apartman sakinleri bir arada yaşamalarına rağmen birbirlerinden habersizdir. "Açılan kapıyı hemen kapatmak / Karşılıklı gizlemekti bir şeyleri. / Gelip gidenimiz olurdu ya / Gülüşmeler bizden değildi."[533] mısralarıyla devam eden şiirde insanların yaşantılarındaki sahteliğe dikkat çekilir.

Behçet Necatigil "Çay" şiirinde apartmanların gelişiyle fakirlerin yaşantılarının hafızalardan silinip gittiğini, insanların çevresindekileri sıkıntıları fark edemez hale geldiğini dile getirir. Küçük bir çocuğun ve annesinin geçim derdinin anlatıldığı şiirde

[529] Sabri Çakır, "Türkiye'de Göç, Kentleşme / Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", s. 211.
[530] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 114.
[531] Selim İleri, "Behçet Necatigil'in Beşiktaş'ında Gezintiler", s. 23.
[532] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 449.
[533] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 449.

zamanın ve mekânın insanların düşüncelerini de değiştirdiği ifade edilir. Geçmişin bu kadar çabuk unutulmasında suçlanan o köhne yaşantılara sahip evlerin yerini alan apartmanlardır.

1956'da yayınlanan "Kör Işık" şiirinde apartmanların yaşantıyı değiştirdiğini bir kez daha dile getirir. Büyük şehrin küçücük evleri kaybolmuştur, apartman bir yanda konforu sağlamıştır ancak diğer yandan eski evleri yok etmiş, ağaçları öldürmüştür. Şehrin ana caddeleri şehvetle parıldarken arka sokaklarına zifiri karanlık çökmüştür. Şehrin bu değişimine şahit olan Behçet Necatigil'in bu yapılanmayı en başından beri eleştirdiği anlaşılmaktadır. Aslında "Arada" şiirindeki "Değişiklik arada / İnsanlar değişir, evler değişir / Yeni yeni yüzler, geçilen sokaklarda"[534] mısralarından da anlaşılacağı üzere kendisi değişimin kaçınılmazlığını kabullenmiş bir şairdir fakat bu değişimin şairin istediği yönde olmadığı ortadadır. "Yapışkanotları" şiirinde ise şehrin sokaklarından başka bir görüntüye yer verilir. Bir sıra gecekondudan oluşan sokak fakir bir kadının sesiyle yankılanır, kadın koluna girmiş küçük bir kızla birlikte dilenmektedir. İnsanlar gecekondularının pencerelerinden geçenlere bakarlar. Bu esnada sokağın ağaçlardan ve küçük evlerden oluşması tasvir edilir. Birbirlerine çok yakın tarihlerde kaleme alınan bu iki şiir ele alındığında şehrin çarpık kentleşme sorunuyla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Behçet Necatigil'in 1950'li yıllarda İstanbul'da yaşadığı düşünülürse şiirlerde konu edilen şehrin de İstanbul olduğu söylenebilir.

Behçet Necatigil'in apartmanlardan duyduğu hoşnutsuzluğu ele aldığı bir diğer şiiri "Panik"tir. Kırları bırakarak şehirde gezen mitolojik kahraman Pan blok apartmanların şahane katlarından en çalımlı taşıtlara atlamaktadır. İnsan sayısındaki artış yaşantıyı değiştirerek apartmanların yapılmasını mecbur kılmıştır.

Behçet Necatigil apartmanlardan bahsederken özel sektöre de değinmiştir. Dev yapılı gökdelenlerin yapılmasında özel sektörlerin payı bugün de oldukça büyüktür. Selim İleri, gökdelenlerin şehirdeki yerlerini almaya başlamasından huzursuzluk duyan Behçet Necatigil'in herkesten önce şehirlerin gelecekteki acı panoramasını çizdiğini dile getirir.[535] Şairin ekonomideki çıkarcılığı gözler önüne serdiği "Türkiye Atlası" şiirinde bu durum şu sözlerle ifade edilir:

> "Kimi dev yatırım, özel sektör
> Kimi dağ köylerinde çerçi olduğu.

[534] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 243.
[535] Selim İleri, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, Kaf Yayınları, İstanbul 1999, s. 101.

Yükselir bir yapı gökdelen binlerin
Onda bir görülmez harcı olduğu."[536]

Günümüzde gökdelenlerin sayısında son zamanlarda hızlı bir artış gözlemlenmektedir. İnsanlara daha güzel bir yaşam vadeden inşaat sektöründe asıl amacın yüksek paralar kazanmak olduğu apaçık ortadadır.

1973'te yayımlanan "Site" şiirindeyse deniz kıyısında yazlık sitelerin varlığından bahsedilir. Sitelerden biraz uzaktaki barakalar, şairi şehri kıyaslamaya yönlendirir. Şehrin bir yanı yüzerek gülüşen insanlarla doluyken diğer yanı barakalarda yaşamaya çalışan insanlarla doludur. Bu tarihte apartman sayısındaki artış sitelerin kurulmaya başlanmış olmasından anlaşılmaktadır. Behçet Necatigil'in öldüğü yıl içerisinde yayımlanan "Temmuz Tikleri" şiirinde de apartman hayatı eleştirilir. Bu yaşantı komşuluk ilişkilerini ortadan kaldırmıştır, hiç kimsenin birbirinden haberi yoktur, insanlar adeta bir ölüm uykusundadır. Yalnızlaşmış insanlar bunalım içerisindedir. Modernleşme insanların yaşamlarındaki maddi refahı arttırırken insan hayatına yön veren geleneksel değerlerin yitimine sebep olur. Şair özne kendi ölümüne dair hayaller kurar:

"Bıkkın kapandığın hücrede
Gönlünce ölümleri düşle:
Bir uçurum, otobüs - -
Yalnız sen kurtulmasan!

Tenha sokak, yürüyorsun
Dursa kalbin ve zaman
Bir kadın tam o anda
Tüller arkasından baksa.

Serseri bir kurşun
O kadar geniş bulvarda
Gelse seni bulsa ve yanında
Kimse olmasa.
Çıkmaz sokak, bir küçük kız
Daldığı tatlı oyunda
Yerde seni görse ve bunu da
Oyun sansa, hiç korkmasa.

Yirmi yedi daire apartman

[536] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 446.

Yatmış sanki ölüm uykusuna
Çıt yok
Bekler gibi pusuda."[537]

Bedri Rahmi Eyüboğlu "İstanbul Destanı" şiirinde şehrin mimari güzelliğini ön plana çıkaran camilerin ardından gelen gecekonduları dile getirerek bu düzensizliğin şehrin güzelliğine gölge düşürdüğünü ifade eder:

"İstanbul deyince aklıma
Koca Sinan gelir
On parmağı on ulu çınar gibi
Her yandan yükselir
Sonra gecekondular gelir ardısıra
İsli paslı yetim
Ey benim dev memesinde cüceler emziren acaip
memleketim"[538]

Birbirinden güzel yapıların bir arada bulunduğu İstanbul'da gecekondulardan oluşan yapılanma Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun canını bir hayli sıkar. Şairin yaşadığı yıllarda gecekondular yeni yeni ortaya çıkmaktadır ve henüz sadece İstanbul gibi büyük şehirler için bir sorun oluşturmaktadır. Günümüzde ise gecekondu Anadolu şehirlerinde de engellenemeyen bir sorun haline gelmiştir. Gecekondularda yaşayan insanlar şehir hayatının ortasında yer alsalar da ekonomik ve sosyokültürel anlamda bu hayata adapte olmak konusunda sorun yaşamaya devam etmektedir. Gecekondulaşma insanların sosyal yaşantısını ve psikolojisini olumsuz etkilemesinin yanı sıra şehirlerin de mimari açıdan görüntüsünü bozar. Bu yapılar şehrin mimari silüetinin oluşturduğu güzel görüntüyü bozduğu gibi tarihi yapıların da yok edilmesine sebep olmaktadır. "İstanbul Haritası" şiirinde adeta bir şehir haritası oluşturan şair "Deh deyince gitmiyorsa at / Bir bardak su vermiyorsa avrat / Bir de hayırsız çıkmışsa evlat / Cenazeye gitmeye ne gerek var / Cenaze senin evinde / Gir ağla, çık ağla"[539] şeklindeki halk deyişine gönderme yaparak şehirdeki gecekonduların görünüşünden duyduğu rahatsızlığı aktarır:

"Şehrin burasına simsiyah bir nokta
Bin nokta yüzbin nokta
...
Şehrin böylesi nerde görülmüş
Dağlar taşlar kızamık dökmüş

[537] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 545-546.
[538] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 252.
[539] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 332.

Şehrin burasına dokunma utanır
Bir bıçaktır gelmiş kemiğe dayanır
Şehrin burasında utan efendi
Şişli de vatan Levent de vatan
Beyoğlu da vatan
Büyükada da vatan
Burası da vatan efendi
Şehrin burasına bir çaput bağla
Ölüyü nideceksin
Gir ağla çık ağla
Kondular"[540]

Bedri Rahmi Eyüboğlu plansız bir şekilde gelişmeye devam eden şehirleri eleştirirken tabiatın yok edilmesine de tepki gösterir. Bir ressam ve şair olarak eserleri için ilham kaynağı olan, pek çok rengi ve huzuru içinde barındıran tabiat onun için vazgeçilmezdir. "7 Tane Erik Ağacı" şiirinde evinin Fındıklı'da bir deniz kenarında yer aldığını söyledikten sonra ekmek parası için Beyoğlu'na gittiğini söyler. Yirmi yıldır çalıştığı yere bir yokuşun sonunda ulaşır. Şair bir gün aynı yokuşu çıkarken arsanın ortasındaki yedi erik ağacının kesildiğini fark eder. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun ağaçların kesilmesiyle duyduğu hüzün, ağaçların yerine dikilen apartmanla bir kat daha artar:

"Yedisini birden kazımışlar köklerinden
Saçlarından tutup birer birer
Yedisinin de köklerini sökmüşler
Şimdi onların yerinde cascavlak
Ensesi ceketinden iki parmak dışarda
Üç katlı tombalak bir apartman kuruldu
Güzel bir yapı olsa canım yanmaz
Yapı değil mübarek hacıyatmaz"[541]

Geçmişe bakıldığında karşılaşılan bu durumlara günümüzde de rastlanıldığını söylemek mümkündür. Şehrin değerini arttıran estetiğe gereken önem verilmemektedir.

Necip Fazıl Kısakürek apartmanların inşasıyla meydana gelen değişimleri sert bir dille eleştirir. İnsanların davranışlarına yansıyan yeni hayatta gördüğü olumsuzlukları şiirlerinde işler ve bir bilinç hali uyandırmak ister. Necip Fazıl Kısakürek'in "Apartman" şiiri modern hayatın getirdiği dev evlere karşı olumsuz düşüncelerin dile getirildiği bir şiirdir. Aynı binayı paylaşmaktan doğan dip dibe yaşam, ortak yaşantıyı kabullenmek

[540] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 332.
[541] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 215.

yerine insanları çatışmaya sürüklemektedir. Uzamsal olarak insanları yakınlaştıran bu yapılar insanın doğasına aykırılığıyla aslında insanların birbirlerinden uzaklaşmasına sebep olur.[542] Pencereler ev içindeki yaşantının sırlarını açığa çıkardıklarından "sır vermeye alışkan"dırlar. Sırlar insanlarda bir şüphe ve şaşkınlık hali yaratmaktadır. Katlar yükseldikçe özel hayatını gizlemeye çalışan insanların birbirleriyle ilişkilerinde yakınlığın kaybolduğu ortadadır:

"Sır vermeye alışkın
Pencereler aydınlık.
Duvara şüphe çakan
Gölgelerde şaşkınlık.

Üst üste insan türü,
Bu ne hayat, götürü!
Yakınlıktan ötürü
Kaçıp gitmiş yakınlık..."[543]

Modern şehir hayatının en gösterişli mekânlarını oluşturan fakat gölgeleriyle bile şehri karanlıklara bürüyen yapılar olan gökdelenler, Necip Fazıl Kısakürek'in "Şehrin Kalbi" şiirinde şehrin kalbini delmekle suçlanır. Şiire farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında asıl problemin insanların yaşantılarında ve kalplerinde olduğu göze çarpar. Gökdelenler şehirde yeni bir hayat tarzının oluşmasına sebebiyet vererek nur yolunu tıkamıştır. Bu nedenle şair, şehrin kalbini delebilecek, şehirdeki insanları dine yönlendirebilecek bir iğne arayışındadır:

"Nur yolunu tıkıyor yüzbir katlı gökdelen.
Bir küçük iğne yok mu, şehrin kalbini delen?"[544]

Necip Fazıl Kısakürek'in "Ruh" şiirinde, şairin ruhu bedenin gömüldüğü topraktan fışkırırcasına çıkar ve kendisiyle beraber değişen dünyayı da seyre dalar. Şehirdeki değişimin yanı sıra şairin şehre, insanlara bakışı da değişmiştir. Şehirdeki insanların fani dünyayla temasındaki aşırılığın sorgulandığı mısralarda bir kuş gibi şehrin etrafında dolaşan ruhun keskin üfleyişi yarattığı korkuyla şehrin çelikten sesini tüketir.[545] Burada vurgulanan "şehrin çelik sesi" ifadesi modern hayatın getirdiği yaşam şekliyle

[542] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 644.
[543] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 169.
[544] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 173.
[545] Ömer Faruk Bakan, *Necip Fazıl'ın Şiirlerinde "Ben" Kavramı*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 91.

toprak üstünde tabiat unsurlarından çok yapay unsurlarla örülmüş bir şehir görüntüsü çizmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in şehirdeki bunaltıcı yaşantıdan uzaklaşmak için sığındığı tabiatı ele aldığı "Şehirlerin Dışından" şiirinde de apartmanlar ve gökdelenler eleştirilmektedir. Bu yapılar tabiatın sırlarına erişmeyi engelleyen dev yapılardır. Şiirin ilerleyen mısralarında şehir hayatının insanı köleleştirdiği dile getirilir. Tabiatsa insanın kendini keşfetmesine bir vesiledir. Derelerin, dağların yoldaş olduğu bu yolculuk şehirlerin dışındaki yerde insana unuttuklarını hatırlatacaktır:

"Kalk, arkadaş, gidelim!
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız,
Dünyayı seyredelim,
Şehirlerin dışından
Esmerden, sarışından
Kaçalım, kurtulalım!
Haydi yürü, bulalım;
Kat kat çıkmış evlerin,
O cam gözlü devlerin
Gizlediği âlemi!
....
Bırak, keyfini sürsün,
Şehirlerin, köleler!
Yeter bizi tuttuğu!
Tükensin velveleler!
Kal arkadaş, gidelim!"[546]

Şairin 1982'de kaleme aldığı "Evim" şiirinde gökdelenlerin son zamanlarda hızla çoğalmaya başladığı anlaşılmaktadır. Şair çocukluğunda yaşadığı konağa dair hatıralarını göz önüne getirerek mazide kalan mutluluğunu ve o döneme ait şehir yaşantısını aktarır:

"Ahşap ev; camlarından kızıl biberler sarkan!
Arsız gökdelenlerle çevrilmiş önün, arkan!
Kefensiz bir cenaze, çırılçıplak, ortada...
Garanti yok sen gibi faniye sigortada!
Eskiden ne güzeldin; evdin, köşktün, yalıydın!
Madden kaç para eder, sen bir remz olmalıydın!
Bir köşende annânem, dalgın, Kuran okurdu;

[546] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 179.

Ve karşısında annem, sessiz gergef dokurdu.
Semaverde huzuru besteleyen bir şarkı;
Asma saatte tık tık zamanın hazin çarkı...
Çam kokulu tahtalar, gıcır gıcır silinmiş;
Sular cömert, "temizlik imandandır" bilinmiş...
Komşuya hatır soran sıra sıra terlikler.
Ölçülü uzaklıkta, yakın beraberlikler..."[547]

Gökdelenlerin sardığı ahşap evler artık boynu bükük yapılardır. Necip Fazıl'ın şiirinde ahşap ev-apartman karşıtlığı erken şehirleşmenin bir işaretidir.[548] Şehrin bu halini benimseyemeyen şair, komşuluğa, mânâya ve ruha sahip çıkılmadığının altını çizer. Bir zamanlar şehrin ruhunu taşıyan ahşap evler bunun cezasını ruhlarını kaybedip terk edilerek, yok olarak ödeyecektir. Necip Fazıl Kısakürek şehirde değerleri koruyamayan neslin "göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden" olduğunu dile getirir. Artık dengeler bozulmuştur ve geriye dönüş çok zordur. Şiir şehirdeki yeni yaşam tarzıyla mazide kalmış olanlara ah edilerek bitirilir:

"Seni yiyip bitiren, kırk katlı ejder oldu;
Komşuluk, mânâ ve ruh, ne varsa heder oldu.
Bir yeni nesil geldi, üst üste binenlerden;
Göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden...
Seninle sarmaş dolaş, kökten bozuldu denge;
Vuran kimse kalmadı bu dâvayı mihenge...
Şimdi git, mahkemede hesap ver, iki büklüm;
Cezan, susuz, ekmeksiz, olduğun yerde ölüm!...
Evim, evim, vah evim, gönül bucağı evim!
Tadım, rengim, ışığım, anne kucağı evim!"[549]

Şehir hayatındaki bozukluk zaman zaman şairin şehirden uzak kalmak istemesine sebep olur. Necip Fazıl Kısakürek bir röportajında şehrin değişiminden duyduğu vehmi şu mısralarla dile getirir:

"İstanbul bana, hele son zamanlarda tamamiyle kaybettiği eski mânası bakımından kozmopolit ve ekzotik bir uzak doğu limanı gibi görünüyor. Sanki sokağa çıkarsam eski âbidelerin bile yıkılmış ve yerine gökdelen taklitçisi binalar görecekmişim gibi bir vehim taşıyorum. Kayıplar listemizin başında İstanbul var..."[550]

[547] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 333.
[548] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 647.
[549] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 333.
[550] Necip Fazıl Kısakürek, *Konuşmalar*, s. 197.

Attilâ İlhan, "Bu Nasıl Sonbahar" şiirinde doğanın yeni halini sorgular. Şairin karşısındaki manzara asfalt, cam ve betonlarla dolu bir şehirdir. Otomobiller dört bir yanı sarmıştır. İnsan ilişkilerinin de sorgulandığı bu şiirde geçmişe ve geleceğe karşı duyulan hüzün varlığını hissettirir.

İlber Ortaylı'nın da dile getirdiği "betonarme vandalizmi eski eserleri tahrip etti veya örttü, park yerleri bırakmadı, şehri yuttu"[551] ifadesi bugün başta İstanbul olmak üzere pek çok büyük şehir için geçerlidir. Şehrin yaşayanları bu gerçeği kabullenip sessiz kalmak yerine coğrafyanın ve tarihi mimarinin ördüğü dokuya sahip çıkmalıdır. Selçuk Çetin de "ucube" yapılar olarak nitelendirdiği apartmanların ortaya çıkışıyla şehirlerdeki mimari değerin düşürüldüğünü dile getirir.[552] Mimari değeri yüksek olan yapılar günümüzde yüksek apartmanların ve gökdelenlerin gölgesinde kalmıştır.

2.7.4. Geçim Sıkıntısı

Ekonomik durumu iyi olanlar şehir hayatının sağladığı faydalardan daha kolay yararlanır. Kırsal kesimlerde ihtiyaçların giderilmesinin maliyeti daha düşükken şehir hayatı insana pahalıya mâl olur. Ulaşım, su, elektrik, doğalgaz gibi hizmetlerin yanı sıra yiyecek, içecek gibi temel ihtiyaçlar da para karşılığında elde edilir. Doğan Hızlan, edebiyatta İstanbul üzerinden anlattığı şehir hayatında kenar mahallelerin 1940 toplumcu gerçekçi kuşağının sınıfsal yaklaşımıyla edebiyata girdiğini dile getirir.[553] Büyük şehirlerin kenar mahallelerinde geçim sıkıntısı sorunuyla geçmişte olduğu gibi bugün de karşılaşılır ancak şehrin merkezinde yaşayan orta halli insanların da zaman zaman bu sorunla karşılaştığı söylenebilir. Nitekim ele alınan şairlerin şiirlerinde kimi zaman kendi yaşantılarından da izler görülmektedir.

Ziya Osman Saba'nın şehir içindeki yaşamdan en çok şikâyet ettiği nokta geçim sıkıntısıdır. Çevresinde her gün rastladığı insanlarla birlikte o da kendini hayatın akışına kaptırır, çoğu zaman bir sonraki günü düşünür hale gelir. 1945'te mesleği gereği Ankara'ya tayin edilir, burada geçim sıkıntısında zorlanmadığı bir hayata kavuşur ancak İstanbul'a olan sevgisi ve hasreti ağır basınca Ankara'daki varlıklı hayat yerine İstanbul'daki yoksul yaşantıyı tercih eder.[554] "Cümlemiz" şiirinde her türlü insanın derdine yer verirken "Son kalan eşyasını mezada veren yoksul. / Fakirin iç çekişi,

[551] İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, s. 253.
[552] Selçuk Çetin, "Şehir ve Şehirciliğe Dair", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 539.
[553] Doğan Hızlan, "Türkiye'deki Sosyal Değişimlerin Sembolü Olarak Edebiyatta İstanbul", s. 249.
[554] Mustafa Kırcı, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, s. 32.

zenginlerin usancı."[555] mısralarıyla yoksullukla mücadele eden insanı ele alır. "Herkes Bir Türlü" şiirinde de benzer bir tutum sergilenir:

> "Fakir var; genç, ihtiyar; on beşinde kız,
> Basma entarisi içinde cılız.
>
> Fakir var, çocuğuna ilaç alamayan.
> El açan, el açamayan.
>
> Analar gündeliğe, çamaşıra giden.
> Babalar, evlerine eli boş dönen.
>
> Yaşayanlar, soğanı ekmeğe katık edip.
> Herkes bir türlü fakir, bir türlü garip..."[556]

"Garip İstanbul'umun Türküsü"nde de rahat yüzü görmeyen, boynu bükük, yüzü mahzun, fakir, dul, yetim insanların yaşantısı kaleme alınır. "Eller" şiirindeyse zenginle fakirin halini şu mısralarla özetler: "Eller, göbek üstünde, yok bir şey umrunda. / Ellikten çıkmış eller, ekmek uğrunda."[557] "Ekmek" şiirinde karnını doyurmanın peşinde olan insanların zor şartlarda çalışarak çeşitli hastalıklara yakalandığı dile getirilir, kimi zaman da çaresiz kalan insan bir lokma ekmek için dilenecek hale gelir. "Alışmak" şiirinde yalınayak da olsa yürümeye, kuru ekmekle de olsa doymaya, geçim sıkıntısıyla da olsa yaşamaya alışma zorunluluğunu dile getirir. Zorluklara göğüs germeye ve sabretmeye çalışan insanlar içerisinde şairin kendisi de yer alır.

Büyük şehirler yıllardır iş bulup para kazanabilme amacıyla gelen insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Behçet Necatigil ise büyük şehirde doğup büyümesine rağmen şiirlerinde yaşadığı geçim sıkıntısından bahseder. Nurullah Çetin, Behçet Necatigil'in çocukluğunda olduğu gibi ileriki yaş dönemlerinde de müreffeh bir hayat yaşamadığını, hayatını büyük şehirde otuz yıl orta halli bir öğretmen ve ondan sonra da öğretmen emeklisi olarak geçirdiğini dile getirir.[558] Ülke insanları için yeterince para kazanmak bugünle kıyaslandığında çok da mümkün değildir. Şair mektuplarında da yaşadığı sıkıntıları sık sık dile getirir. "Kördüğüm", "Zor Geçit", "Yenilik" gibi şiirlerinde tamamıyla şehir hayatından bahsetmese de yaşadığı zor zamanlarından, küçük bir memur oluşundan, yaşamak istediği hayatın düşlerinden ve halkın çoğunluğunun onun gibi

[555] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 102.
[556] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 149.
[557] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 147.
[558] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 46.

sıkıntı içinde oluşundan bahseder. Sırf bu yüzden âşık olmaktan korkar, evliliği düşünmekten çekinir:

"...
Küçük bir memurum ona bakarsan
Aldığım ne, eğlencelerim ne olsun."[559]

"...
Ama hayat dedikleri
Güçleşmekte günden güne

Seni beni üzen dertte
Çarpar bir milletin kalbi,
Halkın çoğu bizim gibi
Bunun lafını etmekte."[560]

"Evler" şiirinde toplumsal düzeni simgeleyen evler içerisinde geçim sıkıntısı çeken ailelerin küçük üyelerinin çalıştırılmasından bahsedilir. Behçet Necatigil kendine özgü tutumuyla şehirdeki bozuk düzeni aile kurumu üzerinden yorumlar.[561] Bozulan düzen şairi hüzünlendirir, evlerdeki mutsuzluk onun görmek istemediği bir manzaradır:

"Küçükler, büyük adam yerine evlerin kiminde:
Çocukları işe koştu kalabalık aileler.
Okul çağlarının kadersiz yavruları,
Ufacık avuçlardan akşam akan ter
Tuz yerine geçti evlerin yemeğinde."[562]

"Yazlık Bahçe" şiirindeyse zenginlerin yaşadığı hayat ile orta halli insanın yaşadığı hayat arasında bahçe üzerinden kıyaslama yapılır. Zenginlerin bahçelerinde içkiler içilir, çalgılar eşliğinde oyunlar oynanır. Bu lüks hayatın karşısında şairin varlıklı yerlerden uzaklarda eski bir arsadan bozma bahçesinde sıcaktan bunalmış insanlar, kendi hayatlarını unutup beyaz perdede oynatılan filmle hayali bir dünyaya dalmışlardır. Zenginlerin bahçesi diye tasvir edilen bahçenin filmden bir kare olması muhtemeldir. Bahçe; okumuşu, cahili, bebekleri, anneleri, gençleri birleştirir. Şair bir parça eğlence isteyenleri yaşadıkları bu sefil hayatı boşvermeye, keyiflerine bakmaya davet eder. Şehir de farklı sınıftan pek çok insanı bir araya toplar ancak bu durum çoğu zaman mutluluktan

[559] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 67.
[560] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 68.
[561] Selim İleri, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, s. 15.
[562] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 73.

çok huzursuzluk doğurmaktadır. Görüş farklılıkları birbirinden farklı isteklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu durum da insanların her konuda aynı çizgide yer almasını engeller. Sonuç olarak kaosun yaşanması kaçınılmazdır.

Behçet Necatigil geçim sıkıntısı çeken insanlar için kış ayını felaketlerin habercisi olarak görür. Yaşamı boyunca kışın gelmesinden çekinen şair "Kış Ayları", "Yeni Yıla Girerken", "Buğulu Cam", "Kış Korkusu", "Bahara Girerken Balad" gibi şiirlerinde kışın çetin geçen zorlu günlerinden bahseder. Kış boyu bu zorlu günlerin nasıl geçeceğini düşünmek şairin baş ağrısı çekmesine sebep olur. Odunlarla, kömürlerle uğraşmak için hem zaman ayırmak hem de emek harcamak gerekir. Hesaplar daha da çok birikir. Nurullah Çetin, Behçet Necatigil'in 1950'de Oktay Akbal'a yazdığı bir mektubunda İstanbul'un soğuduğunu, yakacak derdinin şairin kafasını meşgul ettiğini dile getirir.[563] Kış fakirin belini büker ve insanı çaresiz bırakır. Behçet Necatigil'in yaşadığı dönemlerde İstanbul'da bile ısınmayla ilgili teknoloji bugünkü kadar gelişmiş değildir. Dolayısıyla geçim sıkıntısına bir de hastalıklar eklenmektedir. Şair çeşitli şiirlerinde maddi durumu iyi olan insanların bu sıkıntılardan uzak refah içinde bir yaşam sürdüklerini de dile getirmektedir.

Şairin "Geceye Girerken Balad" şiirinde iş çıkışı ellerinde pazar fileleriyle eve giderken geçtiği caddelerin çekiciliğinden bahsedilir. Gün boyu çalışmış olmanın verdiği yorgunluk şairi bu zevkten mahrum bırakır. Elleri boş gezen insanların yerinde olmak ister ancak geçim derdi bu şekilde davranabilmesine engeldir.

Geçim sıkıntısına, fakir insanların acınacak hallerine değinilen bir başka Behçet Necatigil şiiri "Panik"tir. Şehir, sayısız fabrikaya ev sahipliği yapmaktadır. Fabrikalarda çalışarak ekmek parası kazanmaya çalışan yılgın, yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar şiire konu olur. Bu şiirde Behçet Necatigil şiirlerinde yer alan münzevi insanı bir kenara bırakır ve onu kalabalığın temsilcisi haline getirir.[564] Issız yaz öğlelerinde beklenmedik sesler çıkararak kırlardaki insanları panik haline sokan mitolojik kahraman Pan, şehirde yalın ayak bir işsizin karşısındadır artık:

> "Sessiz dilsiz kimseleri kestiriyor gözüne,
> Dişlilerden kaçıyor.
> Fabrika duvarları sağır kale kapıları
> Yılgın yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar.

[563] Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 47.
[564] Selim İleri, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, s. 82.

Çullanıyor onların az ekmek sevincine.
Değil yalnız yazların kızgın sıcaklarında
Hemen her gün, hele büyük kentlerde
Bulvarları tarıyor, hain gülüşleri sessiz.
Pan'la karşı karşıya, gözleri kararıyor
Katı cıvık asfaltta yalın ayak bir işsiz."[565]

Behçet Necatigil geçim sıkıntısı konusunu ele aldığı şiirlerinde yurtdışındaki Türk işçiler sorununa da yer verir. "Ayrılık Destanı" ve "Konuk İşçi" şiirleri bu şiirlerdendir. Behçet Necatigil'i yakından tanıyan ve Almanya'da onunla vakit geçiren Yüksel Pazarkaya, şairin "Ayrılık Destanı" şiirini çok beğenir ve onun gurbet emekçilerini en iyi anlayan, en iyi şiirleştiren şairlerden olduğunu söyler.[566] Yüksel Pazarkaya, Alman sanayisinde işgücü gereksinimin artmasıyla ülkede Türk işçi alımlarındaki sayının hızla arttığını ve getirilen işçilerin de eski ve bakımsız evlere yerleştirildiğini dile getirir.[567] Para kazanmak için memleketlerinden ve sevdiklerinden uzak kalan insanların yaşantısı şu sözlerle anlatılır:

"Aç toylar uçar
Geride yavruları
Yarım İstanbul Hacer
Yarım Almanya Ali.

Donar kalır kum çakıl betonlarda
Gelirim, biraz para, önümden çekil!
Yarım Almanya Esma
Yarım İstanbul İsmail."[568]

Bedri Rahmi Eyüboğlu "İstanbul Destanı" şiirinde büyük şehir hayatında işçilerin yaşadığı zorluklara değinir. İstanbul'da geçimini sağlamak için mücadele içerisinde olan insanlar şairin dikkatinden kaçmaz. Kadın işçilerin iş yerlerinde yaşadıkları zorluklar şu şekilde aktarılır:

"İstanbul deyince aklıma
Bir basma fabrikası gelir
Duvarları uzun masaları uzun sobaları uzun
Dal gibi dalyan gibi kızlar çalışır bütün gün ayakta

[565] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 318.
[566] Yüksel Pazarkaya, *Unutulmak İsteyen Şair Behçet Necatigil 100 Yaşında*, Sözcükler Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 217.
[567] Yüksel Pazarkaya, *Unutulmak İsteyen Şair Behçet Necatigil 100 Yaşında,* s. 190.
[568] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri,* haz. Murat Yalçın, s. 447.

Kan ter içinde mahzun"[569]

Kahvehanelerde bir araya gelen erkekler arasında Anadolu'dan gelmiş bir sürü fakir fukara bulunmaktadır. Kan ter içinde kalarak kendi yükünden daha ağır bir yükün altında kalan hamallar şairin yüreğini burkar. Birbirinden zor işlerin peşinden koşarak şehir hayatına alışmaya çalışan insanların yaşamı şu mısralarla anlatılır:

"İstanbul deyince aklıma
Tophane'de küçücük bir sokak gelir
Her Allahın günü kahvelerine
Anadolu'dan bir sürü fakir fukara gelir
Kimi dilenecek dilenmesine utanır
Kiminin elinde bir süpürge peyda olur uzun
Dudaklarında kirli paslı bir tebessüm
Çöpçü olmuştur bugüne bugün
Kiminin sırtında perişan bir küfe
Kiminin sırtında nakışlı semer
Şehrin cümbüşüne katılır gider"[570]

Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul Türküsü" şairin hayatı boyunca yaşadıkları düşünüldüğünde şehirde yaşanan geçim sıkıntısına güzel bir örnek oluşturmaktadır. Şair daha ikinci mısrada fakir olduğunu dile getirir. Fakirlik, sevdasıyla bir olup onu tarif edilemez kederlere boğar. Şairin yaşadığı yıllarda dışarıdan fazlaca göç alan İstanbul, pek çok insan için ekmek kapısı olmuştur ancak şehir Orhan Veli Kanık gibi yoksulluk çeken çok sayıda insanla doludur. Emel Aydın'ın cümlelerinde durum şu şekilde açıklanmaktadır:

> "Küçük adamla bu kez bir kıyıda otururken karşılaşılır. Dalgın, kırgın ve üzgündür. İki sıkıntısı vardır: parasızlık ve aşk acısı. Şiire eklediği türkülerden de anlaşılan aşk acısı, onun kendisini yalnız hissetmesine neden olur. "Edalım" kelimesi bu hassaslığı dile getirir. Maddi sıkıntıları da yoksul olduğu gerçeğini yüzüne vurur. Bunu "Bir fakir Orhan Veli" dizesiyle dillendirir. Sıradan bir insandır işte… "Veli'nin oğlu"dur. Şehir, "küçük adam"ın mekânıdır."[571]

"Galata Köprüsü" şiirinde şair köprü üstünden şehri gözlemler. Denizin üstü kürek çeken, dümen tutan, halatlarla boğuşan, midye çıkaran insanlarla doludur. Geçim derdi insanların denizden keyif almasını engeller. "Bir ben miyim keyif ehli, içinizde?"[572]

[569] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 250.
[570] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 243.
[571] Emel Aydın, *Orhan Veli'nin Şiirlerinde Öykü İzleri, Sait Faik'in Öykülerinde Şiir İzleri*, s. 79.
[572] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 118.

sorusunu soran şairin de derdi geçim sıkıntısıdır ki bu şiiri üç beş kuruş da olsa para kazanmak için oluşturduğunu samimiyetle dile getirir.

"Festival" şiirinde de ironi yapılarak geçim sıkıntısına değinilmektedir. Parasızlığı düşünmeden geçen tek bir gün bile yoktur:

"Ekmek karnesi tamam ya,
Kömür beyannamesi de verilmiş;
Düşünme artık parasızlığı;
Düşünme yapacağın yapıyı;
El tutar, ömür yeter;
Yarına Allah kerîm;
Dayan hovarda gönlüm!"[573]

1940'lı yıllarda Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na bizzat katılmasa bile savaşın etkisiyle geçinmek birçok insan için zorlu bir mücadele haline gelir. "Veda" şiirinde yalnız başına kahvede oturup haber dinleyen Niyazi harp olur mu, kıtlık olur mu diye düşünürken aslında yakında muharebeye gideceğinin farkındadır. Şiirde de bahsedildiği üzere ekmek karnesinin tamam olması, kömür beyannamesine ulaşılmış olması insanlarda az da olsa bir rahatlık ortamı oluşturmaktadır ancak bu bir sonraki günün düşünülmeyeceği anlamına gelmemektedir. "Macera" şiiri şairin kendi yaşantısını ifade eden anlamlı mısralarla noktalanır:

"Büyüdüm, işsiz kaldım, aç kaldım;
Para kazanmak gerekti;
Girdim insanların içine,
İnsanları gördüm.

Ne yârdan geçerim, ne serden;
Ne denizlerden, ne gökyüzünden ama...
Bırakmıyor son gördüğüm,
Bırakmıyor geçim derdi.

Oymuş, diyorum, zavallı şairin
Görüp göreceği.[574]

Orhan Veli Kanık "Pireli Şiir", "Bedava", "Gelirli Şiir" gibi şiirlerinde de sıkıntılı yaşam koşullarına göndermeler yapmıştır. Mehmet H. Doğan, Orhan Veli Kanık'ın halk

[573] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 64.
[574] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 139.

idaresi konusundaki düşüncelerini aktarırken onun memleketin bütün maddi imkânlarının büyük çoğunluğun refahı ve menfaatleri için kullanılmasını gerekli gördüğünü aktarır. Halkın devamlı kontrolü altında çalışması gereken idare, şahıs ve zümrelerin menfaatlerine alet olmadan halkın yanında yer almalıdır.[575]

Toplumcu bir şair olan Attilâ İlhan, büyük kentlerdeki gerilim dolu hayatları pek çok şiirinde işler. Büyük kentler şairin önüne birbirinden farklı yaşantıları aynı anda sermektedir. Şair "Mümkün Mü" şiirinde yaşadığı şehrin kenar semtlerinde yaşayan insanların zorluklar çektiğini gördükçe buna karşı duyarsız kalamaz ve büyük şehrin küçük insanlarını anlatır:

"mümkün mü
mümkün mü can kardeşim mümkün mü içlenmemek
yağmur atmaya başlayınca şöyle inceden inceye
bilmem nedir ne vardır koynunda şu akşamın
mevsim sonbahar ağaçlar yeşilden sarıya dönmüş
saat yedi sularında caddeler cıvıl cıvıl insan
mümkün mü can kardeşim mümkün mü içlenmemek
dertlerimiz varken tarife sığmaz
saadetten nasipsiz insanlar yaşarken
mümkün mü 'yârin serv-endamına' şiir söylemek

elden ne gelir hem ağlamak kifayet etmez
ne kadar cömert olsa gönül bir şeyimiz yok ki verelim
sizi ancak mısralarımız teselli edecek
şehrin kenar semtlerinde oturan insanlar
mümkün mü can kardeşim mümkün mü içlenmemek
düşündüğümüz andan itibaren sokaklar dolusu
kimsesiz çocuğu
evet ben de şairim bahsetmek isterim saadetten
ama neyleyim bir türlü dilim varmıyor
aç karnına aç karnına türkü söylemeye"[576]

1940'lı yıllarda toplumcu anlayışla şiirlerini kaleme alan şairin yayımlanan ilk şiir kitabı olan *Duvar*'daki bu şiirinde insan sevgisi de ön plana çıkmaktadır. Akşam saatlerinde sokak dolusu cıvıl cıvıl insan içerisinde şairin dikkatini çeken nasipsizler, kimsesiz çocuklardır ve bu şiir onlar için içlenen şairin kaleminden çıkar. Şehrin bir

[575] Mehmet H. Doğan, "*Yaprak* Döneminde Orhan Veli", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 729.
[576] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 71.

parçası olan şair şehrin gerçekleriyle yüzleşir ve bu gerçekleri daha sonraki şiirlerinde de işlemekten geri durmayacağının sinyallerini verir. "Meraklısı İçin Notlar" kısmında "Mümkün Mü" şiiri için yapılan açıklamada şairin düşünceleri kendi ifadeleriyle şu şekilde aktarılır:

> "liseyi bu defa istanbul'da okumaya başlamam, beni büyük şehir gerçeğiyle yüz yüze getiriyor, bu da elbet şiirlerime yansıyordu, kırsal havalı şiirlerin uzağındayım artık, ufak ufak, sonraları çok geliştireceğim bir büyük şehir şiirine sokuluyordum."[577]

Büyük şehrin kenar semtlerinde yaşayan insanların hayatlarından bahsedilen diğer bir şiir "İş Başı" şiiridir. Şairin sevgilim diye bahsettiği kişi bir yün dokuma fabrikasında çalışmaktadır. Gününün tamamını iş başında geçirir ve eve yorgun argın döner. Acıdır ki yün dokumaya rüyasında bile devam eder. "Dünya günlük güneşlik insanlar sanki mesuttur" mısrasında zor şartlar içerisinde yaşamaya devam eden insanların kurdukları hayal, içlerinde taşıdıkları umudun bir göstergesidir.

Attilâ İlhan'ın İstanbul'a beddua etmesiyle biten "Kirli Yüzlü Melekler" şiirinde şehir, geçim sıkıntısı yüzünden sokaklarda sefil, serseri bir şekilde dolaşan insanları bu hale getiren tek suçlu olarak görülür. Bu sefil hayat insanların kimisini kepaze bir yaşantıya itmiştir. Şiirde tasvir edilen Yüksek Kaldırım, kirli işlerin yapıldığı, seksin bir para kazanma aracı haline getirildiği çirkin bir mekândır:

> "vay anam vay
> sen ne dersin istanbul
> sen garip bir şair olsan söyle ne halt edersin
> kimin gücü yeterse kahretsin parasızlığı
> sefalet akıyor gürül gürül sokaklardan
> yol üstünde bir şehvet çarşısı tıklım tıklım
> yol üstünde sevda pazarlığı aşk pazarlığı
> kurtulamadık gitti bu denlü kepaze hayattan
> hep böyle gecelerin koynunda yaşadık
> geceler serseri biz serseri
> karakoldaki aynada safran gibi kirli yüzümüz
> gözlerimiz hasta gözleri ellerimiz hasta elleri
> kırılmış kavala dönmüşüz."[578]

Geçim sıkıntısı yüzünden küçük yaşta fabrikalarda çalışmak zorunda kalan çocukların, fakirlik yüzünden hastalıklarla boğuşan insanların konu edildiği bir diğer

[577] Attilâ İlhan, *Duvar*, s. 180.
[578] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 98.

Attilâ İlhan şiiri "İstanbul Şehri Ağlıyor"dur. Feshane'de, Beykoz Fabrikası'nda, Merinos Fabrikası'nda çalışan işçilerin hayatları İstanbul'daki sefaleti gözler önüne sermektedir. 1950'li yıllarda yaşanan sınıf kavgaları şehri efkâra boğar. Bu duruma ah etmesi gereken sadece şairin "bırakın istanbul kana kana ağlasın" dediği şehir değil aynı zamanda Türkiye'dir, Anadolu'dur.

Aşk ile geçim sıkıntısının toplumcu gerçekçilikle ele alındığı bir diğer şiir "Fabrika Durağı"dır. *Yağmur Kaçağı* kitabının "Meraklısı İçin Notlar" kısmında şiirde adı geçen yerin Mecidiyeköy'deki likör fabrikası durağı olduğu dile getirilir.[579] Aşkın verdiği sarhoşluk şaire bir an başını sokacağı bir evinin bile olmadığını, iki yakasının uç uca gelmediğini unutturur. Sevdiği kızla ekmeğinin peşine düşen şairin etrafında onların hallerini soran biri de bulunmamaktadır. Bu durum büyük şehrin yarattığı yalnızlık duygusunu bir kez daha hissettirmektedir.

Attilâ İlhan, Paris'te kaldığı yıllarda da insanların zorlu yaşam koşullarına şahit olur. *Sisler Bulvarı* kitabında yer alan "Kaptan" bölümünün ikinci şiirinde "luxembourg garı'nın dirseğindeki çiçekçiyi bileceksin / yeşil muşamba ceketli sarışın küskün kızcağız / en dokunulmaz kızı en temiz fikrimce paris'in"[580] mısralarıyla bir insanın yaşam mücadelesine ve saflığına yer verilir. Şiirin devamında denizin geçim kaynağı olduğu gemiciler üzerinden aktarılır. "Kaptan" beş şiirden oluşan uzun bir bölümdür. Üçüncü şiirin başlangıcında Paris'te kurulan bir pazar mekân olarak ele alınır, şehir yaşantısı yansıtılır:

> "yalın kılıç bir kasım sabahını paris'te yaşadım
> sokaklarda sonbahar şiirleri salkım salkım
> faubourg saint-denis'de işte yine pazar kurulmuş
> beş franga çorba içtiğimiz julien'in kapısı önünde
> kırmızı ve siyah ve sarı saçlı bir kadın durmuş
> muzaffer patatesler satıyor üç renkli neşesi içinde
> camların arkasında ekmekçi kızlar mavi beyaz
> raflarda uzun uzun herifler gibi tâze ekmekler
> üstüne bir yağmur yağdırmak hevesi uyanır içinde
> ben bu mısraları yazarım tout-va-bien kahvesinde"[581]

[579] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 82.
[580] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 43.
[581] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 45.

Geçim sıkıntısıyla verilen mücadeleye bugün pek çok büyük şehirde devam edilir ancak şehirler insanların geçim sıkıntısı çekmelerine rağmen vazgeçemedikleri mekânları oluşturmaktadır.

2.7.5. Yalnızlık Hissi ve Yabancılaşma

Modernizm, şehirdeki hayatı etkisi altına alan ve getirileri doğrultusunda yaşamayı gerekli kılan bir boyuta ulaşmıştır. Modern yaşam geleneksel olanın karşısına yeniyi getirir ve yeni olanı kabul etmeyi, eskiyi yeni olana uydurmayı zorunlu kılar. Bu durum şehirde yaşayan insanı sürekli bir sorgulamaya ve değişime yönlendirir. Değişimin bireyleri en çok etkileyen yönü ise düşüncede meydana gelir. İnsanların zihniyetlerindeki değişimler bir süre sonra sosyal yaşantıya yansır. Sosyal bir varlık olan insanın çevresindekilerle iletişimi modernizmin getirdiği kapitalist sistem yüzünden sekteye uğramaktadır. Kapitalizmin gelişmesiyle genel değerlerin farklılaşması bireyi kendisiyle ve toplumla bir çatışma ortamı içerisinde bırakır. Modern yaşamın bireyci ve pragmatik hayat felsefesi insanı hem fiziki hem de ruhi bir yalnızlığa sürükler. Şehir hayatının yoğunluğunda kendine bile zaman ayırmakta güçlük çeken bireylerin çevresindekilerle olan iletişimi de zayıflar. Yalnızlaşan birey kendini içinde bulunduğu ortama ve topluma ait hissedemez, hayatı ve kendini anlamlandırmada zorluk yaşar.

Yalnızlığın daha ileri boyutu olan yabancılaşma bireyde daha derin bir kopmuşluk duygusu oluşturur. Yabancılaşma; sosyoloji, felsefe ve psikoloji alanlarında değerlendirilen kavramların başında gelir. Tüketim çağında günlük ifadeyle yabancılaşma, insanlardan uzaklaşma, ayrı düşme, onlar ile ortak temas noktasına sahip olamama anlamında kullanılır. Bir ferdin topluma, doğaya, diğer insanlara veya kendisine karşı duyduğu uzaklaşma hissi yabancılaşma olarak tanımlanır.[582] Sorgulamalarıyla bir arayış içerisinde olan insan aynı zamanda yalnızlık ve yabancılaşma duygusundan kaçmanın peşindedir ancak bu zıt durum insanı sonu gelmeyen bir bocalamaya sürükler. Böylece insan devamlı bir ruhi tatminsizlik ve iç sıkıntısı yaşar. Kimi zaman bir başkaldırı niteliği de taşıyan yabancılaşma genellikle insanları olumsuz yönde etkilemekte, modern çağın en önemli hastalıkları arasında yer almaktadır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Büyük Şehir" şiirinde İstanbul'un büyüklüğünü ve kalabalığını anlatır. Şehri "yüz tane kolum olsa kucaklamaya yetmez" şeklinde nitelendiren şair şehrin her mekânında yüzlerce insan içerisinde kendini gurbette hisseder.

[582] Ali Dölek, "Yabancılaşma", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C.4, Risale Yayınları, İstanbul 1991, s. 257-258.

Bu durum şehir insanının yabancılaşmasından kaynaklanmaktadır. "Gel gör ki her Allahın günü / Göz göze, diz dize"[583] dediği insanlar kendi dertlerinde kaybolmuştur. Mahşeri andıran bu ortam şairi huzursuz eder.

Şehir içinde insanın yaşadığı yalnızlığı çarpıcı bir biçimde ele alan bir diğer şair Necip Fazıl Kısakürek'tir. "Kaldırımlar" şiiri adından çok söz ettirmiştir. Hatta şairin "Kaldırımlar Şairi" olarak anılmasına da sebep olmuştur.[584] 1927'de yayımlanan "Kaldırımlar" şiiri "Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında" mısrasıyla başlar. Sokak şehir içinde barınan insan için güvensiz bir alandır.[585] Şair daha ilk mısrada kendi içinde yaşadığı yalnızlığı şehre taşır. Bahsedilen sokakların şairin 1924'te gittiği Paris sokakları olduğu dile getirilir.[586] Buhran içinde geçen Paris günlerinde şair ruh halini bu şiire yansıtmıştır. Sokak da tıpkı şair gibi büyük şehir içinde kimsesizdir. Yalnızlık hissi beraberinde belirsizliği de getirecektir:

"Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayâl görüyorum."[587]

İnsanların uykuda olduğu karanlık bir atmosfer yalnızlığın daha derinden hissedilmesine sebep olur. "İn cin uykuda"dır, şehirdeki sessizlik de yalnızlığı ön plana çıkarmaktadır. Kül rengi bulutlarla kaplı gökyüzü yıldırımların habercisidir. Evler karanlıklar içinde sığınılacak bir mekândan çok korkulacak bir mekân görüntüsü taşır. Şair tabiatın normal işleyişine karşı bir yanılsama içerisindedir, tabiatı kendine düşmanmış gibi algılar.[588] Bu durum şairin iç yaşantısından da kaynaklanmaktadır:

"Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar,
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.

İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler...
Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikiyor;

[583] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 177.
[584] M. Orhan Okay, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*, s. 55.
[585] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 644.
[586] Osman Adalı, *Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi*, s. 2.
[587] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 156.
[588] Nurullah Çetin, *Kendini ve Allah'ı Arayan Adam: Necip Fazıl*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2012, s. 37.

Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler."[589]

Oktay Yivli, Necip Fazıl'ın şiirlerinde hayaletlerin, cinlerin, devlerin kol gezdiği şehri grotesk bir mekân olarak tanımlar.[590] Grotesk, yabancılaşmayla ilintili bir kavram olarak ele alınır ve kısaca "karışık, korkunç ve gülünç" olanı temsil eder. Hakan Sazyek grotesk eseri "birey ile yabancılaşmış olduğu dünya arasındaki gerilimi ve bu gerilimin yarattığı tuhaflığı komik ya da ürkünç ögeleri ayrıştırarak da veya her ikisini birlikte kullanarak"[591] inceler şeklinde özetler.

Karanlıklar içinde yalnızlığın ürpertisiyle sokağa düşmüş modern bireyin tek yoldaşı serseri kaldırımlardır. Şiirin devam eden mısralarında kaldırımlara "çilekeş yalnızların annesi", "içimde yaşamış bir insan", "içimde kıvrılan bir lisan" gibi vasıflar yüklenir. Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki insan modern yaşam sonrası başkalaşmış insanlardır. Yalnızlaşmış ve yabancılaşmış bir halde geceyi arzulayan, toplumla iletişimi olmayan bu insanlar anlaşılamamanın verdiği iç huzursuzluğu ölümle ortadan kaldırmanın peşindedir. Toplumun dışında kalan "öteki" kendini bir türlü yaşadığı şehre ait hissetmez. "Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim; / Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları! / Islak bir yorgan gibi, sımsıkı bürüneyim; / Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları."[592] nidalarıyla varlığını karanlıklarda arayan insan kimsesizliğin verdiği bir isyan içindedir. Bu insan şairin kendisidir ve şair kendini şehre uyumlu toplum karşısında yalnızlığın dramını yaşayan bir kişi olarak konumlandırır.[593] "Kaldırımlar II" şiirinde yalnızlığını kaldırımlara insani vasıflar yükleyerek kapatmaya çalışan insanın anlaşılamamaktan yakındığı "Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur, / Ne senin anladığın kadar, kaldırımları..."[594] mısralarından anlaşılmaktadır. "Kaldırımlar III" şiiri de benzer imgelerle devam eder. Yalnızlığın kaynağı şehirde yaşanan fikir çilesine bağlanır. Kaldırımların şehirdeki yalnız adamı götürdüğü yol sonunda kabirle noktalanacaktır. Aşılması gereken bir mekân olan şehirde kaldırımlar şairin ruhundan izler taşır, onunla bir ruh kazanır.

Yabancılaşmanın geleneksel olandan uzaklaştırması nesiller arasındaki düşünce ve davranış farklılıklarına da yol açmaktadır. Geleneksel olanı hiçe sayıp günün değer

[589] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 157.
[590] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 644.
[591] Hakan Sazyek, "Grotesk-Yabancılaşma Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 8/4 Spring, Ankara 2013, s. 1246.
[592] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 158.
[593] Nurullah Çetin, *Kendini ve Allah'ı Arayan Adam: Necip Fazıl*, s. 38.
[594] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 159.

yargılarına göre yetişen nesil çatışma ortamından kaçamaz. Necip Fazıl Kısakürek'in "Nesiller arası korkunç manzara" şeklinde dile getirdiği bu durum "Muhasebe" ve "Destan" şiirlerinde izah edilir:

"Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!
Üst kat: Elinde tesbih, ağlıyor babaannem,
Orta kat: "Mavs" oynayan annem ve âşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin "Tamtam"da çığlıkları.
Bir kurtlu peynir gibi, ortasından kestiğim;
Buyrun ve maktaından seyredin, işte evim!"[595]

"Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey,
Benim adım Bay Necip, babamınki Fazıl Bey;
Utanırdı burnunu göstermekten sütninem,
Kızımın gösterdiği, kefen bezine mahrem."[596]

"Evim" şiirinde de apartmanlardaki yaşamla değişen ahlak yargılarının komşuluk ilişkilerini zayıflattığı "Seni yiyip bitiren, kırk katlı ejder oldu; / Komşuluk, mânâ ve ruh, ne varsa heder oldu. / Bir yeni nesil geldi, üstüste binenlerden; / Göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden..."[597] mısralarıyla ifade edilmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Çile* kitabında "Şehir" kısmında yer alan "Otel Odaları" şiirinde insanın trajik yalnızlığı anlatılır. Oktay Yivli, şehirleşmenin yalnızlığı da beraberinde getirdiği ve insanın karşısına boş odalar ve izbe oteller çıkardığı yorumunu yapar.[598] Birbirini tanımayan pek çok insanın bir süre vakit geçirdiği bu mekânlarda eşyalara sinmiş birtakım izler şairin dikkatini çeker. Küflü aynalar âşinasız insanların yüzlerinden geriye kalan gizli akisleri, kırık masalar şiddetli tartışmaları, tavan aralarından gelen tahta tıkırtıları geçen zamanı hatırlatır. İnsanın ihtiyaç duyduğu merhameti hissettirebilecek tek eşya isli lambalardır. Lambalar insanın içindeki karanlığa bir nebze de olsa ışık tutar. Hümeyra Hancıoğlu şiirdeki bu mekânı şairin 1924-1925 yılları arasında Paris'te yaşarken kaldığı otel odasına benzetir ve bu odanın şairin şiirine ilham verdiğini dile getirir.[599] Son mısralara gelindiğinde şiir, şehirdeki yaşama ayak uyduramayan, olumsuzluklar karşısında yeterince güçlü kalamayan insanın yalnızlık içinde otel köşelerindeki trajik ölümüne döner. Aidiyet hissinden uzak bu köhne

[595] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 403.
[596] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 406.
[597] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 333.
[598] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", s. 643.
[599] Hümeyra Hancığolu, *Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Temalar*, s. 452.

mekânlarda, yanında hiç kimsesi olmadan sessizce can veren insanlar da şehir yaşamının acı gerçeğinin bir parçasıdır.[600]

Yabancılaşan insan şehrin kölesi haline gelir. "Bırak, keyfini sürsün, / Şehirlerin, köleler!"[601] mısralarıyla insanın modernleşen dünya içerisinde insanın benliğinden uzaklaşmasına dikkat çekilir. Şehrin güven vermeyen mekânları insanlara geçici bir özgürlük alanı tanır. Ali Haydar Haksal, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk fikir hayatında yaşanan kargaşadan doğan değişimi geleneksel hayatın dışına bir çıkış olarak değerlendirir ve Necip Fazıl Kısakürek'in ürettikleriyle yabancılaşmaya karşı bir duruş sergilediğini ve ömrünün sonuna kadar bu mücadeleyi sürdürdüğünü vurgular.[602]

Attilâ İlhan, "Emperyal Oteli" şiirini "ben"in başından geçenlerle oluşturur. Şiir altı bölümden oluşmaktadır. İmkânsız bir aşkın anlatıldığı bu şiir aynı zamanda şehir hayatının insan üzerindeki etkisi ve bu etkinin getirdiği ferdi ıstırapları dile getirmektedir.[603] Emperyal Oteli'nde sevgiliyle geçirilecek dört gece zamanın mutluluktan durma noktasına geleceği şekilde hayal edilir ancak yaşananlar kurulan hayallerle örtüşmez. Şiirdeki "ben"in ruh hali tabiata yansır. Mevsimlerden sonbahardır ve "camlarda nokta nokta hüzün", "intihar etmiş kötümser yapraklar" kişilerin etrafını sarmıştır. Tabiata hâkim olan hüznün yanında bir de şehir "ben"in üzerine gelmekte onu iyice çaresiz bırakmaktadır. Şiirin dördüncü bölümünde bu şehirde barınabilmesinin tek yolunun para olduğu anlaşılır. "istanbul'u yağmur tutacaktı / bütün gün iş arayacaktım"[604] mısralarından anlaşılacağı üzere şiir kişisinin bulunduğu şehir İstanbul'dur. Bunun yanında şiirde Tepebaşı'ndaki Yahudilerden ve Asmalımescit'teki Rum kemancıdan da bahsedilir. Kendini toplumdan dışlanmış hisseden şair özne böylece şehirdeki azınlıklara değinmiş olur. Şair öznenin şehre bakışı tamamen olumsuzdur ancak Yakup Çelik "ben"in kendini toplumdan dışlamasına rağmen dikkatini toplumdan ayıramamasına dikkat çeker.[605] Zorluklar karşısında "İtirazım var." cümlesinde takındığı isyankâr tavrını insanlara bildirme çabasındadır. Bu tavır şiirin son bölümünde bir kabullenmeye dönüşür. Yalnızlık hat safhaya ulaşır ve şehrin şiir kişisinde yarattığı gerilim şu mısralara yansır:

> "emperyal oteli'nde üç gece kaldık

[600] Necip Fazıl Kısakürek'le birlikte Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Attilâ İlhan ve Edip Cansever de şiirlerinde otel imgesini kullanır. Bunun sebebi şairlerin uzun süre otel odalarında konaklamalarından ileri gelmektedir.
[601] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 178.
[602] Ali Haydar Haksal, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, s. 208.
[603] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 105.
[604] Attilâ İlhan, S*isler Bulvarı*, s. 55.
[605] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 108.

fazlasına paramız yetmiyordu
gözlerin gözlerimden gitmiyordu
dördüncü gece sokakta kaldık
karanlık bir türlü bitmiyordu
sirkeci garı'nda sabahladık
bilen bilmeyen bizi ayıpladı
halbuki kimlere kimlere başvurmadık
hiçbir yüzümüze bakmıyordu
hiç kimse elimizden tutmuyordu
ben hiç böylesini görmemiştim
vurdun kanıma girdin kabulümsün"[606]

Korkunun Krallığı kitabında yer alan "Işık Mezarlığı", "Korkunun İsi" ve "Issızlığın Çığlığı" şiirleri ise şehirde yaşanan yalnızlığı, korkuyu ve gerilimi cinselliği ele alarak işlemektedir. Aynı kitapta 12 Eylül rejiminin bireyler üzerinde yarattığı korkunun anlatıldığı şiirlerden biri "Salı Sabaha Karşı" şiiridir. Şiirde şair, gelen telefona korkuyla yaklaşır. Gecenin bir vaktinde kimin arayacağını merak eder ve tahminlerde bulunur. Tahminlerde bulunurken şehir içinde yaşayan insanın yalnızlığı da gözler önüne serilmiş olur. Yabancılaşmış insanın yaşadığı ürperti şiirin beş bölümünde yer alan birbirinden farklı insan hayatları içinde de ayrıca hissedilmektedir. Şairin duyduklarına göre Doktor Sabiha kanserle mücadele içinde yorgun ve umutsuz bir kadındır. Mırç korkudan aynaya bile bakamayan, yalnızlıktan sokaklardaki yabancılarla selamlaşan, geceleyin sokaklarda tek başına tartışmalar içerisinde olan ve sonradan hatırlanana göre hayatını gencecik yaşta kaybetmiş bir adamdır. Plaj güzeli Aysel ise her gece içtiği rakılarla sarhoş olup olaylar çıkartır, sabahlara kadar karakollarda kalır. Şiirin son bölümünde ise telefonun ucunda asıl arayanın yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma kendi sözleriyle aktarılır:

"salı sabaha karşı telefonla sıçradım
ay batıyor/ aynalarda giyotin aydınlığı
gecenin bu saatinde beni kim arayabilir
elektrik tozlarının iyice boğuklaştırdığı
ses bildiğim bir ses/ kimindir çıkaramadım
"-ben suat'ım/ sizi terminal'den arıyorum
iner inmez aradım/ galiba izliyorlar
istanbul çok değişmiş/ yalnızım çok yabancıyım

[606] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 56.

gidecek başka yerim yok/ korkuyorum" [607]

Sisler Bulvarı'nda yer alan "Kaptan" şiiri Attilâ İlhan'ın Paris yaşantısından izler taşır. Şair bu şiirine dair yaptığı açıklamada kendisine neden kaptan dendiğini açıklar. Paris'teyken sakallı haliyle karşılaştığı arkadaşları ona bu isimle hitap etmeye başlar, böylece Attilâ İlhan ismi bir süre sonra kaptan kelimesiyle özdeşleşir. Pelin Altay, Attilâ İlhan'ın bu değişimini şairin Paris'te kendini yabancı hissetmesine bağlar, kendisini de çevresinde sürekli iletişim halinde olduğu insanları da toplumun dışına itilmiş insanlar olarak değerlendirir.[608] Şair Paris'te zaman zaman kendini yalnız hissetmektedir ki sakallı haliyle onu gören yakın dostları şairi tanımadan ondan uzaklaşır.

Ele alınan şiirlerin çoğunda yalnızlık ve yabancılaşma, gelenek ile modernleşme/şehirleşme arasındaki gerilimden doğar. Modernleşme şehirleri bir tüketim alanına dönüştürmüş durumdadır ve bu doğrultuda gelenek de tüketilenler arasındadır. Hayatın akışındaki hız, bireyi toplumdan ve kendisinden uzaklaşmak zorunda bırakır.

2.8. Şehir Baskısı ve Şehirden Uzaklaşma Arzusu

Şehirde değişen yaşam koşulları, ekonomik sıkıntılar, kalabalık, yalnızlık gibi pek çok neden insan üzerinde bir baskı yaratır. Bu baskıya çoğu zaman direnen insan kimi zaman katlanamaz hale gelir ve şehirden uzaklaşma hayali kurar veya uzaklaşmaya çalışır. Şairler de şehrin karmaşasından kurtulmak amacıyla farklı yollar denerler. Ziya Osman Saba, şehrin baskısını üzerinde yoğun bir şekilde hissettiğinde genellikle hayalinde kurduğu doğayla iç içe bulunan ülkelere sığınmak ister. Hayal ülkelere kaçmak gerçeklikten uzaklaşmak anlamına gelmektedir. "Gitmek" şiirinde bu şehirden uzaklaşmak istediği açıkça anlaşılmaktadır:

"Gitmek, bir yere gitmek. Kalbim artık bu gece.
Artık burdan ayrılmak, burdan ayrılmak gerek!
Kalbim, seni çağırıyor bir meltem ince ince
Sana gel diyor kalbim, sallanarak her direk.

Ah, denizkızlarının, kalbim, duyuyor musun,
Şu sonsuz ufuklardan gelen şarkılarını?
Bir uzak sis içinde görür gibiyim, yorgun
Mercan adalarının yeşil kıyılarını."[609]

[607] Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı*, s. 34.
[608] Pelin Ekşi-Altay, *Nazım Hikmet ve Attila İlhan Şiirinde Paris İmgesi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 42.
[609] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 77.

"Büyülü Resim", "Bir Yer Bilirim", "Hayal Ülke", "Bir Yer Düşünüyorum", "Deniz Kıyısındaki Kulübe" şiirlerinde de şehirden uzak yerlerde kırlar, denizler içerisinde, belki de uzak bir köyde daha mutlu olunacağına dair inanışın akisleri hissedilmektedir. Ziya Osman Saba, "O mesut o hayal ülkede, / Yeşillikte, serinlikte, gölgede"[610] yaşanabilecek günlerin hayaliyle avunmaya çalışmıştır.

Ziya Osman Saba uykuyu da şehrin insanda yarattığı baskıdan kaçabilmek ve şehrin insanda yarattığı yorgunluktan sıyrılabilmek için bir çare olarak görür fakat gözle, kulakla, beyinle uyuyabilmek yaşanan şartlar içerisinde oldukça zordur:

"Uyumak istiyorum, uyumak bütün gece.
Ne tabanda sızı, ne kafada düşünce,
Ne ekmek kavgası artık ne de ekmek,
Azıcık dalga geçmek...
Uyumak istiyorum hak ettiğim uykuyu.
Yaşamış bütün gün, didinmiş, boğuşmuş,
Yatak yatak, oda oda, koğuş koğuş.
Dağ başında kurt, ağılda koyun.
Boylu boyunca, arka üstü, yüzükoyun.
El, ayak, bacak, bilek, boyun.
Çekmek istiyorum sırtıma uykuyu,
Gördüğümü görmemek, duyduğumu duymamak.
Beyin, göz, kulak,
Uyumak..."[611]

Şiirlerinde insanlar üzerindeki büyük şehir baskısını hissettiren Behçet Necatigil, "Travers" şiirinde insanları, trenlerin geçişi için demir rayların altına konan tahta parçalarına benzetir. Bu tahtaların terimsel adı traverstir.[612] Tahtanın ham maddesi olan ağaç da tıpkı insan gibi dünya yaratıldığından beri vardır. Travers, insanın uygarlık olarak nitelendirdiği gelişmelerde kullanılmaktadır. Üzerinden ağır trenler geçer, etrafı ziftlerle ve çivilerle kaplıdır. İnsan da tıpkı traversler gibi uygarlığın altında ezilmiş ve bunalmış durumdadır. Büyük şehir yorgunluğu insanların omuzlarına yüklenir:

"Ben bir traversim entroverti:
Gök-delen ve ehram çürük omuzlarımda
Dünyanın bütün dilleri varyantlarımla dolu
Dağbaşı raylarımda hatta

[610] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 122.
[611] Ziya Osman Saba, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, s. 154.
[612] https://tr.wikipedia.org/wiki/Travers

Büyük şehir yorgunluğu."[613]

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da şehirden kaçmak için sığındığı alanlardan biri uykudur. "Uyku Kardeşim" şiirinde uykuyla el ele vererek karanlıklardan uzaklaşacağını dile getirir. Şair hiçbir sorun düşünmeksizin uyumak ister ve rüyaları onun özgürlük alanını oluşturur. Gökyüzünün mavisiyle içindeki karanlıkları dağıtmak arzusu içerisinde olan şair "Uyumak" şiirinde uykuyu şu sözlerle anlatır:

"Rüyalarımı canımın istediği yerinden açıp
İstediğim zaman kapatarak
Bir turna sürüsü gibi süzülüp giden içimin peşine takılarak
Uyumak!
Sarı gül kokan göklerin ortasına boylu boyunca uzanıp
Göz kapaklarımın arkasında kalan masmavi bir gök
parçasını
Başımın içindeki karanlığa damlatarak
Uyumak!"[614]

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun uyku dışında sığındığı bir kaçış yeri daha vardır. Pek çok şairde görülen uzaklara kaçma isteği onda da görülür. "Beni de Götürün" şiirinde çaresizlik içinde yolculara seslenir. Bulunduğu diyardan gitmek için "kocaman gemide avuç içi kadar yere" köle olmaya da razıdır. Yolcularını uzak diyarlara götüren geminin sahip olduğu ışıklar şairin içindeki karanlıklarla zıtlık oluşturmaktadır. Penceresinin önünde duran ışıklı gemi şair için umut kaynağıdır. Kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşayan şair ruhundaki fırtınaları el değmemiş iklimlere, dünyalara götürüp dindirme isteği içerisinde yanına geçmişe dair hiçbir şey almadan uzaklaşmak niyetindedir.[615] Kaçıp uzaklaştığında içindeki karanlıkların da dağılabileceği hissine kapılır.

Hem Ziya Osman Saba'nın hem de Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun, şehirde yaşadıkları hayattan bunaldıklarında Allah'a yakınlaştıkları görülür. Yeri geldiğinde hayata karşı çaresiz hissedip isyana doğru meyletseler de sonunda Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Yakarış" şiirinde olduğu gibi Allah'tan yardım dilerler:

"Yarabbi ya akıl ver... ya verdiğini de al...
Ya bana bir yol göster, ya da yerden yere çal."[616]

[613] Behçet Necatigil, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, s. 259.
[614] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 41.
[615] R. Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, s. 181.
[616] Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, s. 361.

Orhan Veli Kanık özellikle hayatının son yıllarında ciddi geçim sıkıntıları yaşar. Öyle ki Nahit Hanım'a göndermek istediği mektuplar için pul parası, yol parası bulamadığı günler olur. Hayallerinin peşinden gitmek isterken karnını doyurmak için para kazanma mücadelesi verir. Böyle bir ruh hali içerisinde insanın yaşadığı şehirde mutlu hissetmesi neredeyse imkansızdır. 1947'nin Ağustos ayında Nahit Hanım'a gönderdiği mektubundaki şu sözler şairin ruh halini anlatmaktadır: "Benim Ankara'ya gelemeyişim sadece parasızlık yüzünden. İktisadi imkânlarım seninki gibi olsa burada bir dakika durmam. Arada bir bahsettiğin büyük şehirde yaşama saadetini de fazla hissetmiyorum."[617] Şairin bulunduğu şehirden keyif almaması, maddi yetersizlik sebebiyle farklı yerlere gidememesi şiirlerinde hayali dünyalar oluşturmasına ve bu yerlerin özlemini duymasına neden olur. "Gün Olur" şiirinde bulunduğu şehirden uzaklaşma istediği hissedilmektedir:

"Gün olur, alır başımı giderim,
Denizden yeni çıkmış ağların kokusunda
Şu ada senin, bu ada benim,
Yelkovan kuşlarının peşi sıra."[618]

Şair "Açsam Rüzgâra" şiirinde tüm düşüncelerden sıyrılıp tabiata sığınmak istediğini dile getirir. Asım Bezirci, Orhan Veli Kanık'ın "Böcekler" şiirinde de tabiata verilen öneme dikkat çeker ancak mısralarda tabiata sığınmadan ziyade toplumdan kaçma arzusu olduğunu dile getirir, kendi çağında anlaşılamıyor olmanın verdiği yabancılık ve yalnızlık hissi şairi bulunduğu toplumdan uzaklaşma arzusuna iter.[619] "Yaşamak" şiirinde de bunaldığı şehir hayatından kaçmak İçin Çamlıca'nın yeşilliği içinde gökyüzündeki maviliğe bakarak tüm dertlerini unutmak ister. Parasızlık yüzünden şehrin gitmek istediği semtlerine bir dönem yürüyerek ulaştığı bilinen Orhan Veli Kanık için İstanbul gibi büyük bir şehirde yaşıyor olmak elbette bir sıkıntı meydana getirmektedir. Hayalinde kurduğu mekânda İstanbul'da âşık olduğu deniz vazgeçilmezi oluşturmaktadır. "Şehir Haricinde" şiirinde "Çatlamak üzere olan tomurcuklar / Güzel günler vâdetmededir. / Ve bir kadın, şehir haricinde; / Otların üstünde, / Güneşin altında, / Yüzükoyun uzanmış; / Göğsünde ve karnında / Baharı hissetmektedir."[620] şiirinde şehirlerden uzak bir yaşam hayalinin şairi mutlu ettiği anlaşılır.

[617] Orhan Veli Kanık, *Yalnız Seni Arıyorum-Nahit Hanım'a Mektuplar*, haz. Murat Yalçın, s. 75.
[618] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 113.
[619] Asım Bezirci, *Orhan Veli Şairliği ve Seçme Şiirleri*, s. 66-67.
[620] Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, s. 223.

Necip Fazıl Kısakürek "Destan" şiirinde yaşadığı şehirde hissettiği baskı karşısında sessizliğini korumaz. Gidilen yol yanlıştır, düzeltilmesi gereken pek çok sorun varken insanlar zevk âlemine dalarak bu sorunları görmezden gelmektedir. Şair kollarını açarak, haykırarak kalabalıklara seslenir:

"Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!

Haykırsam kollarımı makas gibi açarak:
Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,
Çatırtılar geliyor karanlık kubbemizden,
Çekiyor tebeşirle yekûn hattını âfet:
Alevler içinde ev, üst katında ziyafet!
Durum diye bir lâf var, buyurunuz size durum;
Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum!
....
Ey tepetaklak ehram, başı üstünde bina;
Evde cinayet, tramvay arabasında zina!"[621]

Necip Fazıl Kısakürek çoğu şiirinde şehirden kaçmak yerine içinde bulunduğu düzenin eksik yanlarını dile getirerek insanları uyarabilmenin mücadelesini verir. "Destan", "Muhasebe", "Aman" şiirlerinde verdiği bu mücadelenin izlerine rastlanır. Sadece "Şehirlerin Dışından" şiirinde kölesi olduğu şehirden kaçarak tabiata sığınmak ister. Üst üste binmiş evlerdeki insan kalabalığından uzaklaşmak, özüne dönmek arzusundadır. O da Behçet Necatigil gibi insanların uygarlık altında ezilmiş olduğunu kabul eder:

"Kalk, arkadaş, gidelim!
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız,
Dünyayı seyredelim,
Şehirlerin dışından
Esmerden, sarışından
Kaçalım, kurtulalım!
Haydi yürü, bulalım;
Kat kat çıkmış evlerin,
O cam gözlü devlerin
Gizlediği âlemi!
....

[621] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile,* s. 406.

Bırak, keyfini sürsün,
Şehirlerin, köleler!
Yeter bizi tuttuğu!
Tükensin velveleler!
Kal arkadaş, gidelim!"[622]

Edebiyat tarihlerinde 1940 kuşağı toplumcu şairlerinden biri olarak değerlendiren Attilâ İlhan da gördüğü yanlışlıkları dile getirmekten çekinmez. Bu yıllarda siyasi sebeplerle yaşanan kavgaları, şairler ve yazarlar üzerindeki baskıyı büyük şehrin getirdiği problemler olarak şiirlerinde işlemiştir. "Karanlıkta Kaynak Yapan Adam" şiirinde karanlık, "Yangın Gecesi" şiirinde ise yangın 1950'lerde yaşanan siyasal baskıyı temsil etmektedir.[623] "Karanlıkta Kaynak Yapan Adam" şiirinde İstanbul, Valencia, Selanik, Çunking şehirleri acılarını ve onları aydınlatacak insana olan ihtiyaçlarını dile getirirken, "Yangın Gecesi" şiirinde sadece İstanbul şehri üzerinden hissedilen baskıya gönderme yapılır. Gemiler, Galata Kulesi nefes nefese yanan İstanbul'un çektiği acıyı haykırmaktadır. Dolayısıyla şair artık içindeki çığlıkları susturamaz hale gelmiştir.

Bela Çiçeği kitabında yer alan "Beni Bir Kere Dövdüler" şiiri ise aydınların yaşadığı baskıyı anlatmak üzere kaleme alınır. Dövülme anı Sarıyer'e bağlı Büyükdere ve Emirgân arasında yaşanır. Şair üstündeki baskıyı doğrudan dile getiremediği için şiirde gerçeküstü bir anlatım sergilemektedir. "Emirgân'da Bir Çay Saati" şiirinde de karanlık ve sis bir aradadır. Geçmişte bu şehrin tanık olduğu baskı ortamının bugün de devam ettiği dile getirilmektedir. Mütareke günleri, Jön Türkler ve istibdat dönemine karşı çıkan tıbbiyelilerin sürgüne gönderildiği "Şeref" vapurunun hikâyesi hatırlatılır.[624] Şairin deyişiyle "Türkiye'yi kurtarmak" ve "hürriyete kavuşmak" için ölümü göze alan gençlerin İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirdiği faaliyetler "Yarının Başlangıcı" şiirinde dile getirilir:

"daha parmak kadar çocukken paşam
mahpuslara sokuyorlar bizi
bir fidan kadar çocukken
bir çiçek kadar
karanlık karanlık mahpuslara
sonra tutup dilimizi bağlıyorlar bizim
tepeden tırnağa silahlı karakollar

[622] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, s. 179.
[623] Attilâ İlhan, *Yağmur Kaçağı*, s. 82.
[624] Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Acehan, "Tanzimat Fermanı'ndan Bugüne Edebî Sürgün", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* Yıl: 12, S. 22, Niğde 2007, s. 9-27.

ardında karakollar

her söylediğimizin"[625]

Ben Sana Mecburum kitabında yer alan "Yorgun Serüvenci" şiiri de Emirgân'a dair bir hatıranın yer aldığı şiirdir. "ben bir yeşil su içtim on sekiz / emirgân'da içtim temmuz'da"[626] mısralarından şairin on sekiz yaşındayken başından geçen bir hatıraya yer verdiği anlaşılır. Toplum için mücadeleye küçük yaşta başladığı sezilen şair, Emirgân'da kan revân içinde klorlu bir su içmeyi büyük bir rezilliği içmeye eş değer görerek şehirde yaşanan kötü günlerin unutulmadığını ortaya koyar.

Attilâ İlhan *Ben Sana Mecburum* kitabının "Askıda Yaşamak" bölümüne dair yaptığı açıklamada bireysel gibi görünen serüven ve gerilim duygusunun toplumdaki baskıyı kapsadığını dile getirir. Nâzım Hikmet'i kurtarabilmek amacıyla yola çıkılan Paris hayatında şair yaşadığı sıkıntıların yanı sıra sosyalizm düşmanlığı histerisinin bütün şiddetiyle kendini gösterdiğini söyler ve bu şekilde yaşamayı "askıda yaşamak" olarak ifade eder. Bölümde yer alan şiirleri İzmir'de kaleme alan şair gerilimin sadece İzmir'le sınırlı kalmadığını Türkiye'de ve Fransa'da da hissedildiğini söyler.[627] "Büyük Yolların Haydudu", "Yaşamakta Direnmek" şiirleri şairin bu görüşler ekseninde oluşturduğu şiirlerdir. Kitabın ikinci bölümü "Tension Á Smyrne" bölümünde de şehirdeki siyasi baskıdan doğan gerilim kendini hissettirir. Mekân artık İzmir'dir. "24-61", "Gaziler Caddesi" ve "Sen Burda Yabancısın" şiirlerinde şehirdeki gerilimin hat safhaya ulaştığı görülür:

"ahmed beni fevzipaşa bulvarı'na çağırdılar
ahmed beni neden çağırdılar bilmiyorum
birazdan kalkıp gideceğim namus belâsı
ben izmir'in yabancısıyım kimseyi tanımam
ahmed benim senden başka arkadaşım yoktur
sabaha dönmezsem telefon edersin
emniyet nöbetçi müdürlüğü'ne: 24-61"[628]

Şair 1968'de yayımlanan *Yasak Sevişmek* kitabında da Paris'te yaşadığı korkunun şiirini kaleme alır. "İki Sonbahar Kaçakçısı Dün İzmir'de Yakalandı" başlığında yer alan şiirlerde "çağdaş bir bunalım yaşantısı"[629]nın izleri görülür. Şair Türkiye'deki sanatçıların ne tür suçlamalarla karşı karşıya kalabileceğini anlatmaya çalışır. 1973'te yayımlanan

[625] Attilâ İlhan, *Belâ Çiçeği*, s. 91.
[626] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 16.
[627] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 139-140.
[628] Attilâ İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s. 39.
[629] Attilâ İlhan, *Yasak Sevişmek*, s. 106.

Tutuklunun Günlüğü kitabında da aynı tutum devam ettirilir. Şair ilk kez Sisler Bulvarı'nda denediği şehir şiirlerine *Tutuklunun Günlüğü*'nde yeniden yer vermek ister. Bu kitap şairin siyasi kimliğiyle ön plana çıktığı kitapların başında gelir. Şiirlerde toplumsal bir içerik oluşturarak çağdaş büyük şehirlerdeki gizli ve açık dramları, melankoliyi ve insafsızlığı yansıtmayı amaçlar.[630] "Teleks" bölümünde yer alan şiirler bu görüş doğrultusunda oluşturulur. Şair hem Paris hem de Türkiye yaşantısındaki siyasi baskıya, petrolün paylaşımından doğan ekonomik çekişmelere örnekler verir. Bölümün son şiiri "Tele-foto 4" şiirindeyse 12 Mart sonrasında suçlanan aydın kesimin durumu anlatılır:

> "kıllı bir yağmurla asılmış gibidir gökyüzüne
> benzer uzaktan tozlu bir bulut ölüsüne
> eğmiş başını istanbul kelepçelerinin üstüne
> sansaryan han'ında parmak izi veriyor"[631]

Aynı kitabın "Bulut Günleridir" bölümündeki şiirler de 12 Mart sonrasının sıkıntılarını yansıtır.

Attilâ İlhan, *Böyle Bir Sevmek* kitabının ilk bölümünde şehirdeki sosyal problemleri kişilerin hayatları üzerinden yeniden ele alır. Siyasi kavgaların yaşandığı şehir hayatı çekilmez bir hal almaktadır. Tutuklanmalara her gün bir yenisi daha eklenirken serbest bırakılanların çektiği işkenceler onları tanınmaz hale getirir. Zaman zaman yaşanan ölümlerle şehirler karanlıklara bürünür. "Hadi, sen git..." şiirinde gazeteci Ahmet Samim, Galata Köprüsü'nde vurulur, sendikacı Osman'ın ölüsü bulunur.[632] "Galiba Ölüyorum" şiirinde siyasi kavgalar içerisinde öğrenci ölümlerine dikkat çekilmektedir. Şiir vurulup kanlar içinde kalmış bir öğrencinin diliyle kaleme alınır:

> "sağa sola savrulmuş ders kitaplarım
> bunlar benim miydi bunlar benim miydi
> ölümün yaklaşması hayatı değiştiriyor
> tuhaf şey dünyaya nasıl yabancılaştım
> oysa sevişmek güzel çalışabilmek iyi
> fakültede boykot yarın sona eriyor
> sınav belki de öbürgün başlayacaktı"[633]

[630] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 121.
[631] Attilâ İlhan, *Tutuklunun Günlüğü*, s. 39.
[632] Attilâ İlhan, *Böyle Bir Sevmek*, s. 26-29.
[633] Attilâ İlhan, *Böyle Bir Sevmek*, s. 22.

Yağmur Kaçağı kitabının son şiiri olan "Acı Ninni" şiirinde ise bağıran şehir bir anda sessizliğe bürünür. Şehir Fatih, Beykoz, Kadıköy semtleriyle, gemileriyle, bulvarlarıyla derin bir uykudadır. Toplumun baskılar karşısında köşesine çekilmesi, tepkisizliği şairin eleştiri niteliğindeki bu şiiri oluşturmasına sebep olmuştur.

Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı* kitabında 12 Eylül etkisi altındaki şehir yaşantısını işler. Baskının, korkunun ve karanlığın hâkim olduğu bu şiirlerden ilki "Geceleyin Sokaklar" bölümündeki "Sokağa Çıkma Yasağı" şiiridir. Baskı altındaki şehirde hayat belirtileri tamamen durmuştur. Kurala karşı gelerek evden çıkan bir insanın gözlemlerine dayanan şiirde şehir, trafiğin durduğu, telefonların durmadan meşgul çaldığı, yeraltında boruların yeryüzünde lambaların patladığı, karanlık ve sessiz bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Şehrin görüntüsü insanların yaşadıkları korkuyla eşleştirilebilir:

"öyle büyük ki hicran
zincirleme
elektrik kontakları
şerareler dökülüyor sokak lâmbalarından
ceryanlar kesildi
gözden kayboldu şehir
sanki siyah bir denize batıyor
ayak sesleri boş meydanlardan
hoyrat kanatları
yukarda bir helikopterin
o ihanet sessizliğini
par
par
parçalıyor"[634]

"Meraklısı İçin Notlar" kısmında Attilâ İlhan bu şiir için yaptığı açıklamada şehrin sosyal yaşantısından aldığı izlenimlerden hareketle metropolün sosyal felaketler yaşamakta olduğunu ve bu sebeple de adeta bir sokağa çıkma yasağı gerilimi taşıdığını dile getirir.[635]

Büyük şehirlerde yaşanan problemlerden biri suç oranlarındaki fazlalıktır. Attilâ İlhan gazetelerde sık sık karşılaştığı cinayet haberlerine kayıtsız kalamaz ve "Cinayet Saati" başlıklı şiirinde Haliç'te bağlı duran bir vapuru kişiselleştirerek bir cinayete kurban eder. Şiir karamsarlığın hâkim olduğu bir şiirdir. Cinayeti işleyen gerçek suçlular

[634] Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı*, s. 12.
[635] Attilâ İlhan, *Korkunun Krallığı*, s. 112.

yakalanamaz, cinayetin tek şahidi ise kör bir kayıkçıdır. Kentler kimi zaman ağlarını insanlara dolar ve çaresiz bırakır.

Attilâ İlhan'ın *Sisler Bulvarı* kitabında yer alan "Şâhâne Serseri" şiiri şairin hem yolculuk tutkusundan hem de toplum kurallarına karşı çıkarak şehirdeki bu baskıdan kurtulma isteğinden kaynaklanır. Yakup Çelik, "bağlasalar duramam" söz grubunun mekânın dayanılmazlığına ve "ben"in ruhundaki fırtınalara dikkat çektiğini söyler.[636] Toplum problemleri, yaşanan savaşlar serüvenci kimliğe sahip şairi özgürlüğe doğru yola çıkmaya teşvik eder ve bu uğurda "büyük şehirler büyük aşklar / çığlık çığlığa terkedilir."[637] Büyük şehirler problemlerin daima varlığını koruduğu yerlerdir. "Başka Yerde Olmak" şiirinde üç ayrı şehrin adı geçer: İzmir, İstanbul ve Napoli. Şair bu üç şehirde de birtakım sıkıntılar içindedir. Bu sefer bulunduğu şehirden uzaklaşmak istemesinin sebebi yolculuk tutkusudur. "on iki sıfır beş'te izmir'de bir yıldız kaydı / imbat durmuştu kan ter içindeydim"[638], "on iki on beş'te istanbul'da allahım / gökyüzü birdenbire buz gibi soğumuştu"[639], "on iki otuz beş'te napoli'de allahım / uyuyamıyordum uyuyamıyordum"[640] mısralarında yansıttığı sıkıntılı halin sebebi Paris'e gitmek istemesidir. Bunu hem Avrupa şehirlerini görmek hem de Paris'te tutulan Nâzım Hikmet'i kurtarabilmek için ister.[641] Daha sonradan Nur Akalın ile yaptığı söyleşide dile getirdiği üzere şair Fransa'daki yaşantıyı benimseyemez ancak Paris'te yaşadığı sürede kendi ülkesindeki siyasal baskıdan uzak kalarak hür yaşayabildiği için bu şehrin ondaki yeri ayrıdır.[642]

[636] Yakup Çelik, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", s. 97.
[637] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 10.
[638] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 32.
[639] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 32.
[640] Attilâ İlhan, *Sisler Bulvarı*, s. 33.
[641] Yakup Çelik, "Attila İlhan'ın Hayatı", s. 20.
[642] Nur Akalın, *Şehir Filmleri Attilâ İlhan*, s. 100.

SONUÇ

Edebiyatın şehirle ilişkisi insanların bir yaşam alanı olarak şehirleri inşa etmesiyle başlar. Zaman içerisinde belli bir kimliğe bürünen şehirler kimlikleriyle içerisinde barınan insanları etkiler. Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan da yaşadıkları süre içerisinde bulundukları şehirlerden etkilenerek şehir-edebiyat ilişkisini konu edinen şiirler ortaya koyarlar. Şiirlerinde ele aldıkları şehirleri kendi bakış açılarıyla değerlendirirken onların olumlu ve olumsuz yanlarını gözler önüne sererler. Böylece tarih içerisinde şehirlerdeki toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik özellikleri şiirlerden takip edilebilir hale getirirler. 1900'lü yılların başlarında dünyaya gelen şairler teknolojideki gelişmelerin sıçrama yaptığı dönemde şehirlerde meydana gelen değişimlere tanık olurlar. Diğer şairlere göre daha önceki yıllarda vefat eden Ziya Osman Saba ve Orhan Veli Kanık'ın dışındaki şairlerin şiirlerinde, şehirlerde günümüzde ciddi sorunlar haline gelen olayların başlangıç noktalarına rastlanmaktadır. Özellikle Behçet Necatigil, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın şiirlerindeki mekânlar şehirlerdeki modern yaşamı yansıtır niteliktedir.

Şairlerin şiirleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde tabiat ile tarihi değere sahip mimari eserlerin birbirini tamamlayan güzellikler olduğu görülür. Şiirlerin başkenti İstanbul bu güzelliğin en özel şekilde tarif edildiği yer olur. Her toplum tarihine sahip çıkmak ve tarihini yansıtan eserleri korumakla sorumludur. Tarihin izlerini barındıran şehirler, insanlarının bilinç düzeyini de gösterir. Şiirlerde tabiat zaman zaman şehrin dekorunu oluşturan bir malzeme niteliği taşırken asıl özelliği şehrin karmaşasından sıyrılmaya çalışan şairlerin huzur bulduğu bir sığınak olmasıdır. Şehirlerdeki tabiat içselleştirilerek şairlerde bir yaşama arzusu uyandırır. Camiler, türbeler, çeşmeler mimarileriyle şehrin kültür ve medeniyetini yansıtırken şiirlerde tabiatla iç içe tasvir edilirler. Yine bütün şairlerin şiirlerinde ortak bir tema olarak görülen ölümün işlendiği satırlarda yer alan mezarlıklar tabiatla bütünleşir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "İstanbul Haritası", Necip Fazıl Kısakürek'in "Karacaahmet" şiirlerinde bahsettikleri Karacaahmet ve Merkez Efendi mezarlıkları tarihi mezarlıklar olup servi ağaçlarına, çiçeklere, kuşlara ev sahipliği yapar, ayrıca şehirdeki dini inanışı da yansıtır. Bunun yanı sıra insanların aradıklarına toplu halde ulaşabilmeleri için inşa edilen çarşılar da şehirlerin mimari güzelliklerindendir. Orhan Veli Kanık'ın "Kapalı Çarşı" şiirinde ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "İstanbul Destanı" şiirinde ele alınan çarşı şehir insanının sosyal yaşantısına dair ipuçları verir.

Fethedilişinin ardından Türk-İslam mimarisine göre inşa edilen İstanbul adeta bir medeniyetler beşiğidir. Bu özelliğiyle ayrı bir öneme ve güzelliğe sahip olan İstanbul, şairlerin hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri şehir olduğundan şiirlerde geniş bir yer tutar. Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde bu şehir özellikle çocukluk ve gençlik hatıralarıyla bütünleşerek özel bir anlam kazanır. Behçet Necatigil'in ilk dönem şiirlerinde şehir kimliği Ziya Osman Saba'da olduğu gibi kendi yaşantısıyla ve şehirdeki insan manzaralarıyla birleşir. Şairliğinin yanında ressamlığıyla da ön plana çıkan usta sanatçı Bedri Rahmi Eyüboğlu şehri bir destan gibi pek çok ayrıntısıyla aktarır. Orhan Veli Kanık şiire getirdiği yeniliklerle şehir kavramını "küçük insan"la birleştirir. Onun edebiyattaki geleneği yok saymasının sebebi küçük insanın dünyasını gözler önüne serebilmektir. Şiirlerinin çoğunda işlediği İstanbul'un günlük yaşamında şehir düşsel bir mekân olmaktan çıkar, gerçekle örtüşür. Şiirlerinin sayısındaki azlığa rağmen şairliğiyle kendinden söz ettiren Necip Fazıl Kısakürek, şehri karanlıklar içinde korku ve vehim dolu bir mekân olarak ele aldığı çoğu şiirinin aksine "Canım İstanbul" şiirinde şehrin kimliğini tarihiyle, hissettirdiği maneviyatıyla, semtlerinin özellikleriyle, güzel Türkçesiyle ele alır. Yaşadığı süre boyunca şehrin şiirini yazmanın peşinde olan Attilâ İlhan'ın şiirlerindeyse İstanbul hem mücadelenin hem de aşkın mekânı olarak ön plana çıkar. Şairler zaman zaman şehirden şikâyetçi olsalar da bu şehre gönülden bağlıdır. Kendilerini ait hissettikleri bu şehirden ayrı kaldıklarında ona duydukları özlemi de şiirlerine yansıtırlar.

Milli Edebiyat dönemiyle edebiyata bir mekân olarak giren Anadolu el değmemiş tabiatıyla, yitirilmemiş manevi değerleriyle ve insanların yaşam mücadeleleriyle anlatılmaya devam eder. Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde Ankara ve Edirne, Attilâ İlhan'ın şiirlerinde Bursa ve İzmir, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde Denizli ve Trabzon şiirlerde sıkça bahsedilen Anadolu şehirlerinin başında gelir. Şehir yaşantısı ile kırsal yaşantı arasındaki farkların yansıtıldığı şiirlerde Anadolu şehirlerinin kültürel özellikleriyle ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Bedri Rahmi Eyüboğlu Anadolu şehirlerine yer verdiği şiirlerinde folklorik malzemeleri şiirlerine dahil eder, türküler ve halk hikâyeleri modern şiirle birleştirilir. Attilâ İlhan ise halk söyleyişlerinden yararlanır. Attilâ İlhan'ın şiirlerinde büyük şehirlerde hissedilen gerilim zaman zaman Anadolu şehirlerinde devam ettirilse de bu şehirler genellikle büyük şehirlerden uzaklaşma arzusu duyulduğunda sığınılacak mekânlar olarak ele alınır.

Tanzimat'la birlikte içlerindeki yaşantıların merak edildiği Avrupa şehirleri Avrupa'yı görme fırsatı yakalayan Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Attilâ İlhan'ın şiirlerinde

önemli bir yer tutar. Behçet Necatigil kısa süreliğine Almanya'da, Necip Fazıl Kısakürek ise Paris'te bulunsa da şiirlerinde Avrupa şehirlerine dair detaylar yer almaz. Bedri Rahmi Eyüboğlu Avrupa'yla öğrencilik yıllarında tanışır, Fransa daha uzun süreli bulunduğu şehir olarak şiirlerinde yer alır. Paris, Dijon gibi şehirler büyük ve gelişmiş olmalarıyla anlatılır. Attilâ İlhan çocukluğundan beri Avrupa'yı komşuları vasıtasıyla tanır. 1949'da Paris'e yaptığı ilk yolculuk onu fazlasıyla heyecanlandırır. *Sisler Bulvarı* başta olmak üzere *Yağmur Kaçağı, Yasak Sevişmek, Ben Sana Mecburum* ve *Tutuklunun Günlüğü* kitaplarında Avrupa'daki şehir hayatından izlere rastlanır. Attilâ İlhan tıpkı İstanbul gibi Avrupa'yı da bir aşk mekânı olarak ele alır. Başından geçen aşklar şehirlerle özdeşleşir. Şair şahit olduğu İkinci Dünya Savaşı yıllarını da Avrupa'daki şehirler üzerinden aktarır.

Şehir, şiirlere konu olduğu gibi musikiye de ilham kaynağı olur. Şehirlerdeki güzellikler, felaketler, yaşanan sevinçler ve acılar türkülere, şarkılara yansır. Şairler, insanların duygularına tercüman olan, zaman zaman ruh hallerini yansıtan bu eserleri şiirlerine dahil eder. Böylece şiir ile musiki iç içe geçer. Şiirlerinde Anadolu'yu pek çok yönden ele alan Bedri Rahmi Eyüboğlu şehirlerin şiirlerindeki yansımasını türkülerle destekler. Orhan Veli Kanık çok sevdiği İstanbul'u izlerken, gezerken ruh halini yansıtan şarkılar mırıldanır, bunları şiirlerine ekler. Hem halk edebiyatı hem de divan edebiyatı eserlerini dikkatle inceleyen Attilâ İlhan'ın şiirlerinde de türkülerden ve Türk sanat musikisinden izler bulunur. Şair *Belâ Çiçeği, Yasak Sevişmek, Tutuklunun Günlüğü* kitaplarında musiki izleri barındıran şiirlerini ayrı bir bölümde ele alır ve şiirlerine musikide yer alan makam isimleri verir. Behçet Necatigil ve Ziya Osman Saba'nın da şiirlerinde az da olsa şehir ve musiki bir arada bulunur. Musikiden yararlanan şairlerin şiirlerinden de bestelenip dilden dile dolaşanlar vardır. Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul Türküsü" şiiri, Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" ve "Sakarya Türküsü" şiirleri, Attilâ İlhan'ın "Mâhur" şiiri şarkıya dönüştürülen şiirlerdendir.

Sanayi devriminin ardından hızla gelişen teknoloji karşısında birer sanayi şehri kimliği kazanan şehirlerde fiziki değişiklikler meydana gelir. Değişen yaşam tarzları insanların ihtiyaçlarını da değiştirir. Özellikle 1950'den sonra İstanbul başta olmak üzere şehirlerde meydana gelen değişimler şairlerin şiirlerinden takip edilebilir. Behçet Necatigil şehirdeki fiziki değişimi tabiatın asfalta dönmesiyle, müstakil evlerin önce apartmanlara daha sonra gökdelenlere dönüşmesiyle yansıtır. Necip Fazıl Kısakürek apartmanların ve gökdelenlerin şehre düşen gölgesini karanlıkların habercisi olarak nitelendirir. Değişim sadece şehirlerin fiziki görünüşünde yaşanmaz. Toplumların

davranışlarını şekillendiren dine dayalı geleneksel yapıda bağlılığın temelinin sorgulanmasıyla bir çözülme meydana gelir. Bu çözülme şehir yaşantısında ikileşmeye sebep olur. Bir kesim geleneksel değerleri devam ettirme mücadelesi verirken diğer kesim modern hayatın tüm getirilerini olduğu gibi kabul etme potansiyeli gösterir. Ziya Osman Saba ve Orhan Veli Kanık'ın yaşadığı dönemlerde teknoloji henüz insanları tam anlamıyla etkisi altına almamıştır. Erken yaşta vefat eden şairlerin şehir yaşantısındaki keskin dönüşüme şahit olamadıkları söylenebilir. Modernleşmenin ardından şehirler insanları kıskaca alan merkezler olarak anlatılmaya başlar. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Oğlum Mehmed'e Büyük Şehirleri Takdim Ederim" şiirinde yansıtılan mücadele fikirlerin mücadelesidir. Behçet Necatigil ve Necip Fazıl Kısakürek şiirlerinde değişen insan davranışlarını irdeler. Behçet Necatigil'in "Panik" şiirinde büyük bir endişeyle değişen düzen içinde bocalayan insanlar, Necip Fazıl Kısakürek'in "Evim" şiirinde nesiller arası bir çatışma halindedir. Necip Fazıl Kısakürek'in karanlık, korku ve vehimle ele aldığı şehir yaşantısı Attilâ İlhan'ın şiirlerinde de kasvet ve karamsarlıkla bütünleşir. Attilâ İlhan diğer şairlerden farklı olarak şehirdeki yaşantı içerisinde siyasi mücadeleye de dahil olur. "Askıda Yaşamak" şiirinde olduğu gibi yaşadığı süre boyunca savunduğu siyasi görüş yüzünden ötekileştirilen, kendi vatanında sürgün hali yaşayan insanın yaşantısını ele alır.

Şiirlerde şehir sorunlarının farklı yanları da ele alınır. Şairlerin şehir-insan ilişkisi içerisinde ele aldıkları sorunların başında geçim sıkıntısı gelmektedir. Ekonomik açıdan kendileri de rahat bir yaşam süremeyen şairler kendi hayatlarından hareketle şehir insanının portresini çizerler. Attilâ İlhan'ın güzelliğinden ziyade İstanbul içindeki sefilliğe yer verdiği "Kirli Yüzlü Melekler" şiiri bu durumun en güzel örneklerindendir. Bunun dışında Ziya Osman Saba'nın "Garip İstanbul'umun Türküsü" şiirini, Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul Haritası" ve "Galata Köprüsü" şiirlerini anmadan geçmemek gerekir. Modernleşen şehirlerdeki yaşamın beraberinde getirdiği sorunlar geçim sıkıntısıyla sınırlı kalmaz. Kirlilik, yığılma ve kalabalıklaşma, çarpık kentleşme, yalnızlık hissi ve yabancılaşma şairlerin özellikle son zamanlarında oluşturdukları şiirlerin sıkça ele alınan konusu haline gelir. Bu durum şehir insanını bulunduğu yerden uzaklaşma veya kaçma arzusuna sürükler. Şairlerin hayali beldelere, tabiata sığınmak istemesi bu arzudan kaynaklanır. Kaçış ise kimi zaman uykuyla kimi zaman uzun yolculuklarla kimi zamansa dünyanın faniliğini kabullenmeyle gerçekleştirilmeye çalışılır.

Sonuç olarak denilebilir ki Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan hayatlarının bir parçası haline gelen şehirleri yazdıkları şiirlerle şehir-insan-edebiyat ilişkisi bağlamında ele almışlardır. Yaşadıkları dönemde şehir ve şehir yaşantısı içinde karşı karşıya kaldıkları değişim sonucu fikirlerini yansıtan şiirlerle gidişatın insanlara da şehirlere de zarar verebileceğinin ilk sinyallerini vermişlerdir. Böylece şehirleri hem edebi hem de sosyal bir malzeme halinde yansıtmışlardır. Başta İstanbul olmak üzere kadim topraklar üzerine kurulmuş Anadolu şehirlerinde yanlış planlamalar sonucu medeniyetlerin izleri teker teker silinmektedir. Unutulmamalıdır ki bir şehrin kimliği aynı zamanda toplumunun da kimliğidir. Şairler zamanın eskitemeyeceği şiirlerle bugünün insanına ve geleceğe ışık tutmaktadırlar. Görünen odur ki adları gönülden bağlı oldukları şehirlerle bir arada anılan Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan bu özelliklerini uzun yıllar boyunca devam ettirerek şiirleriyle insanlara yaşadıkları şehirler hakkında düşünme fırsatı sunacaklardır.

Çalışmada Türk edebiyatında adı sıkça duyulan Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Necip Fazıl Kısakürek ve Attilâ İlhan'ın şiirlerinden hareketle "şehir" üzerinde durulmuştur. Eserlerin en önemli dış mekânlarından olan şehir, sadece şiir değil roman, hikâye, tiyatro, deneme gibi pekçok türde de incelenmeye müsaittir. Birbirinden farklı türlerde veya belirlenen şahıslar üzerinde yapılacak ayrıntılı şehir incelemeleri, bu incelemelerden hareketle yapılabilecek kıyaslamalar Türk edebiyatına önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

İncelenen Şiir Kitapları

Eyüboğlu, Bedri Rahmi, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2010.

İlhan, Attilâ, *Duvar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 24. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 29. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Yağmur Kaçağı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 28. Baskı, İstanbul 2019.

....., *Ben Sana Mecburum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 47. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Belâ Çiçeği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Yasak Sevişmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Tutuklunun Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2017.

....., *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 25. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Elde Var Hüzün*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 23. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2018.

....., *Kimi Sevsem Sensin*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 32. Baskı, İstanbul 2019.

Kanık, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, edt. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, 48. Baskı, İstanbul 2017.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 93. Baskı, İstanbul 2019.

Necatigil, Behçet, *Behçet Necatigil Bütün Eserleri*, haz. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013.

Saba, Ziya Osman, *Cümlemiz (Bütün Şiirleri)*, haz. Mustafa Çevikdoğan, Can Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2014.

Kitaplar, Tezler ve Sözlükler

Adalı, Osman, *Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2019.

Akalın, Nur, *Şehir Filmleri Attilâ İlhan*, +1 Kitap Yayınları, İstanbul 2006.

Altay-Ekşi, Pelin, *Nazım Hikmet ve Attila İlhan Şiirinde Paris İmgesi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Anday, Melih Cevdet, *Kalabalığın Şiiri*, haz. Yalçın Armağan, Everest Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Ankara, Zeynep, *Yalnız Şövalye Attilâ İlhan*, Bilgi Yayınları, Ankara 1996.

Aydın, Emel, *Orhan Veli'nin Şiirlerinde Öykü İzleri, Sait Faik'in Öykülerinde Şiir İzleri,* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2011.

Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.

Bakan, Ömer Faruk, *Necip Fazıl'ın Şiirlerinde "Ben" Kavramı*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1985.

Bezirci, Asım, *Orhan Veli Şairliği ve Seçme Şiirleri*, Can Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1985.

....., *Orhan Veli Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1991.

Can, Yılmaz, *İslam Şehirlerinin Fizikî Yapısı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Cansever, Turgut, *Ev ve Şehir*, İnsan Yayınları, İstanbul 1994.

Çelik, Abdullah, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1996.

Çetin, Nurullah, *Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2013.

....., *Kendini ve Allah'ı Arayan Adam: Necip Fazıl*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2012.

Demir, Ömer- Acar, Mustafa, "Modernizm", *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 1993.

Davutoğlu, Ahmet, *Şehirler ve Medeniyetler*, Küre Yayınları, İstanbul 2016.

Erzen, R. Melih, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

Fârâbî, *El-Medinetü'l-Fâzıla,* çev. Nafiz Danışman, MEB Yayınları, Ankara 2001.

Gözükaraoğlu, Didem, *Attilâ İlhan Şiirlerinin Dili*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011.

Güneş, Mehmet, *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir,* Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018.

Haksal, Ali Haydar, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2016.

Hancığolu, Hümeyra, *Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Temalar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

Haşim, Ahmet, *Bütün Şiirleri*, haz. İnci Enginün – Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2016.

Işık Koçak, Ayşe, *Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

Işık, Serhat, *Attilâ İlhan ve Batı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

İbn-i Haldun, *Mukaddime I*, çev. Turan Dursun, Onur Yayınları, Ankara 1977.

İbni-i Haldun, *Mukaddime II*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

İleri, Selim, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, Kaf Yayınları, İstanbul 1999.

İleri, Selim, *Nâm-ı Diğer Kaptan*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002.

İlhan, Attilâ, *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yayınları, Ankara 1998.

Kahraman, Seyit Ali- Dağlı, Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C.1/1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2003.

Kanık, Adnan Veli, *Orhan Veli İçin*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1953.

Kanık, Orhan Veli, *Yalnız Seni Arıyorum-Nahit Hanım'a Mektuplar*, haz. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

Karakoç, Sezai, *Çıkış Yolu II-Medeniyetimizin Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2012.

Keleş, Ruşen, Artun Ünsal, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

Kıraç, Tuba, *İkinci Yeni Şiirinde Kent Algısı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Kırcı, Mustafa, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Konuşmalar*, Büyük Doğu Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2017.

Koç, Murat, *Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları Ömrün Gecesinde Sükût,* Dergâh Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014.

Kula, Fikri, *Mekâna Sinen Ruh (Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet),* Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018.

Kurnaz, Cemal, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Narlı, Mehmet, *Şiir ve Mekân*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

Okay, M. Orhan, *Poetika Dersleri*, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2016.

Okay, M. Orhan, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2018.

Ortaylı, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, Kronik Kitap Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2019.

Ökten, Sadettin, *Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna,* Hayykitap Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013.

Özbek, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1994.

Özdenören, Rasim, *Kent İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

Özkarcı, Ali Özgür, *Asla Konuşmayacaksın*, Edebi Şeyler Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Özsezgin, Kaya, *Çağdaşlığın Yerel Versiyonu Bedri Rahmi Eyüboğlu,* Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Öztok, Özlem, *Behçet Necatigil'in Şiirlerini Alımlama Estetiğine Göre İnceleme Denemesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2010.

Pazarkaya, Yüksel, *Unutulmak İsteyen Şair Behçet Necatigil 100 Yaşında,* Sözcükler Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Pehlivan, Battal, *Bahçe Biziz Gül Bizdedir Türkülerimiz-1*, Türkü Yayınevi, İstanbul 1983.

Saba, Ziya Osman, *Değişen İstanbul*, Varlık Yayınları, İstanbul 1959.

Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.

Sözen, Metin, *Anadolu Kentleri*, Doku Yayınevi, İstanbul 1971.

Uygur, Selda, *Türler Arası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Yakıcı, Ali, *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

Yalom, Irvin D., *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*, edt. Kemal Küçükgedik, Pegasus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019.

(Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1,* TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 21, 209, 294, 334.

(Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2,* TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 497, 673, 739, 764.

(Hazırlayan Belirsiz), *Türk Halk Müziğinden Seçmeler-1*, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 336-338.

(Hazırlayan Belirsiz), *TRT Türk Sanat Müziği Seçme Eserler-2*, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 314-315, 449.

Makaleler, Maddeler ve Yayımlanmış Bildiriler

Alan, Selami, "Türk Edebiyatında İstanbul", *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, Yıl: 37/2, S. 146, İstanbul 2008, s. 38-44.

Alpaslan, Gonca Gökalp, "Behçet Necatigil'i Ziya Osman Saba'nın Işığında Okumak", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, S. 18, Ankara 2011, s. 83-100.

Alver, Köksal, "Necip Fazıl Şiirinde Şehir", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 265-269.

Ayvazoğlu, Beşir, "İstanbul Kültürü ve Estetiği", *Şehir ve Kültür İstanbul,* edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 11-59.

Batislam, H. Dilek, "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı*, S. 39, Erzurum 2009, s. 483-498.

Behramoğlu, Ataol, "Hep Genç Kalacak", *Varlık Dergisi*, Yıl: 82, S. 1285, İstanbul 2014, s. 7.

Berk, İlhan, "Orhan Veli Soruşturması", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 735.

Canatan, Kadir, "Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, 65-72.

Çakır, Sabri, "Türkiye'de Göç, Kentleşme / Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, Isparta 2011, s. 209-222.

Çapan, Pervin, "Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı*", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXXI, S. 81, İstanbul 2004, s. 25-52.

Çelik, Yakup, "Duvar'dan 'Kimi Sevsem Sensin'e Attilâ İlhan'ın Şiiri", *Attilâ İlhan Armağanı: Kaptan'a Saygı İle...*, edt. Yakup Çelik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 70-210.

Çetin, Selçuk, "Şehir ve Şehirciliğe Dair", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 539-540.

Doğan, Bahar, "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinde Halk Bilimi Unsurları", *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter 2012, s. 873-887.

Doğan, Mehmet H., "*Yaprak* Döneminde Orhan Veli", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 722-731.

Donuk, Abdülkadir, "Balık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.12.

Dölek, Ali, "Yabancılaşma", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C.4, Risale Yayınları, İstanbul 1991, s. 257-260.

Dursun, A. Halûk, "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", *Şehir ve Kültür İstanbul*, edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 103-181.

Duymaz, Recep, "Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Dava ve Toplum", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 223-235.

Eliuz, Ülkü, "Attilâ İlhan'ın Şiirlerinde Mekânın Postmodernist Açıdan Yorumu", *Türk Dili Dergisi*, S. 594 2001-1, s. 647-657.

Erol, Ertan- Özer, Halis Ahmet, "Attilâ İlhan'ın Sisler Bulvarı Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi", *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter 2012, s. 1108-1117.

Ertuğrul, Özkan, "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 68.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk, "Şehir ve Semt Tarihi Metodolojisi", *Tarih Nasıl Yazılır?*, edt. Ahmet Şimşek, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 2011, s. 239-247.

Görgün, Tahsin, "Medeniyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 298-301.

Hızlan, Doğan, "Türkiye'deki Sosyal Değişimlerin Sembolü Olarak Edebiyatta İstanbul", *Şehir ve Kültür İstanbul*, edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 229-262.

Irmak, Yılmaz, "Necip Fazıl'ın "Çile"sindeki Şiirlerde Halk Edebiyatı Unsurları", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 287-300.

İleri, Selim, "Behçet Necatigil'in Beşiktaş'ında Gezintiler", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 13, İstanbul 1980, s. 22-25.

İşli, Necdet, "Karacaahmet Mezarlığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 375-377.

Kansu, Ceyhun Atuf, "Orhan Veli Soruşturması", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 739.

Kaplan, Ramazan, "Necip Fazıl'ın Şiirinde "Varlık"ın Metafizik Dünyası (1922-1939)", *Hece, Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Yıl: 9, S. 97, Ankara 2005, s. 198-209.

Karakoç, Sezai, "Kent", *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1987, s. 52-57.

Kaya, Bayram Ali, "Şehrengiz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 461-462.

Kayabaşı, Özlem, "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirinde Kadın", *Turkish Studies*, Volume 10/12, Ankara 2015, s. 687-708.

Kutluer, İlhan, "Medeniyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 296-297.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Şehir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.441-446.

Narlı, Mehmet, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S. 20, Balıkesir 2008, s. 157-171.

Narlı, Mehmet, "Şiir ve Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl:13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 300-307.

Onaran, Mustafa Şerif, "Orhan Veli'de Ozansallık", *Türk Dili Dergisi*, C.32, S. 291, Ankara 1975, s. 715-722.

Özer, Nilay, "Orhan Veli Şiirinin Modernliği: Bir Elinde Birey, Bir Elinde Gelenek", *Varlık Dergisi*, Yıl: 82, S. 1285, İstanbul 2014, s. 12-16.

Pala, İskender, "İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri", *Şehir ve Kültür İstanbul*, edt. Ahmet Emre Bilgili, Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 183-228.

Sağlık, Şaban, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", *Hece, Türk Romanı Özel Sayısı*, Yıl: 6, S. 65/66/67, Ankara 2002, s. 130-163.

Sağlık, Şaban, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 308-326.

Savaş, Ersin- Celal, Vahit, "Bir Biyografi Denemesi: Latifi, Hayatı ve Bazı Eserleri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S. 1, Ağrı 2017, s. 11-19.

Saydam, Barış, "Bir Zamanlar Direklerarası", *Arka Kapak Dergisi*, S. 12, İstanbul 2016, s. 80-81.

Sazyek, Hakan, "Grotesk-Yabancılaşma Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *Turkish Studies,* Volume 8/4 Spring, Ankara 2013, s. 1243-1267.

Taşdelen, Vefa, "Antik Kentlere Doğru", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 23-36.

Tek, Zeynep, "Ziya Osman Saba'nın Şiirlerinin Kronotop Bağlamında İncelenmesi", *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter, Ankara 2013, s. 2583-2604.

Tığlı, Fatih, "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies,* Volume 2/4 Fall 2007, s. 763-770.

Tuna, Korkut, "Şehrin Serüveni", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s.16-22.

Uçan, Hilmi, "Batı Şehri ve Küresel Şehir", *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı*, Yıl:13, S. 150/151/152, Ankara 2009, s. 181-187.

Yivli, Oktay, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, s. 641-648.

Elektronik Kaynaklar

https://en.wikipedia.org/wiki/Till_(song)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Discographie_d%27Yves_Montand

https://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_(mitoloji)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Travers

https://www.karabuk.bel.tr/icerik.asp?i_id=38

http://ozhanozturk.com/2017/09/01/kinaliada/

http://www.turkuler.com/sozler/turku_birini_yavrum_birini_1.html